

ХЕНРИ МИЛЪР

NEXUS

Част 3 от „Разпятие в розово“

Превод от английски: Силвия Вълкова, Светлана Комогорова, 2003

chitanka.info

ПЪРВА ГЛАВА

Бау! Бау-бау! Бау! Бау!

Лай в нощта. Лае, лае. Пищя, ала никой не отговаря. Вия, но дори ехо няма.

Какво искаш — на изток от Ксеркс или на изток от Христа?

Сам — с мозъчна екзема.

Най-после сам. Колко прекрасно! Само че не е, както го очаквах. Де да бях сам с Бога!

Бау! Бау-бау!

Със затворени очи призовавам образа й. Ето го, плава в мрака — маска, изплуваща от морската пяна: *bouche*^[1] на Тила Дюрьо като панделка; бели, равни зъби; очи, по-тъмни заради туша, клепачите — отровно, лъскаво синьо; косата се развява лудо, черна като абанос. Актрисата от Карпатите и покривите на Виена. Издигнала се като Венера от равнините на Бруклин.

Бау! Бау-бау! Бау! Бау!

Крещя, но за целия свят сякаш шепна.

Казвам се Айзък Дъст. Намирам се в петия кръг на Данте. Повтарям също като Стриндберг в своя делириум: „Какво значение има? Дали някой е единственият или има съперник — има ли значение?“

Защо изведнъж ми хрумват такива шантави имена? Всичките ми съученици от милата стара Алма матер: Мортън Шнадиг, Уилям Марвин, Израел Сигел, Бърнард Пистнър, Луис Шнайдер, Кларънс Донахю, Уилям Оувъренд, Джон Куру, Пат Макафри, Уилям Корб, Артър Конвисар, Сали Лейбовиц, Франсис Гланти... Никой от тях никога не вдигна глава. Смазани, откакто са ги вписали в регистъра. Избити като усойници.

Там ли сте, другари?

Ти ли, скъпи Август, надигаш глава в мрака? Да, това е Стриндберг, Стриндберг с двата рога, стърчащи от челото му. *Le cossi magnifique*^[2].

Имаше щастливи времена — кога? Колко далече? На коя планета?, — когато се разхождах от стена до стена и поздравявах този и онзи — все стари приятели: Леон Бакст, Уистлър, Ловис Корнет, стария Брьогел, Ботичели, Бош, Джото, Чимабуе, Пиеро дела Франческа, Грюневалд, Холбайн, Лукас Кранах, Ван Гог, Утрильо, Гоген, Пиранези, Утамаро, Хокусаи, Хирошиге — и Стената на плача. Гоя също. И Търнър. Всеки от тях имаше нещо ценно, което да сподели. Но най-вече Тила Дюрьо — тя, с изразителните, чувствени устни, тъмни като листенца на роза.

Сега стените са голи. Дори и да бяха отрупани с шедьоври, нищо нямаше да разпозная. Спусна се мрак. Също като Балзак и аз живея с въображаеми платна. Дори и рамките са въображаеми.

Айзък Дъст^[3], роден от праха и завръщаш се в праха. Допишете завещанието заради доброто старо време.

Анастасия, наричана още Хегоробору, наричана още Берта Филигран от езерото Тахо-Титикака и Императорския двор на царете, временно е под наблюдение в болницата. Постъпи там по своя воля, за да разбере с ума си ли е или не. Саул лае в своя делириум и вярва, че е Айзък Дъст. Откъснати сме от света в просторна спалня със собствена мивка и двойни легла. Светкавица проблясва на пресекулки. Граф Бруга, тази мила кукличка, почива на бюрото, обграден от явански и тибетски идоли. Усмивва се като луд, преглъщащ купа стерно. Перуката му от пурпурни конци е увенчана с миниатюрна шапчица *a la Boheme*, внесена от *la Galerie Dufayel*. Гърбът му е облеган на няколко подбрани тома, които Стася остави при нас, преди да замине за лудницата. Отляво надясно те са:

Императорската оргия — Ватиканската измама —
Един сезон в ада — Смърт във Венеция — Анатема —
Герой на нашето време — Трагичното чувство на живота
— Речникът на дявола — Ноемврийски клонки — Отвъд
принципа на удоволствието — Лизистрата — Мариус,
епикуреецът — Златното магаре — Невзрачният Джуд —
Тайнственият непознат — Питър Уифъл — Малки жени —
Virginibus Pueriscjue — Кралица Маб — Великият бог Пан
— Пътешествията на Марко Поло — Песните на Билитис

— Непознатият живот на Исус — Тристрам Шанди —
Златното гърне — Брей — Коренът и цветето.

Един-единствен пропуск: *Метафизика на секса* от Розанов.

Надраскано със собствения й почерк (на парче амбалажна хартия) намирам следното — очевидно цитат от един от томовете: „Онзи странен мислител, Н. Фьодоров, пръв руснак сред руснаците, ще открие своя собствена, оригинална форма на анархизъм — форма, враждебна на държавата.“

Ако покажех това на Кронски, той веднага би изтичал до лудницата, за да го представи като доказателство. Доказателство за какво? Доказателство за това, че Стася е с ума си.

Вчера — така ли беше? Да, вчера към четири сутринта, докато вървах към метростанцията, за да търся Мона, която щях да проследя, докато се разхожда безгрижно под стелеция се сняг, но Мона и нейното приятелче, бореца Джим Дрискол. Като ги видите, ще си помислите, че търсят теменужки в златна ливада. Никаква мисъл за сняг и лед, никаква грижа за полярните пристъпи на вятъра откъм реката, никакъв страх нито от Бог, нито от човек. Просто си се разхождат, смеят се, бърбят си, тананикат си. Свободни като чучулиги.

Чуйте, чуйте, чучулигата на портите на рая пее!

Проследих ги донякъде, сам почти заразен от пълното им безгрижие. Изведнъж рязко свих наляво към апартамента на Осицки. Неговата „ергенска квартира“, би трябвало да кажа. И много ясно, там светеше, а пианолата тихичко свиреше *morceaux choisis de*^[4] Донаний.

„Привет вам, мили въшки“ — помислих си и подминах. Над канала Гоуанус се вдигаше мъглица. Сигурно се топеше някой ледник.

Когато се прибрах, я заварих да си маже лицето с крем.

— Къде си, за бога? — попита тя почти обвинително.

— Отдавна ли се прибра? — контрирам аз.

— Преди часове.

— Странно. Бих се заклеял, че излязох оттук само преди двайсет минути. Може би съм се разхождал насън. Странно, но имах

чувството, че ви видях с Джим Дрискол да се разхождате под ръка...

— Вал, сигурно си болен.

— Не, само подпийнал. Искам да кажа... *халюцинирам*.

Тя полага хладна длан на челото ми, напипва пулса ми. Явно всичко е нормално. Това я озадачава. Защо си измислям такива истории? Само за да я мъча? Няма ли достатъчно поводи за притеснение — Стася е в лудницата, а наемът е просрочен. Трябва да съм по-деликатен.

Приближавам се до будилника и посочвам стрелките. Шест часа.

— Знам — казва тя.

— Значи не съм видял тебе само преди няколко минути?

Тя ме поглежда така, сякаш съм на ръба на слабоумието.

— Няма защо да се притесняваш, миличка — чуруликам аз. — Цяла нощ се наливах с шампанско. Сега съм убеден, че не си била ти — било е астралното ти тяло. — Пауза. — Както и да е, Стася е добре. Разговарях надълго с един от останалите...

— Ти...?

— Да, искаше ми се да направя нещо по-добро, затова реших да изтичам да проверя как се справя. Занесох й шарлота по руски.

— Трябва да си легнеш, Вал, изтощен си. — Пауза. — Ако искаш да разбереш защо закъснях толкова, ще ти кажа. Току-що се разделих със Стася. Измъкнах я оттам някъде преди три часа — тя се разкикоти — или пък се разкиска? — Утре ще ти разкажа всичко. Дълга история.

За нейно смайване отвърнах:

— Не се притеснявай, чух я цялата преди малко.

Угасихме лампите и пропълзахме в леглото. Чувах я как се смее сама.

За „лека нощ“ подхвърлих шепнешком:

— Берта Филигран от езерото Титикака.

Често след сеанс с Шпенглер или Ели Фор се просвам на леглото напълно облечен и вместо да размишлявам за древните култури, се залутвам в света лабиринт на фалшификациите. Като че ли никоя от тях не е способна да казва истината дори и за такова просто нещо като ходенето до тоалетната. Стася, сама по себе си искрена душа, придоби този навик, за да угоди на Мона. Дори и в онази фантастична история,

дето била незаконно дете на Романов, има зрънце истина. При нея никога няма лъжи от край до край, както при Мона. Нещо повече, ако някой ѝ излезе насреща с истината, тя не разиграва истеричен припадък, нито пък се изнася надутото от стаята. Не, тя просто се ухилва до уши и изражението ѝ постепенно омеква до милата усмивка на ангелче. Има мигове, когато вярвам, че мога някак си да се разбера със Стася. Но точно когато усещам, че моментът е назрял, Мона я грабва и я отнася като животно, закрилящо малкото си.

Едно от най-странните бели петна в интимните ни разговори — защото от време на време разговаряме дълго-предълго и привидно искрено, — та един от тези непонятни пропуски, казвам, е свързан с детството. Как са си играли, къде, с кого си остава пълна мистерия. Очевидно от люлката са прескочили в женствеността. Никога не се споменават приятел от детинство или чудесна чучулига, на която са се радвали. Никога не говорят за любима улица, за парк, в които са си играли, или за игра, която са обичали. Питал съм ги направо: „Можете ли да карате кьнки? Плувате ли? Играли ли сте някога на кегли?“ Да, наистина, умеят всички тези неща, а и други. Защо не? Но никога не си позволяват да се впуснат в миналото. Никога не се случва внезапно, както става в оживените разговори, да си припомнят някое странно или прекрасно преживяване от детството. Сегиз-тогиз едната или другата споменава, че си счупила ръка или си навехнала глезена, но къде, кога? Отново и отново се мъча да ги върна назад, леко, с придумване, както се води кон към конюшната, ала напразно. Подробностите ги отегчават. Какво значение има, питат, кога се е случило или къде? Много добре тогава, *кръгом!* Прехвърлям разговора към Русия и Румъния с надеждата да уловя проблясък или лъч на разпознаване. Умело при това — започвам от Тасмания или Патагония и съвсем постепенно и заобиколно си проправям път към Русия, Румъния, Виена и равнините на Бруклин. Като че ни най-малко не подозират играта ми, те също изведнъж започват да говорят за непознати места, включително Русия и Румъния, но сякаш разправят нещо, разказано им от непознат или прочетено в пътеводител. Стася, малко по-изкусна, може дори да се престори, че ми подсказва нещо. Например може да ѝ щукне да разкаже някоя фалшива случка, взета от Достоевски, като вярва, че си го спомням слабо — дори и да имах добра памет, не е възможно да си спомням хилядите случки, от които гъмжат

многоотомните произведения на Достоевски. А и как аз самият мога да бъда сигурен, че не ми пробутва истинския Достоевски? Защото имам отлична памет за *аурата* на прочетените неща. За мен е невъзможно да не разпозная фалшивия почерк на Достоевски. Както и да е, за да я предразположа, се правя, че си спомням случката, която ми разказва. Кимам в съгласие, смея се, пляскам с ръце — каквото си пожелае, но никога не се издавам пред нея, че знам, че си измисля. Понякога обаче ѝ напомням — в същия игрови дух — за някоя дреболия, която е замазала, или за нещо, което е изкривила. Дори се впускам в продължителен спор, ако тя се престори, че е разказала случката вярно. А Мона през цялото време седи там и слуша внимателно, без да забелязва нито истината, нито лъжата, щастлива като птичка, защото говорим за нейния идол, нейния Бог, Достоевски.

Колко чаровен, колко възхитителен може да бъде този свят — свят на лъжи и фалшификации, когато няма какво по-добро да се прави, няма никакъв риск. Не сме ли прекрасни ние, веселите, проклетите лъжци?

— Жалко, че самият Достоевски не е с нас! — възкликва понякога Мона. Сякаш той е *измислил* всички онези луди, всичките налудничави сцени, наводнили романите му. Искам да кажа, измислил ги е за собствено удоволствие или защото е роден глупак и лъжец. И веднъж не им е просветнало, че *те* може да са „лудите“ герои на книга, която животът пише с невидимо мастило.

Ето защо не е чудно, че почти всеки — мъж или жена, — от когото Мона се възхищава, е „луд“, а всеки, който презира — „глупак“. И все пак когато реши да ми направи комплимент, винаги ме нарича глупак. „Ти си толкова мил глупак, Вал.“ Което значи, че съм достатъчно велик, достатъчно сложен, поне по нейна преценка, за да принадлежа на света на Достоевски. Понякога, когато започне да се превъзнася по ненаписаните ми книги, дори отива толкова далеч да твърди, че съм втори Достоевски. Жалко, че не мога сегиз-тогиз да получа някой епилептичен припадък. Това наистина щеше да ми придаде необходимата тежест. Онова, което за жалост става, онова, което разваля магията, е, че бързо-бързо дегенерирам в „буржоа“. С други думи казано, ставам твърде любопитен, твърде дребнав, твърде нетолерантен. Достоевски според Мона никога не е проявявал ни най-малък интерес към „фактите“. (Една от онези полуистини, от които

понякога ме полазват тръпки.) Не, ако се вярва на нея, Достоевски винаги е витаел в облаците — или пък се е ровел в дълбините. Никога не си е правел труда да изплува на повърхността. Изобщо не се е сещал за ръкавици, маншони и палта. Нито пък е ровел из женските чанти, за да търси имена и адреси. Живял е само във въображението.

Стася пък си имаше свое собствено мнение за Достоевски, за начина му на живот, за метода му на работа. Въпреки приумиците си в края на краищата тя беше малко по-близо до действителността. Знаеше, че куклите се правят от дърво или папиемаше, а не само от „въображение“. И не беше много сигурна, че и Достоевски не е имал своята „буржоазна“ страна. При Достоевски най-силно я привличаше диаволичният елемент. За нея дяволът беше истински. Злото беше истинско. От друга страна, злото при Достоевски като че ли не засягаше Мона. За нея то беше само още един елемент от неговото „въображение“. Нищо в книгите не я плашеше. И в живота почти нищо не я плашеше, ако става дума. И може би точно заради това минаваше невинно през огъня. Но що се отнася до Стася, прихванеше ли я странно настроение, дори и споделянето на закуската се превръщаше в изпитание. Тя наддушваше злото, можеше да усети присъствието му дори в студената каша. За Стася дяволът беше всеприсъстващо Същество, вечно причакващо жертвата си. Носеше амулети, за да отпъжда злите сили. При влизане в непознат дом правеше разни знаци или повтаряше литании на странни езици. На всичко това Мона се усмихваше снисходително и смяташе за „възхитително“, че Стася е толкова примитивна, толкова суеверна.

— Това е славянката в нея — казваше тя.

Сега, когато властите повериха Стася в ръцете на Мона, беше наш дълг да преценим по-ясно положението и да осигурим по-надежден, по-спокоен начин на живот на това сложно създание. Според жалната история на Мона освободили Стася от затвора ѝ с най-голяма неохота. Какво им е казала за своята *приятелка* — и за себе си също, — може да узнае само дяволът. Чак след седмици и само с най-ловки маневри успях да сглобя пъзела, който тя бе конструирала в разговора си с лекуващия лекар. Ако си няха друга работа, щях да заявя, че и двете са за лудницата. За щастие чух и друга версия на

разговора и то най-неочаквано не от друг, а от Кронски. Защо се беше заинтересувал от случая не знам. Без съмнение Мона бе дала на властите името му — като семеен лекар. Вероятно му се беше обадила посред нощ и с ридаетъ глас го бе умолявала да направи нещо за обичната ѝ приятелка. Онова, което пропусна да ми каже, беше във всеки случай, че Кронски бе гарантирал за освобождаването на Стася, че никой не отговаря за нея и че една дума от него (на властите) можеше да се окаже пагубна. Това последното беше ала-бала и аз така и го приех. Истината вероятно беше, че отделенията са били претърпани до преливане. Имах едно наум да посетя болницата някой хубав ден и да разбера точно какво се е случило. (Само за протокола.) Нямах за къде да бързам. Усещах, че сегашното положение е само прелюдия или предвестие за онова, което тепърва щеше да става.

Междувременно хуквах към Вилидж всеки път, когато имаш импулс. Скитосвах навсякъде като улично псе. Приближах ли електрически стълб, вдигах крак и го опикавах: бау-бау! Бау!

Ето защо често се оказвах пред Железния котел, до парапета, отделящ мизерната полянка, сега потънала до колена в черен сняг, и гледах кой идва и кой си отива. Двете маси най-близо до прозореца бяха на Мона. Наблюдавах я как припка напред-назад в приглушената светлина на свещите, раздава храната с вечната цигара, залепена на устните, а лицето ѝ разцъфва в усмивка, докато поздравява клиентите и им взема поръчките. От време на време Стася седеше на масата, вечно с гръб към прозореца, облегла лакти на масата и подпряла глава с длани. Обикновено продължаваше да седи и след като и последният клиент си отидеше. После Мона седеше при нея. Съдейки по израза на лицето на втората, те вечно водеха оживен разговор. Понякога така се заливаха от смях, че чак се превиваха. Ако в това настроение някой от любимците им се опиташе да се присъедини към тях, те го отпъждаха като муха винарка.

За какво ли можеха да си говорят тези две мили създания, че толкова, ама толкова да ги поглъща? И да е толкова болезнено смешно. Отговорете ми и седам и ви написвам историята на Русия.

В мига, в който подозирах, че се готвят да тръгнат, офейквах. Бродех бавно и горестно, надничах ту в един, ту в друг бардак и накрая стигнах до площад „Шеридан“. На ъгъла на площада, вечно осветено като старомоден бар, беше свърталището на лесбийките. Знаех, че

двете най-накрая ще се домъкнат тук. Чаках само да се уверя, че ще седнат. После — поглед към часовника, за да преценя, че само след два-три часа поне едната от двете ще се върне в леговището. Беше утешително, като хвърлиш последен поглед към тях, да установиш, че вече са се превърнали в център на загрижено внимание. Утешително — що за дума?! — да знаеш, че са под закрилата на милите създания, които така добре ги разбираха и вечно се сплотяваха, за да ги подкрепят. Беше забавно и да размишляваш, докато влизаш в метрото, че с леко преподреждане на дрехите дори експерт по Бертйон би срещнал трудности да установи кой е момче и кой — момиче. Момчетата неизменно бяха готови да умрат за момчетата и обратно. Не бяха ли всичките в същия зловонен куп, в който са погребани всички чисти, почтени души? Толкова милички бяха — цялата банда. Направо *сладурчета*. Олеле, мале, какви дрешки само си измисляха! Всяка от тях, особено момчетата, беше родена актриса. Дори и онези срамежливи дребосъчета, дето се свиваха по ъглите и си гризяха ноктите.

Дали от контакта с тази атмосфера, в която царяха любов и взаимно разбирателство, Стася не бе развила идеята, че между мен и Мона не всичко е наред? Или се дължеше на ударите с парен чук, които нанасях в мигове на истина и откровеност?

— Не бива да обвиняваш Мона, че те мами и лъже — казва ми тя една вечер. Как така се случи, че бяхме сами, не мога да си представя. Може би тя очакваше Мона да се появи всеки миг.

— А според теб в какво да я обвинявам? — отвърнах, като се чудех какво ли ще последва.

— Мона не е лъжкия и ти го знаеш. Тя си измисля, преиначава, стъкмява... защото така е по-интересно. Мисли си, че я харесваш повече, когато усложнява нещата. Уважава те прекалено много, за да те лъже наистина.

Не си направих труда да отговоря.

— Не го ли знаеш? — повиши тя глас.

— Честно, не! — отвърнах.

— Искаш да кажеш, че преглъщаш всички онези фантасмагории, които ти пробутва?

— Ако искаш да кажеш, че смятам всичко това за невинна игричка — не.

— Но защо да иска да те мами, когато толкова много те обича? Знаеш, че си всичко за нея. Да, всичко.

— За това ли ревнуваш от мен?

— Аз да *ревнувам*? Бясна съм, че се държиш така с нея, че си толкова сляп, така жесток, така...

Вдигнах ръка.

— За какво точно намекуваш? — троснах се. — Каква е играта?

— *Игра? Игра?* — тя се надигна с маниера на възмутена и съвсем стъписана царица. Изобщо не подозираше, че панталонът ѝ е разкопчан и ризата ѝ се подава.

— Седни — казах. — Ето, вземи си още една цигара.

Отказа да седне. Настоя да се разхожда напред-назад, напред-назад.

— В какво предпочиташ да вярваш? — подхванах аз. — Че Мона ме обича толкова много, че трябва да ме лъже ден и нощ? Или че *теб* обича толкова много, че няма смелост да ми го каже? Или че *ти* я обичаш толкова много, че не издържаш да я гледаш нещастна? О, нека те попитам първо *ти знаеш ли какво е любов!* Кажи ми: била ли си влюбена в мъж? Знам, че някога си имала куче, което си обичала — или поне така си ми казвала. Знам, че си правила любов с дървета. Знам и че обичаш повече, отколкото мразиш, но... *знаеш ли какво е това любов?* Ако срещнеш двама души, които са лудо влюбени един в друг, дали твоята любов към тях ще усили тази любов или ще я унищожи? Ще ти го кажа другояче. Може би така ще ти стане по-ясно. Ако гледаш на себе си само като на обект за съжаление и някой ти покаже истинска привързаност, истинска любов, ще има ли значение за теб дали този човек е той или тя, женен или не? Искам да кажа, можеш ли, би ли могла да се удовлетвориш просто да приемеш тази любов? Или ще я искаш изключително за себе си?

Пауза. Тежка пауза.

— А какво — продължих аз — те кара да мислиш, че си достойна за любов? Или дори че *си* обичана? Или ако мислиш, че си, че си способна да отговориш със същото? *Седни, защо не седнеш?* Знаеш ли, наистина ще е интересно да си поговорим. Дори бихме могли да стигнем до нещо. Бихме могли да стигнем до истината. Ще ми се да опитам. — Тя ми хвърли странен, сепнат поглед. — Казваш, че Мона си мисли, че харесвам сложните същества. Честно да ти кажа,

не ги харесвам. Да вземем теб — ти си много просто устроена... издялана от едно парче, нали? Цялостна, както казват. Толкова си наясно със себе си и с целия свят, че само за да се увериш, се поставяш под наблюдение. Твърде жесток ли съм? Давай, подхилвай се, щом искаш. Нещата стават странни, като ги преобърнеш наопаки. Освен това не си постъпила в болницата по своя воля, нали? Поредната небивалица на Мона, какво друго! Естествено, налапах я с все въдицата, кордата и плувката... защото не исках да разваля взаимната ви дружба. И сега, когато си навън благодарение на моите старания, искаш да ми изразиш благодарността си. Това ли е? Не искаш да ме гледаш нещастен — особено след като живея с някого, който ти е мил и драг.

Тя се разкиска, въпреки че беше страшно вбесена.

— Чуй ме, ако ме беше попитала дали ревнувам от теб, макар и да ми е много неприятно да го призная, щях да кажа „да“. Не ме е срам да си призная, че за мен е унизително да мисля, че човек като теб може да ме накара да ревнувам. Ти едва ли си типът, който бих избрал за съперник. Не обичам морфодитите повече от хората с палец, който има две фаланги. Имам предразсъдъци. *Буржоазни*, ако щеш. Никога не съм обичал някое куче, но не съм и мразил. Срещал съм педали — забавни, умни, талантиливи, занимателни, но трябва да кажа, че не ми е хрумвало да живея с тях. Не ти говоря за морал, нали разбираш, говоря ти за предпочитания. Има неща, които ми лаят по нервите. Много е жалко, нека се изразя по-меко, че жена ми е толкова пламенно привлечена от теб. Звучи нелепо, нали? Почти литературно. Жива срамота си е. Искам да кажа, че не е могла да избере истински мъж, щом е трябвало да ми измени — дори да е някой, когото презирам. Но *ти...* — защо, *мамка му?!* — това ме прави абсурдно беззащитен. Потръпвам при самата мисъл, че някой ще ми каже: „Какво ти има на тебе?“ Защото няма как да не му има нещо на мъж — или поне така разсъждава светът, — чиято жена е страстно привлечена от друга жена. Съсипах се да търся какво ми има, ако *изобщо* ми има нещо, но не мога да го посоча с пръст. Освен това ако една жена е способна да обича друга жена освен мъжа, с когото е свързана, в това няма нищо нередно, нали? Не бива да бъде обвинявана, ако случайно е надарена с необичаен запас от обич, нали? Ала ако предположим, че като съпруг на едно толкова необикновено създание човек се съмнява в

изключителната способност на жена му да обича, тогава какво? Че за да подготви съпруга си, да го уговори, както се оказва, тя лукаво и коварно се бори да отрови ума му, измисля или скалпва най-фантастични небивалици — разбира се, до една невинни — за преживявания с приятелки преди брака. Без никога да признава открито, че е *спала* с тях, но го загатва, намеква, вечно намеква, че може и да е било така. И в момента, когато съпругът... аз, с други думи, покаже страх или тревога, тя яростно отрича всякакви подобни неща, настоява, че картината е плод на въображението му... Схващаш ли? Или става твърде сложно?

Тя седна. Лицето ѝ внезапно придоби сериозен вид. Приседна на ръба на леглото и ме погледна изпитателно. Изведнъж на лицето ѝ се изписа усмивка, сатанинска усмивка, и тя възкликна:

— Значи такава е играта ти! Сега ти искаш да отровиш моя ум! — щом го каза, сълзите ѝ бликнаха и тя се разрида.

За късмет Мона се прибра точно в разгара на рева.

— *Какво правиш с нея?* — беше първото, което каза. Обгърна раменете на горкичката Стася, започна да я гали по косата и да ѝ шепне успокоително.

Трогателна сцена. Ала малко прекалено истинска за мен, че да се трогна.

Развръзката: Стася не бива и да се опитва да си тръгне. Трябва да остане и да си отспи добре.

Стася ме поглежда въпросително.

— Разбира се, разбира се! — казвам. — В такава нощ и куче не бих изпъдил.

Най-шантавото нещо в тази сцена, като си я припомням сега, беше Стася, издокарана в мека ефирна нощничка. Ако имаше и лула в устата, щеше да е идеално.

Да се върнем към Фьодор... Понякога направо ме хващаше краста от вечните им глупотевини за Достоевски. Аз самият никога не съм претендирал, че *разбирам* Достоевски. Във всеки случай поне не целия. (Познавам го, както човек познава сродна душа.) Нито пък съм го изчел целия, дори и до днес. Винаги съм си мислел да оставя последните няколко хапки за четене на смъртното легло. Например не

съм сигурен дали съм чел *Сънят на смешния човек* или съм слушал за него. Не съм и никак сигурен дали знам кой е Марцион и какво е марционизъм. У Достоевски, както и в самия живот, има много неща, които бих желал да останат мистерия. Обичам да мисля за Достоевски като за личност, обвита в непроницаемата аура на мистерията. Например никога не мога да си го представя с шапка — каквито е нахлупил Свегенборг на ангелите си. Нещо повече, винаги съм очарован да узная какво имат да кажат другите за него — дори и когато техните възгледи ми се струват безсмислени. Само преди ден се натъкнах на цитат, който съм драснал в един бележник. Вероятно от Бердяев. Ето го: „След Достоевски човекът вече не е същият като преди.“ Ободрителна мисъл за болното човечество.

Що се отнася до следващото, никой освен Бердяев не би могъл да напише това: „При Достоевски има сложно отношение към злото. Може до голяма степен да изглежда така, сякаш той е заблуден. От една страна, злото си е зло, то следва да бъде разобличавано и трябва да бъде изпепелявано. От друга страна, злото е духовен опит на човека. Такава е човешката съдба. Докато върви по пътя си, човек може да се обогати, изживявайки злото, но е нужно това да се разбира правилно. Не самото зло го обогатява; той се обогатява от онази духовна сила, която се надига в него, за да преодолее злото. Човекът, който казва: «Ще се предам на злото; за да се обогатя», никога не се обогатява — той загива. Но именно злото е това, което подлага на изпитание човешката свобода...”

А сега още един цитат (пак от Бердяев), защото ни приближава с една крачка до рая...

„Църквата не е царството Божие; църквата се е появила в историята и действа в историята: тя не означава трансфигурация на света, поява на ново небе и на нова земя. Царството Божие е трансфигурация на земята, не само трансфигурация на отделния човек, но и трансфигурация на общественото и космическото; и това е крайт на този свят — свят на правда и красота. Когато Достоевски е казал, че красотата ще спаси света, е имал

предвид трансфигурацията на света и идването на царството Божие и това е есхатологичната надежда...”

Като говоря за себе си, трябва да кажа, че ако някога съм имал надежди — есхатологични или каквито щете, — то тъкмо Достоевски ги разби. Или може би трябва да го смекча, като кажа, че е „обявил за невалидни“ онези културни стремежи, породени от западното ми възпитание. Азиатската част, с една дума, монголецът в мен, е останала непокътната и винаги ще си остане такава. Тази моя монголска страна няма нищо общо с културата и личността; тя представлява съществуващото — корен, чиято мязга идва от някой неподвластен на времето прародителски клон на генеалогичното дърво. В този бездънен резервоар всички хаотични елементи на собствената ми природа и на американското ми наследство са погълнати, както океанът поглъща реката, вливаща се в него. Странно, но като роден в Америка, аз разбирам Достоевски или по-скоро героите му и проблемите, които ги измъчват, по-добре, отколкото ако бях европейец. Струва ми се, че английският е по-подходящ да предаде Достоевски (ако трябва да го четете в превод) от френския, немския, италианския и всеки друг неславянски език. А американският живот — от гангстерското до интелектуалното равнище — има парадоксално огромни прилики с многопластовото руско ежедневие на Достоевски. Какво по-добро доказателство да искаме от метрополиса Ню Йорк, в чиято почва конгломерат избуява като бурен всяка разпътна, позорна, откачена идея? Човек трябва само да се сети за тамошната зима, за това, какво значи да си гладен, самотен, отчаян в този лабиринт от монотонни улици, оградени от монотонни къщи, гъмжащи от монотонни индивиди, претъпкани с монотонни мисли. Монотонни и в същото време неограничени!

Милиони от нас никога не са чели Достоевски и дори при споменаване името му не им говори нищо, но въпреки това те — милиони хора — направо са извадени от Достоевски, водят същия смахнат, „налудничав“ живот тук, в Америка, който създанията на Достоевски са живели в създадената от въображението му Русия. Ако вчера те все още можеха да бъдат смятани за водещи човешко съществуване, утре светът им ще има характер и ще се отличава с

черти, по-фантастично изтерзани от всяко или всичките създания на Бош. Днес те вървят до нас, рамо до рамо и очевидно не стряскат никого със своя допотопен аспект. Някои наистина продължават да следват призиванието си — проповядват Евангелието, обличат трупове, грижат се за лудите, — сякаш никога нищо не се е случило. И най-малко понятие си нямат, че „човекът вече не е същият като преди“.

[1] Bouche (фр.) — уста. — Бел.прев. ↑

[2] Le соси magnifique (фр.) — великолепият рогоносец. — Бел.прев. ↑

[3] Dust (англ.) — прах. — Бел.прев. ↑

[4] Morceaux clioisis de (фр.) — избрани откъси от... — Бел.прев.

↑

ВТОРА ГЛАВА

Ах, монотонната тръпка, родена от разхождането по улиците в зимна утрин, когато железните греди са замръзнали за земята, а млякото в бутилките се надига като пънчето на гъба. Северен ден, да го наречем, когато и най-тъпото животно не би дръзнало да си подаде носа от дупката. Да заговориш непознат в такъв ден и да молиш за подаяния би било немислимо. В този хапещ, ръфащ студ, когато леденият вятър свири в мрачните улици каньони, никой, който е с всичкия си, не би се спрял достатъчно задълго, за да бръкне в джоба си да търси монета. В такава сутрин, която един заможен банкер би описал като „ясна и свежа“, просякът няма право да е гладен или да му трябват пари за път. Просяците са за топлите, слънчеви дни, когато дори и садистът по душа спира да подхвърли трошици на птичките.

Точно в такива дни нарочно нарамвах партида мостри, за да извърша набег към някой от клиентите на баща ми — предварително знаех, че няма да получа поръчка, но ме гонеше всемогъщият глад за разговор.

Имаше по-специално един индивид, когото винаги избирах да посетя в такива случаи, защото с него денят можеше да завърши — и обикновено завършваше — по най-необичаен начин. Рядко се случваше, трябва да добавя, този индивид да си поръча костюм, а когато си поръчаше, уреждаше сметката с години. И все пак той беше клиент. Пред дъртия се преструвах, че още ходя при Джон Стаймър, за да го придумам да си купи пълния комплект дрехи, от които открай време смятахме, че ще има нужда (той вечно разправяше, че един ден щял да стане съдия, тоя Стаймър).

Онова, което никога не издадох на дъртия, беше що за нешивашки разговори си водех обикновено с човека.

— Здравей! За какво си дошъл при мен?

Така обикновено ме поздравяваше.

— Трябва да си луд да си мислиш, че пак ми трябват дрехи. Не съм ви платил последния костюм, който си купих, нали? Кога беше

това — преди пет години?

Едва надигаше глава над купа бумажки, в които беше забил нос. Гадна миризма просмукваше цялата кантора поради заклетия му навик да пърди — дори и в присъствието на стенографката си. Освен това вечно си бъркаше в носа. Иначе — имам предвид външно — би могъл да мине за обикновен човечец. Адвокат като адвокат.

Забил глава в бъркотията от правни документи, той изчуруликва:

— Какво четеш напоследък? — Преди да съм отговорил, додава: — Можеш ли да изчакаш навън за няколко минутки? Съвсем се оплетох. Но не бягай... Искам да си побъбрим. — После бърка в джоба си и вади един долар. — Ето, вземи си едно кафе, докато чакаш. И се върни някъде след час... Да вземем да обядваме заедно, а?

В антрето половин дузина клиенти чакат да благоволи да ги изслуша. Той моли всекиго да почака само още мъничко. Понякога висят там по цял ден.

На път към кафенето развалям банкнотата, за да си купя вестник. Преглеждането на новините винаги предизвиква у мен свръхестественото чувство, че съм от друга планета. Освен това трябва да ми се скофти, за да се справя с Джон Стаймър.

Докато преглеждам вестника, размишлявам над големия проблем на Стаймър. *Мастурбацията*. Вече от години той се опитва да се раздели с този порочен навик. В ума ми изникват откъслечи от последния ни разговор. Спомням си как му препоръчах да пробва някой добър публичен дом — и киселата физиономия, която направи, щом огласих предложението.

— Какво?! Аз, жененият мъж, да се занимавам с тумба мръсни курви?

И аз можах да кажа само:

— Не всички са мръсни!

Но онова, което *наистина* беше жалко, като съм подхванал темата, беше сериозният, умолителен начин, по който на раздяла ме молеше да му известя, ако се сетя за нещо, което може да помогне... *каквото ще да е*. И ми се искаше да кажа: „Я стига!“

Минаваше час. За него един час беше като пет минути. Най-накрая ставах и се отправях към вратата. Навън беше такъв мраз, че ми се приискваше да хукна в галоп.

За моя изненада той ме чакаше. Седеше със склучени ръце, облежани на бюрото, с очи, втренчени в някаква точка във вечността. Пакетът мостри, който бях оставил на бюрото, беше отворен. Бил решил да поръча костюм, информираше ме той.

— Не е спешно — казваше той. — Не ми трябват нови дрехи.

— Не купувай тогава. Знаеш, че не съм дошъл да ти продавам костюми.

— Знаеш ли — казваше той, — ти си май единственият човек, с когото успявам да си поговоря истински. Всеки път, когато те видя, разцъфвам... Какво ще ми препоръчаш този път? За литература ти говоря. Последната — *Обломов* ли беше? — не ми направи кой знае какво впечатление.

Спира — не за да чуе какво ще му отговоря, а за да събере сили.

— Откакто идва последния път, имам любовна връзка. Изненадва ли те? Да, младо момиче, много младо и нимфоманка до ушите. Направо ме източва до пресъхване. Но не това ме тревожи, а жена ми. Начинът, по който ме обработва, си е жива мъка. Иде ми да изляза от кожата си.

Забелязва усмивката на лицето ми и додава:

— Изобщо не е смешно, да ти кажа.

Телефонът извънтява. Той слуша внимателно. После, като не е казал нищо освен „да“, „не“, „мисля, че да“, изведнъж крясва в слушалката:

— Не ви ща мръсните пари! Да си намери някой друг да го защитава!

— Опитват се да ме подкупят, представи си — казва той и трясва слушалката. — На това отгоре съдия. Голяма клечка при това. — Изсекваше се мощно. — Е, докъде бяхме стигнали? — и ставаше. — Какво ще кажеш да похапнем? Докато хапваме и пийваме, ще си поговорим по-добре, не мислиш ли?

Спиряхме такси и се отправяхме към италианската кръчма, в която ходеше той. Беше уютна — миришеше силно на вино, дървени стърготини и сирене. И практически празна.

След като поръчаше, той казваше:

— Нали нямаш нищо против да говоря за себе си? Май това ми е слабото място. Дори и докато чета, дори и книгата да е хубава, не мога

да се удържа да не мисля за себе си, за моите си проблеми. Не че се мисля за толкова важен, разбираш ли. Обсебен съм, това е.

— И ти си обсебен — продължаваше той, — но по по-здравословен начин. Разбираш ли, аз съм погълнат от себе си и се мразя. Направо се презирам, да ти кажа. Не бих могъл да чувствам подобно нещо към никое друго човешко същество. Познавам и кътните си зъби и мисълта за това, какво представлявам, как би трябвало да изглеждам на околните, ме отвращава. Имам само едно добро качество: честен съм. Не че имам заслуги... това е чисто инстинктивна черта. Да, честен съм с клиентите си — и със себе си.

Намесвах се:

— Може и да си честен със себе си, както казваш, но може би ще е по-добре за теб, ако беше по-щедър. *Към себе си*, искам да кажа. Щом не можеш да се отнасяш прилично към себе си, как очакваш другите да го правят?

— Не ми е в природата да ми идват такива мисли — бързо отговаряше той. — Аз съм пуритан открай време. Дегенерат, естествено. Проблемът е, че не съм достатъчно дегенерирал. Спомняш ли си как веднъж ме попита чел ли съм някога маркиз дьо Сад? Е, пробвах, ама ми писна до смърт. Може би е прекалено френски за вкуса ми. Не знам защо го наричат божествения маркиз, а ти?

Досега той вече е опитал киантито и сме до уши в спагети. Виното имаше загряващ ефект. Всъщност това също му беше проблем — неспособността да се отърве от себе си дори и под влияние на алкохола.

Сякаш ми четеше мислите, той започваше със забележката, че аз съм си чиста проба менталист.

— Менталист, който може да накара дори хуя си да мисли. Пак се смееш. Но е трагично. Младото момиче, за което ти говорих — тя ме мисли за велик ебач. Не съм. Но тя е. Страхотно се ебе. Аз... аз еба с мозъка си. Все едно водя кръстосан разпит, но с хуя си вместо с разума си. Гадно звучи, нали? И е. Защото колкото повече еба, толкова повече се съсредоточавам върху себе си. От време на време — с *нея*, искам да кажа — изведнъж се осъзнавам и се питам кой ли е отсреща. Сигурно е махмурлук от чекиите. Схващаш, нали? Вместо сам да си го правя, някой ми го прави. По-хубаво е от чекиите, защото си още по-независим. Момичето, разбира се, си прекарва страхотно. Може да

прави с мен каквото си поиска. Точно там е гъделът за нея... това я възбужда. Ала тя не знае — може би ако ѝ го кажа, ще се уплаши... е, че мен ме няма там. Нали го знаеш изрази „цял съм слух“. Е, аз цял съм разум. Разум, към който е прикрепен хуй, ако може така да се каже... Между другото, понякога ми се ще да те питам за теб. Как се чувстваш, докато го правиш... реакциите ти... и въобще. Не че ще ми помогне много. Просто съм любопитен.

Изведнъж той превключи. Искаше да узнае дали вече съм написал нещо. Когато му казах „не“, той отвърна:

— Точно в момента ти пишеш, само че не го знаеш. Ти пишеш през цялото време, не го ли разбираш?

Стъписан от тази странна забележка, възкликнах:

— За мен ли говориш или за всички?!

— Разбира се, че не говоря за всички! За теб говоря, за теб! — гласът му стана писклив и раздражителен. — Веднъж ми каза, че би искал да пишеш. Е, кога очакваш да почнеш? — той млъкна, за да налага огромна хапка. Докато преглъщаше, продължи: — Защо ти говоря така, си мислиш? Защото си добър слушател? Съвсем не! Мога да си издърдорям и майчиното мляко пред теб, защото знам, че си жизнено не заинтересован. Интересувам те не аз, Джон Стаймър, а онова, което ти разказвам, или начинът, по който ти го разказвам. Но аз определено се интересувам от теб. Има доста голяма разлика.

Известно време дъвчеше в мълчание.

— Ти си почти толкова сложен, колкото съм и аз — продължи той. — Знаеш го, нали? Любопитен съм да разбера какво движи хората, особено типове като теб. Не се безпокой, няма да те човъркам, защото предварително си знам, че няма да ми отговориш правилно. Ти се боксираш със сянката си. А пък аз съм адвокат. Моята работа е да разнищвам казуси. Но ти — не мога да си представя с какво търгуваш, освен ако не е с въздух.

Тук той млъкна като мида и се задоволи да гълта и дъвче. След малко се обади:

— Намислил съм да те покана да дойдеш с мен този следобед. Няма да се връщам в кантората. Ще ходя при оная мацка, дето ти разправях за нея. Защо не дойдеш с мен? Лесно е да я гледа човек, лесно е да си говори с нея. Бих искал да наблюдавам реакциите ти. — Млъкна за миг, за да види как бих възприел предложението, после

додаде: — Тя живее на Лонг Айленд. Доста път е, но току-виж си струвало. Ще взема вино и „Стрега“. Тя обича ликьори. Какво ще кажеш?

Съгласих се. Отидохме до гаража, където той държеше колата си. Доста време му отне да я размрази. Бяхме изминали съвсем малко път, когато ту едно, ту друго започна да отказва. С всички спирки по гаражи и сервиси сигурно сме се влачили три часа, докато излезем извън града. Дотогава бяхме съвсем измръзнали. Имахме да пътуваме още шейсет мили, а вече беше тъмно като в рог.

След като най-после се качихме на магистралата, на няколко пъти спирахме да се погреем. Него сякаш го знаеха навсякъде, където спираше, и неизменно се отнасяха с него почитателно. Докато караше, ми обясни как се е сприятелил с този и онзи.

— Никога не поемам дело — каза той, — освен ако не съм убеден, че ще спечеля.

Опитах се да измъкна от него нещо за момичето, но умът му беше зает с други неща. Любопитно, но темата, която в момента най-много занимаваше ума му, беше безсмъртието. Какво ли е чувството на онзи свят, искаше да знае той, ако човек загубва личността си след смъртта? Беше убеден, че един живот не стига, за да разреши проблемите си.

— Още не съм започнал да живея собствения си живот — каза той, — а вече гоня петдесетте. Човек трябва да живее сто и петдесет — двеста години тогава току-виж стигнал донякъде. Истинските проблеми започват чак след като приключиш със секса и с всички материални затруднения. На двайсет и пет си мислех, че знам всички отговори. Сега смятам, че нищичко не знам. Ето ни нас, отиваме при една млада нимфоманка. Какъв е смисълът? — Той запали цигара, дръпна един-два пъти и я хвърли. В следващия миг измъкна дебела пура от горния джоб на самото си.

— Значи искаш да научиш нещичко за нея. Първо ще ти кажа това — само да имах куража, щях да я грабна и да отпраша към Мексико. Какво бих правил там, не знам. Бих започнал всичко отначало, предполагам. Да, ама... нямам смелост. Аз съм морален пъзъл, това е истината. Освен това знам, че ме баламосва. Всеки път, когато си тръгвам от нея, се чудя с кого ли ще легне веднага щом изчезна от полезрението ѝ. Не че ревнувам, но мразя да ме правят на

глупак, това е. Будала съм си, разбира се. Във всичко освен в правото съм си пълен бунак.

Продължи да дърдори по темата. Без съмнение обичаше да се самоунижава.

Аз седях и попивах.

Сега пък нова тема.

— Знаеш ли защо така и не станах писател?

— Не — отвърнах аз, слисан, че това изобщо някога му е минавало през ума.

— Защото почти веднага разбрах, че нямам какво да кажа. Никога не съм живял, там е цялата работа. Нищо не рискуваш, нищо не печелиш. Как беше онази източна поговорка? „Да се страхуваш, значи да не сееш заради птиците.“ Това е то. Тия смахнати руснаци, дето ми ги даваш да ги чета, всичките са имали жизнен опит, макар че не са мърдали от родните си места. За да се случи нещо, климатът трябва да е подходящ. А ако климатът липсва, създаваш го. Ако имаш талант де. Аз никога нищичко не съм създал. Играя играта, и то по правилата. Отговорът, в случай че не го знаеш, е смърт. М-да, вече все едно съм умрял. Ама можеш ли го проумя това: когато съм най-умрял, тогава най-хубаво еба! Иди го разбери! Последния път като спях с нея — само да ти дам пример, — хич не си направих труда да се съблека. Качих ѝ се с палтото и обувките. Струваше ми се съвсем естествено, като се има предвид в какво състояние на ума бях. Нито пък тя се притесни — ни най-малко. Както ти казах, легнах при нея съвсем облечен и ѝ рекох: „Защо просто не легнем и не се наебем до смърт?“ Странна идея, а? Особено като излиза от уважаван адвокат, семеен и тъй нататък. Както и да е, още казал-неказал го и си викам: „Тъпак такъв! Че ти си мъртъв вече! Що се преструваш?“ *Как ти харесва това, а?* И с това му се предадох... на ебането де.

Тука го бъзикнах. Попитах го представял ли си е, че има кур... и да го използва... и на оня свят.

— Дали съм си представял ли? — възкликна той. — Точно това ме гложди мен, същата тая мисъл! Безсмъртен живот с кур протеза, закачен за мозъка ми, е нещо, дето ни най-малко не ми харесва. Ама не че искам да живея и като ангел. Искам да съм си аз, Джон Стаймър, с всичките смотани проблеми, дето са си мои. Искам време за да обмисля нещата... хиляда години или още повече. Звучи шантаво,

нали? Но така съм устроен. Маркиз дьо Сад — той е разполагал със сума ти време. Доста неща е премислил, трябва да призная, но не съм съгласен с изводите му. Както и да е, онова, което исках да кажа, е: не е толкова ужасно да прекараш живота си в затвора... *ако имаш буден ум*. Ужасното е *сам* да се превърнеш в затворник. А такива са повечето от нас — сами са се натикали в затвор. Я има, я няма десетина души на поколение, които успяват да се измъкнат. Видиш ли живота с ясен поглед, прозираш, че е фарс. Грандиозен фарс. Представи си човек, който пропилява живота си да защитава и осъжда другите! Правото е пълна лудост! Никой не е прокопсал от това, че имаме закони. Не, това е глупашка игра, на която сме придали важност, като сме ѝ лепнали помпозно име. Утре и аз може да се окажа на скамейката. Съдия — ни повече, ни по-малко. И ще ми се вдигне ли самочувствието от това, че ми викат съдия? Ще мога ли да променя каквото и да било? Как пък не! Ще си играя пак играта... играта на съдиите. Точно затова разправям, че сме белязани от самото начало. Осъзнавам, че всички си имаме роли и че на човек май му остава само да си играе ролята възможно най-добре. Е, на мен моята роля не ми харесва. Идеята — да играя роля не ми пасва. Дори и ако ролите са взаимозаменяеми. Чаткаш ли? Според мен е време да сключим нова сделка, да пренаредим нещата. Съдилищата трябва да изчезнат, законите трябва да изчезнат, полицията трябва да изчезне, затворите трябва да изчезнат. Цялата тази работа е лудост. Тъкмо затова се еба до побъркване. И ти щеше да го правиш, ако го виждаше по моя начин — той млъкна; пръскаше слюнка като фойерверк.

След като помълча, ме осведоми, че скоро ще пристигнем.

— Запомни — чувствай се като у дома си. Прави и говори каквото ти скимне. Никой няма да те спре. Ако искаш да ѝ се пробваш, нямам против. Само да не ти стане навик!

Къщата тънеше в мрак, когато спряхме пред входа. На масата в трапезарията имаше бележка. От Бел, великата ебачка. Писнало ѝ било да ни чака, не вярвала, че ще успеем и тъй нататък.

— Къде е тя тогава? — попитах.

— Сигурно е отишла в града да преспи при някоя приятелка.

Не изглеждаше страшно разочарован, да ви кажа. След като посумтя „тая кучка това“ и „тая кучка онова“... отиде при хладилника да провери какво е останало там.

— Ние пък можем да пренощуваме тук — каза той. — Гледам, че ни е оставила печен боб и студена шунка. Това ще ти стигне ли?

Докато поглъщахме остатъците, той ме осведоми, че горе имало уютна стая с двойно легло.

— Сега ще можем хубавичко да си поговорим — каза той.

Вече бях готов за лягане, но не и за сърдечни разговори. Що се отнася до Стаймър, като че ли нищо не можеше да накара машината на ума му да забави ход — ни мраз, ни пиене, нито пък самата умора.

Щях да се отнеса още щом подуших възглавницата, ако Стаймър не бе открил огън по обичайния си начин. Изведнъж така се опулих; сякаш съм взел двойна доза бензедрин. Първите му думи, изречени със спокоен, равен тон, ме наелектризираха:

— Забелязвам, че нищо не те изненадва кой знае колко. Е, слушай сега внимателно...

Така започна.

— Една от причините да съм толкова добър адвокат е, че си падам и малко нещо престъпник. Надали можеш да си ме представиш как замислям смъртта на някого, нали? Да, но е така. Реших да пречукам жена си. Как точно, още не знам. Не е и заради Бел. Просто защото тя ме отегчава до смърт. Не издържам вече. От двайсет години вече една интелигентна дума не съм чул от нея. Докарала ме е до ръба и го знае. Знае всичко за Бел — това никога не е било тайна. Пука й само да не би да вземе да се разчуе. Тъкмо жена ми — Господ да я порази! — ме превърна в онанист. Така ми се драйфаше от нея, кажи-речи от самото начало, че от мисълта да спя с нея направо ми призляваше. Вярно, бихме могли да уредим развода. Но защо цял живот да храня една буца глина? Откакто се хванах с Бел, имам шанса да пообмисля някои нещица и да направя някои планове. Едната ми цел е да се измъкна от страната, далече и да започна всичко отначало. Откъде, не знам. Няма да е правото, със сигурност. Искам усамотение и да работя колкото се може по-малко.

Пое си дъх. Не казах нищо. Той и не очакваше.

— Честно да ти кажа, чудех се дали не бих могъл да те изкуша да дойдеш с мен. Ще се грижа за теб, докато има пари, то е ясно. Обмислих го, докато карахме насам. Онази бележка от Бел — аз й я продиктувах. Нямах намерение да сменям плана, като тръгнахме, моля те, повярвай. Но колкото повече си говорехме, толкова повече

чувствах, че тъкмо ти си човекът, който бих искал да бъде около мен, ако направя големия скок.

Той се поколеба секунда, после додаде:

— Трябваше да ти кажа за жена ми, защото... защото ако живееш с някого натясно и пазиш такава тайна, това би било огромно напрежение.

— Но и аз имам жена! — чух се да възкликвам. — Макар и да нямам много полза от нея, не виждам как ще я пречукам само за да избягам някъде с *теб*.

— Разбирам — спокойно рече Стаймър. — И за това съм мислил.

— И?

— Мога да те разведа сравнително лесно и да се погрижа да не плащаш издръжка. Какво ще кажеш?

— Не ме интересува — отвърнах. — Дори и да можеше да ми намериш друга жена. Имам си свои планове.

— Да не би да ме мислиш за обратен?

— Не, съвсем не. Особен си, вярно е, но не в този смисъл. Честно да ти кажа, не си от хората, с които бих прекарал дълго време. Освен това всичко това е твърде мътно, по дяволите. Повече прилича на лош сън.

Прие го с обичайното си невъзмутимо спокойствие. Което ме подтикна да кажа нещо повече и настоях да знам какво точно очаква от мен, какво се надява, че ще спечели от тази връзка.

Ни най-малко не се страхувах, че ще ме изкуши да се впусна в подобно налудничаво приключение, естествено, но реших, че си е редно да се преструвам, че го предразполагам. Освен това *наистина* бях любопитен каква роля ми е отредил.

— Не се сещам откъде да започна — повлече той. — Да кажем, че... така де, само да предположим... че си намерим добро скривалище. Нещо като Коста Рика например или Никарагуа, където животът е лесен, а климатът — сносен. Да предположим и че си намериш някое момиче, което ти харесва... не е толкова трудно да си го представиш, нали? Добре тогава... Каза ми, че обичаш... че имаш намерение... един ден да пропишеш. Аз знам, че *не мога*. Но имам идеи, колкото си искаш идеи, да ти кажа. Не съм адвокат на престъпниците току-така. Що се отнася до теб, и ти не си изчел Достоевски и всичките ония луди руснаци ей така, за нищо. Почна ли

да схващаш накъде бия? *Виж*, Достоевски е мъртъв, с него е свършено. И точно оттам започваме. От Достоевски. Той се е занимавал с душата. Ние ще се занимаваме с разума.

Понечи пак да млъкне.

— Давай — казах му. — Звучи интересно.

— Ами — продължи той — независимо дали го знаеш или не, на света не е останало такова нещо, което би могло да се нарече душа. Кое то отчасти обяснява защо ти е толкова трудно да започнеш да пишеш. Как да пишеш за хора без души? Аз обаче *мога*. Открай време живея точно с такива хора, работя за тях, изучавам ги, анализирам ги. Не говоря само за клиентите ми. Лесно е да гледаме на престъпниците като на бездушни. Но ако ти кажа, че навсякъде няма нищо друго освен престъпници, без значение накъде ще погледнеш? Човек не е длъжен да бъде виновен за престъпление, за да е престъпник. Но както и да е, ето какво имах предвид... знам, че можеш да пишеш. Нещо повече, нямам съвсем нищо против някой друг да пише книгите ми. На теб, за да изнамериш материала, който съм натрупал, ще ти трябват няколко живота. Защо да губиш още време? О, да, забравих да спомена нещо... то може да те уплаши и прогони. Ето какво... дали някога ще издадат книгите ми или не, на мен ми е все едно. Искам просто да се отърва от тях, нищо повече. Идеите са универсални — не ги смятам за своя собственост...

Той си сипа ледена вода от каната до леглото.

— Всичко това сигурно ти звучи фантастично. Недей да взимаш решение веднага. Обмисли го! Огледай го от всеки ъгъл. Не би ми се искало да приемеш, а след месец-два да те хване шубето и да се откажеш. Но нека да привлече вниманието ти към нещо. Ако продължиш да я караш още дълго време по същия начин, никога няма да събереш куража да скъсаш с него. Нямах оправдания да продължаваш сегашния си начин на живот. Ти се подчиняваш на закона на инерцията, нищо повече.

Той се прокашля, сякаш засрамен от собствените си забележки. После продължи бързо и ясно:

— Не съм идеалният компаньон за теб, съгласен съм. Притежавам всички мислими недостатъци и съм абсолютен егоцентрик, както много пъти съм казвал. Но не съм завистлив, нито ревнив, нито дори амбициозен в обичайния смисъл. Без работното

време — а аз нямам намерение да се закопавам — през повечето време ще си сам, свободен да вършиш каквото ти скимне. С мен ще бъдеш сам дори и ако живеем в една стая. Не ми пука къде ще живеем, стига да е в чужбина. Отсега нататък ме чака луната. Развеждам се със себеподобните си. Нищо не е в състояние да ме изкуши да участвам в играта. Нищо стойностно — поне в моите очи — не би могло да бъде постигнато понастоящем. И аз може нищо да не постигна, да си призная. Но поне ще съм доволен, че се занимавам с онова, в което вярвам... Виж, може и да не съм изразил много ясно идеята си за тая работа с Достоевски. Струва си да понавляза в подробности, ако можеш да го понесеш. Така, както аз го виждам, със смъртта на Достоевски светът влиза в съвсем нова фаза на съществуване. Достоевски обобщава модерната епоха, също както Данте — Средните векове. Модерната епоха — съвсем погрешно название между другото — беше просто преходен период, кратка почивка за поемане на дъх, докато човекът се приспособи към смъртта на душата. Ние вече водим някакъв гротесков лунен живот. Вярванията, надеждите, принципите, убежденията, крепили нашата цивилизация, вече ги няма. И няма и да бъдат възкресени. Засега го приеми на доверие. Не, оттук нататък и още дълго занапред ние ще живеем в разума. Това означава унищожение... самоунищожение. Ако попиташ защо, мога да ти кажа само това: защото Човекът е създаден да живее с цялото си същество. Но природата на това същество е изгубена, забравена, погребана. Целта на живота на земята е човекът да открие истинското си същество — и да живее в съгласие с него! Но ние няма да се впускаме в това. То е за далечното бъдеще. Проблемът е *междувременно*. И ето къде се появявам аз. Нека ти го изложа възможно най-кратко... Всичко онова, което сме задушавали — ти, аз, всички ние, — откак свят светува, трябва да бъде изживяно. Трябва да се опознаем — такива, каквито сме. А какво сме ние освен крайния продукт на дърво, вече неспособно да ражда плод? Ето защо трябва да слезем под земята, като семена, за да може нещо ново, нещо различно да се появи. Не време трябва, а нов поглед към нещата. С други думи, нов апетит към живота. Така, както е, ние само се правим, че живеем. Живи сме само в мечтите си. Тъкмо разумът в нас отказва да бъде убит. Разумът е твърд — и далеч по-тайнствен и от най-разюзданите мечти на теолозите. Може пък да не съществува нищо друго освен разум... не малкият

разум, който познаваме, разбира се, а великият Разум, в който плуваме. Разумът, който просмуква цялата вселена. Достоевски, да ти напомня, притежава невероятната способност да прониква не само в човешката душа, но и в разума и духа на вселената. Ето защо е невъзможно да се откачим от него, макар че, както казах, онова, което той представлява, вече го няма.

Тук се наложи да го прекъсна.

— Извинявай — казах, — но какво е представлявал Достоевски според теб?

— Не мога да ти отговоря с няколко думи. Никой не може. Той ни даде откровение и от всеки от нас си зависи какво ще го прави. Някои се увличат по Христос. Човек може да се увлече и по Достоевски. Той те отвежда до края на пътя... Означава ли това нещо за теб?

— И да, и не.

— За мен — рече Стаймър — то означава, че днес не съществуват възможности, както си въобразяват хората. Значи, че сме съвсем заблудени — за всичко. Достоевски е изследвал полето предварително и е открил, че пътищата са блокирани на всеки завой. Той е бил пионер в дълбокия смисъл на думата. Превземал е позиция след позиция във всяка опасна, обещаваща точка и е открил, че за нас — такива, каквито сме — няма изход. Най-накрая е намерил убежище при Върховното същество.

— Това не ми звучи точно като Достоевски, когото познавам — казах аз. — Долавям безнадеждни нотки.

— Не, изобщо не е безнадеждно. Реалистично е — в свръхчовешки смисъл. Последното нещо, в което би могъл да вярва Достоевски, е оня свят — такъв, какъвто ни го описват свещениците. Всичките религии ни пробутват захаросани хапчета за гълтане. Искат да преглътнем онова, което никога няма да можем да преглътнем и няма да го преглътнем — *смъртта*. Човекът никога няма да приеме идеята за смъртта, никога няма да се примири с нея... Но аз се отклонявам от темата. Говориш за човешката участ. По-добре от всички Достоевски разбира, че човекът никога не би приемал живота, без да задава въпроси, докато не бъде заплашен от унищожение. Той е вярвал, бил е дълбоко убеден, бих казал, че човек може да постигне вечен живот, ако го желае с цялото си сърце и същество. Няма причина

да мрем — никаква. Умираме, защото ни липсва вяра в живота, защото отказваме да се предадем напълно на живота... И това ме отвежда до настоящето, до живота такъв, какъвто го познаваме днес. Не е ли очевидно, че целият ни начин на живот е посвещение на смъртта? В отчаяните си усилия да се запазим, да запазим създаденото от нас ние предизвикваме собствената си смърт. Не се предаваме на живота — борим се да избегнем смъртта. Което означава не че сме изгубили вяра в Бога, а в самия живот. Да живееш в опасност, както е казал Ницше, означава да живееш гол и да не те е срам. Означава да се довериш на жизнената сила и да прекратиш битката с фантома, наречен смърт, фантома, наречен болест, фантома, наречен грях, фантома, наречен страх и т.н. *Светът на фантомите!* Това е светът, който сме създали за себе си. Помисли си за военните с вечните им приказки за врага. Помисли си за свещениците с вечните им приказки за грях и проклятие. Помисли си за братството на закона с вечните приказки за наказания и затвор. Помисли си за медицинското съсловие с вечните им приказки за болести и смърт. А онези, които ни обучават, най-големите глупаци, които са живели някога, с тяхното папагалско повтаряне и вродената им неспособност да приемат всякакви идеи освен ако не са сто — или хилядагодишни. Що се отнася до онези, които управляват света, това са най-безчестните, най-лицемерните и най-лишените от въображение твари, които можеш да си представиш. Преструваш се на загрижен за човешката съдба. Чудото е, че човекът е запазил дори илюзията за свобода. Не, пътят е блокиран — който и път да хванеш. Всяка стена, всяка бариера, всяка пречка, която ни спъва, е наше собствено творение. Няма нужда да намесваме Бог, дявола или съдбата. Господарят на Сътворението си дреме, докато ние редим пъзела. Той ни е разрешил да се лишим от всичко освен от разума. Тъкмо в разума е намерила убежище жизнената сила. Всичко е анализирано до степента на небитието. Може би сега самата житейска празнота ще придобие значение, ще ни даде ключа.

Замлъкна съвсем, за кратко остана абсолютно неподвижен, после се надигна на лакът.

— *Престъпният аспект на разума!* Не зная как или откъде съм прихванал тази фраза, но тя абсолютно ме омайва. Тя може да бъде общото заглавие на книгите, които мисля да напиша. Самата дума „престъпен“ ме потресе из основи. Днес тази дума е толкова

безсмислена и все пак е най... как да кажа?... най-сериозната дума в човешкия речник. Самата идея за престъплението е внушителна. Корените ѝ са толкова дълбоки и заплетени. Някога великата дума за мен беше „бунтар“. Когато казвам „престъпник“ обаче, се чувствам съвсем стъписан. Понякога, признавам, не зная какво означава тази дума. Или пък ако мисля, че знам, съм принуден да гледам на цялото човечество като на едно неописуемо чудовище с глава на хидра, чието име е ПРЕСТЪПНИК. Понякога го формулирам по друг начин: *човек сам за себе си е престъпник*. Което е почти безсмислено. Онова, което се опитвам да кажа обаче — може би изтъркано, банално, твърде опростено, — е... ако съществува такова нещо като *престъпник*, то цялата раса е опетнена. Не можеш да отстраниш престъпния елемент у човека чрез хирургическа операция на обществото. Престъпното е заразно, а заразното е нечисто. Престъплението не е само връстник на реда и закона, престъплението е пренатално, така да се каже. То е в самото човешко съзнание и няма да бъде прогонено, няма да бъде изкоренено, докато не се роди ново съзнание. Ясен ли съм? Въпросът, който си задавам отново и отново, е: как изобщо човек е започнал да гледа на себе си или на ближния си като на престъпник? Кое го е накарало да таи чувство за вина? Да кара дори и животните да се чувстват виновни? С други думи, как така е стигнал дотам, че да отрови живота още в извора му? Много удобно е да обвиняваме духовенството. Но не мога да повярвам, че те имат такава власт над нас. Щом ние сме жертви и те са жертви. *Но на какво сме жертви?* Какво е това, което ни измъчва — и млади, и стари, и мъдри, и невинни? Вярвам, че точно това ще открием сега, след като сме вкарани под земята. Голи и изоставени, ние ще можем да се отдадем свободно на великия проблем. Навеки, ако е нужно. Нищо друго не е важно, не виждаш ли? Може би не виждаш. Може би аз го виждам толкова ясно, че не мога да го изразя адекватно с думи. Както и да е, това е световната ни перспектива...

В този момент той стана от леглото да си налее едно питие, като в същото време ме попита в състояние ли съм да понеса още дрънканци. Кимнах утвърдително.

— Абсолютно съм навит, както виждаш — продължи той. — Всъщност започвам пак да го виждам толкова ясно, всичко — сега, когато ти се изповядах, — та чак ми се струва, че мога сам да напиша

книгите. Може и да не съм живял за себе си, но със сигурност съм живял живота на другите. Може би ще започна да живея своя собствен живот, когато започна да пиша. Знаеш ли, вече съм по-мило настроен към света — сега, след като така ми олекна. Може да си прав, че трябва да бъда по-щедър към себе си. Със сигурност тази мисъл успокоява. Отвътре съм твърд като стомана. Трябва да се стопя, да развия влакна, хрущяли, лимфа и мускули. Помисли си: някой се е оставил да стане толкова скован... абсурд, какво друго! Така става, като се бориш за живот.

Той спря, колкото да гаврътне питието, и се впусна нататък:

— Знаеш ли, на света няма нищо, което да си струва да се бориш за него освен покой. Колкото повече възтържествуваеш на този свят, толкова повече побеждаваш себе си. Исус е бил прав. Човек трябва да възтържествува над света. „Победете света“ — май такъв беше изразът. Да го постигнеш, естествено, означава да добиеш ново съзнание, нов поглед към нещата. И това е единственото значение, което можем да вложим в свободата. Никой земен човек не може да постигне свободата. Умрете за света — и ще откриете вечния живот. Предполагам, знаеш, че пришествието на Христос е било много важно за Достоевски. Достоевски е успял да прегърне идеята за Бога единствено чрез зачеването на богочовек. Той очовечава идеята за Господа, приближава го до нас, прави го по-разбираем и най-накрая, колкото и странно да звучи, още по-божествен... И пак трябва да се върна към престъпното. Единственият грях, или престъпление, който човек е можел да стори, в очите на Исус е било да съгреша срещу Светия дух. Да отрече духа, или жизнената сила, ако искаш. Христос не познава такова нещо като престъпник. Той пренебрегва всичките тези глупости, това объркване, това противно суеверие, с което човечеството се е обременило от хилядолетия. „Онзи, който е безгрешен, нека първи да хвърли камък!“ Кое не значи, че Христос е смятал всички хора за грешници. Не, смятал е, че всички ние сме пропити, обагрени, опетнени с идеята за греха. Така, както аз разбирам думите му, тъкмо от чувството за вина сме създали греха и злото. Не че грехът и злото са реални сами по себе си. Кое отново ме връща в сегашната задънена улица. Въпреки всички истини, изложени от Христос, светът днес е прояден и напоен с греховност. Всеки се отнася като престъпник към ближния си. И така, освен ако не се захванем да

се изстребваме взаимно — световно клане, — трябва да се счепкаме с демоничната сила, която ни управлява. Трябва да я превърнем в здрава, динамична сила, която ще освободи не само нас — *ние* не сме толкова важни!, — а жизнената сила, заприщена в нас. Едва тогава ще започнем да живеем. А да живеем означава вечен живот — нито повече, нито по-малко. Човекът, а не Бог е създал смъртта. Смъртта е знак за нашата уязвимост, нищо повече.

Приказваше ли, приказваше ли, приказваше. Не успях да мигна почти до зазоряване. Когато се събудих, него го нямаше. На масата намерих петдоларова банкнота и кратка бележка, в която се казваше, че трябва да забравя всичко, за което сме си говорили, и че то не било важно. „Пак си поръчвам нов костюм — беше добавил. — Ти избери плата вместо мен.“

Естествено, не можах да го забравя, както той ми предлагаше. Всъщност седмици наред не можех да мисля за нищо друго освен за „човека престъпник“ или, както го беше казал Стаймър, „човека — престъпник сам по себе си“.

Един от многото изрази, които беше подхвърлил, не ми даваше мира — онзи за „човека, търсец убежище в разума“. Точно тогава за първи път, мисля, поставих под въпрос съществуването на разума като нещо отделно. Мисълта, че вероятно всичко е разум, ме омагьоса. Звучеше ми по-революционно от всичко чуто досега.

Несъмнено беше любопитно, меко казано, че човек от калибъра на Стаймър е обсебен от идеята да слезе под земята, да намери убежище в разума. Колкото повече мислех по тази тема, толкова повече чувствах, че той се опитва да направи от космоса един грандиозен, изумителен капан за плъхове. Когато след няколко месеца му изпратих известие да дойде на проба и научих, че е умрял от мозъчен кръвоизлив, не се изненадах ни най-малко. Разумът му очевидно бе отхвърлил изводите, които той му бе наложил. Беше се докарал до смърт чрез умствена мастурбация. С това спрях да се тревожа за разума като убежище. Разумът е всичко. Бог е всичко. Е, и какво?

ТРЕТА ГЛАВА

Когато едно положение толкова се влоши, че сякаш няма разрешение, остават само убийството или самоубийството. Или и двете. А ако не успееш, ставаш за посмешище.

Невероятно е как може да се задейства човек, когато няма с какво да се бори освен със собственото си отчаяние. Събитията се трупат самоволно. Всичко се превръща в драма... в мелодрама.

Започнах да губя почва под краката си, осъзнавайки бавно, че никакъв признак на гняв, никакви заплахи, никаква проява на скръб, нежност или угризения — нищо от онова, което казвам или правя, нямаше ни най-малко значение за нея. Така нареченият „мъж“ без съмнение би преглътнал гордостта или скръбта си и би се оттеглил от представлението. Но не и този малък Велзевул!

Вече не бях мъж; бях същество, завърнало се към дивото състояние. Вечна паника — това беше обичайното ми състояние. Колкото повече не ме искаха, толкова повече се прилепвах. Колкото повече ме раняваха и унижаваха, толкова повече жадувах за наказание. Постоянно се молах да се случи чудо и не правех нищичко, за да го предизвикам. Нещо повече, бях безсилен да обвинявам нея или пък Стася, или когото и да било, дори себе си, макар често да се преструвах, че обвинявам. Нито пък можех въпреки естествената си склонност да се накарам да повярвам, че просто „се е случило“. Достатъчно мисъл ми беше останала, за да разбирам, че състояние, подобно на това, в което бяхме, не се случва „просто така“. Не, трябваше да призная пред себе си, че то се подготвяше от доста отдавна. Нещо повече, проследявах пътя назад толкова често, че вече го знаех стъпка по стъпка. Но когато човек е разстроен до пълно отчаяние, за какво му е да знае къде или кога е направена първата, фаталната погрешна стъпка?! Онова, което има значение — а какво значение има, о, Господи!, — е единствено сега.

Как да се изтръгнеш от порока?

Отново и отново блъсках глава в стената в опит да намеря отговор на този въпрос. Ако го бях намерил, можех да си извадя мозъка и да го пусна през центрофугата. Нямаше значение какво правя, какво мисля, какво опитвам — не можех да се измъкна от усмирителната риза.

Любовта ли ме държеше окован?

Как да отговоря на това? Чувствата ми бяха толкова объркани, толкова калейдоскопични. Все едно да питаш умиращ дали е гладен.

Може би въпросът би могъл да се постави другояче. Например: „Може ли някога човек да си върне загубеното?“

Разсъдливият човек, човекът на здравия разум, ще каже „не“. Глупакът обаче казва „да“.

Няма загубено, което да не може да се върне.

Кой го казва? Богът вътре в нас. Адам, оцелял след огън и потоп. И всички ангели.

Замислете се за миг, присмехулници! Ако изкуплението бе невъзможно, нямаше ли самата любов да изчезне? Дори и любовта към самия себе си?

Може би този рай, който така отчаяно се мъчех да си върна, нямаше да е същият... Попаднеш ли веднъж извън омагьосания кръг, силата на времето въздейства с безпощадна бързина.

Какъв беше този рай, който бях изгубил? От какво беше сътворен? Дали не беше просто способността от време на време да призовеш миг на щастие? Вярата ли бе онова, с което тя ме вдъхновяваше? (Вярата в мен, искам да кажа.) Или пък беше, защото бяхме свързани като сиамски близнаци?

Колко просто и ясно изглежда всичко сега! Няколко думи разказват цялата история: *загубих способността си да обичам*. Тъмен облак ме обгърна. Страхът да не я загубя ме заслепи. По-лесно бих приел смъртта ѝ.

Стъписан и объркан, бродех из създадения от мен мрак като преследван от демон. В объркването си понякога кляках на четири крака и с голи ръце душах, осакатявах, мачках всичко, посмяло да застраши леговището ни. Понякога сграбчвах трескаво куклата,

понякога — просто мъртъв плъх. Един път не беше нищо повече от парче вмирисано сирене. Убивах денонощно. Колкото повече убивах, толкова повече се множаха враговете и нападателите.

Колко огромен е светът на фантомите! Колко неизчерпаем!

Защо не се убих? Опитах, но се оказа фиаско. Открих, че резултатно е да свия живота до вакуум.

Да живееш в разума, единствено в разума... това е най-сигурният начин да превърнеш живота във вакуум. Да станеш жертва на машина, която не престава да се върти, да мачка и да смила.

Машината на разума.

„Обич и омраза; приемане и отхвърляне; прегръщане и отритване; копнеж и презрение: това е болестта на разума.“

Сам Соломон не би го изказал по-точно.

„Ако се откажеш и от победата, и от поражението — пише в *Дхампада*, — нощем ще спиш без страх.“

Ако!

Страхливецът — а аз бях такъв — предпочита безгрижния вихър на разума. Той, както и лукавият господар, на когото служи, знае, че стига машината да спре за миг, той ще избухне като мъртва звезда. Не смърт... *аниhilация!*

Описвайки странстващия рицар, Сервантес казва: „Странстващият рицар претърсва всички кътчета на света, влиза в най-сложните лабиринти, на всяка крачка постига невъзможното, понася палещите лъчи на слънцето в необитаеми пустини, суровия вятър и мраз на зимата; ни лъвове могат да го уплашат, ни демони да му вдъхнат страх, ни дракони, защото да търси битки и да побеждава — в това е целият смисъл на живота му и истинският му дълг.“

Странно колко общо имат глупакът и страхливецът със странстващия рицар. Глупакът вярва въпреки всичко; той вярва пред лицето на невъзможното. Страхливецът презира всяка опасност, поема всеки риск, не се страхува от нищо, абсолютно от нищо освен от загубата на онова, което той безсилно се бори да си върне.

Велико изкушение е да кажем, че любовта никога не е направила страхливец от никого. Може би истинската любов не е. Но кой ли сред нас е познал истинската любов? Кой ли носи толкова обич, доверие и вяра, че по-скоро би се продал на дявола, за да не вижда как измъчват, убиват или опозоряват любимия му? Кой е толкова уверен и силен, че

би слязъл от трона заради любовта си? Вярно, има велики личности, приели съдбата си, които са се отдръпнали в мълчание и самота и са изгризали сърцата си. Дали да им се възхищаваме или да ги жалим? Дори и най-великият сред мъчениците на любовта никога не е могъл да се разходи тържествуващо и да изкрещи: „Всичко със света е наред!“

„В чистата любов (която без съмнение изобщо не съществува освен във въображението ни) — казва един човек, от когото се възхищавам — онзи, който дава, не съзнава, че дава, нито какво дава, нито на кого го дава, а още по-малко дали получаващият го оценява или не.“

С цялото си сърце потвърждавам: *D'accord!*^[1] Но никога не съм срещал създание, способно да изрази такава любов. Може би само онези, които вече нямат нужда от любов, биха се стремили към подобна роля.

Да бъдеш свободен от оковите на любовта, да изгориш като свещ, да се стопиш в любовта, да се претопиш с любовта — какво блаженство! Това дали е възможно за твари като нас — слаби, високомерни, суетни, ревниви, завистливи, мнителни, неотстъпчиви, безпощадни?

Очевидно не. За нас — безскрупулна надпревара — във вакуума на разума. За нас — гибел, безкрайна гибел. С вярата, че имаме нужда от обич, ние преставаме да даваме обич, преставаме да бъдем обичани.

Но дори и ние, макар окаяни и слаби, понякога изживяваме частица от тази истинска, безкористна любов. Кой от нас не си е казвал в сляпо обожание на някой недостижим: „И какво като никога няма да е моя?! Има значение единствено, че съществува, че мога да я обожавам и боготворя вечно!“ И макар това да е несъстоятелна, твърде възвеличаваща мисъл, обичащият, който разсъждава така, е стъпил на твърда почва. Той е познал миг на чиста любов. Никоя друга любов, без значение колко спокойна, колко трайна е, не може да се сравнява с нея.

Макар тази любов да е така мимолетна, можем ли да твърдим, че има загуба? Единствената възможна загуба — и колко добре знае това истински влюбеният! — е липсата на онази безсмъртна обич, вдъхновена от другия. Колко сив, мрачен, съдбовен е денят, когато влюбеният изведнъж осъзнава, че вече не е обсебен, че е излекуван,

така да се каже, от великата си любов! Когато я нарича дори несъзнателно „лудост“. Чувството на облекчение, породено от подобно пробуждане, може да накара човек съвсем искрено да вярва, че е възвърнал свободата си. Но на каква цена! Що за бедняшка свобода! Не е ли злочесто отново да гледаш света с ежедневен поглед, с ежедневна мъдрост? Не е ли покрусително да се окажеш сред същества познати и обикновени? Не е ли страшно да мислиш, че трябва да продължиш, както казват, но с камъни в корема и пясък в устата? Да откриеш пепел, пепел и само пепел там, където някога е имало сияйни слънца, чудеса, великолепия, чудеса на чудесата, великолепия отвъд великолепието, всички — създадени свободно, сякаш бликащи от вълшебен извор?

Ако изобщо има нещо, заслужаващо името чудо, не е ли това любовта? Каква друга сила, каква друга тайнствена енергия може да внесе в живота такъв безспорен разкош?

Библията е пълна с чудеса, приети и от мислещите, и от немислещите индивиди. Но чудото, което на всекиго е позволено да преживее в някой момент от живота си, чудото, което не изисква никаква намеса, никакъв посредник, никакво върховно усилие на волята, чудото, достъпно както за глупака и страхливеца, така и за героя и светеца, е любовта. Родено от миг, то живее вечно. Ако енергията не се губи, колко по-неизтощима е любовта! Също като енергията, която все още е пълна загадка, любовта винаги съществува, винаги е под ръка. Човек не е създал и една унция енергия — нито пък е създал любовта. Любовта и енергията винаги са съществували, винаги ще съществуват. Може би в същността си те са едно и също. Защо не? Може би тази тайнствена енергия, идентифицирана с живота във вселената, която е Бог в действие, както е казал някой, може би тази тайна, всепроникваща сила не е нищо друго освен проява на любовта. Още по-внушителна е мисълта, че ако нищичко в нашата вселена не беше изпълнено с тази необятна сила, какво да кажем за любовта? Какво става, когато любовта (привидно) изчезне? Защото едното е не по-малко неунищожимо от другото. Знаем, че дори най-мъртвата частица вещество е способна да произведе експлозивна енергия: И ако тялото притежава живот, както знаем, така е и с духа, който някога го е одушевил. Ако Лазар е бил възкресен от мъртвите, ако Исус се е вдигнал от гроба, то цели вселени, които престават да

съществуват сега, могат да бъдат възкресени — и несъмнено ще бъдат възкресени, когато настане моментът. С други думи, когато любовта победи мъдростта.

Как тогава, ако подобни неща са възможни, можем да казваме или дори да мислим, че губим любовта? Макар да успяваме до време да затворим вратата, любовта ще намери пътя. Макар да ставаме студени и твърди като минерали, не можем вечно да останем безразлични и инертни. Нищо не умира наистина. Смъртта винаги е неистинска. Смъртта е просто затваряне на врата.

Но вселената няма врати. Несъмнено няма такива врати, които не могат да бъдат отворени и през които не може да се проникне със силата на любовта. Това го знае наивният глупак, изразяващ мъдростта си по донкихотовски. И какво друго може да е странстващият рицар, търсещ опасност, за да я надвие, ако не вестител на любовта? И той, който постоянно се подлага на обиди и удари, от какво ли бяга освен от нашествието на любовта?

В литературата на пълната самота винаги присъства един-единствен символ (който може да бъде изразен както математически, така и духовно), около който се върти всичко: *минус любов*. Защото животът *може* да се живее и обикновено се живее по-скоро на минус, отколкото на плюс. Хората може да се стремят вечно и безнадеждно, след като са избрали да отстранят любовта. Онази „висока, бездънна болка на празнотата, в която може да се излее цялото мироздание и пак ще бъде празнота“, този копнеж по Бога, както е бил наречен — какво е това, ако не описание на безлюбовното състояние на душата?

Сега съм навлязъл в нещо, граничещо с това състояние на съществуване, с пълно бойно снаряжение. Събитията се струпаха самоволно, ала тревожно самоволно. Имаше нещо налудничаво в инерцията, с която се плъзгах надолу и назад. Съграденото за цели векове се срути за едно примигване. Всичко поддаде и рухна.

Но на мислещата машина ѝ е все едно дали условието на задачата е с минус или с плюс. Когато едно човешко същество започне да пропада главоломно, на практика е същото. Или почти. Машината не познава жалост, угризение, вина. Тя отчита нарушения само когато не е захранена както трябва. Ала за човешкото същество, надарено с

ужасяващата машина на разума, няма милост. Никога — независимо колко непоносимо е положението — то не може да се предаде. Докато в него е останала искрица живот, то ще се принася в жертва на всеки демон, който реши да го обсеби. А ако няма какво или кой да го тормози, предава, унижава или подкопава, то ще се тормози, предава, унижава или подкопава само.

Да живееш във вакуума на разума е като да живееш „от тази страна на рая“, но така съвършено, така пълноценно, че дори мъртвешкото вцепенение да прилича на хорото на Свети Вит. Колкото и мрачен, нерадостен и вкиснат да е животът, той никога не се доближава до болезнеността на тази бездънна бездна, из която човек се носи и се плъзга в пълно, будно съзнание. В трезвата реалност на ежедневието съществуват и слънцето, и луната, и цветът, и сухият лист, и сънят, и будуването, и мечтата, и кошмарът. Но във вакуума на разума има само мъртъв кон, препускащ с неподвижни крака, призрак, стиснал бездънното нищо.

И така, като мъртъв кон, на чийто господар не му омръзва да го шиба с камшика, аз галопирах към най-затъntenите кътчета на вселената и никъде не намирах мир, покой и почивка. Странни фантоми срещнах в този стремителен бяг! Чудовищни бяха сходствата между нас, ала никога не намерихме и най-малък покой. Тънката обвивка от кожа, която ни разделяше, сякаш беше вълшебна броня, която и най-мощният поток бе безсилен да пробие.

Ако има върховна разлика между живото и мъртвото, тя е, че мъртвото е спряло да се чуди. Но също като кравите в полето мъртвите разполагат с безкрайно време за преживяне. Затънали до колене в люцерната, те продължават да преживят дори след като луната залезе. Защото пред мъртвите са купища вселени за изследване. Вселени, състоящи се единствено от материя. Материя, лишена от вещество. Материя, която машината на разума разоравя като пръхкав сняг.

Спомням си нощта, когато умрях за учудването. Кронски дойде и ми даде да глътна някакви невинни бели хапченца. Изгълтах ги, а когато той си отиде, разтворих широко прозорците, отметнах завивките и легнах чисто гол. Навън бушуваше снежна виелица. Леденият вятър свиреше из четирите ъгъла на стаята като вентилатор.

Спях, кротък като дървеница. На зазоряване отворих очи и се смаях, щом открих, че не съм се пренесъл в отвъдното. И все пак не можех да кажа и че съм останал между живите. Какво бе умряло, не знам. Знам само това, че всичко, образуващо така наречения „нечий живот“, беше изчезнало. Беше ми останала само машината... машината на разума. Като войник, най-накрая получаващ онова, за което се е молил, аз бях изпратен в тила. *Aux autres de faire la guerre!*^[2]

Жалко, но на трупа ми не бе зададена никаква конкретна посока. Движех се назад, назад, често със скоростта на снаряд.

Макар всичко да ми изглеждаше познато, вход така и не се появи. Когато говорех, гласът ми звучеше като запис, пуснат на обратно. Цялото ми същество не беше на фокус.

ET NAEC OLIM MEMINISSE IUVABIT

По онова време бях достатъчно проникателен, за да гравирам този незабравим стих от *Енеида* на тоалетното шкафче, окачено над кушетката на Стася.

Може би вече съм ви описал мястото. Карай да върви. И хиляда описания не биха могли да предадат реалността на тази атмосфера, в която живеехме и се движехме. Защото тук аз също като шилънския затворник, като божествения маркиз, като лудия Стриндберг изживявах своята лудост. Мъртва луна, престанала да се бори, за да покаже истинското си лице.

Обикновено беше тъмно — спомням си най-вече това. Хладният мрак на гроба. Обзет от лудост, докато падаше снегът, останах с впечатлението, че целият свят зад вратата ще остане завинаги покрит с мек бял филц. Звуците, проникващи в размътения ми мозък, неизменно бяха заглушени от безкрайното снежно одеяло. Несъмнено обитавах един Сибир на разума. Другари ми бяха вълците и чакалите — жалният им вой беше прекъсван само от звън на звънчета на шейна и от боботенето на камион за мляко, отправил се към земята на бебетата без майки.

Към малките часове на утрото обикновено разчитах на това, че двете ще се появят, хванати под ръка, свежи като маргаритки, с бузи, блещукащи от скреж и от възбудата на пълен със събития ден. Сегиз-

тогиз се появяваше някой инкасатор, говореше високо и продължително, после се стапяше в нощта. Или пък лудият Оснецки, който вечно почукваше тихичко по стъклото. А снегът продължаваше да си вали, понякога на парцали — като топящи се звезди, понякога на вихрушки, задръстени от остри подкожни иглички.

Докато чаках, затегнах колана си. Търпението ми не беше на светец, нито дори на костенурка — по-скоро студеното, пресметливо търпение на престъпника.

Убий времето! Убий мисълта! Убий спазмите на глада! Едно дълго, непрестанно убийство... Великолепно!

Ако докато се взирах през избелялото перде, разпознаех силует на приятел, понякога отварях вратата — повече за да подишам чист въздух, отколкото за да приютя сродна душа.

Встъпителният диалог беше неизменно един и същ. Толкова бях свикнал с него, че си го разигравах сам, след като си тръгнах. Винаги начало в стил Руи Лопес:

— Какво *правиш* със себе си?

— Нищо.

— Аз ли? Ти си луд!

— Но какво *правиш* по цял ден?

— Нищо.

Следваше неизбежното равение за цигари и за някой цент, после изтичане за кейк със сирене или плик понички. Понякога предлагаш да изиграем партия шах.

Скоро цигарите свършваха, после и свещите, а после и разговорът.

Отново сам, в мен нахлуваха най-сладките, най-необикновените спомени — за хора, места, разговори. Гласове, гримаси, жестове, колони, корнизи, ливади, ручей, планини... връхлитаха ме на вълни, винаги в разноразличен, разпилени... като съсиреци, валящи от ясно небе. Там бяха *in extenso* лудите ми близки другари — най-пропадналата, чудатата, шантава сбирщина, която някой би могъл да събере. Всички — не на място, всичките — гости от странни земи. *Чужденци* до един. Ала колко са нежни и мили! Като ангели, временно пратени в изгнание, с криле, дискретно скрити под дрипавите им маски.

Често в тъмното, докато завивах по абсолютно опустелите улици, а вятърът свиреше като луд, се натъквах на някой от тези „никои“. Спираха ме да помолят за огънче или да изръсят някой цент. Как така веднага се прегръщахме, как мигом заговаряхме на жаргона, на който говорят само париите, ангелите и изгнаниците?

Често простото, пряко признание от страна на непознатия задвижваше колелата (убийство, кражба, изнасилване, изоставяне — раздаваха се като визитни картички).

— Разбираш ли, *нямаше* как...

— Разбира се!

— Брадвата беше там, беше през войната, дъртият — вечно пиян, сестра ми хойкаше... А и винаги съм искал да пиша... Разбираш ли ме?

— Разбира се!

— А после звездите... Есенни звезди. И непознати нови хоризонти. Свят, така нов и все пак така стар. Вървиш, криеш се, тършуваш. Търсиш, дириш, молиш се... сваляш кожа след кожа. Всеки ден — ново име, ново призвание. Вечно бягам от себе си. Разбираш ли?

— Разбира се!

— Над Екватора, под Екватора... Няма почивка, няма край. Никога, никъде, нищо. Думи, толкова ярки, толкова пълни, толкова плътни, но свързани с бетон и бодлива тел. Винаги на друго място и пак. Винаги с протегнатата напред ръка — прося, моля, умолявам. Светът — глух. Непроницаемо глух. Пушки гърмят, оръдия трещят, мъже, жени и деца лежат навсякъде — вцепенени, в собствената си тъмна кръв. Тук-там цвете. Теменужка може би — и милион гниещи трупове, които ще я наторят. Схващаш ли?

— Разбира се.

— Полудях, полудях, полудях.

— Естествено!

И той взема брадвата — толкова остра, така сияйна — и започва да кълца... тук глава, там ръка или крак, после пръсти — на ръцете и на краката. Клъц-клъц-клъц. Все едно кълцаш спанак. И разбира се, го издирват. А когато го намерят, ще му пуснат тока. Правосъдието ще възтържествува. На един милион заклани като прасета за едно-единствено окаяно чудовище има хуманна екзекуция.

Дали разбирам? Идеално.

Какво е писателят освен колега — престъпник, съдия, палач? Не съм ли се усъвършенствал в изкуството на заблудата още от детството си? Не съм ли натъпкан с травми и комплекси? Не съм ли опетнен с цялата вина и греховност на средновековен монах?

Има ли нещо по-естествено, по-разбираемо, по-човешко и по-простимо от тези чудовищни буйства на самотния поет?

Също така необяснимо, както влизах в моята сфера, така си и тръгвах, тези номади.

Скитането по улиците на празен стомах кара човека да е нащрек. Той инстинктивно знае накъде да завие, какво да търси: човек неизменно разпознава себеподобния, пътника.

Когато всичко е загубено, напред излиза душата...

Наричах ги предрешени ангели. Такива си и бяха, но обикновено се пробуждах за това едва след като си тръгнаха. Ангелите рядко се появяват в сияйни облаци. Ала сегиз-тогиз олигавеният простак, когото спираш да позяпаш, изведнъж пасва на вратата като ключ. И вратата се отваря.

Вратата, която винаги се отваряше, се наричаше Смърт и аз прозрях, че няма смърт, нито пък съдии и палачи — освен във въображението ни. Как отчаяно се стремях тогава към възмездие! И получих възмездие. Напълно и докрай. Раджата се съблече гол. Остана само егото, но его, подуто и подпухнало като гнусна жаба. И тогава пълната ненормалност на всичко това ще ме залее. Нищо не може да бъде дадено или отнето; нищо не е прибавено или извадено; нищо нито се увеличава, нито намалява. Стоим на един и същи бряг, пред един и същи могъщ океан. Океанът на любовта. Ето го — *in perpetuum*. В смачкания цвят, в тътена на водопада, във връхлитането на лешояда също толкова, колкото и в гръмовната канонада на пророка. Движим се със затворени очи и запушени уши; разбиваме стени, в които вратите очакват да ги отворят с едно докосване; търсим опипом стълби, забравили, че имаме криле; молим се, сякаш Господ е глух и сляп, сякаш Той се намира някъде. Нищо чудно, че ангелите сред нас са неразпознаваеми.

Един ден ще е приятно да си спомням тези неща.

[1] D'accord (фр.) — съгласен. — Бел.прев. ↑

[2] Aux autres de faire la guerre! (фр.) — Да воюват другите. — Бел.прев. ↑

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

И така, докато се движех в мрака или с часове стоях като закачалка в ъгъла на стаята, все повече и повече падах в капана. Истерията се превръщаше в норма. Снегът никога не се топеше.

Докато замислях най-диаболичните схеми, за да влудя Стася наистина и така да я унищожа за добро, същевременно и съставях най-глупавия план за кампания за повторно ухажване. Във всяка витрина, покрай която минавах, виждах подаръци, които искам да ѝ купя. Жените обожават подаръците, особено скъпите. Обичат и излишните дреболийки — в зависимост от настроението си. Можех да прекарам целия си живот в спор какво да ѝ взема — чифт антикварни обеци, много скъпи, или голяма черна свещ. Никога нямаше да си призная, че скъпото е недостижимо. Не, ако успеях да се убедя, че обещите ще ѝ доставят по-голямо удоволствие, можех да се убедя и че ще намеря начин да ги платя. И наистина мисля, че щях да се убедя, защото в дъното на сърцето си знаех, че никога нямаше да се реша на нищо. Това беше игра. Вярно, можех по-добре да си прекарвам времето в обсъждане на по-висши неща, например дали душата е подкупна или неподкупна, но за машината на разума един проблем е също толкова добър, колкото и друг. В същия дух можех да се подготвя за усилието да извървя пет или десет мили, за да взема назаем един долар и да се почувствам също толкова триумфално, колкото и ако бях успял да задигна десетаче или петаче. Няма значение какво може да съм се надявал да направя с долара. Беше усилие, което все още бях в състояние да направя, и това се брои, т.е. според изродения ми поглед към нещата все още бях с единия крак в света.

Наистина беше важно да си напомням от време на време за тези неща и да не я карам като Аконд от Суот. Беше добре и да ги шокирам веднъж завинаги, като заявя, когато се приберат вкъщи в три сутринта с празни ръце: „Не се безпокойте, сам ще отида да си купя сандвич.“ Е, понякога ядях само въображаеми сандвичи. Но за мен беше добре да ги накарам да си мислят, че не съм останал съвсем без средства.

Веднъж или дважд наистина ги убедих, че съм ял пържола. Естествено, правех го, за да ги дразня. (От къде на къде имах право да ям пържола, след като те бяха прекарвали часове наред в някое кафене в очакване някой да им предложи поне една хапка?)

От време на време ги поздравявах така:

— Значи успяхте да намерите нещо за ядене?

Въпросът май винаги ги разстройваше. И щях да кажа:

— Реших, че умирам от глад.

При което те щяха да ме информират, че нямам интерес да гладуват. Със сигурност щяха да добавят, че и аз нямам причина да гладувам. Правех го само за да ги тормозя.

Ако бяха в добро настроение, щяха да го удължат с тази тема. Каква нова дяволия планирах? Виждаш ли бях Кронски напоследък? И тогава щеше да започне скритият под димна завеса разговор — за новопридобитите им приятели, за кръчмите, които бяха открили, допълнителните пътувания до Харлем, студиото, което Стася смяташе да наеме, и т.н., и пр. О, да, те бяха забравили да ми разкажат за Кърли, поета приятел на Стася, на когото се натъкнали миналата нощ. Той смятал да наmine някой следобед. Искал да се запознае с мен.

Една вечер Стася се отдаде на спомени. Доколкото можах да схвана, достоверни спомени. За дърветата, о които се е отърквала в лунните нощи, за перверзния милионер, който се влюбил в нея заради косматите ѝ крака, за руския, която се опитала да прави любов с нея, но която тя отблъснала, защото оная била прекалено груба. Наред с това тя имала връзка и с една омъжена жена и за да хвърли прах в очите на съпруга ѝ, редовно му позволявала да я чука... не че ѝ харесвало, но го правела заради жената, която обичала, приличието го изисквало.

— Не знам защо ви разказвам всичко това — каза тя. — Освен...

Изведнъж си спомни защо. Беше заради Кърли. Кърли бил странен. Тя не можеше да разбере привличането помежду им. Той винаги се правел, че иска да си легне с нея, но никога нищо не се случвало. Обаче пък бил много добър поет, в това тя била сигурна. Някой път, каза тя, щяла да напише стихотворение в негово присъствие. После добави любопитен коментар:

— Мога да продължа да пиша, докато той ме мастурбира.

Кикот.

— Какво мислиш за *това*?

— Звучи като страница от Крафт-Ебинг — осмелих се да кажа.

И се проведе дълга дискусия за относителните граници на Крафт-Ебинг, Фройд, Щекел, Вайнингер *et alia*, която завърши със забележката на Стася, че всички те са стари мошеници.

— Знаеш ли какво мисля да направя за теб? — възкликна тя. — Ще накарам твоя приятел Кронски да ме прегледа.

— Какво искаш да кажеш с това, да те *прегледа*?

— Да изследва анатомията ми.

— Аз пък реших, че имаш предвид главата си.

— Той може да направи и това — тя го произнесе студена като краставица.

— А ако прецени, че всичко ти е наред, че си само полиморфно перверзна, тогава какво?

Този израз, зает от Фройд, безкрайно ги развесели. Стася наистина го харесваше толкова много, че се закле да напише стихотворение с такова заглавие. В потвърждение на думите ѝ Кронски бе извикан да дойде и да направи съответния преглед. Той пристигна в добро настроение — потриваше ръце и си пукаше пръстите.

— Какво е този път, *господин* Милър? Вазелин? Доста стегнато, ако си познавам работата. Обаче не е лоша идея. Поне ще знаем дали тя е хермафродит или не. Може би ще открием рудиментарна опашка...

Стася вече беше свалила блузата си и показваше хубавите си гърди с коралови зърна. Кронски им подложи шепи.

— Нищо им няма. Сега сваляй гащите!

На това тя се опъна.

— Не тук! — извика тя.

— Където искаш — отговори Кронски. — Какво ще кажеш за тоалетната?

— Защо не направиш прегледа в нейната стая? — предложи Мона. — Това да не е екхибиционистко представление?

— Не е ли? — Кронски ни изгледа мръснишки. — Аз пък мислех, че това е идеята.

Той отиде в другата стая да си вземе черната чанта.

— Донесох си инструментите, за да стане по-официално.

— Нали няма да я нараниш? — извика Мона.

— Не и докато тя се съпротивлява — отвърна той. — Намери ли вазелина? Ако нямате, работа ще свърши и зехтин... и масло.

Стася изкриви лице.

— Необходимо ли е всичко това? — попита тя.

— Зависи от теб — каза Кронски. — Зависи колко си чувствителна. Ако си лежиш кротко и се държиш добре, няма да има проблеми. Ако ти хареса, мога да бръкна някъде другаде.

— О, не, няма! — извика Мона.

— Какво има? Да не ревнуваш?

— Поканихме те тук като лекар. Това да не е бардак!

— Щеше да е по-добре, ако беше дом за забавления — подсмихна се Кронски. — Поне *тя* щеше... Хайде, да свършваме с това!

Той хвана Стася за ръка и я отведе в малката стая до тоалетната. Мона искаше да отиде с тях, за да е сигурна, че на Стася няма да ѝ се случи нищо лошо. Но Кронски не щя и да чуе за такова нещо.

— Това е визитация. — Той весело потриваше ръце. — Що се отнася до теб, *господин* Милър — и той ми отпрати съучастнически поглед, — ако бях на твоето място, бих се поразходил малко.

— Не, остани! — примоли се Мона. — Нямам му доверие.

Така че ние останахме, Мона и аз, и закрачихме нагоре-надолу из голямата стая, без да разменим и дума.

Минаха пет, после десет минути. Изведнъж от съседната стая се разнесе пронизителен писък:

— Помощ! Помощ! Той ме изнасилва!

Нахлухме в стаята. Кронски наистина беше със смъкнати гащи, лицето му — червено като цвекло. Опитваше се да я възседне. Мона се хвърли като тигрица към него и го избута от леглото. Тогава и Стася скочи от леглото, метна се към него и го яхна. С цялата си сила го дереше и удряше с юмруци. Бедният дявол бе толкова стреснат от нападението, че едва бе в състояние да се защитава. Ако не се бях намесил, щяха да му извадят очите.

— Копеле! — пищеше Стася.

— Садист! — пищеше Мона.

Вдигаха такава врява, че аз си представих как хазайката се втурва надолу с брадва в ръка.

Кронски най-сетне успя да се изправи на крака — панталоните все още бяха смъкнати до глезените му — и изломоти:

— За какво е целият този шум? Тя е нормална — точно както си мислех. Всъщност твърде нормална. И тъкмо това ме възбуди. Какво лошо има в *това*?

— Да бе, какво лошо има в *това*? — вметнах и аз, докато местех поглед от едната към другата.

— Разкарай го оттук! — изреваха те.

— Сега спокойно! Успокойте се де! — каза Кронски с малко успокоителен сироп в гласа. — Поискахте да я прегледам и знаехте също толкова добре, колкото и аз, че *физически* нищо й няма. Камбанарията й има нужда от преглед, не интимните й части. И това мога да направя, но ще отнеме време. А какво искахте да докажа? На *това* отговорете, ако можете! Искате ли да знаете нещо, а? Мога да накарам да ви затворят и тримата — и той щракна с пръсти в лицата ни. — *Просто така!* — и пак щракна с пръсти. — За какво ли? За морален упадък, ето за това. Няма да има как да се защитите, никой от вас.

Той замълча задълго, за да можем да вникнем в това.

— Обаче не съм достатъчно лош да направя такова нещо. Аз съм твърде добър за приятел, нали, господин Милър? Но не се опитвай да ме изхвърлиш за това, че ви правя услуга.

Стася стоеше съвсем гола, гащите й висяха в ръката й. Най-сетне тя се овладя и започна да си обува панталоните. Докато го правеше, се подхлъзна и падна. Мона веднага се втурна да й помага, но само за да бъде яростно отблъсната.

— Остави ме намира! — извика Стася. — Мога да се оправя и сама. Да не съм дете — каза го и се изправи. Постоя така за момент, после протегна глава напред и се загледа в себе си — в самия център на своята анатомия. И тогава избухна в смях — смях на побъркана.

— Значи съм нормална — продължаваше да се смее все по-силно. — Какъв майтап! Нормална, защото тук имам дупка, достатъчно голяма в нея да се напъха нещо. Я ми дайте свещ! Ще ви покажа колко съм нормална.

И започна да прави най-откачени жестове, въртеше задник, гърчеше се като от тръпки на оргазъм.

— Свещ! — изпищя тя. — Донесете голяма дебела черна свещ! Ще ви покажа колко съм нормална!

— Моля те, Стася, спри, умолявам те! — изплака Мона.

— Да, стига! — строго се обади Кронски. — Няма защо да ни се правиш на ексхибиционистка.

Думата „ексхибиционистка“ сякаш я разпали още повече.

— Това си е *моят* ексхибиционизъм — изпищя тя. — И този път безплатен. Обикновено ми плащат, за да се правя на задник, нали? — Обърна се към Мона: — *Нали?* — изсъска. — Или не си им казвала какво правим, за да ни заемат пари?

— Моля те, Стася, *моля те!* — молеше се Мона. В очите ѝ имаше сълзи.

Но сега вече нищо не можеше да спре Стася. Тя грабна една свещ от бюрото, заби я в утробата си и същевременно френетично затръска корема си.

— Това струва ли си петдесет долара? — извика. — Оня, както там се казва, ще плати още повече, но тогава ще трябва да му позволя да ме излиже, пък аз не обичам да ме лижат. Във всеки случай не и перверзници.

— Спри! Спри или ще избягам! — беше Мона.

И тя спря. Свещта падна на пода. На лицето ѝ се появи ново изражение. Докато обличаше блузата си, каза много тихо — думите ѝ бяха към мен:

— Виждаш, Вал, че ако някой трябва да бъде наранен или унижен, това съм аз, а не скъпата ти съпруга. Аз нямам чувство за морал. Имам само любов. Ако трябва пари, съм винаги готова да направя нещо. И след като съм луда, това няма значение. — Тя млъкна и се извърна към скрина в другия край на стаята. Отвори едно чекмедже и извади плик за писмо. — Виждаш ли? — и размахна плика във въздуха. — Тук има чек, изпратен от попечителите ми. Достатъчен е, за да се плати наемът за следващия месец. *Но...* — тя спокойно започна да къса плика на парчета — ние не искаме тези пари, нали? Знаем как да ги изкараме по нашия си начин... да сме ексхибиционистки... да се преструваме на лесбийки... да се правим уж на лесбийки. Да се преструваме... да се правим... Писна ми от това. Защо не се преструваме, че сме просто човешки същества?

Сега заговори Кронски:

— Разбира се, ти си човешко същество и при това най-необикновено. Някъде по пътя си станала развратница — аз не знам как. И не искам да знам. Ако смятах, че ще ме послушаш, щях да те накарам да се махнеш отгук, да ги оставиш тези двамата — той хвърли презрителен поглед към нас с Мона. — Да, да ги оставиш да решат собствените си проблеми. Те нямат нужда от теб, а ти определено нямаш нужда от тях. Ти не принадлежиш на място като Ню Йорк. Всъщност не пасваш никъде... Но онова, което искам да кажа, е, че... дойдох тук като приятел. Ти имаш нужда от приятел. А тези двамата — те не знаят значението на тази дума. От тримата ти вероятно си най-здравата. А имаш и талант...

Реших, че той сигурно ще продължи. Но той изведнъж си спомни на глас, че трябва спешно да направи едно посещение, и рязко излезе.

По-късно същата вечер — те бяха решили да не излизат — стана нещо любопитно. Беше точно след вечеря, в разгара на приятен разговор. Цигарите бяха свършили и Мона ме помоли да погледна в чантата ѝ. Обикновено на дъното на чантата ѝ можеше да се намери някой фас. Станах, отидох до скрина, където лежеше чантата, и като я отворих, забелязах плик, адресиран до Мона с почерка на Стася. След секунда Мона беше до мен. Ако не се беше паникьосала така, може би нямаше да обърна внимание на присъствието на плика. Неспособна да се удържи, тя грабна плика. Измъкнах го от ръката ѝ. Тя пак посегна към него и в схватката пликът, сега вече скъсан, падна на пода. Стася събра парчетата и ги върна на Мона.

— За какво е целият този шум? — неволно повторих думите на Кронски.

Двете отговориха едновременно:

— Не е твоя работа!

Не казах нищо повече. Но любопитството ми беше безкрайно възбудено. Имах усещането, че писмото ще се появи отново. По-добре да се преструвам, че изобщо не ме интересува.

По-късно същата вечер, като отидох до тоалетната, открих парченца от плика да плуват в тоалетната чиния. Свих рамене. Що за жалък начин да ми кажат, че писмото е унищожено! Нямаше да се дам толкова лесно. Измъкнах парченцата от плика от тоалетната и ги разгледах внимателно. По тях нямаше останали никакви букви. Сега

бях сигурен, че самото писмо е било запазено, че е било скрито някъде, на място, където никога не бих се сетил да погледна.

След няколко дена се сдобих с любопитна информация. Тя ми изпадна по време на разгорещен спор между двете. Бяха в малката стая на Стася, където обикновено се оттегляха да обсъждат техните си дела. Без да знаят, че съм в къщата, или може би твърде развълнувани, за да понижат глас, думите им бяха свързани с нещо, което никога не трябваше да стига до ушите ми.

Мона правеше скандал на Стася, както разбрах, защото оная пръскала парите си като глупачка. *Какви пари?*, зачудих се аз. Да не е получила наследство? Онова, което вбесяваше Мона, беше, че Стася била дала на някакъв жалък идиот — не можах да чуя името — хиляда долара. Караше я да положи някакви усилия да си върне поне част от парите. А Стася постоянно повтаряше, че не би си го и помислила, че не ѝ пукало какво ще направи онзи глупак с парите ѝ.

Тогава чух Мона да казва:

— Ако не внимаваш, някоя нощ ще те оберат.

А Стася невинно:

— Няма да имат късмет. Вече нямам никакви.

— *Вече нямаш нищо?*

— Естествено, че не! Даже и пукнат грош.

— Ти си луда!

— Знам. Но за какво са парите, ако не и за да ги пръскаш?

Бях чул достатъчно. Реших да се поразходя. Когато се върнах, Мона я нямаше.

— Къде отиде? — попитах — не разтревожен, а от любопитство. Вместо отговор получих ръмжене.

— Ядосана ли беше?

Друго ръмжене, след което:

— Предполагам. Не се безпокой, ще се върне.

Поведението ѝ показваше, че е вътрешно доволна.

Обикновено щеше да е разстроена или да е излязла да търси Мона.

— Да ти направя ли кафе? — попита тя. За първи път изобщо правеше такова предложение.

Седнах на масата с лице към нея. Тя бе решила да си изпие кафето права.

— Странна жена, нали? — Стася отхвърли всички предишни дразги. — Какво всъщност знаеш за нея? Срещал ли си се някога с братята ѝ, с майка ѝ или сестра ѝ? Тя твърди, че сестра ѝ е много похубава от нея. Вярваш ли го? Но тя я мрази. *Защо?* Говори ти толкова много, а после те оставя да безделничиш. Всичко трябва да се превърне в мистерия. Забелязал ли си?

Спря за момент, за да отпие от кафето си.

— Имаме да си говорим за много неща, ако някога ни се удаде възможност. Може би имаме някои общи неща.

Бях на път да отбележа, че е безсмислено дори да опитваме, когато тя продължи монолога си:

— Предполагам, си я виждал на сцената?

Кимнах.

— Знаеш ли защо питам? Защото тя не ме впечатлява като актриса. Нито като писателка. Нищо не пасва. Всичко е част от огромна измислица, включваща нея самата. Единственото истинско нещо при нея са преструвките ѝ. *И...* любовта ѝ към теб.

Последното ме шокира.

— Ти наистина го вярваш, а?

— Да го вярвам? — повтори тя. — Ако те нямаше, тя нямаше да има причина да живее. Ти си нейният живот...

— *А ти?* Ти къде си?

Тя се усмихна безумно.

— Аз ли? Аз съм просто друга част от нереалността, която тя създава около себе си. Или може би огледало, в което от време на време хвърля поглед към истинското си „аз“. Разбира се, изкривено.

И вече на по-позната почва тя продължи:

— Защо не я накараш да спре това гонене на пари? Не е необходимо. Освен това начинът, по който тя подхожда, е отвратителен. Не знам какво я кара да го прави. Тя не преследва пари. Парите са само претекст за нещо друго. Сякаш обикаля около някого само за да събуди интерес към себе си. И в момента, в който някой ѝ даде знак за истински интерес, тя го унижава. Дори бедният Рикардо трябваше да бъде измъчван. Тя го накара да се гърчи като змиорка... Ти и аз трябва да направим нещо. Иначе тя няма да спре.

Ако можеш да си намериш работа — продължи тя, — няма да ѝ се налага да ходи всяка нощ на онова ужасно място и да слуша

мръсотиите на всички онези създания, които ѝ се умилкват. Какво ти пречи? Да не се страхуваш, че ще бъде нещастна, ако води еднообразен живот? Или може би си мислиш, че аз съм онази, която я тласка към безпътицата? Така ли? Мислиш ли, че ми харесва този начин на живот? Без значение какво мислиш за мен, сигурно трябва да разбираш, че аз нямам нищо общо с всичко това.

И тя млъкна.

— Защо не говориш? Кажы нещо!

Тъкмо да си отворя устата и влиза Мона — с букет теменужки.^[1]
С предложение за мир.

Скоро след това атмосферата стана толкова спокойна, толкова хармонична, че те направо не бяха на себе си. Мона извади ръкоделието си, а Стася — кутията си с бои. Гледах на всичко това, сякаш ставаше на сцената.

След малко Стася ми нарисова приличен портрет — на стената, към която гледах. Бях като китайски мандарин, загърнат в синьо китайско кимоно, което подчертаваше аскетичното, сякаш мъдро изражение, което очевидно съм имал.

Мона реши, че е очарователно. По майчински ме похвали, че седя толкова кротко и съм толкова мил със Стася. Винаги била знаела, че един ден ще се опознаем, ще станем истински приятели. И така нататък.

Беше толкова щастлива, че във въодушевлението си небрежно изсипа съдържанието на чантичката си на масата — търсеше цигара — и писмото се появи. За нейно учудване аз го взех и ѝ го подадох, без изобщо да се опитам да прегледам някой и друг ред.

— Защо не му го дадеш да го прочете? — попита Стася.

— Добре — каза Мона, — но не сега. Не искам да развалям този момент.

Пак Стася:

— В него няма нищо, от което да се срамуваме.

— Знам — съгласи се Мона.

— Забравете — обадох се аз. — Вече не съм любопитен.

— Вие сте чудесни — и двамата! Как може някой да не ви обича?! Аз ви обичам и двамата, искрено.

На този изблик Стася, сега в малко сатанинско настроение, отговори:

— Кажи ни кого обичаш повече!

Отговорът дойде без абсолютно никакво колебание:

— Вероятно не бих могла да обичам единия от двама ви повече. Обичам ви и двамата. Любовта ми към единия няма нищо общо с любовта към другия. Колкото повече те обичам, Вал, толкова повече обичам Стася.

— Това е отговор тъкмо като за теб — и Стася хвана четката, за да продължи работата по портрета.

За известно време настъпи тишина, после се обади Мона:

— За какво, по дяволите, си говорехте двамата, докато ме нямаше?

— За теб, естествено — отвърна Стася. — Нали, Вал?

— Да, казвахме си колко си чудесна. Само не можахме да разберем защо се опитваш да ни държиш далеч от нещата.

Тя веднага настръхна.

— Какви неща? Какво искаш да кажеш?

— Да не навлизаме в това сега — Стася топеше четката в боята. — Но скоро трябва да седнем, ние тримата, и да оправим нещата, не мислиш ли? — Тя се завъртя и застана лице в лице с Мона.

— Не възразявам — студено отговори Мона.

— Виж, тя се вкисна — каза Стася.

— Тя не разбира — обадох се аз.

Отново избухване:

— Какво не разбирам? Какво е това? Какво целите вие двамата?

— Наистина нямахме кой знае какво да си кажем, докато ти беше излязла — рекох. — Говорихме най-вече за истината и правдоподобие... Стася, както знаеш, е много истинска личност.

Бледа усмивка се появи на устните на Мона. Щеше да каже нещо, но аз я отрязах:

— Няма за какво да се притесняваш. Нямаме намерение да те подлагаме на кръстосан разпит.

— Искаме само да проверим колко честна можеш да бъдеш — обади се Стася.

— Говорите, сякаш си играя с вас.

— Точно така — потвърди Стася.

— Значи това е! Оставям ви двамата сами за няколко минути и вие веднага започвате да ми дъвчете кокалите. Какво съм направила, че

да заслужи такова отношение?

В този момент аз загубих нишката на разговора. Единственото, за което можех да мисля, беше онази последна забележка: *Какво съм направила, че да заслужи такова отношение?* Когато беше разстроена, това беше любимата фраза на майка ми. Обикновено тя я придружаваше с отмятане на главата назад, сякаш думите ѝ бяха адресирани към всемогъщия Бог. Първия път, когато я чух — бях още дете, — тя ме изпълни с ужас и отвращение. Не толкова думите, колкото тонът събуди възмущението ми. Такава самонадеяност! Такова самосъжаление! Сякаш Бог бе избрал нея единствена — нея, модел на творението — да бъде наказана безпричинно.

И като го чух сега от устата на Мона, се почувствах така, сякаш земята се беше разтворила под краката ми. „Тогава си виновен“ — казах си. Виновен в *онова*, което не си направих труда да определя. Виновен, това беше всичко. От време на време Кърли идваше следобед, затваряше се със Стася в стаичката ѝ, снасяше няколко яйца (стихотворения), после набързо изчезваше. Всеки път от спалнята издаваше странни звуци. Животински викове, в които се смесваха ужас и екстаз. Сякаш ни бе посетила заблудена улична котка.

Веднъж намина Улрик, но атмосферата му се стори прекалено депресираща и аз разбрах, че никога няма да повтори посещението си. Говореше, сякаш аз минавах през друга „фаза“. Държеше се така: когато излезеш от тунела, вдигни поглед към мен! Беше прекалено дискретен, за да каже каквото и да било за Стася. Единственото, което изпусна, беше:

— Странна птица е тая!

За да продължа ухажването, един ден реших да взема билети за театър. Разбрахме се да се срещнем пред театъра. Вечерта дойде. Половин час след като бяха вдигнали завесата, чаках търпеливо — никаква Мона. Като ученик ѝ бях купил букетче теменужки. Мярнах си отражението в една витрина — с теменужките в ръката ми — и изведнъж се почувствах толкова глупаво, че хвърлих теменужките и си тръгнах. Близко до ъгъла се извърнах точно навреме, за да видя, че едно младо момиче намери теменужките. Вдигна ги до ноздрите си, пое си дълбоко въздух, после ги хвърли.

Като стигнах до къщата, забелязах, че всички светлини светеха. Постоях няколко минути отвън, удивен от чуващата се отвътре песен.

За момент се запитах дали имаше гости. Но не, бяха си само двечките. И определено бяха възбудени.

Песента, която пееха с цяло гърло, беше „Позволи ми да те наричам любима“.

— Да я изпеем пак! — казах го още докато влизах.

И го направихме — тримата.

*Позволи ми да те наричам любима,
защото аз те обичам...*

Изпяхме я и после пак. На третия път вдигнах ръка.

— Къде беше? — изревах аз.

— Къде бях ли? — попита Мона. — Защо, тук си бях.

— Ами срещата ни?

— Не мислех, че говориш сериозно.

— Така ли? — и я ударих звучно. Истински шамар. — Следващия път, мадам, ще те завлека там за косата.

Седнах до малката масичка и ги огледах добре. Гневът ми отмина.

— Нямах намерение да те удрям толкова силно — и си свалих шапката. — Тая вечер сте необичайно весели. Какво е станало?

Хванаха ме за ръцете и ме отведоха в задната част на стаята, където обикновено стоеше кошът за прането.

— Ето какво — Мона посочи към купчина хранителни продукти. — Трябваше да съм тук, когато ги докараха. Нямах начин да те предупредя навреме. Ето защо не дойдох на срещата.

Тя се разрови в купчината и измъкна бутилка „Бенедектин“. Стася вече беше подбрала малко черен хайвер и бисквити.

Не си направих труда да питам как са се сдобили с мангизите. По-късно това само щеше да се изясни.

— Няма ли вино? — попитах.

Вино? Естествено, че имаше. Какво бих предпочел — бордо, рейнско, мозелско, кианти, бургундско...?

Отворихме бутилка рейнско, кутийка хайвер и пакетче английски бисквити — от най-фините. Върнахме се на местата си около малката масичка.

— Стася е бременна — каза Мона. Можеше да каже и „Стася има нова рокля“.

— И това ли празнувахте?

— Разбира се, че не.

Обърнах се към Стася.

— Разкажи ни — предложих. — Целият съм слух.

Тя се изчерви и безпомощно погледна към Мона.

— Нека тя да ти разкаже — каза.

Обърнах се към Мона:

— Е?

— Дълга история, Вал, но ще я съкратя. Във Вилидж я нападнаха група хулигани. Изнасиха я.

— *Те?* Колко бяха?

— Четирима — отговори Мона. — Помниш ли онази нощ, когато не се прибрахме вкъщи? Тая нощ стана.

— Тогава значи не знаете кой е бащата?

— *Бащата?* — повториха като ехо. — Не ни пука за *бащата*.

— Ще се радвам да се грижа за детето — казах. — Само трябва да се науча как да давам мляко.

— Говорихме с Кронски — каза Мона. — Той обеща да се погрижи. Но първо иска да я прегледа.

— Пак ли?

— Трябва да е сигурен.

— А *вие* сигурни ли сте?

— Стася да. Няма мензис.

— Това нищо не означава — рекох. — Трябва да имате по-добро доказателство от това.

Сега заговори Стася:

— Гърдите ми натежават. — Разкопча си блузата и извади едната гърда. — *Гледай!* — стисна я внимателно. Появиха се една-две капки, които изглеждаха като жълта гной. — Това е мляко — обясни тя.

— Откъде знаеш?

— Опитах го.

Помолих Мона и тя да стисне гърдите си и да видим какво ще стане, но тя отказа. Рече, че се чувствала неудобно.

— *Неудобно?* Седнала си с кръстосани крака и ни показваш всичко, което имаш, но не искаш да си извадиш циците. Това не е

неудобно, това е перверзно.

Стася избухна в смях.

— Вярно е — съгласи се тя. — Защо пък да не ни покажеш гърдите си?

— Ти си тази, която е бременна, не аз — каза Мона.

— Кога идва Кронски?

— Утре.

Налях си нова чаша вино и я вдигнах високо.

— За нероденото! — вдигнах тост. После понижих глас и попитах дали са съобщили на полицията.

Не обърнаха внимание. Сякаш, за да ми покажат, че темата е приключена, обявиха, че скоро смятат да отидат на театър. Ще се радват да отида с тях, ако искам.

— И какво ще гледаме? — попитах.

— *Пленникът* — каза Стася. — Френска пиеса. Всички говорят за нея.

По време на разговора Стася се опитваше да си изреже ноктите на краката. Беше толкова непохватна, че я помолих да ми разреши да го направя аз вместо нея. Щом приключих с тая работа, предложих да ми позволи да ѝ среща косата. Беше очарована.

Докато решех косата ѝ, тя четеше на глас от *Пияният кораб*. Понеже бях слушал с очевидно удоволствие, тя скочи и отиде в стаята си да вземе биография на Рембо. Беше *Един сезон в ада* на Каре. Ако събитията не се бяха подредили така, че да попречат, щях да стана почитател на Рембо сега и завинаги.

Не беше често, признавам, да прекараме една вечер заедно по този начин или да я завършим толкова добре.

С пристигането на Кронски на следващата сутрин и отрицателните резултати от прегледа нещата на сериозно тръгнаха накриво. Понякога ми се налагаше да напусна къщата, докато те забавлявах някой много специален приятел — обикновено благодетел, който донасяше камара хранителни продукти или оставяше чек на масата. Разговорите пред мен често минаваха само в диалог, или пък те си разменяха бележки, които пишеха пред очите ми. Или се заключваха в стаята на Стася и там продължаваха разговора шепнешком Бог знае колко време. Дори стихотворенията, които Стася пишеше, започнаха да стават все по-неразбираеми и по-неразбираеми.

Или поне тези, които тя благоволяваше да ми покаже. Влияние на Рембо, казваше тя. Или на тоалетното казанче, което никога не спираше да клоkochи.

Облекчение бяха редките посещения на Осиецки, който беше открил приятно нелегално кръчме над погребалната агенция, през няколко блока. Бях изпил няколко бири с него — докато очите му станаха стъклени и той започна да се драпа. Понякога ми хрумваше да отида до Хобокън и докато бродех из разни изоставени места, се опитвах да убедя себе си, че това е интересно градче. Уихоукън беше друго изоставено от Бога място, където ходех от време на време — обикновено за да гледам някоя бурлеска. Каквото и да е, само за да избягам от шантавата атмосфера на приземния етаж, от постоянното пеене на любовни песни — те бяха започнали да пеят на руски, на немски, дори на идиш!, — от тайнствените интимни разговори в стаята на Стася, наглите лъжи, скучните приказки за дрога, схватките по борба...

Ами да, те постоянно поставяха схватки заради мен. *Но бяха ли наистина схватки?* Трудно е да се каже. Понякога, само за да наруша монотонността, заемах четката и боите и правех карикатура на Стася.

Винаги на стените. Тя ми отговаряше съответно. Веднъж нарисувах череп и кръстосани кости на вратата ѝ. На другия ден намерих закачен над черепа и костите голям нож за месо.

Един ден тя показва пистолет със седефена дръжка.

— За всеки случай — каза.

Сега ме обвиняваха, че съм се промъкнал в стаята ѝ и съм ѝ ровил из нещата.

Една вечер, докато бродех самотен из полската част на Манхатън, се натъкнах на игрална зала, където за моя изненада открих Кърли и някакъв негов приятел да играят на билиард. Този приятел беше странен младеж, съвсем наскоро излязъл от затвора. Палеше се бързо и имаше невероятно въображение. Те настояха да се върнат до вкъщи с мен, че да си поприказваме.

В метрото подробно разказах на Кърли за Стася. Той реагира така, сякаш ситуацията му беше добре позната.

— Трябва да се направи нещо — отбеляза лаконично.

Приятелят му май беше на същото мнение.

Подскочиха, когато запалих лампите.

— Тая сигурно е луда! — възкликна Кърли.

Приятелят му се престори на уплашен от рисунките.

Но не можеше да откъсне очи от тях.

— Виждал съм ги и преди — имаше предвид в лудницата.

— Тя къде спи? — попита Кърли.

Показах им стаята ѝ — пълен безпорядък: книги, хавлии, гащи, парченца хляб, разхвърляни по леглото и по пода.

— Откачалка! Истинска откачалка! — отбеляза приятелят на Кърли.

Междувременно Кърли бе започнал да рови насам-натам. Беше зает да отваря чекмедже след чекмедже, вадеше съдържанието им, после го връщаше обратно.

— Ама какво търсиш? — попитах аз.

Той ме погледна и се ухили.

— Човек никога не знае — каза.

След малко погледът му се спря на голям куфар в ъгъла под тоалетката.

— Какво има там?

Свих рамене.

— Да проверим — каза той. Разкопча коланите, но капакът се оказа заключен. Обърна се към приятеля си: — Къде са ти джунджурийките? Хващай се за работа! Имам чувството, че ще намерим нещо интересно.

Приятелят му за миг бе отключил капака на куфара. Отвориха го рязко. Първото нещо, което срещнаха погледите ни, беше малко желязно ковчеже, без съмнение кутия за бижута. Но тя не искаше да се отвори. Приятелят пак се захвана с джаджите си. Беше въпрос на минута да отключи ковчежето.

Сред камарата *billets-doux*^[2] — от неизвестни приятели — открихме бележка, която вероятно беше измъкната от тоалетната. Беше почеркът на Мона, сигурен бях.

Започваше така: „Отчаяна, любов моя...“

— Задръж го — каза Кърли. — По-нататък може да ти потрябва. — Той започна да тъпче останалите писма обратно в ковчежето. После се обърна към приятеля си и го накара ключалката да изглежда както трябва. — Постарай се ключалката на куфара да работи както трябва — добави. — Те не трябва нищо да заподозрат.

След това като двама сценични работници се заеха да върнат стаята до първоначалното ѝ състояние на безпорядък — стигнаха дори до разпръскването на коричките хляб. Поспориха няколко минути дали някаква книга е лежала на пода отворена или затворена.

На излизане от стаята младежът твърдеше, че вратата била полуоткрехната, а не затворена.

— Майната ѝ! — каза Кърли. — Това няма да го помнят.

Заинтригуван от това наблюдение, аз попитах:

— Как успяваш да си толкова сигурен?

— Просто чувство — отговори той. — Ти нямаше да си спомняш, нали, освен ако не си имал причина да оставиш вратата пооткрехната. А тя каква причина би могла да има? Никаква. Просто е.

— Твърде просто — казах. — Понякога човек помни тривиални неща без никаква причина.

Отговорът му гласеше, че някой, който живее в такава мръсотия и безпорядък, едва ли може да има добра памет.

— Вземи например един крадец — той знае какво прави дори когато бърка. Не изпуска нещата от поглед. И така и трябва, иначе ще си преебе късмета. Питай този младеж!

— Той е прав — обади се приятелят му. — Грешката, която аз направих, е, че бях твърде предпазлив. — Искаше да ми разкаже цялата си история, но аз ги накарах да си тръгнат. — Запази я за следващия път — рекох му.

Вече на улицата, Кърли се обърна да ме информира, че мога да разчитам на помощта му по всяко време.

— Ще я оправим — каза той.

[1] По онова време теменужките са се възприемали като символ на лесбийството. — Бел.прев. ↑

[2] Billets-doux (фр.) — любовни писма. — Бел.прев. ↑

ПЕТА ГЛАВА

Започваше да прилича на редуване на картини от кокаиново бълнуване — с всичкото това гадаене по вътрешности, разкрития на лъжи, счепквания с Осиецки, самотните несвързани речи край брега нощем, срещите с „майсторите“ в обществената библиотека, картините по стените, диалозите в тъмното с другото ми „аз“ и така нататък. Нищо вече не можеше да ме изненада, дори и пристигането на линейка. На някого, най-вероятно на Кърли, му беше хрумнала тази идея, за да ме отърве от Стася. За щастие, когато линейката спря пред вкъщи, бях сам. На този адрес няма луди, информирах шофьора. Той като че ли се разочарова. Някой се беше обадил да дойдат да я приберат. Грешка, казах.

От време на време двете сестри холандки, собственичките на сградата, се отбиваха да проверят дали всичко е наред. Никога не оставаха за по-дълго от минута-две. Никога не съм ги виждал в друг вид освен чорлави и размъкнати. Едната носеше сини чорапи, а другата — на розови и бели райета. Райетата бяха спирални, като на път пред бръснарница.^[1]

Но за *Пленникът*... Ходих сам да гледам пиесата, без да им кажа. Седмица по-късно и те отидоха да я гледат. Върнаха се с теменужки и през цялото време си пееха. Този път беше „Само целувка в нощта“.

После, една вечер — как изобщо се случи така? — и тримата отидохме да хапнем в един гръцки ресторант. И там те изплюха камъчето за *Пленникът* — каква прекрасна пиеса била и как трябвало да я гледам някой път, може би тя щяла да направи схващанията ми по-либерални.

— Ама аз съм я гледал! — заявих. — Гледах я преди седмица. — При което се почна дискусия за достойнствата на пиесата, завършила с величествено сражение, защото така и не възприех мнението им, а интерпретирах всичко по прозаичен, вулгарен начин. В разгара на спора извадих писмото, което бях задигнал от ковчежето. Те нито оклюмаха, нито се почувстваха унижени, а ми се нахвърлиха злобно,

вдигнаха страшна врява и така се разсмърдяха, че скоро в целия ресторант настана бъркотия и ни помолиха — далеч не учтиво — да напуснем.

За изкупление на другия ден Мона ми предложи да я изведа някоя вечер без Стася. Отначало се опънах, но тя настояваше. Реших, че вероятно си има своите основания, които щяха да се разкрият в нужния момент, и затова се съгласих. Щяхме да излезем двамата последващата вечер.

Вечерта дойде, но тъкмо като се готвехме да тръгваме, тя се разколеба. Вярно, бях се заял с нея за външния ѝ вид — червилото, зелените клепачи, белите напудрени бузи, пелерината, която се влачеше по земята, полата, която ѝ стигаше едва до коленете, и преди всичко марионетката, онзи ухилен граф Бруга с вид на дегенерат, който тя притискаше към гърдите си и когото смяташе да помъкне със себе си.

— Не — отсякох. — Не и това, за бога!

— Защо?

— Защото... по дяволите, не!

Тя подаде графа на Стася, свали пелерината си и седна да го обмисли. Опитът ми подсказваше, че това е краят на нашата вечер. За моя изненада обаче Стася дойде, прегърна и двамата ни — същинска най-голяма сестра — и ни помоли да не се караме.

— Вървете! — каза тя. — Вървете и се забавлявайте! Докато ви няма, аз ще почистя къщата — тя направо ни избута навън и докато вървахме нататък, продължаваше да вика: — Приятно прекарване! Забавлявайте се!

Неубедително начало, но бяхме решили да караме докрай. Забързахме ход — защо? Накъде се бяхме разбързали? Усещах, че още малко и ще избухна. Но не можех да изкарам и думица навън — езикът ми се беше вързал. Ето ни, търчим, хванати под ръка, „да се забавляваме“, но няхаме нищо определено предвид. Само щяхме да се разхождаме ли?

Не след дълго осъзнах, че сме се запътили към метрото. Влязохме, изчакахме влака, качихме се, седнахме. Още не си бяхме разменили нито дума. На Таймс скуеър станахме като роботи, настроени на една и съща вълна, и се заизкачвахме по стълбите. Бродуей. Все същият стар Бродуей, все същите стари неонов адски

огньовете. Инстинктивно се насочихме на север. Хората се заковаваха на място и ни зяпаха. Преструвахме се, че не забелязваме.

Най-накрая пристигнахме пред „При Чин Лий“.

— Ще се качим ли? — попита тя. Кимнах. Тя тръгва направо към сепарето, в което бяхме онази първа нощ — преди хиляда години.

В мига, в който храната пристига, езикът ѝ се развързва. Всичко нахлува обратно: храната, която ядохме, начинът, по който седяхме един срещу друг, мелодиите, които слушахме, нещата, които си казвахме... Нито една подробност не беше пропусната.

Докато възпоминанията следваха едно след друго, ни обземаше все по-сентиментално настроение. „Да се влюбя отново... Никога не съм го искал... Какво да правя?“ Все едно нищо не се беше случило междувременно — нито Стася, нито животът по мазетата, нито недоразуменията. Само ние двамата, двойка неразделни птички, които щяха да живеят вечно.

Истинска генерална репетиция — това беше. Утре щяхме да си изиграем ролите пред препълнен салон.

Ако ме попитаха коя е истинската реалност — този любовен унес, тази приспивна песен или вдъхновилата го калайдисана драма, — аз бих отговорил: „Това. Това е реалността!“

Сън и реалност — не са ли те взаимозаменяеми?

Надмогнали себе си, ние отпуснахме юздите на езиците си, гледахме се с нови очи — очи по-жадни и по-алчни от всякога, вярващи, обещаващи, сякаш това беше последният ни час тук, на земята. Най-сетне се бяхме намерили един друг, разбяхме се един друг и щяхме да се обичаме за вечни времена.

Все още росни, все още замаяни от изпаренията на блаженството, ние тръгнахме, хванати под ръка, и заскитахме по улиците. Никой не спря да ни гледа.

В едно бразилско кафене отново седнахме и подновихме диалога. Тук потокът показва признаци на непостоянство. Сега заизлизаха колебливи признания, обагрени с вина и разкаяние. Всичко онова, което беше извършила — а тя беше извършила по-лоши неща, отколкото си представях, — го бе извършила от страх, че ще загуби любовта ми. Какъвто съм си простак, твърдях, че преувеличава, умолявах я да забрави миналото, заявих, че то няма значение,

независимо дали е истина или лъжа, действително или въображаемо. Заклех се, че никога няма да има друга освен нея.

Масата, на която седяхме, бе с формата на сърце. Тъкмо към това сърце от оникс отпращахме клетвите си за вечна вярност. Но най-накрая вече не можех да издържам. Бях чул твърде много.

— Да вървим — помолих я.

Замъкнахме се вкъщи с такси, твърде изтощени, за да си разменим още една дума.

Влязохме в една съвсем променена обстановка. Всичко беше подредено, излъскано, блестящо. Масата беше наредена за трима. В самия ѝ център стоеше огромна ваза, от която стърчеше грамаден букет теменужки.

Всичко щеше да е идеално, ако не бяха теменужките. Тяхното присъствие като че надделяваше над всички думи, преминали между нас. Красноречив и неоспорим бе безмълвният им език. Без дори да отлепят устни, те ни изясняваха, че любовта е нещо, което трябва да споделяш. „Обичай ме така, както те обичам аз“ — това беше посланието им.

Коледа вече беше съвсем близо и, откликвайки на духа на сезона, двете решиха да поканят Рикардо на гости. Той молеше от месеци да му се окаже тази чест. Как бяха успели да отблъскват един така настоятелен ухажор толкова дълго време — това не можех да проумея.

Тъй като често бяха споменавали името ми пред Рикардо — аз бях техният ексцентричен приятел писател, може би гений!, — се уговорихме да се отбия скоро след като той пристигне. Целта на тази стратегия беше двояка, но основната идея беше да се погрижим Рикардо да си тръгне, когато си тръгнат и те.

Дойдох и заварих Рикардо да кърпи пола. Атмосферата беше като в платно на Вермеер. Или като в статия от *Сатърдей ивнинг поуст*, описваща дейността на Помощната организация на жените домакини.

Рикардо веднага ми допадна. Той беше всичко онова, което те бяха казвали за него, плюс нещо извън обхвата на техните антени. Веднага започнахме да разговаряме така, сякаш цял живот сме били приятели. Или братя. Бяха ми казали, че е кубинец, но скоро открих, че е каталунец, емигрирал в Куба като млад. Също като другите от неговата раса той изглеждаше сериозен, почти мрачен. Но в мига, в

който се усмихнеше, човек разкриваше детинската му душа. Тежкият му гърлен акцент караше думите му да звучат като удари на барабан. Физически много приличаше на Казалс. Беше проникателно сериозен, макар и не смъртно сериозен, както ме бяха накарали да повярвам.

Като го наблюдавах, надвесен над шева, си спомних какво беше казала веднъж Мона за него. По-точно онези думи, които той бил произнесъл толкова тихо: „Един ден ще те убия.“ И наистина беше човек, способен на подобно нещо. Доста странно, но имах чувството, че всичко, което на Рикардо му хрумнеше да направи, би било напълно оправдано. Убийството в този случай не можеше да се нарече престъпление — то щеше да е акт на справедливост. Този мъж бе неспособен на непочтено дело. Той беше човек на душата, цял беше душа.

От време на време сръбваше от чая, който му бяха налили. И огнена вода да беше, сигурно щеше да я отпива по същия тих, спокоен начин, помислих си. Спазваше ритуал. Дори и начинът, по който говореше, внушаваше впечатлението, че е част от ритуал.

В Испания той бил музикант и поет. В Куба беше станал общар. Тук беше никой. Ала да бъде никой го устройваше чудесно. Той беше никой и всички. Нямахме какво да доказва, нямаше какво да постига. Напълно завършен, като скала.

Беше греховно обикновен, но от всяка пора на неговото същество се излъчваше единствено доброта, милост и търпение. И това бе човекът, на когото те си въобразявах, че правят страхотна услуга! Колко малко подозираха те страстното му разбиране! За тях беше невъзможно да повярват, че знае всичко, и въпреки това не им дава нищо друго освен обич. Или че не очаква от Мона нищо повече от привилегията да продължи да възпламенява безумната му страст.

— Един ден — каза той тихо — ще се оженя за теб. И тогава: всичко това ще е като сън.

Той бавно вдига очи — първо към Мона, после към Стася, после към мен. Сякаш за да каже...

— Чу ме.

— Какъв късметлия — казва той, приковал в мен непоколебим, благ поглед. — Какъв късметлия си, че се радваш на дружбата на тези две жени. Аз все още не съм допуснат до най-вътрешното обкръжение.

После се обръща към Мона и казва:

— Скоро ще се умориш вечно да бъдеш загадъчна. Това е все едно по цял ден да висиш пред огледалото. Аз те виждам иззад огледалото. Загадката не е в онова, което правиш, а в онова, което си. Когато те измъкна от този болнав живот, ти ще си гола като статуя. Сега красотата ти е само мебелировка. Мебелировка, размествана твърде често. Трябва да я върнем пак на мястото ѝ — на сметището. Навремето си мислех, че всичко трябва да се изразява поетично или музикално. Не разбирах, че има място и причина за грозните неща. Най-лошото нещо за мен беше вулгарността. Но вулгарността може да бъде честна, дори привлекателна, както открих. Няма нужда да издигаме всичко чак до звездите. Основата на всичко е от глина. Дори и на Елена от Троя. Никой, дори и най-красивата от всички жени, не бива да се крие зад красотата си...

Докато говореше така със своя тих, спокоен тон, той продължаваше да кърпи. Ето го истинския мъдрец, помислих си. Мъж и жена, разделени по равно. Страстен, ала въпреки това спокоен и търпелив. Отчужден, ала въпреки това даващ всичко от себе си. Проникваше докрай в душата на своята любима, непоколебим, предан, почти идолопоклонник, ала въпреки това познаваше и най-мъничкия ѝ недостатък. Истинска благородна душа, както би казал Достоевски.

А те си мислеха, че срещата с този индивид ще ми достави удоволствие, защото имам слабост към глупаците!

Вместо да разговарят с него, те го струпваха с въпроси — глупави въпроси, предназначени да разкрият абсурдната невинност на природата му. На всички техни питання той отговаряше в един и същ дух. Отвърщаше им, сякаш отговаряше на безсмислените забележки на деца. Макар и напълно да съзнаваше дълбокото им безразличие към неговите обяснения, които той умишлено протакаше, той говореше така, както мъдреците често говорят с децата: насаждаше в ума им семената, които по-късно щяха да покълнат и с покълването си щяха да им напомнят за тяхната жестокост, за упоритото им невежество и за способността на истината да лекува.

Вследствие на това те не бяха толкова безсърдечни, колкото поведението им би могло да накара някого да повярва. Бяха привързани към него, дори човек би могъл да каже, че го обичаха по начин, който за тях беше уникален. Никой друг от познатите им не би могъл да предизвика такава искрена обич, толкова дълбоко уважение.

Не се присмиваха на тази любов, ако това беше любов. Тя ги списваше. Беше онзи вид любов, каквато обикновено само животно бе способно да пробуди. Защото само животните, както изглеждаше, са способни да проявят онова тотално приемане на човешкия род, предизвикващо отдаване на цялото ти същество — отдаване без въпроси, нещо повече, отдаване, както твърде рядко едно човешко същество се отдава на друго.

За мен беше повече от странно подобна сцена да се разиграва около маса, около която толкова често непрекъснато се дърдореше за любов. Тъкмо заради тези постоянни изригвания бяхме започнали да я наричаме масата, за изкормяне. В кое ли друго жилище, често се чудех, би могъл да съществува този неспирен смут, този пъкъл от емоции, тези опустошителни разговори за любов, които винаги завършваха дисонантно? Едва сега, в присъствието на Рикардо, реалността на любовта пролича. Любопитно, думата почти не се споменаваше. Но именно любовта и нищо друго прозираше във всичките му жестове, изливаше се от всяка негова дума.

Любов, ви казвам. Можеше да е и Бог.

Същият този Рикардо, дадох ми да разбере, бил закоравял атеист. Също така можеше да кажат и закоравял престъпник. Може би онези, които най-силно са обичали Бога и човека, са били закоравели атеисти, закоравели престъпници. Лунатиците на любовта, така да се каже.

Това, за какъв го вземат, нямаше никакво значение за Рикардо. Той можеше да създаде илюзията, че е тъкмо онова, което някой искаше той да бъде. И все пак винаги си беше той.

Но аз никога повече няма да го срещна, мислех си аз, нито някога ще го забравя. Макар сигурно само веднъж в живота да ни е дадено да попаднем в присъствието на напълно и абсолютно истинско същество, това е достатъчно. Повече от достатъчно. Не беше трудно за разбиране защо един Христос или Буда са могли с една-единствена дума, поглед, жест да засегнат дълбоко природата и съдбата на обърканите души, движещи се в техните сфери. Разбихах също и защо някои остават безучастни.

В разгара на тези размишления ми хрумна че може би аз съм изиграл подобна роля, макар и в далеч по-слаба степен, в онези незабравими дни, когато, молейки за унция разбиране, за знак на

опрощение, за мъничко милост, в кабинета ми се изливаше непрекъснат поток от злочести мъже, жени и младежи от всякакъв сорт. От мястото, където седях като началник на отдела по заетостта, сигурно съм им приличал или на милостиво божество, или на суров съдия, може би дори на екзекутор. Имах власт не само над собствения им живот, но и над техните близки. Сякаш имах власт над самата им душа. Като ме търсеха след работно време, какъвто навик имаха, те често ми напомняха на осъдени, промъкващи се в изповедалнята през задния вход на църквата. Де да знаеха, че с техните молби за милост ме обезоръжаваха, крадяха моята власт и авторитет. Не аз им помагах в подобни моменти — те помагаха на мен. Те ме смиряваха, правеха ме състрадателен, учеха ме как да давам от себе си.

Колко често след някоя сърцераздирателна сцена се чувствах задължен да отида на моста — за да се стегна. Колко изнервящо, колко покъртително беше да гледат на теб като на всемогъщо създание! Колко иронично, а и абсурдно беше, че докато изпълнявах рутинните си задължения, трябваше да бъда задължен да играя ролята на малък Христос! По средата на моста спирах и се облягах на парапета. Гледката на тъмните, мазни води под мен ме утешаваше. В буйния поток изливах вихрените си мисли и емоции.

Още по-голяма утеха и очарование за духа ми бяха пъстрите отражения, танцуващи по повърхността на водата долу. Те танцуваха като празнични фенери, люшкани от вятъра. Подиграваха се с мрачните ми мисли и огряваха дълбоките бездни от нещастие, зейнали в мен. Изправен високо горе над речните води, имах чувството, че никакви проблеми не ме засягат, че съм освободен от всички грижи и отговорности. Нито веднъж реката не спря, за да се замисли или да задава въпроси, нито веднъж не се помъчи да смени посоката на течението си. Вечно напред, напред, пълноводна и неизменна. Погледнеш ли обратно към брега, как приличаха на детски играчки небостъргачите, засенчили брега! Колко ефимерни, колко жалки, колко суетни и арогантни! В тези грандиозни гробници мъже и жени ден подир ден напрягаха мускули, ту влизаха, ту излизаха, убиваха душите си, за да изкарват хляба си, продаваха себе си, продаваха се един друг, продаваха дори Господа — някои от тях, и привечер отново се втурваха навън като мравки, задръстваха канавките, гмуркаха се в метрото или тичаха към вкъщи, троп-троп, за да се заровят отново — този път не в

грандиозни гробници, а както подобаваше на изтощени, измъчени, смазани окаяници като тях, в бараки и зайчарници, които наричаха свой дом. Денем — гробището на безсмислен труд и пот; нощем — гробищата на любовта и отчаянието. И тези същества, които толкова предано се бяха научили да бягат, да просят, да продават себе си и ближните си, да танцуват като мечки или да играят като дресирани пудели, вечно и постоянно в противоречие със собствената им природа, същите тези окаяни създания от време на време рухваха, ридаеха като извори на нещастieto, пълзяха като змии, произнасяха звуци, каквито се смята, че издават само ранените животни. Онова, което искаха да кажат с това ужасно кривене, беше, че са изпънали въжето докрай, че силите горе са ги изоставили, че освен ако не им заговори някой, който разбира езика на тяхното страдание, те са завинаги загубени, сломени, предадени. Някой трябваше да откликне, някой, когото можеха да разпознаят, някой, толкова напълно незабележим, че дори и червей не би се поколебал да оближе ботушите му.

И тъкмо аз бях този червей. Съвършеният червей. Разгромен в любовта, въоръжен не за битка, а за да понасям обиди и поражения, тъкмо аз бях избран да бъда утешител. На мен, неспособния и напълно лишения от амбиция, се падна креслото на съдията, бях наказан да наказвам и възнаграждавам, да играя бащата, жреца, благодетеля — или екзекутора! Аз, който бях препускал насам-натам по земята винаги под жилото на камшика, който бих изкачил стъпалата на „Улуърт“ в галоп, ако е за да намажа един безплатен обяд, аз, който се бях научил да играя по всякакви свирки, да се преструвам, че притежавам всички дарби, всички способности, аз, който бях изял толкова много ритници по задника само за да се върна за още, аз, който нищо не разбирах от това налудничаво устройство, освен че е несправедливо, грешно, безумно, тъкмо аз от всички хора бях призван да раздавам мъдрост, обич и разбирателство. Сам Господ не би могъл да избере по-добър жертвен козел. Само презрян и самотен член на обществото би притежавал нужните качества за тази деликатна роля. „Амбиция“ ли казах преди малко? Най-накрая тя ме обзе — амбицията да спася от руините каквото мога. Да направя за тези клетки нещастници онова, което никой не бе направил за мен. Да вдъхна мъничко дух в

изпразнените им души. Да ги освободя от оковите, да ги почитам като човешки същества, да ги направя свои приятели.

И докато тези мисли (все едно от друг живот) се тълпяха в главата ми, не можех да се сдържа да не сравня онази ситуация, толкова мъчна, както ми се струваше тогава, със сегашната. Тогава думите ми имаха тежест, в съветите ми се вслушвах. Сега нищо от онова, което казвах или вършех, не притежаваше ни най-малка тежест. Бях се превърнал във въплъщение на глупака. Каквото и да опитвах, каквото и да предлагам, се разсипваше на прах. Даже и да започнех да се гърча в знак на протест на пода, или устата ми да се пени като на епилептик, щеше да е напразно. Аз бях само едно куче, виещо срещу луната.

Докато седях и наблюдавах фарса, който двете разиграваха заради Рикардо, все повече и повече осъзнавах факта, че той ни най-малко не им се хващаше. Собственото си отношение показвах всеки път, когато се обръщах към него. Всъщност надали беше нужно, защото усещах: той знае, че нямам желание да го мамя. Колко малко подозираше той, че тъкмо общата ни любов към Мона ни обединява и прави тази игра нелепо абсурдна.

Героят на любовта, мислех си аз, никога не може да бъде измамен или предаден от сърдечния си приятел. От какво да се страхуват те, двамата братя духове? Само страхът на самата жена, нейните съмнения в себе си могат да заплашат подобна връзка. Онова, което обичаната не успява да проумее, е, че от страна на нейните любовници не може да има и следа от предателство или невярност. Тя не успява да проумее, че тъкмо нейният женски порив към предателството обединява така твърдо нейните любовници, той възпира властното им его и им позволява да споделят онова, което никога не биха споделили, ако не бяха под властта на страст, по-силна от любовната. В хватката на такава страст мъжът познава единствено пълното отдаване. Що се отнася до жената, обект на подобна любов, за да поддържа тази любов, тя не бива да упражнява никакво духовно жонгльорство. Нейната съкровена душа е онова, което призовават да откликне. И тя пораста, нейната душа, до степен да бъде вдъхновена.

Но ако обектът на това възвишено обожествяване е недостоеен! Рядко мъжът е този, който е измъчван от подобни съмнения. Обикновено онази, вдъхновила тази рядка и съкрушителна любов,

става жертва на съмнението. И не единствено нейната женска природа е виновна, а по-скоро някаква духовна недостатъчност, която преди да бъде поставена на изпитание, никога не е проличавала. За такива създания, особено когато са надарени с невиждана красота, истинската им притегателна сила остава невеста: те са слепи за всичко освен за изкушенията на плътта. Трагедията за героя на любовта е в пробуждането — често жестоко — за това, че красотата, макар да е атрибут на душата, може да липсва във всичко освен в линиите и чертите на любимата.

[1] Обичайният знак за бръснарница в САЩ е прът, боядисан със спирална шарка в червено и бяло. — Бел.прев. ↑

ШЕСТА ГЛАВА

Дни наред впечатленията от посещението на Рикардо ми тежаха. За да увеличи стреса ми, Коледа беше почти дошла. Това беше сезонът, от който не просто се страхувах, а направо се ужасявах. Откакто бях станал мъж, не помнех святна Коледа. И без значение как се борех с нея, Коледата винаги ме заварваше в лоното на семейството — меланхоличния рицар в неговата черна броня, принуден като всеки друг християнски идиот да се тъпче и да слуша абсолютно празното бръщолевене на ближните си.

Въпреки че досега не бях казал нищо за предстоящото събитие — де да беше празненство по повод раждането на някой свободен дух!, — продължавах да се чудя при какви обстоятелства, в какво умствено и емоционално състояние ние тримата щяхме да посрещнем това тържествено Второ пришествие.

Съвсем неочакваното посещение на Станли, който беше открил местонахождението ни случайно, само увеличи стреса ми, вътрешната ми несигурност. Вярно, той не остана дълго. Но все пак достатъчно дълго, за да ми отпрати няколко накъсани и хапливи забележки.

Изглеждаше почти така, сякаш той бе дошъл да провери картината на падението, която винаги му представях. Той дори не си направи труда да попита какво правя, как се оправяме аз и Мона или дали аз пиша или не пиша. Поглед наоколо беше достатъчен да му разкаже цялата история.

— Истинско падение! — това беше начинът, по който той го обобщи.

Не направих опит да поддържам разговора. Направо се молах да си тръгне колкото е възможно по-скоро — преди онези двете да се върнат в някое от своите псевдоекстатични настроения.

Както казах, той не се опита да поостане. Точно когато си тръгваше, вниманието му изведнъж бе приковано от голям лист амбалажна хартия, който бях закачил на стената близо до вратата.

Светлината беше толкова слаба, че беше невъзможно да се прочете какво пише на него.

— Какво е това? — той се приближи по-близо до стената и задуши хартията като куче.

— Това ли? Нищо — казах аз. — Няколко несвързани идеи.

Той драсна клечка кибрит, за да види сам. Запали втора и още една. Най-после се дръпна назад.

— Значи сега пишеш пиеси. Хммм.

Стори ми се, че ще се изплюе.

— Още не съм започнал — отговорих засрамено. — Само си играя с идеята. Вероятно никога няма да я напиша.

— Точно това си помислих — и той прие онова изражение на постоянна готовност на гробокопача. — Ти никога няма да напишеш пиеса или нещо друго, за което да си струва да се говори. Ще пишеш и ще пишеш, но никога няма да стигнеш доникъде.

Трябваше да се разгневя, но не го направих. Бях съсипан. Очаквах от него да налее малко масло в огъня — една-две забележки за новия „роман“, който пиша. Но не, нищо подобно. Вместо това той каза:

— Отказах се от писането. Вече дори не чета. Какъв е смисълът? — поклати крак и се отправи към вратата. С ръка на бравата изрече церемониално и помпозно: Ако бях на твоё място, никога нямаше да се откажа — дори и *всичко* да е срещу мен. Не казвам, че ти си писател, но... — Поколеба се за секунда, за да го формулира съвсем точно: — Но Фортуна е на твоё разположение.

После — пауза, достатъчна да се напълни чашата със сярна киселина. След това той добави:

— А ти никога не направи и едно-единствено нещо да я поканиш. Засега довиждане — и той хлопна вратата.

— Довиждане — рекох.

И това беше.

Ако ме беше ударил, надали щях да се чувствам потиснат. Бях готов да се зароя в земята тук и веднага. Каквато мъничка защита ми беше останала, се стопи. Аз бях мазно петно, нищо повече. Петно на лицето на земята.

Като се върнах в мрака, автоматично запалих свещ и като лунатик се озовах пред идеята ми за пиеса. Тя трябваше да е в три

действия и само с три действащи лица. Няма защо да казвам кои са те, тези странстващи актьори.

Прегледах проекта, който бях нахвърлял по сцени, кулминация, фон и прочее. Знаех всичко наизуст. Виждах какво може да се направи с материала. (Дори чувах аплодисментите, които следваха след всяко падане на завесата.) Сега всичко беше толкова ясно. Ясно като асо пика. Обаче онова, което *не* можех да видя, беше аз да я напиша. Никога нямаше да мога да я напиша с думи. Тя трябваше да се пише с кръв.

Веднъж стигнал до дъното, както беше сега, говорех едносрично или изобщо не говорех. Дори се движех по-малко. Невероятно дълго време можех да остана на едно място, в едно положение, все едно дали седнал, наведен или прав.

Когато пристигнаха, ме завариха в това инертно състояние. Стоях до стената, с глава, опряна на листа амбалажна хартия. Само една свещичка блещукаше на масата. Не бяха ме забелязали такъв залепен за стената, когато нахлуха вътре. Няколко минути се суетяха мълчаливо наоколо. Изведнъж Стася ме забеляза. Изпищя.

— Гледай! — извика тя. — Какво става с него?

Само очите ми се движеха. Иначе можех да съм и статуя. Още по-зле, дърво!

Тя разтърси ръката ми, която висеше отпусната. Ръката потръпна и леко се сви. Все още не издавах звук.

— Ела тук! — извика тя и Мона дотърча в галоп. — Погледни го!

Беше време да се размърдам. Без да се помръдвам от мястото си или да променям положението си, раззинах челюсти и казах — но като човека с желязната маска:

— Няма нищо, скъпите ми. Не се тревожете. Просто... просто мислех.

— *Мислеше?* — извикаха те.

— Да, малки ангелчета, *мислех*. Кое му е толкова странното?

— Седни! — помоли Мона и бързо придърпа един стол. Потънах в него като в басейн с топла вода.

Колко е хубаво да направиш такова малко движение! Но все още не се чувствах добре. Исках да се насладя на депресията си.

Дали от стоенето там, залепен за стената, бях станал толкова прекрасно кротък? Въпреки това мисълта ми все още работеше,

работеше твърде активно. Но вече не ме владееше изцяло. Идваха и си отиваха мисли — бавно, мотаеха се, оставяха ми време да ги гушкам, да ги галя. В този прекрасен бавен дрейф стигнах до точката — миг преди тяхното пристигане — на изясняване на последното действие на пиесата. Тя бе започнала сама да се пише в главата ми без ни най-малко усилие от моя страна.

Сега седнал, полуобърнал им гръб, каквито бяха и мислите ми, заговорих като автомат. Не разговарях, а просто произнасях репликите си, както би направил и той. Като актьор в гримьорната си, който продължава да минава сцените, въпреки че завесата е паднала.

Усетих, че те бяха станали страшно тихи. Обикновено размятваха коси или нокти. Сега бяха толкова тихи, че думите ми отекваха в стените. Бях в състояние да говоря и същевременно да се слушам. Очарователно. Приятно халюциниращ, така да се каже.

Осъзнах, че ако за миг спра да говоря, магията ще се разруши. Но мисленето на тази мисъл не ме нервира. Щях да продължа, казах си, докато се не изчерпя. Или докато „то“ не се изчерпи.

Така и продължавах и продължавах през процепа в маската — все така със същия равен, премерен, празен тон. Както прави човек със затворени уста, когато свършва книга, оказала се чак невероятно хубава.

Изпепелен от безсърдечните думи на Станли, се бях изправил лице в лице с извора, със самото авторство, както би казал някой. И колко вътрешно различно беше това, този тих поток от извора, от резкия акт на творчество, какъвто е писането! „Потопи се дълбоко и никога не изплувай!“ — това трябваше да е мотото на всички, които жадуват да творят в думи. Защото само в успокояващите дълбини ни е дадено да виждаме и чуваме, да се движим и да бъдем. Каква благодат е да потънеш до самото дъно на нечие съществуване и никога да не се размърдаш отново!

Продължих бавно да се въртя наоколо като голяма мързелива моруна и да ги пробощдам с неподвижния си поглед. Чувствах се точно като чудовище от дълбините, което никога не е познало света на човеците, топлината на слънцето, аромата на цветята, гласа на птици, зверове и хора. Взирах се в тях с огромни празни орбити, свикнали да гледат само навътре. Колко странно чудесен беше светът в този момент! Гледах тях и стаята, в която седяха, с непреситен поглед:

виждах ги в тяхната дълготрайност, също и стаята, сякаш тя беше единствената стая в целия широк свят; виждах как стените на стаята се отдалечават и как градът зад нея се топи в нищото; виждах поля, разорани до безкрайност, езера, морета, океани да се топят в пространството — пространство, наковано с ужасни сфери, а в чистата неизбледняваща безкрайна светлина в него пред очите ми трептяха лъчисти тълпи от богоподобни създания, ангели, архангели, серафими, херувими.

И сякаш мъглата изведнъж бе издухана от силен вятър, аз се осъзнах, стъпил здраво с двата крака на земята и с онази абсолютно нерелевантна мисъл най-отгоре в ума ми: че наближава Коледа.

— Ние какво ще правим? — изохках.

— Просто продължавай да говориш — обади се Стася. — Никога преди не съм те виждала такъв.

— Коледа! — казах аз. — Какво ще правим с Коледата?

— *Коледа* ли? — извика тя. За момент реши, че се изразявам символично. Когато осъзна, че вече не бях този, който я беше омагьосал, каза: — За бога! Не искам да чувам нито една дума повече.

— Добре — рекох, щом тя се скри в стаята си. — Сега можем да поговорим.

— Чакай, Вал, чакай! — извика Мона със замъглен поглед. — Не го разваляй, моля те.

— Свърши — отвърнах. — Свърши и толкова. Няма повече. *Завеса.*

— О, има, трябва да има! — пледираше тя. — Виж, само замълчи... седи си там... нека да ти донеса едно питие.

— Добре, донеси ми питие! А нещо за ядене? Умирам от глад. Къде е тая Стася? Хайде, да ядем и да пием и да се наприказваме. Майната ѝ на Коледата! Майната му на дядо Коледа! Нека Стася да е дядо Коледа за разнообразие!

Сега двете се надпреварваха да ми доставят удоволствие. Бяха така ужасно усърдни в задоволяването и на най-малкия ми каприз... беше почти сякаш пророк Илия им се бе явил от небето.

— Останало ли е от онова рейнско вино? — извиках аз. — Я го донесете!

Бях изключително гладен и жаден. Едва можех да дочакам да сложат нещо пред мен.

— Тоя проклет поляк! — измърморих.

— Какво? — попита Стася.

— Какво *беше* все пак онова, за което говорех? Сега всичко е като сън... — Онова, за което си мислех — това ли искахте да знаете? — е, че... е колко хубаво може да бъде... ако...

— Ако какво?

— Няма значение... Ще ви кажа по-късно. Сядайте бързо!

Сега бях наелектризиран. Риба ли бях? По-скоро електрическа змиорка. Целият поток от светлина. И умиращ от глад. Може би затова проблясвах и просветвах така. Пак имах тяло. О, колко беше хубаво пак да се върнеш в плът! Колко е хубаво да ядеш и да пиеш, да дишаш, да крещиш!

— Странно — започнах, след като бях изгълтал няколко хапки — колко малко разкриваме от истинската си същност дори когато е за наше добро. Предполагам, бихте искали да продължа оттам, където спрях? Трябва да е било възбуждащо — всичко това, което измъкнах от дъното. Сега остана само аурата му. Но в едно нещо съм сигурен — знам, че не бях *извън* себе си. Бях *вътре*, по-дълбоко, отколкото изобщо някога съм бил... Изригнах като риба, забелязахте ли? Е, не обикновена риба все пак, а от тия, дето живеят на дъното на океана.

Отпих голяма глътка вино. Прекрасно вино. Рейнско вино.

— Странното е, че всичко това се случи заради онзи скелет на пиеса на стената ей там. Видях я и я чух цялата. Защо да се опитвам да я напиша, а? Имаше само една причина изобщо да си помисля да го направя и тя беше да разкрия мизерията си. Знаете колко съм жалък, нали?

Гледахме се един друг. *Статично*.

— Забавно, но в това състояние, в което бях, всичко изглеждаше точно както трябва да бъде. Не трябваше да правя и най-малко усилие да разбера: всичко беше смислено, оправдано и безкрайно реално. И вие не бяхте дяволите, които ми се струват понякога. Не бяхте и ангели, защото успях да зърна истинските ангели. Те пак бяха нещо друго. Не мога да кажа, че през цялото време бих искал да виждам нещата по този начин. Само статуи...

Стася се намеси. *По какъв начин?* Искаше да знае.

— Всичко наведнъж — казах. — Минало, настояще, бъдеще, земя, въздух, огън и вода. Застинало като колело от светлина, така го

чувствам с думи. И се върти светлината, не колелото.

Тя посегна за молив сякаш за да си води бележки.

— Недей! — спрях я аз. — Думите не могат да предадат реалността му. Онова, което ви казвам, е нищо. Говоря, защото не мога да се въздържа, но това са само приказки *за него*. Вероятно не мога да ви кажа какво стана... Пак като оная пиеса. Пиесата, която видях и чух, не би могъл да напише никой човек. Това, което някой пише, е онова, което той *иска* да се случи. Да вземем нас, ние не се *случихме*, нали? Никой не ни е измислил. Ние сме, това е всичко. Винаги сме били. Има разлика, но каква?

Обърнах се право към Мона:

— Скоро наистина ще си потърся работа. Не предполагаш, че някога ще започна да пиша, ако живея по такъв начин, нали? Да поразвратничим, това е идеята ми сега.

От устата ѝ се разнесе мърморене, сякаш тя смяташе да протестира, но то веднага затихна.

— Да, веднага след като празниците свършат, аз се заемам сериозно. Утре ще телефонирам на нашите да им кажа, че ще сме тук за Коледа. Не ме разочаровай, моля те... Не мога да отида там сам. И няма да го направя. И се опитай поне веднъж да изглеждаш естествено, а? Никакъв грим... никаква дрога. За бога, достатъчно е трудно да се изправим лице в лице с тях и при най-добро стечение на обстоятелствата.

— И ти ще дойдеш — каза Мона на Стася.

— Исусе, не! — възрази Стася.

— Трябва! — не отстъпи Мона. — Не бих могла да мина през това без теб.

— Да — съгласих се аз, — ела с нас! Като си наблизю, няма да има опасност да заспим. Само че носи рокля или пола, става ли? И си събери косата на кок, ако можеш.

Това ги направи мило-истерични. Какво, Стася да се държи като дама? Абсурд!

— Опитваш се да я направиш смешна! — каза Мона.

— Аз изобщо не съм дама — изохка Стася.

— Не искам да бъдеш нищо друго освен самата сладка ти — рекох аз. — Но не се докарвай като кон и каруца, това е всичко.

Точно както очаквах, около три часа сутринта на Коледа двете се доклатушкаха мъртво пияни. Младежчето, което бяха довели със себе си, изглеждаше така, сякаш са го били. Трябваше да ги съблека и да ги напъхам между чаршафите. Щом си помислих, че ми звучат заспало, онова, което трябваше да направят, беше да отидат да пикаят. С олюляване и залитане затърсиха пътя към клозета. И докато го търсеха, се блъскаха в маси и столове, падаха, ставаха отново, пицяха, охкаха, грухтяха, хриптяха — всичко в истински алкохолишки стил. Имаше дори повръщане в добро количество. Когато пак се трупяха на леглото, ги предупредих да побързат и да поспят колкото могат. Информирах ги, че будилникът е навит за 9:30 ч.

Самият аз едва ли можех да заспя; цяла нощ се въртах и се ядосвах.

Будилникът иззвъня точно в 9:30. Както ми се стори, особено силно. Веднага скочих на крака. Те си лежаха там двечките като мъртви. Бутах, ръгах, дърпах; тичах от едната до другата, удрях ги, свалях им нощниците, псувах ги на воля, заплашвах да ги набия с колана, ако не станат.

Отне ми почти половин час да ги изправа на крака и да са достатъчно будни, за да не се свличат в ръцете ми.

— Вземайте душ! — виках. — Бързо! Аз ще направя кафето.

— Как може да си толкова жесток? — попита Стася.

— Защо не телефонираш и не кажеш, че ще отидем довечера, на вечеря? — попита Мона.

— Не мога! — ревах в отговор. — И няма! Те ни очакват за обяд, точно в един, не довечера.

— Кажим им, че съм болна — молеше Мона.

— Няма. Ще минеш през това дори то да те убие, разбираш ли?

Докато пиехме кафето, ми казаха, че били тръгнали за подаръци. Обясниха, че подаръците ги накарали да се напият. Как така? Е, за да изкарат пари, с които да купят подаръците, трябвало да се влачат насам-натам с някакъв добронамерен кретен, който пиел от три дена. И така се напоркали. Не че искали. Не, надявали се да го разкарат скоро след като плати подаръците, но той бил хитро старо копеле и не можело да бъде изигран толкова лесно. Имали късмет изобщо да се приберат у дома, както признаха.

Добре скалъпено и вероятно наполовина вярно. Измих го с кафето.

— А сега — казах аз. — Какво ще облече Стася?

Тя ме погледна толкова безпомощно и объркано, че почти бях на път да кажа: „Облечи каквато дивотия ти харесва!“

— Аз ще ѝ помогна — каза Мона. — Не се безпокой. Само ни остави на спокойствие за няколко минути, а?

— Добре — отговорих. — Но точно един часът, помнете!

Реших, че най-доброто, което мога да направя, е да се поразходя. Знаех, че ще отнеме поне цял час да приведат Стася в приличен вид. Освен това имах нужда да подишам чист въздух.

Навън беше ясно и студено. През нощта бе навалял слаб сняг, достатъчен да направи Коледата чиста и бяла. Улиците бяха почти празни. И добрите, и лошите християни — всички се бяха събрали около коледната елха, разопаковаха подаръците си, целуваха се и се прегръщаха, бореха се с махмурлука и се преструваха, че всичко е просто прекрасно. „Слава богу, че свърши.“

Мързеливо се пуснах покрай доковете да хвърля един поглед на океана с корабите, наредени един до друг като навързани кучета. Тук всичко беше тихо като в гроб. Снегът, проблясващ като слюда на слънце, полепваше по такелажта точно като памук. В сцената имаше нещо призрачно.

Като тръгнах нагоре към Хайтс, завих към чуждестранния квартал. Тук беше не само призрачно, беше мъртвешко. Дори духът на Коледата бе пропуснал да придаде на тези колиби и коптори вида на човешко жилище. А и на кого му пукаше? Повечето от тях бяха езичници: мръсни араби, китайци с дръпнати очи, индуси, мексиканци, негри... Срещу мен върви мъж, най-вероятно арабин. Облечен с тънки джинси, със сплескана шапка на главата и чифт износени плъстени чехли. „Слава на Аллах!“ — мърморя, като се разминаваме. Малко по-нататък се натъквам на двама биещи се мексиканци, пияни, твърде много пияни, за да нанесат точен удар. Около тях — група дрипави деца, насъскват ги. *Цапардосай го! Разбий му мутрата!* Сега от страничната врата на старомодна кръчма две от най-мръсните курви, които можете да си представите, се олюляват под ярката слънчева светлина на чистата бяла Коледа. Едната се навежда да си вдигне чорапите и направо се просва по очи. Другата я гледа, сякаш това не

може да бъде, и се препъва с единия крак обут, другия без обувка. Със спокоен кривоглед поглед си тананика песничка и отминава.

Наистина великолепен ден. Толкова ясен, толкова свеж, толкова ободряващ! Само да не беше Коледа! Чудя се дали вече не са облечени. Духът ми се съживява. Казвам си, че мога да се изправя лице в лице с Коледата стига само те да не се направят на пълни глупачки. Всякакви видове лъжи ми минават през главата — мъчно ми е, че ще трябва да лавирам, за да успокоя нашите, които винаги са загрижени какво става с нас. Когато питат: „Пишеш ли сега?“, аз казвам: „Определено. Съчиних една дузина разкази. Питайте Мона.“ *А Мона — тя харесва ли работата си?* (Все забравям. Знаят ли къде работи тя? Какво казах последния път?) Що се отнася до Стася, не знам какво, по дяволите, ще измъдря за нея. Може би че е стара приятелка на Мона. Която познава от училище. Художничка.

Влизам и виждам Стася със сълзи в очите, опитваща се да се напъха в чифт обувки с високи токчета. Гола до кръста, с бяла долна фуста бог знае откъде, жартиерите ѝ — незакопчани, косата — на вили и на могили.

— Никога няма да се справим — хленчи тя. — Защо трябва да ходя?

На Мона сякаш ѝ се струва невероятно смешно. Навсякъде по пода са разхвърляни дрехи, гребени и фиби.

— Не е необходимо да ходиш — повтаря тя. — Ще хванем такси.

— Трябва ли да нося и шапка?

— Ще видим, скъпа.

Опитвам се да им помогна, но само влошавам нещата.

— Остави ни намира — молят се те.

Така че аз сядам в ъгъла и наблюдавам ставащото. С едно око към часовника. (Вече става дванайсет.)

— Слушай — казвам, — не се мъчи чак толкова. Само ѝ оправи косата и ѝ метни една пола.

Те пробват обеци и гривни.

— Стига! — викам. — Тя прилича на коледна елха.

Около дванайсет и половина е, когато отиваме да хванем такси. Естествено, не се вижда нито едно. Тръгваме пеша. Стася куца. Отказала се е от шапката заради една барета. Сега изглежда почти официално. И твърде патетично. Това за нея е голямо изпитание.

Най-сетне успяваме да намерим такси. Те се разхилват. Мона иска Стася да си сложи червило, за да изглежда по-женствена.

— Ако изглежда още по-женствена — предупреждавам аз, — ще решат, че не е истинска.

— Колко време трябва да останем там? — пита Стася.

— Не знам. Ще си тръгнем толкова скоро, колкото можем. Надявам се към седем-осем.

— *Тази вечер?*

— Да, *тази вечер*. Не утре сутринта.

— Господи! — подсвирва тя. — Никога няма да успея да издържа.

Наближаваме целта си и аз казвам на таксито да спре на ъгъла, не пред къщата.

— Защо? — Мона.

— Така.

Таксито спира и ние се изсипваме от него. Стася е по чорапи, обувките ѝ — в ръката.

— Обувай ги! — викам аз.

Пред погребалното бюро на ъгъла има голям дървен ковчег.

— Сядай на него и се обувай! — нареждам аз. Тя е послушна като дете. Краката ѝ, естествено, са мокри, но сякаш няма нищо против. Мъчи се да надене обувките, баретата ѝ се катурва и косата ѝ се показва несресана. Мона трескаво се опитва отново да я приведе във форма, но фибите не се намират никъде.

— Зарежи я! Каква е разликата? — рева аз.

Стася разтърсва глава силно, като състезателна кобила и дългата ѝ коса се разсипва по раменете ѝ. Опитва се да си оправи баретата, но сега тя изглежда смешна независимо под какъв ъгъл е нахлупена.

— Хайде, да вървим. Носи я в ръка.

— Далече ли е? — тя пак почва да куца.

— Само на половин пресечка надолу в квартала. Сега живо.

Така тримата маршируваме надолу по Улицата на първите тревоги. Странно трио, както би казал Улрик. Мога да усетя пронизващите погледи на съседите, които се взират в нас иззад плътните колосани завеси. Синът на Милърови. А това трябва да е жена му. *Коя от двете?*

Баща ми е излязъл навън да ни посрещне.

— Малко закъснявате както винаги — но гласът му е жизнерадостен.

— Да. Как си? *Честита Коледа!* — навеждам се напред да го целуна по бузата, както правя винаги.

Представям Стася като стара приятелка на Мона. Обяснявам, че не сме могли да я оставим сама.

Той я посреща топло и ни повежда в къщата. Във вестибюла стои сестра ми — очите ѝ вече са пълни със сълзи.

— Честита Коледа, Лорет! Лорет, това е Стася.

Лорет ентусиазирано целува Стася.

— *Мона!* — вика тя. — *Ти* как си? Мислехме, че изобщо няма да дойдеш.

— Къде е майка? — питам аз.

— В кухнята.

И сега тя се появява — майка ми с нейната тъжна, замислена усмивка. Кристално ясно е какво ѝ минава през главата: „Точно както винаги. Винаги късно. И винаги нещо неочаквано.“

Тя прегръща всеки от нас подред.

— Сядайте, пуйката е готова. — И после казва с една от нейните пренебрежителни, зловни усмивки: — Предполагам, сте закусили?

— Разбира се, мамо. Много отдавна.

Тя ми хвърля поглед, който казва: „Знам, че лъжеш“, и се завърта на пети.

Междувременно Мона раздава подаръците.

— Не трябваше да го правиш — казва Лорет. Това е фраза, която тя е взела от майка ми. — Пуйката тежи седем килограма — добавя тя. А после се обръща към мен: — Свещеникът иска пак да ти бъде представен, Хенри.

Хвърлям бърз поглед към Стася да видя как го приема. На лицето ѝ има съвсем бледа следа от добронамерена усмивка. Изглежда вътрешно развълнувана.

— Не искате ли първо по чашка портвайн? — пита баща ми. Налива догоре три чаши и ни ги подава.

— Ами вие? — пита Стася.

— Отдавна се отказах — отговаря той. После вдига празна чаша и казва: — *Prosit!*^[1]

Така започна коледният обяд. Весела, весела Коледа на *всички* — коне, мулета, турци, алкохолици, глухи, неми, слепи, сакати, безбожници и ренегати. *Весела Коледа!* Осанна в небесата! Осанна на Бога! Мир на Земята — и да се съсипваме и избиваме един друг до Второ пришествие!

(Това беше мълчаливият ми тост.)

Както обикновено, започнах да предъвквам собствената си слюнка. Навик, останал от момчешките ми години. Майка ми седеше срещу мен, както винаги, с касапски нож в ръка. Вдясно от мен седеше баща ми, когото непрекъснато поглеждах с ъгълчето на окото си, загрижен да не би в пиянското си състояние да избухне при някоя от саркастичните забележки на майка ми. Той беше въздържател от много години, но аз все още предъвквах — дори и без залък храна в устата ми. Всичко, което се говореше, беше казвано по съвсем същия начин, със съвсем същия тон — вече хиляди пъти. И отговорите ми бяха същите както винаги. Говорех така, сякаш бях на дванайсет години и току-що бях научил катехизиса наизуст. Със сигурност вече не споменавах, както правех като момче, такива ужасни имена като Джек Лондон, Карл Маркс, Балзак или Юджийн В. Дебс. Сега бях малко нервен, защото макар и сам да знаех всички табути наизуст, Мона и Стася все още бяха „свободни души“ и кой знае, можеше да се държат като такива. Кой може да каже в кой момент на Стася ще ѝ хрумне някое чуждестранно име като Кандински, Марк Шагал, Задкин, Бранкузи или Липшиц? Или още по-лошо, тя би могла дори да събуди такива имена като Рамакришна, Свами Вивекананда или Гаутама Буда. Молех се с цялото си сърце дори и пийнала да не спомене имена като Ема Голдман, Александър Бергман или княз Кропоткин.

За щастие сестра ми беше заета с изброяване на имената на новинари, радиоводещи, певци, звезди на музикалната комедия, съседи и роднини — целия поменик свързан и обвързан с порой от катастрофи, които неизменно я караха да хленчи, да сълзи, да се лигави, да подсмърча и да се сополиви.

А нашата скъпа Стася се справя много добре, помислих си аз. Има и отлично държане на масата. *Но за колко време?*

Естествено, малко по малко тежката храна и доброто мозелско вино започнаха да си казват думата. Те бяха спали малко, онези

двечките. Мона вече се бореше да потиска прозевките, които идваха на вълни.

Обади се старецът, наясно със ситуацията:

— Предполагам, че сте си легнали късно?

— Не чак толкова — отговорих весело. — Нали знаеш, никога не си лягаме преди полунощ.

— Сигурно пишеш нощем — каза майка ми.

Подскочих. Обикновено тя не правеше и най-малък намек за драскачеството ми, освен ако не е придружен с ново доказателство или знак за отвращение.

— Да — казах. — Тогава работя. Нощем е тихо. Мисля по-добре.

— А денем?

Тъкмо да кажа „Работя, разбира се“, но моментално разбрах, че ако спомена работа, това само ще усложни нещата. И затова казах:

— Общо взето ходя в библиотеката... Изследователска работа.

Сега беше ред на Стася. С какво се занимаваше тя!

За моя окончателна изненада баща ми изтърси:

— Тя е художничка, то се вижда!

— О? — възкликна майка ми, сякаш дори самото звучене на думата я плашеше. — И изкарват ли се добри пари?

Стася се усмихна снизходително. Изкуството било неблагодарна работа... в началото... обясни тя най-любезно. И додаде, че за щастие настойниците ѝ от време на време ѝ пращали дребни суми.

— Предполагам, имате ателие? — изстреля старият.

— Да — отвърна тя. — Имам типична мансарда в Гринич Вилидж.

Тук Мона я прекъсна обезпокоително и по обичайния си начин се впусна в подробности. Вложих най-доброто от себе си да я накарам да млъкне, защото старият, който беше глътнал въдицата заедно с кордата и плувката, подметна, че някой ден щял да навести Стася — в студиото ѝ. Обичал да гледа как художниците работят, така каза.

Скоро отклоних разговора към Хоумър Уинслоу, Бугеро, Райдър и Сисле. (Любимците му.) При споменаването на тези несъвместими имена Стася вдигна вежди. Още по-смаян вид доби, когато старият започна да изрежда имена на прочути американски художници, чиито работи, както той обясни, навремето висели в шивачниците. (Това ще рече, преди неговият предшественик да се продаде.). Тъй като играта

вървеше, заради Стася аз му напомних за Ръскин... за „Венецианските камъни“, единствената книга, която беше чел някога. После го накарах да си спомня за Ф. Т. Барнъм, Джени Линд и други знаменитости от неговото време.

В едно затишие Лорет отбеляза, че в три и половина щели да излъчват оперета по радиото... бихме ли желали да я чуем? Но сега беше време да се поднесе пудингът със сливи — с онзи великолепен силен сос — и тя мигом забрави за оперетата.

Споменаването на „три и половина“ ми напомни, че ни предстои да останем тук още доста дълго време. Зачудих се как, по дяволите, бихме успели да поддържаме разговора, докато дойде време да си ходим. И кога щеше да е възможно да си тръгнем, без да изглежда, сякаш сме се разбързали? Скалпът вече ме сърбеше.

Докато размишлявах така, все повече и повече осъзнавах, че на Мона и Стася ужасно им се спи. Виждаше се, че едва държат очите си отворени. Каква тема бих могъл да подхвана, която да ги развълнува, без в същото време да ги кара да откачат? Нещо тривиално, но не прекалено тривиално. (*Събудете се, простачки такива!*) Може би нещо за древните египтяни? Защо пък за тях? Не можех да измисля нищо по-добро, за да спася живота си. Опитай! *Опитай!*

Изведнъж разбрах, че всички са млъкнали. Дори и Лорет беше спряла да дърдори. Откога ли беше така? Мисли бързо! Каквото и да е — намери изход. *Какво*, пак ли Рамзес? Майната му на Рамзес! Мисли бързо, глупако! Мисли! *Каквото и да е!*

— Някога разказвал ли съм ви... — започнах.

— Извинете — прекъсна ме Мона и се надигна тежко. Събори стола. — Имате ли нещо против да полегна — за няколко минутки? Главата ми направо ще се пръсне.

Кушетката беше само на една-две крачки. Без повече шум тя се отпусна на нея и затвори очи.

(За бога, недей да захъркваш веднага!)

— Сигурно е изтощена — рече баща ми. Погледна Стася. — Не бихте ли искали и вие да подремнете? Ще ви се отрази добре.

Хич и не се налагаше да придумват Стася. За секунда тя се просна до безжизнената Мона.

— Донеси одеяло — нареди майка ми на Лорет. — Онова тънкото, в шкафа горе.

Кушетката беше малко тесничка, за да се настанят и двете удобно. Въртяха се и се сгъваха, стенеха, кикотеха се, прозяваха се безобразно. Изведнъж — тряс! — пружините поддадоха и Стася тупна на пода. На Мона това ѝ се стори ужасно смешно. Тя се смя, смя... Твърде шумно според мен. Но пък откъде да знае тя, че тази безценна кушетка, издържала цели петдесет години, с подходящи грижи можеше да изкара и още десетина-двайсет години? В „нашата“ къща никой не се смееше грубо при злополука.

Междувременно майка ми, каквато си е скована, беше застанала на четири крака, за да види как и къде е поддала кушетката. (Те я наричаха канапе). Стася лежеше там, където беше паднала, като че чакаше нареждания. Майка ми я обикаляше, както бобър обикаля около повалено дърво. Лорет донесе одеялото. Гледаше представлението като тресната. Подобно нещо никога не биваше да се случва. От друга страна, старият, дето не го биваше да поправи нищо, беше излязъл в задния двор да търси тухли.

— Къде е чукут? — питаше майка ми. Гледката на баща ми, понесъл наръч тухли, предизвика презрението ѝ. Тя щеше да поправи кушетката както трябва — и то веднага.

— По-късно — рече старият. — Сега те искат да подремнат. — И с тези думи той застана на четири крака и подпъхна тухлите под отпуснатите пружини.

Стася се надигна от пода колкото да се плъзне обратно на кушетката и се обърна към стената. Лежаха в поза „лъжици“, кротки като уморени катерички. Седнах на стола си и наблюдавах ритуала по разчистването на масата. Бях му ставал свидетел хиляди пъти и начинът на провеждането му никога не се променяше. В кухнята беше същото. Най-важното: най-напред...

„Ама че хитри кучки!“ — помислих си. Тъкмо те трябваше да разчистят масата и да измият чиниите. *Главоболие!* Съвсем просто. Сега трябваше да издържа представлението самичък. Но може би така беше по-добре, защото знаех всички номера. Вече нямаше значение каква ще е темата за разговор — умрели котки, лански хлебарки, язвата на господин Швабенхоф, проповедта от миналата неделя, подочистачки, Уебър и Фийлдс или песничките на последния трубадур. Щях да си държа очите отворени, ако ще да продължи и до среднощ. (Колко време щяха да спят, пияници с пияници?) Ако се

чувстваха отпочинали, като се събудят, може би щеше да им е все едно колко дълго сме останали тук. Знаех, че преди да си тръгнем, трябваше да хапнем нещо. Човек не можеше да се измъкне към пет-шест часа. Не и на Коледа. Нито пък можехме да си тръгнем, без да се съберем около елхата и да изпеем онази противна песен, „*O Tannenbaum*“!^[2] Несъмнено щеше да последва пълен каталог на всичките елхи, които някога сме имали, сравнени една с друга, и как като малък съм нямал търпение да видя какви подаръци има за мен под елхата. (Никога не споменават каква е била Лорет като малка.) Какво чудесно момченце съм бил! Колко много съм четял, колко хубаво съм свирил на пиано! И колелетата ми, и ролковите кънки. И въздушната пушка. (Револвера ми не го споменават.) Дали все още беше в чекмеджето, където държаха ножовете и вилиците? Тогаваш наистина ни причини страдания — майка ми онази нощ, когато грабна револвера. За щастие не беше зареден. Сигурно го е знаела. Все тая...

Не, нищо не се беше променило. Часовникът беше спрял, когато навърших дванайсет години. Без значение какво им шепнеха на ухо, аз си бях все същото сладко момченце, което някой ден щеше да порасне и да стане истински шивач. Всичките тия глупости с писането... Все някога щях да го надрасна. А тази шантава нова съпруга... и тя щеше да избледнее с времето. Все някога щях да се опомня. Рано или късно всеки се опомня. Не се тревожеха, че също като милия стар чичо Пол и аз ще се самоубия. Не бях от тия. Освен това имах глава на раменете си. Дълбоко в себе си съм здравомислещ, така да се каже. Щур и своенравен, нищо повече. Чета прекалено много... имам твърде много приятели негодници. Щяха да внимават да не споменават името, но скоро, знаех си, щеше да изникне въпросът — винаги крадешком, винаги полугласно, очите — ту наляво, ту надясно: „А как е малкото?“ Тоест дъщеря ми. И аз, дете нямах ни най-малка представа, дете дори не бях сигурен, че е още жива, ще отговоря със спокоен, делничен тон: О, добре е.

— Така ли? — ще каже майка ми. — Имаш ли новини от тях? — В „тях“ включваха бившата ми съпруга.

— От втора ръка — ще отговоря. — Стенли от време на време ми съобщава как са.

— Ами той как е, Стенли?

— Много си е добре...

Как ми се иска да можех да говоря с тях за Джони Пол. Но на тях това ще им се стори странно, много странно. Че аз не съм виждал Джони Пол откакто бях седем-осем годишен. Така си е. Но онова, което никога не са подозирали, особено ти, мила ми мамо, е, че през всичките тези години споменът ми за него беше жив. Да, годините си вървят, а Джони Пол изпъква все по-ярко и по-ярко. Понякога — и това надхвърля цялото ви въображение — понякога си мисля за него като за малък бог. Един от малцината, които познавах. Не си спомняте, предполагам, че Джони Пол имаше най-мекия, най-нежния глас, който човек би могъл да има? Не знаете, че макар и тогава да бях мъниче, през очите му аз виждах неща, каквито никой друг никога не ми беше разкривал? За вас той беше просто син на въглищар — емигрантче, мръсно италианче, което говореше развален английски, но докосваше учтиво шапката си всеки път, когато минавахте. Сънували ли сте някога, че такъв един екземпляр ще е като бог за обичния ви син? Знаели ли сте някога какви мисли минават през ума на своенравния ви син? Не одобрявахте нито книгите, които четеше, нито другарите, които си избираше, нито момичетата, в които се влюбваше, нито игрите, на които играеше, нито пък какъв иска да стане. Все вие знаехте по-добре, нали? Но не настоявахте твърде упорито. Предпочитахте да се преструвате, че не чувате и не виждате. С времето аз щях да се отърся от тези глупости. Но не се отърсих! С всяка година ставаше все по-зле. И затова се престорихте, че като навърших дванайсет, часовникът спря. Просто не можехте да видите сина си такъв, какъвто е. Избрахте мен такъв, какъвто на вас ви харесвам. Дванайсетгодишен. И после — заблудата...

А следващата година през същия безбожен годишен сезон сигурно пак ще ме питате пиша ли още и аз ще кажа „да“, и вие ще го пуснете покрай ушите си или ще погледнете на това като на капка вино, случайно изляна върху най-хубавата ви покривка. Не искате да разберете защо пиша, нито пък ще ви е грижа, ако ви обясня. Искате да ме приковете към стола и да ме накарате да слушам лайняното радио. Искате да седя и да слушам тъпите ви клюки за съседи и роднини. Щяхте да продължите да ми причинявате това дори и ако бях достатъчно безразсъден или дързък да ви информирам най-недвусмислено, че всичко, за което говорите, за мен са страшни фъшкии. Седя тук и вече съм затънал до гуша в тях — в тия фъшкии.

Може да пробвам нов курс — да се престоря, че изгарям от любопитство, направо не ме свърта. „Как се казва тази оперета? Прекрасен глас. Просто прекрасен! Помолете ги да го изпеят пак... и пак... и пак!“ Или пък мога да се промъкна горе и да изнамеря ония стари плочи на Карузо. Той имаше *такъв* прекрасен глас, ама не е ли така? (Да, благодаря, *ще* изпуша една пура.) Но не ми предлагайте още едно питие, моля ви. Очите ми залепват. Единствено отколешният бунт изобщо ме държи буден. Какво ли не бих дал да се промъкна горе в онази мъничка, мръсна спалничка без стол, черга и картини и да заспя като мъртъв! Колко, колко пъти съм се хвърлял на това легло и съм се молил никога вече да не отворя очи! Веднъж, спомняш ли си, мила ми майко, ти ме обля с кофа студена вода, защото съм бил мързеливец и некадърник! Вярно е, лежах там от четирийсет и осем часа. Но дали мързелът ме държеше залепен за дюшека? Не знаеше, майко, че е скръбта. И на това щеше да се присмееш, ако бях достатъчно глупав да ти се доверя. Тази ужасна-ужасна спалничка! Сигурно там съм умирал хиляди пъти. Но там ме спохождаха и сънища, и видения. Да, в това легло дори съм се молил — с огромни мокри сълзи, — стичащи се по бузите ми. (*Как я исках — нея, само нея!*) И когато това рухна, когато много по-късно най-сетне бях готов и способен да стана и отново да се изправа срещу света, можех да се опра на един-единствен мой свиден другар: колелото ми. По време на тези дълги, сякаш безкрайни обиколки насаме със себе си вкарвах тъжните мисли в ръцете и краката си, натисках, упорствах, плъзгах се по гладките чакълени пътеки като вятъра, но напусто. Всеки път, щом слезех от колелото, образът ѝ се появяваше и подир него болката, съмненията, страхът. Но да бъдеш на седалката, а не на работа — това си беше истинска благодат. Колелото беше част от мен, откликваше на желанията ми. Нищо друго не откликваше. Не, мили ми слепи безсърдечни родители, нищо, което някога сте ми казали, нищо, което сте направили за мен, не ми е давало радостта и покоя, които ми даваше този бегач. Де да можех да ви разглобя, както разглобявах колелото, и с любов да ви намажа със смазка!

— Не искаш ли да се поразходиш с баща си?

Гласът на майка ми ме извади от унеса. Не си спомням как съм се озовал в креслото. Може да съм позадрямал, без да разбера. Както и да е, гласът ѝ ме накара да подскоча.

Разтърках очи и забелязах, че тя ми предлага бастун. Бастунът на дядо. Солиден абанос със сребърна дръжка във формата на лисица — или може би мarmозетка.

За миг скочих на крака и занавличах палтото си. Баща ми ме чакаше готов и размахваше бастуна си с топка от слонова кост.

— Въздухът ще те ободри — рече той.

Инстинктивно се насочихме към гробището. Той обичаше да се разхожда из гробищата — не че беше толкова привързан към умрелите, но заради дърветата и цветята, птичките и спомените, които винаги извикваше покойт на мъртвците. Пътеките бяха осеяни с пейки, където можеше да седнеш и да общуваш с природата — или с бога на подземния свят, ако ти харесва. Не ми се налагаше да се напрегам, за да поддържам разговор с баща си — той беше свикнал с уклончивите ми, лаконични отговори, с немошните ми увъртания. Никога не се опитваше да ме подпитва. Стигаше му, че има някой до него.

На връщане минахме покрай училището, където учех като малък. Срещу училището се издигаше редица от мизерни на вид жилищни кооперации — всичките оборудвани с витрини, примамливи колкото ред гнили зъби. Тони Марела беше израсъл в такава кооперация. По някаква причина баща ми вечно очакваше от мен да се въодушевя при споменаването на името на Тони Марела. Щом се сетеше за него, не пропускаше да ме осведоми за всяко ново издигане по стълбицата на славата, постигнато от този жабарски син. Сега Тони беше голяма клечка в някакъв клон на гражданската администрация. Освен това кандидатствал за поста на конгресмен или нещо такова. Не съм ли бил чел за това? Според баща ми щяло да бъде добре, ако някои път издиря Тони... знае ли човек до какво може да доведе.

По по-нататъшния път към дома минахме покрай къщата на семейство Грос. Двете момчета на Грос също се справяли добре, каза ми той. Единият бил капитан от армията, другият — в търговския флот. Докато го слушах да дърдори, нямаше как да се размечтая един от тях някой ден да стане генерал. (Идеята за генерал, роден в този квартал, на тази улица, беше немислима.)

— Какво стана с онзи лудия, дето живееше по-нататък по улицата? — попитах. — Нали се сещаш — дето бяха конюшните.

— Кон му отхапа ръката и разви гангрена.

— Искаш да кажеш, че е мъртъв?

— Отдавна — отвърна баща ми. — Всъщност те всички са мъртви, всичките братя. Единия го удари гръм, друг се подхлъзна на леда и си строши черепа... О, да, на третия пък се наложи да му надянат усмирителна риза... скоро след това умря от кръвоизлив. Бащата живя най-дълго. Нали помниш, беше сляп. Накрая малко изкуфя. Не правеше нищо друго освен капани за мишки.

Защо, зададох си въпроса, не съм се сетил досега да тръгна от къща на къща нагоре-надолу по тази улица и да напиша хроника за живота на обитателите ѝ? Каква книга щеше да излезе само! *Книга на ужасите*. При това — такива познати ужаси. Онези ежедневни трагедии, които никога няма да излязат на първа страница. Тук Мопасан щеше да е в стихията си...

Пристигнахме и намерихме всички будни — бъбреха си любезно. Мона и Стася пиеха кафе. Вероятно бяха помолили за него — майка ми не би и сънувала да сервира кафе между основните хранения. Кафе се пиеше само на закуска, събирания на карти и „на кафе и клюки“. Както и да е...

— Хубава ли беше разходката?

— Да, мамо. Поразходихме се из гробищата.

— Хубаво. Гробовете добре поддържани ли бяха?

Говореше за семейните гробове. По-точно за гроба на баща си.

— Има място и за тебе — каза тя. — И за Лорет.

Хвърлих крадешком поглед към Стася, за да видя дали е успяла да остане сериозна. Мона се обади — и изтърси нещо съвсем неуместно:

— Той никога няма да умре. — Това каза.

Майка ми направи физиономия, като че е лапнала кисела слива. После се усмихна съчувствено първо на Мона, после и на мен. Всъщност когато ѝ отговори, за малко не се разсмя:

— Не се безпокой, и той ще си отиде като всички нас. Я го погледни — вече е оплешивял, а няма и четирийсет. Той не се грижи за себе си. Нито пък ти. — Сега погледът ѝ се промени — изразяваше доброжелателен упрек.

— Вал е гений — Мона нагази още по-дълбоко. Възнамеряваше да се разпростре по темата, но майка ми я спря.

— Трябва ли да си гений, за да пишеш разкази? — попита тя. В тона ѝ се долавяше заплашително предизвикателство.

— Не — отвърна Мона, — но Вал щеше да е гений дори и ако не пишеше.

— Тц-тц! Със сигурност не е гений в печеленето на пари.

— Той не бива да мисли за пари — бързо отговори Мона. — Това е моя грижа.

— Докато той си стои вкъщи и дращи, така ли? — Злъчта потече. — Ами ти, такава хубавица като тебе, ти трябва да излезеш и да си намериш работа. Времената се промениха. Когато аз бях момиче, баща ми седеше на пейката от сутрин до мрак. *Той* печелеше парите. Не му трябваше вдъхновение... нито пък гений. Беше прекалено зает с това, децата му да са живи, здрави и щастливи. Нямахме майка... тя беше в лудницата. Но имахме *него* — и много го обичахме. За нас той беше и баща, и майка. Никога нищо не ни липсваше. — Тя замълча, за да се прицели по-добре. — Но този тук — и кимна към мен — този гений, както го наричаш, той е твърде мързелив да се хване на работа. Той очаква жена му да се грижи за него — и за другата му жена, и за детето му. Ако печелеше от това писане, нямаше да имам нищо против. Но да продължава да пише и доникъде да не стига — това не го разбирам.

— Но, майко... — възкликна Мона.

— Вижте — намесих се аз, — не е ли по-добре да зарежем тая тема? Няма смисъл. Не очаквам от теб да разбереш. Но *ето какво* трябва да разбереш... Баща ти не е станал първокласен шивач на палта за една нощ, нали? Сама си ми казвала, че е чиракувал дълго и тежко, че е пътувал от град на град из цяла Германия и най-накрая, за да не го вземат войник, заминал за Лондон. Същото е и с писането. Нужни са години, докато станеш майстор. И още повече години, докато получиш признание. Когато баща ти е шиел палто, вече е имало кой да го носи — не е трябвало да го пробутва на този и онзи, докато някой не се влюби в него и го купи...

— Само дърдориш — сръза ме майка ми. — Стига вече. — Тя стана и се упъти към кухнята.

— Не си отивайте! — примоли се Мона. — Изслушайте ме, *моля ви!* Познавам недостатъците на Вал. Но знам и какво има в него. Той не е празен мечтател, той наистина работи. Работи върху писанията си по-упорито, отколкото би могъл на която и да е работа. *Това е* неговата работа — *да дращи*, както го наричате вие. За това е роден. Страшно ми се иска да имам призвание — нещо, което да преследвам с цялото

си сърце, нещо, в което да вярвам абсолютно. Доставя ми радост само да го гледам как работи. Когато пише, става друг. Понякога дори и аз не мога да го позная. Толкова е сериозен, толкова преизпълнен с мисли, толкова вгълбен в себе си... Да, и аз имах добър баща, баща, когото много обичах. И той искаше да стане писател. Но живя трудно. Бяхме голямо семейство, емигранти, много бедни. А майка ми беше много възискателна. Много повече обичах баща си, отколкото майка си. Може би само затова че е неудачник. За мен той не беше неудачник, разберете — аз го обичах. За мен нямаше значение какъв е и какво работи. Понякога, също като Вал, и той се правеше на смешник...

Тук майка ми трепна, погледна Мона с любопитни очи и възкликна: „О?“ Явно никой досега не се беше разпростирал върху тази страна на моята личност.

— Знам, че той има чувство за хумор — рече тя. — Но... *смешник?*

— Тя просто така се изразява — намеси се старият.

— Не — заинати се Мона. — Точно това искам да кажа... *смешник.*

— Никога не съм чувала за писател, който същевременно да е и смешник — беше нравоучителната тъпа забележка на майка ми.

Тук всеки друг би се отказал. Но не и Мона. Тя ме смая със своето упорство. Този път беше самата сериозност. (Или пък използваше възможността да ме убеди в своята вярност и преданост?) Както и да е, реших да я оставя да се разгърне напълно. По-добре хубава караница, какъвто и да е рискът, отколкото да говорят на другия език. Ако не друго, поне действаше съживяващо.

— Когато се прави на палячо — обясни Мона, — обикновено е, защото го боли. Той е чувствителен, знаете ли. Прекалено чувствителен.

— Мислех си, че кожата му е доста дебела — отбеляза майка ми.

— Сигурно се шегувате. Той е най-чувствителното същество на земята. Всички хора на изкуството са чувствителни.

— Вярно е — обади се баща ми. Сигурно мислеше за Ръскин или за онзи Райдър, горкичкия, с болезнено чувствителните пейзажи.

— Вижте, майко, няма значение колко време ще мине, докато признаят Вал и му отдадат дължимото. Той винаги ще има *мен*. И аз няма да го оставя да гладува или да страда. — Усетих как майка ми пак

замръзна. — Видях какво стана с баща ми. На Вал това няма да му се случи. Той ще прави каквото иска. Имам вяра в него. И ще продължа да вярвам в него дори и целият свят да го отхвърли. — Тя се умълча задълго, после продължи още по-сериозно: — Защо вие не искате той да пише, това не е по силите ми да проумея. Не може да е затова че с писането си не печели пари, за да живее. Това си е негова тревога и моя също, нали? Не искам да ви обида с думите си, но ето какво трябва да кажа: ако не го приемате като писател, никога няма да го почувствате като син. Как може да го разбирате, ако не познавате тази му страна? Той можеше и да е нещо друго, нещо, което повече ви допада, макар че е трудно да се прозре *какво*, след като го опознаете... поне както аз го познавам. И от каква ли полза ще му бъде, ако докаже на вас, на мен, на когото и да било, че може да е като другите? Чудите се дали той е добър съпруг, добър баща и така нататък. Уверявам ви, такъв е. Но е и много повече! Онова, което той има да даде, принадлежи на целия свят, не просто на семейството му, на децата му, на майка му и баща му. Може би ви звучи странно. Или жестоко?

— Фантастично! — отвърна майка ми и отговорът ѝ изплющя като камшик.

— Добре, *фантастично* да бъде. Но е така. Един ден може да прочетете онова, което е написал, и да се гордеете, че е ваш син.

— Не и аз! — тросна се майка ми. — Бих предпочела да го видя как копае канавки.

— И това може да му се наложи някой ден — каза Мона. — Някои художници се самоубиват, преди да спечелят признание. Рембранд е свършил на улицата като просяк. А е един от най-великите...

— Ами Ван Гог? — изчурулика Стася.

— Този пък кой е? — попита майка ми. — Пак някой драскач?

— Не, живописец. Луд при това. — Гривата на Стася започваше да настръхва.

— На мен всичките ми звучат като хаховци — отсече майка ми.

Стася избухна в смях. Смееше се все по-силно и по-силно.

— Ами аз? — викна тя. — Не знаете ли, че и аз съм хахо?

— Хахо, но прелестна — додаде Мона.

— Луда съм за връзване, ето каква съм! — Стася продължаваше да се киска. — Всеки го знае.

Виждах, че майка ми е уплашена. Нямаше нищо лошо да си правиш шегички с думата „смахнат“, но да си признаеш, че си умопобъркан — това вече е съвсем друго нещо.

Баща ми спаси положението.

— Единият — смешник — рече той, — другата — хахо. Ами *ти* каква си? — обърна се той към Мона. — На *теб* има ли ти нещо?

Тя се усмихна и весело отговори:

— Аз съм абсолютно нормална. Това не ми е наред на *мен*.

Той се обърна към майка ми:

— Всички хора на изкуството са еднакви. Трябва да са малко луди, за да рисуват — и да пишат. Ами нашият стар приятел Джон Имхоф?

— Какво той? — майка ми го изглежда неразбиращо. — Трябваше ли той да избяга с друга, трябваше ли да зареже жена си и децата си, за да докаже, че е художник?

— Изобщо нямам предвид това. — Тя все повече и повече го дразнеше — той знаеше твърде добре колко тъпа и упорита може да бъде. — Не си ли спомняш физиономията му, когато го сварвахме ненадейно да работи? Стоеше в онази стаичка и рисуваше акварели, след като всички са си легнали. — Той се обърна към Лорет: — Качи се горе и донеси онази картина, дето виси в салона. Нали се сещаш — онази с мъжа и жената в лодката... Мъжът носи на гърба си наръч сено.

— Да — рече замислено майка ми, — той, Джон Имхоф, беше свестен човек, докато жена му не започна да пие. Но все пак трябва да кажа, че никога не е проявявал особен интерес към децата си. За нищо друго не мислеше освен за изкуството си.

— Той беше добър художник — заяви баща ми. — Работите му са прекрасни. Спомняш ли си витражите, които направи за църквичката зад ъгъла? И какво получи за толкова труд? Нищичко! Не, аз винаги ще помня Джон Имхоф, без значение какво е направил. Искане ми се само да притежавахмe повече негови работи.

Лорет донесе картината. Стася я взе от нея и я разгледа подробно, очевидно с голям интерес. Страх ме беше да не каже, че е твърде академична, но не — тя беше самият такт и дискретност. Отбеляза, че е прекрасно изпълнена... много умело.

— Тази техника не е лесна — обясни тя. — Рисувал ли е с маслени бои? Не ме бива много да оценявам акварели. Но виждам, че е знаел какво прави. — Тя млъкна. После, сякаш предугадила верния курс, продължи: — Има един акварелист, от когото наистина се възхищавам. Това е...

— Джон Сингър Сърджънт! — възкликна баща ми.

— Точно така! — потвърди Стася. — Как така познахте? Тоест как познахте, че точно *него* имам предвид?

— Сърджънт е само един — отвърна баща ми. Това беше изказване, което бях чувал много пъти от устата на предшественика му, Айзък Уокър. — Сърджънт е само един, също както и Бетовен, Моцарт, Да Винчи... Нали?

Стася грейна. Почувства се насърчена да говори каквото мисли. Щом отвори уста, ме погледна и погледът ѝ казваше: „Защо не ми каза това за баща си?“

— Изучавала съм ги всичките — каза тя, — а сега се опитвам да намеря себе си. Не съм толкова луда, колкото се преструвах преди малко. Знам повече, отколкото мога да осмисля, това е. Притежавам талант, но не и гений. Без гений нищо няма значение. А аз искам да бъда Пикасо... *жената* Пикасо. Не Мари Лорансеп. Разбирате ли ме?

— Разбира се! — потвърди баща ми. Майка ми междувременно беше напуснала стаята. Чувах я как трака със съдовете. Беше претърпяла поражение.

— Копирал е това от прочута картина — каза баща ми, сочейки акварела на Джон Имхоф.

— Няма значение — отвърна Стася. — Мнозина художници са копирали работите на онези, които са обичали... Но какво казахте, че се е случило с него — с този Джон Пи...?

— Избяга с друга. Заведе я в Германия, където се запознал с нея като момче. После дойде войната и той повече не се обади. Вероятно са го убили.

— Ами Рафаело — харесвате ли творчеството му?

— Няма по-велик майстор на рисунъка — незабавно рече баща ми. — А Кореджо — ето ви още един велик художник. Ами Коро! Няма нищо по-добро от един добър Коро, нали? Гейнсбъро никога не съм харесвал особено. Но Сисле...

— Вие май ги познавате всичките — отбеляза Стася, вече готова цяла нощ да играе тази игра. — А модернистите... И тях ли харесвате?

— Говорите за Джон Слоун, Джордж Лъкс... тези ли?

— Не — отвърна Стася. — Художници като Пикасо, Миро, Матис, Модилиани...

— Не съм успял да се запозная с тях — каза баща ми. — Но наистина харесвам импресионистите — онова, което съм видял от картините им. И Реноар, разбира се. Но той не е модернист, нали?

— В известен смисъл е — обясни Стася. — Помогнал е да се прокара пътят.

— Той несъмнено е обичал боята, това си личи — рече баща ми. — И е бил добър рисуващ. Всичките му портрети на жени и деца са поразително красиви — врязват се в паметта ти. А цветята, костюмите... Всичко е толкова пъстро, нежно, живо... Той е нарисувал своята епоха, трябва да признаете. И тази епоха е била прекрасна — веселият Париж, пикници край Сена, „Мулен руж“, прекрасните градини...

— Карате ме да се сещам за Тулуз-Лотрек — каза Стася.

— Моне, Писаро...

— Поанкаре! — вметнах аз.

— Стриндберг! — обади се Мона.

— Да, ето ви един прелестен луд — каза Стася.

Тук майка ми си подаде главата от вратата.

— Още ли си говорите за луди? Мислех, че сте приключили с темата. — Тя ни изгледа подред, видя, че ни е приятно, и се фръцна. Идваше й твърде много. Хората нямаха право да се веселят, като говорят за изкуство. Освен това самото споменаване на тези странни, чуждоземни имена я обиждаше. Не беше американско.

И така следобедът изтече много по-добре, отколкото очаквах, благодарение на Стася. Тя със сигурност беше направила удар пред стария. Дори и когато той добродушно забеляза, че тя е трябвало да се роди мъж, нямаше никаква реакция.

Когато изведнъж беше изваден семейният албум, тя направо изпадна в екстаз. Каква галактика от чешити! Чичо Теодор от Хамбург — такъв натруфен никаквец. Георг Шиндлер от Бремен — един хесенски Бо Брумел, вкопчен в стила на 1880-те чак до края на Първата световна. Хайнрих Мюлер, бащата на баща ми, от Бавария —

двойник на император Франц Йосиф. Георг Инзел, идиотът на рода, зяпнал като смахнат пръч иззад огромен чифт засукани мустаци *а ла* кайзер Вилхелм. Жените бяха по-енигматични. Майката на майка ми, прекарала половината си живот в лудница, беше като извадена от някой роман на Уолтър Скот. Леля Лизи, изродката, спала със собствения си брат — ухилена дърта брантия с издути подплънки в косата и усмивка, която режеше като нож. Леля Ани по моден бански отпреди войната, същински Мак Сенет, откачалка, готова за психиатрията. Леля Амелия, сестрата на баща ми: ангел с кротки кафяви очи... самото блаженство. Госпожа Кикинг, старата икономка — определено смахната, грозна като греха, цялата ѝ мутра — в брадавици и циреи...

Което ни доведе до темата за генеалогията... Напразно ги обсипвах с въпроси. По-нататък от собствените им родители всичко беше неясно и съмнително.

Но техните родители никога ли не бяха говорили за рода си?

Да, но сега всичко беше избледняло.

— Сред тях имало ли е художници? — попита Стася.

Нямаше нито според майка ми, нито според баща ми.

— Но е имало поети и музиканти — отбеляза майка ми.

— И морски капитани, и селяни — додаде баща ми.

— Сигурни ли сте? — попитах.

— Защо толкова се интересуваш от всичките тия работи? — попита майка ми. — Всички те са умрели отдавна.

— Искам да знам — отвърнах. — Някой ден ще замина за Европа и сам ще проверя.

— Ще гониш вятъра — заяде се тя.

— Не ми пука. Искам да знам повече за предците ми. Може би не всички са били германци.

— Да — подкрепи ме Мона. — Може би в рода има славянска кръв.

— Понякога много прилича на монголец — невинно заяви Стася.

Това поразя майка ми със своята пълна нелепост. За нея монголец означаваше идиот.

— Той е американец — заяви тя. — Всички вече сме американци.

— Да — изписука Лорет.

— Какво да? — попита баща ми.

— И той е американец — обясни Лорет и додаде: — Само че чете прекалено много.

Всички избухнахме в смях.

— И вече не ходи на църква.

— Стига — рече баща ми. — И ние не ходим на църква, но сме си християни.

— Той има твърде много приятели евреи.

Пак дружен смях.

— Хайде да похапнем — предложи баща ми. — Убеден съм, че скоро ще си тръгват. Утре ни чака нов ден.

Отново наредиха масата. Този път студени закуски с чай и пак пудинг със сливи. Лорет през цялото време сумтеше.

След час вече си вземахме довиждане.

— Да не наистинете — рече майка ми. — До станция L са три пресечки. — Знаеше, че ще вземем такси, но това беше една от думите, също като „изкуство“, която тя мразеше да споменава.

— Ще се видим ли скоро? — попита Лорет на входа.

— Мисля, че да — отвърнах.

— За Нова година?

— Може би.

— Не ни карай много да чакаме — рече кротко баща ми. — И късмет с писането!

На ъгъла спряхме такси.

— Уф! — възкликна Стася, щом потеглихме.

— Не беше твърде зле, нали? — попитах.

— Неее. Слава богу, аз нямам роднини, които да посещавам.

Облегнахме се назад. Стася изрита обувките си.

— Онзи албум! — продължи тя. — Никога не бях виждала такава сбирка от малоумници. Цяло чудо е, че ти си с всички си, не го ли разбираш?

— Повечето семейства са така — отвърнах. — Родословното дърво на човека не е нищо друго освен огромна коледна елха, по която блестят зрели, лъскави манияци. Самият Адам трябва да е бил разкривен, едноок изрод... Имаме нужда да пийнем. Чудя се останал ли е *Kummel*^[3].

— Баща ти ми харесва — заяви Мона. — В тебе има много от него, Вал.

— Обаче майка му! — додаде Стася.

— Какво майка ми?

— Аз щях да я удуша още преди години — заяви тя.

На Мона това ѝ се стори смешно.

— Странна жена — каза тя. — Напомня ми малко за собствената ми майка. Лицемери. И инатливи като магарета. И тиранични, и тесногръди. Няма любов в тях — нито грам.

— Аз никога няма да бъда майка — рече Стася. Всички се разсмяхме. — И съпруга също никога няма да бъда. За бога, да си жена е достатъчно трудно. Мразя жените! Те всичките са гадни кучки, дори и най-добрите. Ще бъда това, което съм — изпълнител на женска роля. И моля ви, никога повече не ме карайте да се обличам така. Чувствам се като кръгла глупачка — и измамница.

В мазето извадихме бутилките. Имаше останал *Kummel*, както и бренди, ром, бенедиктин, коантро. Сварихме силно черно кафе, седнахме на голямата маса и се разбъбрихме като стари приятели. Стася беше махнала корсета. Той висеше на облегалката на стола ѝ като музейна реликва.

— Ако нямате нищо против — рече тя, — ще извадя гърдите си навън. — Тя ги погали с обич. — Не са лоши, какво ще кажете? Можеха да са малко по-едри... Аз съм още девствена.

— Не беше ли странно, дето той спомена Кореджо? — продължи тя. — Според теб той знае ли изобщо нещо за Кореджо?

— Възможно е — отвърнах. — Навремето ходеше по търгове с Айзък Уокър, предшественика му. Може да е запознат дори с Чимабуе или Карпачо. Трябва да го чуеш някой път как говори за Тициан! Да си помислиш, че са учили заедно!

— Много съм объркана — и Стася глътна още едно бренди.

— Баща ти приказва за художници, сестра ти — за музика, а майка ти — за времето. Никой всъщност от нищо не разбира. Те са като гъби, които бърборят заедно... Доста странна разходка ще да е била тази из гробището. Аз на твоє място бих откачила!

— Вал няма нищо против — обясни Мона. — Той може да го понесе.

— Защо? — учуди се Стася. — Защото е писател? Поматериален, това ли е?

— Може — отвърнах. — Може би трябва да минеш през реки от лайна, за да намериш зачатъка на реалността.

— Не и аз — възрази Стася. — Предпочитам Гринич Вилидж, колкото и да е измислен. Там поне можеш да изкажеш възгледите си.

Сега се обади Мона. Току-що бе споходена от светла идея:

— Защо не заминем всички за Европа?

— Да — съгласи се безгрижно Стася. — Защо не?

— Можем да го направим — продължи Мона.

— Естествено — отвърна Стася. — Винаги мога да взема назаем парите за пътя.

— А как ще живеем, като пристигнем там? — поисках да знам.

— Както тук — отвърна Мона. — Много просто.

— А на какъв език ще говорим?

— Всеки знае английски, Вал. Освен това в Европа има купища американци. Особено във Франция.

— И ние ще живеем на гърба им, така ли?

— Не съм казала такова нещо. Казвам, че ако наистина искаш да заминеш, винаги има начин.

— Можем да позираме — предложи Стася. — Или поне Мона може. Аз съм твърде космата.

— Ами аз какво ще правя?

— Ще пишеш! — отсече Мона. — Ти друго не можеш.

— Ще ми се да беше вярно — отвърнах. Станах и закрачих напред-назад.

— Какво те мъчи? — попитаха те.

— *Европа!* Размахвате я насреща ми като сурова стръв. Вие сте мечтателите, не аз! Разбира се, бих искал да замина. Не знаете какво ми става, като чуя тази дума. Като обещание за нов живот е. Но как да си изкарваме там прехраната? Не знаем дума френски, не сме умни... Знаем само как да скубем хората. А дори и в това не ни бива много.

— Прекалено си сериозен — скастри ме Мона. — Използвай въображението си!

— Да — подкрепи я Стася. — Трябва да рискуваш. Помисли си за Гоген!

— Или за Лафкадио Хърн! — допълни Мона.

— Или за Джек Лондон! — додаде Стася. — Не можеш да чакаш, докато всичко стане розово!

— Знам, знам. — Седнах и зарових глава в длани.

Изведнъж Стася възкликна:

— Измислих го... ние ще заминем първи, Мона и аз, и като се подредят нещата, ще те извикаме. Как ти се струва?

В отговор аз просто изсумтях — слушах я с половин ухо. Не следвах мисълта им, бях я изпреварил. Вече скитах по улиците на Европа, бърбях с минувачите, отпихах от питие на препълнена тераса. Бях сам, но ни най-малко самотен. Въздухът миришеше различно, хората изглеждаха различно. Дори дърветата и цветята бяха различни. Как копнеех за това — *нещо различно*! Да мога да говоря свободно, да ме разбират, да ме приемат. Земя на истински сродни души — това беше за мен Европа. Домът на художника, скиталеца, мечтателя. Да, Гоген беше преживял тежки времена, а Ван Гог — дори още по-тежки. Несъмнено имаше хиляди хора, за които не знаехме нищичко, не бяхме и чували за тях, които потъваха, губеха се от погледа, без нищо да са постигнали...

Станах отегчено, по-изтощен от перспективата за заминаването за Европа, макар и само наум, отколкото от досадните часове, прекарани в лоното на семейството.

— И дотам ще стигна — рекох си, докато се готвех за лягане. — Щом *те* могат, значи и аз мога. — (Под „те“ имах предвид и знатните, и провалилите се.) — Дори и птиците го правят.

Унесен от тази мисъл, си представих себе си като нов Мойсей, повел народа си извън пустинята. Да възпра прилива, да обърна хода на процеса, да започна велик поход назад, обратно към извора! Да опразня тази огромна пустиня на име Америка, да я лиша от всичките ѝ бледи лица, да спра безсмислената суетня и суматоха... да върна континента на индианците... какъв триумф би било това! Европа щеше да гледа втрещено спектакъла. Полудели ли са да изоставят земята, където текат реки от мляко и мед? Дали тогава не е била само сън — тя, Америка? Щях да изкрещя: да! Лош сън при това. Нека започнем отначало. Нека вдигнем нови катедрали, да запеем отново в хор, да напишем поеми не за смъртта, а за живота! Да се възправим като вълна, рамо до рамо, да правим само нужното, жизнено необходимото, да строим само онова, което ще пребъде, да творим само заради

радостта. Да се молим отново на незнаен бог, но сериозно, с цялото си сърце и душа. Нека мислите за бъдещето не ни превръщат в роби. Нека денят да е достатъчен сам по себе си. Да отворим сърцата и домовете си. Стига вече сплави! Само чисти метали, най-благородните, най-древните. Дайте ни отново вождове и йерархии, гилдии, занаятчийци, поети, бижутери, държавници, учени, скитници, шарлатани. И шествия, не паради. Празненства, процесии, кръстоносни походи. Да говорим заради говоренето. Да работим заради работата. Да почитаме заради честта...

Думата „чест“ ме накара да се осъзная. Сякаш будилник задрънча в ушите ми. Представете си, тая въшка в своята пролука да ми говори за чест! Потънах още по-дълбоко в леглото и докато задрямвах, се видях да държа мъничко американско знаменце и да го развявам — доброто старо знаме на звезди и райета. Държах го гордо в дясната си ръка, докато тръгвах да си търся работа. Не беше ли моя привилегия да настоявам за работа — аз, завършеният американски гражданин, син на почтени родители, искрен обожател на радиото, демократичен хулиган, предан на прогреса, расовите предразсъдъци и преуспяването? Марширувам към работата с обещанието на уста да направя децата още по-американци от родителите, ако е нужно, да ги превърна в опитни зайчета за благоденствието на нашата славна Република. Дайте ми пушка на рамо и цел, по която да стрелям! Ще ви докажа патриот ли съм или не! *Америка за американците*, марш напред! Дайте ми свобода или смърт! (Каква е разликата?). Една нация, неделима и така нататък, и така нататък. Зрение 20–20, амбиции — безкрайни, минало — неопетнено, енергия — неизтощима, бъдеще — прекрасно. Никакви болести, никакви издръжки, без комплекси, без пороци. Роден да работи като троянец, да се строява в редица, да отдава чест на знамето — *американското* знаме, — винаги готов да предаде врага. Всичко, което искам, господинчо, е шанс.

— Твърде късно! — идва глас от сенките.

— Твърде късно? Как така?

— *Така!* Защото преди тебе има още 26 595 493, всичките — завършени каталептици от чиста неръждаема стомана, до един стопроцентови и в червата, всеки един одобрен от здравното министерство, Обществото за християнска грижа, Дъщерите на революцията и Ку Клукс Клан.

— Дайте ми пушка! — моля се. — Дайте ми пушка да си пръсна главата! Това е долно!

И наистина беше долно. Нещо повече, бяха си гарантирани фъшкии.

— Майната ви! — изциврих. — Знам си правата.

[1] Prosit (нем.) — Наздраве! — Бел.прев. ↑

[2] Немска коледна песен: на български език — „Елхови лес“. — Бел.прев. ↑

[3] Kummel (нем.) — вид ракия с кимион. — Бел.прев. ↑

СЕДМА ГЛАВА

Мисълта, че те могат да ме зарежат като куче, докато обикалят самички Европа, ме гризеше, правеше ме раздражителен, по-нестабилен от всякога, а понякога ме караше да се държа направо диaboлично. Единия ден излизах да търся работа, решен да стъпя на краката си, а на другия си стоях вкъщи и се борех с пиесата. Нощем, когато се събирахме около голямата маса, си водех бележки за разговорите им.

— Защо го правиш? — питаха ме те.

— За да проверя лъжите ви — отговарях. Или: — Мога да използвам нещо от това в пиесата.

Тези забележки целяха да направят диалозите им по-пикантни. А те правеха всичко, за да ме отклонят от дирята. Понякога говореха като Стриндберг, понякога — като Максвел Боденхайм. За да стане объркването още по-голямо, аз им четях обезпокоителни пасажии от бележника, който сега носех със себе си, докато странствах самичък из Вилидж. Понякога беше разговор (дословно записан), подслушан от мен пред някое кафене или нощен клуб, понякога — подробно описание на ставащото в тези вертепи. Из тях бяха хитро разпръснати фрагментарни забележки за тях двете, които бях дочул или се преструвах, че съм дочул. Обикновено те бяха въображаеми, но и достатъчно истински, за да ги притеснят или да ги накарат да издадат истината, а аз исках точно това.

Когато изгубеха самообладание, те си противоречаха и разкриваха неща, които се предполагаше, че не бива да научавам. Най-накрая се преструвах, че наистина съм потънал в писането на пиесата и ги молах да им диктувам: казвах, че съм решил най-напред да напиша последното действие — така щяло да е по-лесно. Истинският ми мотив, разбира се, беше да им покажа как щеше да свърши това „тройно съжителство“. Изискваше малко актьорска игра от моя страна и бърза мисъл.

Стася бе решила да води бележки, докато Мона слуша и внася предложения. За да се правя по-успешно на драматург, крачех насам-натам, непрекъснато пафках цигари, сегиз-тогиз дръпвах някоя глътка от бутилката, ръкомахайки като филмов режисьор — играех ролите, имитирах ги поред и, разбира се, ги хвърлях в истерия, особено когато описвах любовни сцени, в които ги представях като само *преструващи се* на влюбени една в друга. Случваше се да млъкна рязко и да ги попитам дали не смятат тези сцени за твърде нереални, твърде пресилени и така нататък. Понякога те ме прекъсвах, за да коментират точността на портретите или на диалога, при което си съперничеха да ми предоставят още намеци, подсказвания, предложения — всички говорехме едновременно и играехме ролите си, всеки по свой начин, без никой да води бележки. След като се успокояхме, никой не можеше да си спомни какво е казал или направил другият, кое е било първо, кое последно. С напредването на действието постепенно въвеждах все повече и повече истини, все повече и повече реалност, хитро пресъздавах сцени, на които никога не бях присъствал, поразявах ги със собствените им признания, със собствените им потайни деяния. Някои от тези изстрели в тъмното до такава степен ги смущавах и обърквах, забелязвах, че нямат друг изход, освен да се обвиняват взаимно в предателство. Понякога, без да осъзнават накъде бият думите ми, те ме обвинявах, че ги шпионирам, подслушвам през ключалката и прочее. Друг път се гледаха озадачено, неспособни да решат дали наистина са казали и направили онова, което им приписвах, или не. Но независимо доколко се отвърщавах от моите тълкувания на делата им, те се вълнувах, искаха още и още. Сякаш се виждаха как играят истинските си роли, но на сцената. Беше неустоймо.

В кулминацията умишлено ги разочаровах — преструвах се, че ме боли глава или че вече не ми хрумват идеи, или пък че проклетата пиеса за нищо не става, че е безполезно да продължавам да си губя времето с нея. Това наистина ги пощуряваше. За да ме умилюват, се прибираха с купища вкуснотии и добро пиене. Носеха ми дори хавански пури.

За да разнообразя мъчението, се преструвах, тъкмо когато започнехме работа, че по-рано през деня съм имал някакво необикновено преживяване и сякаш разсеяно се впусках в цветисто

описание на митичното приключение. Една нощ им съобщих, че се налага да отложим писането на пиесата за известно време, защото съм се хванал на работа като разпоредител в комедиен театър. Вбесиха се. Няколко дена по-късно им казах, че съм зарязал работата, за да стана пиколо. Това ги отврати.

Една сутрин се събудих с твърдото намерение да се напъна да си намеря работа, голяма работа. Нямах ясна представа що за работа ще е — само че трябва да е нещо, което си струва, нещо важно. Докато се бръснях, ми хрумна идеята да посетя шефа на една верига магазини и да го накарам да ми намери нещо. Нямах да му кажа нищо за предишните си работи — щях да наблегна на факта, че съм писател, писател на свободна практика, желаещ да предостави таланта си на тяхно разположение. Младеж, много пътувал и уморен да се разпилява във всички посоки. Нетърпелив да се установи на едно място, на постоянна работа в някоя многообещаваща организация като тяхната. (Веригите магазини все още бяха в бебешкия си стадий.) Предоставеха ми този шанс, можех да демонстрирам... тук позволих на въображението ми да се отплесне.

Докато се обличах, разкрасявах речта, която имах намерение да произнеса пред господин У. Х. Хигинботъм, президент на веригата магазини „Хобсън и Холбайн“. (Молах се да не излезе глух!)

Тръгнах късничко, но пълен с оптимизъм, напет и пъргав като никога. Въоръжих се с едно куфарче на Стася, без да си направя труда да проверя какво има вътре. Само й само да си докарам „делови“ вид.

Денят беше ужасно студен, а главната канцелария се намираше в един склад недалеч от канала Гоуанус. Цели векове се влачих дотам и щом слязох от тролея, хукнах. Пристигнах пред входа със зачервени бузи и замръзнал дъх. Промъкнах се в мрачното преддверие и забелязах над дъската за обяви голяма табела, на която пишеше: „Канцеларията по назначаването затваря в 9:30“. Вече беше единайсет. Огледах обявите и забелязах, че момчето от асансьора ме гледа особено. Щом влязох в асансьора, той ми кимна към табелата и ме попита:

— Прочетохте ли го?

— Не търся работа — отговорих. — Имам записан час при секретарката на господин Хигинботъм.

Той ме огледа преценяващо, но не каза нищо повече. Затръшна вратата и асансьорът бавно потегли.

— Осмия етаж, моля!

— Няма нужда да ми казвате! Вие по каква работа?

Асансьорът, който пълзеше бавно нагоре, пъшкаше и квичеше като свиня в родилни мъки. Останах с впечатлението, че го е забавил нарочно.

Той ме гледаше втренчено и чакаше отговора ми. „Какво го мъчи?“ — запитах се. Дали беше просто защото не му харесва външният ми вид?

— Трудно е — започнах — да обясня по каква работа идвам с няколко думи. — Ужасен от страховитата му навъсена физиономия, млъкнах. Положих всички усилия да му върна погледа, без да трепна. — Да — продължих. — Доста тру...

— Млъкни! — кресна той и спря асансьора между етажите. — Ако кажеш още една дума... — вдигна ръка, сякаш за да довърши: „... ще те удуша!“

Убеден, че си имам работа с маниак, замълчах.

— Много приказваш — додаде той. Дръпна рязко лоста и асансьорът, тресейки се, отново потегли нагоре.

Мълчах и гледах право напред. На осмия етаж той отвори вратата и аз излязох навън предпазливо, сякаш очаквах ритник отзад.

За щастие вратата насреща ми беше тъкмо онази, която търсех. Щом хванах дръжката, усетих, че ме наблюдава. Имах притеснителното предчувствие, че ще ме причака, за да ме хване, като ме изхвърлят навън като парцал. Отворих вратата и влязох. Изправих се лице в лице с едно момиче в кабина, което ми се усмихна за поздрав.

— Идвам при господин Хигинботъм — казах. Речта вече ми беше изхвърчала от ума, а мислите ми се блъскаха като врящи карфици.

За мое учудване тя не ми зададе никакви въпроси. Просто вдигна телефонната слушалка и произнесе приглушено в нея няколко думи. Затвори я, обърна се и с меден глас ми рече:

— Секретарят на господин Хигинботъм ще ви приеме след малко.

След малко секретарят се появи. Беше приятен на вид мъж на средна възраст, учтив, любезен. Казах му името си и го последвах към бюрото му, което се намираше в края на дълга стая, натъпкана с всевъзможни бюра и машини. Той се настани зад голяма полирана маса, почти гола, и ми посочи удобно кресло срещу него, в което аз се отпуснах с мимолетно чувство на облекчение.

— Господин Хигинботъм е в Африка — започна той. — Ще се върне чак след няколко месеца.

— Разбирам. — В същото време си мислех, че това е начинът да се измъкна — не мога да се доверя на никого освен на самия господин Хигинботъм. Нов този миг осъзнах, че ще е неразумно да изляза толкова бързо — служителят от асансьора тъкмо това и ще чака.

— Той е на голям лов за дивеч — додаде секретарят, като ме преценяваше отгоре до долу и несъмнено се чудеше дали да ми види набързо сметката или да продължи да опипва почвата. Но все още се държеше любезно и очевидно очакваше да изплюя камъчето.

— Разбирам — повторих. — Много лошо. Може би трябва да го изчакам да се върне...

— Не, съвсем не — освен ако нямате да му казвате нещо строго поверително. Дори и да беше тук, първо щеше да ви се наложи да поговорите с мен. Господин Хигинботъм е зает с твърде много неща — това е само един от неговите интереси. Уверявам ви, че всичко, което пожелаете да му се предаде, ще получи най-сериозното ми внимание и загриженост.

Млъкна. Аз бях на ход.

— Е, господине — започнах колебливо, но вече дишах малко по-свободно. — Общо взето не е лесно да обясня целта на посещението си.

— Извинете — вметна той, — но мога ли да ви попитам коя фирма представлявате?

Наведе се напред, сякаш очакваше да му подам визитка.

— Себе си представлявам... Господин *Лараби*, нали? Писател съм... писател на свободна практика. Надявам се, това не ви отблъсква?

— Не, съвсем не! — отвърна той.

(А сега измисли бързо нещо оригинално!)

— Нямате предвид рекламната кампания, нали? Ние всъщност...

— О, не! — отрекох. — Не това! Зная, че за това разполагате с многобройни способни хора. — Усмивнах се немощно. — Не, нещо по-общо... може би трябва да кажа по-експериментално?

Поколебах се за момент като птица в полет, зареяла се над съмнително място за кацане. Господин Лараби се наведе пак напред, наострил уши, за да улови това толкова важно нещо.

— Ето как е. — Чудех се с какво, по дяволите, да продължа. — От началото на кариерата си досега съм се срещал с всевъзможни хора, с всевъзможни идеи. Понякога както се разхождам, ме обсебва някаква идея... няма нужда да ви казвам, че на писателите понякога им хрумват идеи, които на практичните умове им се струват химери. Тоест изглеждат химери, докато не бъдат изпробвани.

— Съвсем вярно — отбеляза господин Лараби с безизразно лице, подложено да получи отпечатъка на идеята ми, независимо дали е химерична или приложима на практика.

Нямаше как да продължавам по-нататък с тактиката на отлагане. „Стига вече!“ — заповядах си. Но с какво?

В този момент за мой най-голям късмет от съседната канцелария влезе един мъж с наръч писма в ръка.

— Моля да ме извините — рече той, — но се боя, че ще трябва да прекъснете, за да подпишете тези писма. Много е важно.

Господин Лараби взе писмата, после ме представи на мъжа:

— Господин Милър е писател. Има план, който желае да представи на господин Хигинботъм.

Ръкувахме се, а господин Лараби заби нос в папката с кореспонденция.

— Е, господине — рече мъжът, чието име беше Маколиф, мисля, — трябва да ви кажа, че по тези краища не срещаме много писатели. — Той извади табакера и ми предложи цигара.

— Благодаря — и му позволих да ми подаде огънче.

— Да поседнем, а? — предложи той. — Надявам се, нямате нищо против да си поговорим. Човек не среща писател всеки ден.

След още малко размяна на любезности той попита:

— Книги ли пишете или случайно сте кореспондент на вестник?

Престорих се, че съм работил от всичко по малко. Изразих се така, сякаш скромността го изискваше.

— Разбирам, разбирам — рече той. — А романи?

Пауза. Виждах, че иска още.

Кимнах.

— Дори понякога и криминални разкази.

— Моя специалност — додадох — са пътешествията и проучванията.

Изведнъж гръбнакът му се изправи.

— *Пътешествия!* Ах, бих дал дясната си ръка за една свободна година — година, през която да попътувам! *Таути!* Ето къде искам да отида! Били ли сте някога там?

— Всъщност да — отговорих. — Макар не задълго. Няколко седмици, само толкова. На връщане от Каролините.

— *Каролините?* — той се наелектризира. — Мога ли да ви попитам какво сте правили там?

— *Боя се, че мисията ми беше безплодна* — продължих да му обяснявам как съм бил примамен да се присъединя към една антропологична експедиция. Не че изобщо притежавах някаква квалификация. Но за експедицията отговарял мой стар приятел, бивш съученик, и той ме убедил да тръгна с тях. Можел съм да правя каквото си искам. Ако излезе книга от това — чудесно, ако не... и тъй нататък.

— Да, да! И какво стана?

— След няколко седмици всички ни натръшка болест. Прекарах останалото време в болницата.

Телефонът на бюрото на господин Лараби властно иззвъня.

— Извинете ме — каза той и вдигна слушалката. Изчакахме мълчаливо, докато провеждаше продължителен разговор за вносни чайове. Щом свърши с него, скочи на крака, подаде на господин Маколиф подписаната кореспонденция и като зареден с инжекция се обърна към мен:

— А сега, господин Милър, вашият план...

Станах да се ръкувам с оттеглящия се господин Маколиф, после седнах и без повече суетня се впуснах в един от моите фарсове. Само че този път бях склонен да кажа истината. Щях да кажа истината и нищо освен истината и после сбогом.

Макар и разказът за земните ми приключения и патила да беше бърз и сбит, въпреки това осъзнах, че наистина злоупотребявам с времето на господин Лараби, да не споменавам за търпението му. Но начинът, по който слушаше — цял нащрек, като жаба, втрещена в теб от обраслия с мъх бряг на вир, ме насърчаваше да продължа. Навсякъде около нас чиновниците бяха изчезнали — обедната почивка отдавна беше започнала. Спрях да го попитам дали не му преча да обядва. Той махна с ръка.

— Продължавайте — помоли той. — Изцяло съм на ваше разположение.

И така, след като го осведомих за всичко досега, продължих с признанието. Дори сега господин Хигинботъм изведнъж неочаквано да се беше върнал от Африка, пак нямаше да спра.

— Нямам абсолютно никакво извинение, задето ви загубих времето — започнах. — Всъщност нямам план, нямам проект, който да предложа. Ала не нахлух тук, за да се правя на глупак. Идва време, когато просто трябва да се подчиниш на импулсите си. Дори и да ви звучи странно... след всичко, което ви разказах за живота си... въпреки това вярвам, че трябва да има място за такъв като мен в този индустриален свят. Обичайната процедура, когато някой се опита да прескочи бариерата, е да помоли за място на дъното. Но моята мисъл е да започна близо до върха. Проучил съм дъното — то не води доникъде. На вас, господин Лараби, говоря точно както бих говорил и на самия господин Хигинботъм. Убеден съм, че наистина мога да служа добре на тази организация, но не мога да кажа като какъв. Май всичко, което мога да предложа, е моето въображение — и моята енергия, която е неизтощима. Не става въпрос за работа изобщо, това е възможност да реша непосредствения си проблем — проблем, който, уверявам ви, е чисто личен, но за мен е отчаяно важен. Мога да се хвърля във всичко, особено ако то изисква да проявя изобретателност. Разнообразната кариера, която току-що ви описах накратко, според мен е имала някаква цел. Не съм безцелна личност, нито пък съм нестабилен. Може би си падам малко Дон Кихот и от време на време проявявам привързаност, но съм роден работяга. И работя най-добре, когато съм с юзда. Онова, което се опитвам да ви внуша, господин Лараби, е, че който и да открие работно място за мен, никога няма да съжалява. Това е огромна, широко мащабна организация. Като винтче

в машината аз ще съм безполезен. Но защо да ме вземате като част от машината? Защо не ми позволите да вдъхновявам машината? Макар и да нямам план, който да представя — честно си го признавам, — това не означава, че утре не мога да представя такъв. Повярвайте ми, от първостепенна важност е в този критичен момент някой да покаже доверие към мен. Никога не съм предавал ничие доверие, честна дума. Не искам от вас да ме наемете веднага, просто ви предлагам да подкрепите една малка надежда, да ми обещаете да ми дадете шанс, ако изобщо е възможно, да ви докажа, че всичко онова, което казвам, не са само думи.

Бях казал всичко, което исках да кажа. Изправих се и протегнах ръка:

— Беше много любезно от ваша страна — казах.

— Почакайте — каза господин Лараби. — Изчакайте да осмисля думите ви.

Той дълго се взира през прозореца, после се обърна към мен.

— Знаете ли — рече той, — от десет хиляди души нито един не би имал куража или наглостта да ме ангажира с подобно предложение. Не зная да ви се възхищавам ли или... Вижте, макар и да звучи много неопределено, обещавам, че ще обмисля молбата ви. Естествено, нищо не мога да направя, преди господин Хигинботъм да се е върнал. Само *той* може да открие работно място за вас...

Поколеба се, преди да продължи:

— Но ето какво искам да ви кажа от свое име. Почти нищо не знам за писателите и писането, но ми идва наум, че само писател би могъл да говори като вас. Само изключителна личност, бих добавил, би дръзнала да спечели доверието на човек с моето положение. Чувствам ви се задължен — карате ме да се чувствам по-голям и по-добър, отколкото си мислех, че съм. Вие може и да сте отчаян, както казвате, но несъмнено находчивост не ви липсва. Човек като вас не може да потъне. Няма да ви забравя лесно. Надявам се да ме смятате за приятел. Подозирам, че само след седмица за вас този разговор ще е древна история.

Бях си пуснал боята чак до корените на косата. Бях по-доволен да предизвикам такъв отклик, отколкото да си намеря ниша в търговската верига „Хобсън и Холбайн“.

— Ще ми направите ли една последна услуга? — попитах. — Имате ли нещо против да ме изпратите до асансьора?

— Имаште неприятности с Джим ли?

— Значи знаете?

Той ме улови под ръка.

— Не му е работа да обслужва асансьора. Той е абсолютно непредсказуем. Но шефът настоява да го държим. Ветеран от войната е и, мисля, далечен роднина на семейството. Но си е същинска напаст.

Той натисна копчето и асансьорът бавно се издигна. Джим, както той нарече маниака, като че ли се изненада, като ни видя да стоим там двамата. Щом влязох в асансьора, господин Лараби отново ми подаде ръка и каза очевидно заради Джим:

— Не забравяйте, ако някога... — подчерта „някога“ — пак наминете към този квартал, отбийте се да ме видите. Може следващия път да обядваме заедно. О, да, тази вечер ще пиша на господин Хигинботъм. Сигурен съм, че е дълбоко заинтересован. Довиждане!

— Довиждане — отвърнах — и много благодаря!

Докато асансьорът се тътрюзеше надолу, бях вперил очи право напред. Изражението ми беше като че съм унесен в мисли. В ума ми обаче се въртеше една-единствена мисъл и тя беше: *кога ще избухне той?* Имах предчувствието, че сега таи още по-голяма злоба към мен — защото се бях оказал толкова хитър. Бях нащрек като котка. Какво ли, чудех се, бих направил... *можех да направя...* ако изведнъж между етажите той изключеше тока и ме нападнеше? Той ни мърдаше, ни шаваше. Стигнахме долния етаж, вратата се отвори и аз излязох навън... Пинокио с два изгорели крака.

Забелязах, че коридорът е пуст. Тръгнах към вратата на няколко крачки от мен. Джим остана на поста си, сякаш нищичко не се беше случило. Или поне така ми се стори, че си мисли. На половината път от вратата аз се обърнах импулсивно и тръгнах обратно. Невъзмутимият израз на Джим ми подсказа, че е очаквал от мен тъкмо това. Приближих се и забелязах, че лицето му наистина е непроницаемо. Дали се беше вгълбил в своето каменно „аз“ или прицакваше в засада?

— Защо ме мразиш? — попитах и го погледнах право в очите.

— Никого не мразя — неочаквано отговори той. Нищо не помръдна, освен мускулите на устата му. Дори и очните му ябълки

останаха неподвижни.

— Съжалявам — и се извърнах, за да си тръгна.

— Не те мразя — изведнъж оживя той. — *Жал* ми е за тебе! Не можеш да ме преметнеш. Никой не може.

Вътрешен ужас ме скова.

— Как така? — изпелтечих.

— Не ми приказвай — рече той. — Знаеш за какво ти говоря.

Студена тръпка пробяга нагоре-надолу по гръбнака ми. Все едно ми беше казал: „Имам второ зрение. Мога да чета мислите ти като книга.“

— Е, и какво? — попитах, смаян от наглостта си.

— Върви си вкъщи и подреди мислите си, ето какво!

Бях сащисан. Но онова, което последва, беше, както се изразяваше господин Лараби, напълно непредсказуемо.

Хипнотизирано го гледах как запретва ръкава си и разкрива ужасен белег. Запретна крачола си и се показаха още ужасни белези. После разкопча ризата си. Щом видях гърдите му, едва не припаднах.

— Всичко това — каза той — ми отвори очите. Върви си вкъщи и си подреди ума. Тръгвай, преди да съм те пречукал!

Веднага се врътнах и тръгнах към вратата. Събрах цялата си смелост, за да не хукна да бягам. Някой идваше отвън. Не би ме цапардосал сега — или грешах? Продължих със същото темпо и щом наближих вратата, ускорих крачка.

Уф! Навън пуснах куфарчето и си запалих фас. Пот бликаше от всичките ми пори. Зачудих се какво да правя. Щеше да е пълзльовско да побягна с подвита между краката опашка. А да се върна беше самоубийство. Ветеран или не, луд или не, той говореше сериозно. Нещо повече: *беше ме разбрал що за стока съм*. Тъкмо това ме довърши.

Повлякох се нататък с мърморене. Да, беше ме разнищил — губивремец, измамник, речовит дърдорко, пълен никаквец. Никой досега не ме беше унижавал толкова. Искаше ми се да напиша на господин Лараби писмо и да му кажа, че независимо колко го бяха впечатлили думите ми, всичко в мен беше фалшиво, подло, безполезно. Така се възмутих от себе си, че по цялото ми тяло избиха обриви. Ако пред мен застанеше червей и повтореше думите на Джим,

щих да сведа засрамено глава и да отвърна: „Вие сте абсолютно прав, господин Червей. Позволете да легна до вас и да се зароя в земята.“

В Бъро хол си взех кафе и сандвич, после инстинктивно се запътих към „Звездата“ — стар фарсов театър, виждал и по-добри времена. Шоуто вече беше започнало, но карай да върви — тук никога не предлагаха нищо ново нито откъм шеги, нито откъм дупета. Щом влязох в залата, си спомних първото ми идване тук. Старият ми приятел Ал Бъргър и неговата първа дружка Франк Скофийлд ме бяха поканили с тях. По онова време да сме били към деветнайсет-двайсетгодишни. Най-вече си спомнях топлата дружба, която излъчваше този Франк Скофийлд. Дотогава го бях срещал само два-три пъти. Бях нещо много особено за Франк. Обичаше да ме слуша как говоря, вкопчваше се във всяка произнесена от мен дума. Всъщност кой знае защо всичко, което казвах, го очароваше. Що се отнася до Франк, той беше една от най-невероятните личности на света, направо преливаше от обич. Имаше импозантна фигура — тежеше над сто кила, пиеше като смок и никога не можеше да го видиш без пура в уста. Разсмиваше се лесно и тогава коремът му се тресеше като желе. „Защо не дойдеш да живееш с нас? — често ми предлагаше той. — Ще се грижим за теб. Само като те погледна, и ми става по-добре.“ Прости думи, ала честни и искрени. Никой от тогавашната ми весела компания не притежаваше тези непретенциозни качества. Все още никакъв червей не бе разял душата му. Беше невинен, нежен, щедър до глупост.

Но защо беше толкова привързан към мен? Тъкмо това се питах, докато се промъквах към седалката в задната част на партера. Прехвърлих бързо списъка с най-близките ми приятели и се чудех какво ли мисли за мен всеки един от тях. После се сетих за един мой съученик, Лестър Фейбър, чиито устни се свиваха в надменна усмивка всеки път, когато се срещнехме, а това се случваше всеки ден. Никой в класа не го харесваше, учителите — също. Беше се родил вкиснат. „Майната му!“ — помислих си. Чудя се с какво ли си изкарва сега прехраната. И Лестър Принк. Какво ли беше станало с него? Изведнъж видях целия клас, както изглеждахме на онази снимка от завършването. Спомнях си всеки един — имената, ръста, теглото, положението, къде живееха, как говореха, всичко. Странно, никога не се бях натъквал на никого от тях...

Шоуто беше кошмарно — едва не заспах по средата. Но тук беше топло и уютно. Освен това не бързах за никъде. Имаше седем, осем или девет часа за убиване, преди двете да се приберат.

Когато излязох от театъра, времето беше омекнало. Във въздуха се вихреха снежинки. Някакъв необясним порив ме насочи към един оръжеен магазин по улицата. На витрината беше изложен един револвер, който неизменно спирах да разгледам на минаване. Имаше съвършения вид на смъртоносно оръжие.

Спрях както обикновено и притиснах нос о витрината. Едно яко тупване по гърба ме накара да подскоча. Стори ми се, че е гръмнала пушка. Щом се обърнах, един мощен глас възкликна:

— Какво, по дяволите, правиш тук пък *ти*! Хенри, момчето ми, как си?

Беше Тони Марела. От устата му стърчеше дълга догоряла пура, бомбето му беше игриво килнато настрани, а малките му лъскави очички блестяха както едно време.

Брей, брей и тъй нататък. Обичайната размяна на думи, малко нежни спомени и после въпросът:

— А сега какво правиш?

Изсипах му накратко торбата с жалбите си.

— Лоша работа, Хенри. Божичко, не съм и предполагал, че така си закъсал. Защо не ми каза? Знаеш, че винаги можеш да разчиташ на мен. — Прегърна ме през рамо. — Какво ще кажеш да пийнем по едно? Може пък да ти помогна.

Опитах се да му обясня, че вече никой не може да ми помогне.

— Само ще си изгубиш времето — казах.

— Хайде, хайде, не ми ги пробутвай тия — сръза ме той. — Откога те познавам! Не знаеш ли, че винаги съм ти се възхищавал — и съм ти завиждал? Всички си имаме върхове и падове. Ето, тук има една малка гостоприемна кръчмичка. Да влезем да похапнем и да пийнем.

Беше бар (скрит от улицата), където очевидно добре го познавах и го тачеха. Наложих се да ме представят на всички, та дори и на ваксаджийчето.

— Бивш съученик — обясни той, след като ме представи на всички подред. — Писател, божичко! Какво разбирате вие? — Подава ми коктейл с шампанско. — Ето, да пием за това! Джо, какво ще

кажеш за хубав сандвич с ростбиф, с много сос... и суров лук. Как ти звучи, Хенри? Боже, не знаеш колко се радвам, че те виждам! Често се чудех какво ли става с теб, какви ги вършиш. Мислех, че сигурно си прескочил до Европа. Смешно, а? А ти през цялото време да се криеш под носа ми.

И продължи да бърбори така, щастлив-прещастлив, поръчваше още напитки, купуваше пури, разпитваше за резултатите от конните надбягвания, поздравяваше новодошлите и ме представяше отново и отново, вземаше пари назаем от бармана, обаждаше се по телефона и т.н. Малко динамо. Свестен тип, това се виждаше от пръв поглед. Приятел на всекиго, преливащ от радост и доброта.

Не след дълго с лакът, опрян на бара, и ръка около раменете ми той каза с приглушен глас:

— Чуй ме, Хенри, дай да си поговорим по същество. В момента съм пипнал една блага работа. Ако искаш, ще те взема. Не е кой знае какво, но може да ти помогне да се позакрепиш. Така де, докато не намериш нещо по-своято. Какво ще кажеш?

— Разбира се — отвърнах. — Каква е работата?

Работа в отдел „Паркове“, обясни той. Бил секретар на специалния пълномощник. Което означаваше, че той, Тони, се грижеше за ежедневната работа, докато голямата клечка обикаля насам-натам. Политика. Мръсна игра, довери ми той. Някой вечно чака да ти забие нож в гърба.

— Няма да е утре или вдругиден — продължи той. — Нали знаеш, трябва да играя играта. Но веднага ще те включа в списъка. Може да мине месец, преди да ти се обадят. Можеш ли да издържиш?

— Мисля, че да — казах.

— Не се тревожи за парите — додаде той. — Мога да ти дам назаем дотогава, колкото ти трябват.

— Недей — отказах. — Ще се оправя...

— Много си смешен — рече той и стисна ръката ми. — Пред мен няма от какво да се срамуваш. При мен парите ту идват, ту си отиват... ей така! В тази суматоха трябва да си добре подсигурен. Няма бедни политици, знаеш го. Как ги печелим тия пари, е друга работа. Досега съм бил на едно равнище. Не че е лесно... Добре тогава. Ако сега не вземеш нищо, когато ти потрябват, знаеш къде съм. *По всяко време!* Запомни го!

Стиснах ръката му.

— Какво ще кажеш за още по едно, преди да си тръгнем?

Кимнах.

— О, пропуснах нещо. Може да се наложи да те сложа на кофти работа — за начало гробокопач... Имаш ли нещо против? Само за около седмица. Няма да ти се наложи да се строшиш от работа, ще се погрижа за това. После ще те преместя в канцеларията. Ще смъкнеш товар от гърба ми. Ама само ми кажи няма ли да те използвам добре! Ти си роден писач на писма, а това е половината ми работа.

На излизане...

— Дръж се за писането, Хенри. Роден си за него. А аз нямаше да се завра в тая суматоха, ако имах твоя талант. Аз трябваше да се боря за всичко, което имам. Нали знаеш — „*малкото жабарче*“.

Стискаме си ръцете...

— Няма да ме разочароваш, нали? Обещай ми! И много здраве на татко ти от мен. Доскоро!

— Доскоро, Тони!

Гледах го как спря такси и скочи вътре. Пак му махнах.

Ега ти късмета! Тони Марела — ни повече, ни по-малко! И тъкмо когато си мислех, че земята е готова да ме приеме!

ОСМА ГЛАВА

Странно как се случва понякога. Можеш да ругаеш и да се молиш, да цивриш и хленчиш — и нищо. И после, тъкмо когато си се примирил с неизбежното, се отваря тайна врата, Сатурн се промъква в друга констелация и край с огромния проблем. Или поне така изглежда.

Точно по този прост, неочакван начин един ден, докато Мона отсъстваше, Стася ме информира, че ще ни напуска. Ако не го бях чул от нейните уста, нямаше да повярвам.

Бях така зашеметен и зарадван едновременно, че дори не я попитах защо си тръгва. А тя очевидно не бързаше да сподели информацията. Това, че ѝ е дошло до гуша от театралниченето на Мона, както ми намекна, надали беше достатъчна причина за това внезапно скъсване.

— Нещо против да се поразходим? — попита тя. — Бих искала да ти кажа някои неща на четири очи, преди да си тръгна. Опаковала съм си багажа.

Щом излязохме от къщата, тя попита дали имам възражения да се разходим по моста. „Никакви“ — отвърнах. Бих се съгласил да се разходим и по Белите равнини, ако ми беше предложила.

Фактът, че напуска, събуди съчувствието ми. Тя беше странно създание, но не беше лоша. Спрях да си запаля цигара и я огледах безпристрастно. Приличаше на войник от Конфедерацията, върнал се от войната. В очите ѝ се четеше безнадеждност, но не липсваше и кураж. Тя никъде не беше на мястото си — това се виждаше.

Извървахме една-две преки в мълчание. После, щом се запътихме към моста, тя изведнъж се отприщи. Говореше тихо и прочувствено. Прости думи за разлика от друг път. Сякаш се изповядваше на куче. Погледът ѝ беше вперен право напред, сякаш прогаряше диря.

Казваше, че в края на краищата аз не съм бил толкова жесток, колкото бих могъл да бъда. Ситуацията била жестока, не аз. Никога

нямало да се получи — дори и да сме хиляда пъти по-добри, отколкото сме. Тя трябвало да се усети. Призна, че и много пъти сме разигравали театро. Да, обичала Мона, но не била отчаяно влюбена. И никога не е била. Мона била отчаяната. Освен това ги свързвала не толкова любовта, колкото нуждата от общуване. И двете били самотни души. В Европа можело да се получи по-различно. Но вече било твърде късно. Надявала се някой ден да отиде там сама.

— А сега къде ще отидеш? — попитах.

— Сигурно в Калифорния. Къде другаде?

— Защо не в Мексико?

Било добра възможност, съгласи се тя, но по-късно. Първо трябвало да се посъвземе. Не й било лесно с този хаотичен бохемски живот. В основата си тя била просто скроен човек. Единственият й проблем бил как да се разбира с другите. Искаше да знам, че онова, което най-много я безпокояло в нашия начин на живот, било, че той й дава много малка възможност да работи.

— Трябва да правя нещо с ръцете си — изтърси тя. — Ако ще и да копая канавки. Искам да бъда скулптор, не живописец или поет. — Побърза да добави, че не бива да я преценявам по изработените от нея кукли — била ги направила само за да угоди на Мона.

После продължи с нещо, което в ушите ми прозвуча като държавна измяна. Каза, че Мона не разбирала абсолютно нищо от изкуство, че била неспособна да различи доброто произведение от лошото.

— Кое то всъщност няма значение — или по-скоро *не би имало*, ако тя имаше куража да си го признае. Но тя не го признава. Длъжна е да се преструва, че знае всичко, всичко разбира. *Мразя* преструвките. Това е една от причините, поради които не се разбирам с хората.

Замълча, за да ме остави да го осмисля.

— Не знам как издържаш *ти*! Пълен си с гадни номера, случва се да вършиш гнусотии, понякога си ужасно предубеден и несправедлив, но поне си честен. Не се преструваш, че си по-различен от това, което си. Докато Мона... ами, няма начин да се каже коя е тя и каква е. Тя е ходещ театър. Където и да отиде, каквото и да прави, без значение с кого говори, тя е на сцената. Да ти призлее... Но това съм ти го казвала и преди. Знаеш го не по-зле от мен.

По лицето й се плъзна иронична усмивка.

— Понякога... — тя се поколеба. — Понякога се чудя каква ли е в леглото. И там ли се преструва?

Странен въпрос, който се престорих, че не съм чул.

— Аз съм по-нормална, отколкото би могъл да си помислиш — продължи тя. — Всичките ми дефекти са на повърхността. В дъното на душата си съм срамежливо момиченце, което така и не е пораснало. Може би имам проблем с жлезите. Нали ще бъде смешно, ако ежедневно вземане на хормони би ме превърнало в типична женска? Какво ме кара толкова много да мразя жените? Винаги съм била такава. Сега недей да ми се смееш! Като видя жена, клекнала да пикае, и ми прилява, честно. Толкова е нелепо... Извинявай, че дърдорям баналности. Искях да ти кажа важните неща, това, което наистина ме безпокои. Но не зная откъде да започна. Освен това след като така и така си тръгвам, какъв е смисълът?

Бяхме стигнали до средата на моста. След няколко минути щяхме да се окажем сред търговците с колички, да вървим покрай магазини с витрини, вечно отрупани с пушена риба, зеленчуци, лучени питки, огромни самуни хляб, грамадни пити сирене, солени гевгечета и други съблазнителни неща за ядене. Между тях щеше да има и булчински рокли, официални костюми, цилиндри, корсети, бельо, патерици, бидета и всевъзможни джунджурии.

Чудех се какво ли иска да ми каже — онова, жизненоважното, имам предвид.

— Когато се върнем — заговорих, — несъмнено ще има сцена. На твоето място бих се престорил, че съм размислил, и после бих се измъкнал при първа възможност. Иначе тя ще настоява да замине с теб, ако ще само за да те изпрати по живо — по здраво.

Според нея идеята била отлична. Накара я да се усмихне.

— Никога не би ми хрумнала подобна мисъл — призна тя. — Нямам никакво стратегическо чувство.

— Толкова по-добре за теб.

— Като си говорим за стратегия, чудя се дали не би ми помогнал да посъбере някой долар? Нямам пукнат грош. Не мога да пътувам на автостоп през страната с тия тежки куфари, нали?

(Не можеш, помислих си, но можем да ти ги изпратим по-късно.)

— Ще направя каквото мога — обещах. — Знаеш, че не ме бива много в намирането на пари. Мона е по тази част. Но ще се опитам.

— Добре — съгласи се тя. — Няколко дена повече или по-малко нямат значение.

Бяхме стигнали подпората. Забелязах празна пейка и я поведох към нея.

— Хайде да си починем — предложих.

— Не може ли да си вземем кафе?

— Имам седем цента. И са ми останали само две цигари.

— Как се справяш, като си сам? — попита ме тя.

— Това е по-различно. Когато съм сам, стават разни неща.

— Господ се грижи за теб, така ли?

Запалих й цигара.

— Започвам да огладнявам страшно — каза тя. Крилете й клюмнаха.

— Щом е толкова зле, да се връщаме.

— Не мога, твърде далече е. Почакай малко.

Измъкнах от джоба си петаче и й го подадох.

— Вземи метрото, аз ще се прибера пеш. Няма да пострадам от това.

— Не — отказа тя, — ще се върнем заедно... Страх ме е да се изправа срещу нея сама.

— *Страх* те е?

— Да, Вал, *страх* ме е. Тя ще се разреве и аз ще омекна.

— Но ти *трябва* да омекнеш, не си ли спомняш? Остави я да реве... после кажи, че си размислила. Както ти казах.

— Забравих — призна тя.

Поотпуснахме морни крайници. Един гълъб се спусна и кацна на рамото й.

— Не може ли да купя малко фъстъци? — предложи тя. — Можем да нахраним птиците и да си хапнем и ние.

— Зарежи — казах. — Престори се, че не си гладна. Ще ти мине. Никога не съм преминавал моста на пълен стомах. Нервна си, това е всичко.

— Понякога ми напомняш за Рембо — каза тя. — Вечно е гладувал... и се е съсипвал от ходене.

— Няма нищо уникално. Той и още колко милиона други?

Наведох се да вържа връзките на обувките си и там, точно под пейката, видях цели два фъстъка. Грабнах ги.

— Един за теб, един за мен — казах. — Виж как Провидението се грижи за човека!

Фъстъците ѝ вдъхнаха куража да изпълне крака. Станахме сковано и тръгнахме обратно по моста.

— Ти не си чак толкова лош — рече тя, докато вървахме. — Имаше време, когато аз определено те ненавиждах. Не заради Мона, не от ревност, а защото не ти пукаше за никого освен за милото ти собствено аз. Безскрупулността ти ме поразяваше. Но сега разбирам, че наистина имаш сърце, нали?

— Това пък откъде ти щукна?

— О, не знам. Отникъде конкретно. Може би защото започвам да виждам нещата в нова светлина. Както и да е — ти вече не ме гледаш както навремето. Сега ме виждаш. Преди гледаше през мен. Като нищо можеше да ме настъпиш... или прескочиш. Чудех се как вие двамата ще се разбирате помежду си, след като си отида. В известен смисъл аз бях тази, която ви крепеше заедно. Ако бях по-хитра, ако наистина я исках само за себе си, щях да си отида, да изчакам двамата да се разделите и тогава да се върна и да я взема.

— Мислех, че си приключила с нея. — Ала трябваше да си призная, че в забележката ѝ има логика.

— Да — съгласи се тя. — Всичко това е минало. Сега искам да изградя свой собствен живот. Трябва да правя онова, което обичам, дори и ако позорно се проваля... Но какво ще прави *тя*? Това се чудя. Някак си не я виждам да се занимава с нищо значително. За *теб* ми е жал. Повярвай ми, искрена съм. Като си тръгна, за теб ще настане ад. Може би сега не го осъзнаваш, но ще го разбереш.

— Въпреки това така е по-добре.

— Убеден си, че ще си отида, така ли? Без значение какво ще се случи?

— Да — отвърнах. — Сигурен съм. А ако ти не си тръгнеш сама, аз ще те прогоня.

Тя изхихика.

— Ще ме убиеш, ако се наложи, така ли?

— Не бих казал *това*. Не, искам да кажа, време е...

— Казал моржът...^[1]

— Точно така! Какво ще стане, като си тръгнеш, е *моя* работа. Твоята работа е да си тръгнеш. Никакво огъване!

Преглътна го като буца, заседнала в гърлото. Бяхме стигнали най-високата част на арката и спряхме да се полюбуваме на отдалечаващият се хоризонт.

— Как мразя това място! — възкликна тя. — Намразих го в мига, в който пристигнах. Погледни тези кошери — тя посочи небостъргачите. — Направо нечовешко! — Замахна с протегнатата ръка, сякаш искаше да ги помете. — Ако има един-единствен поет сред тази грамада от камък и стомана, то аз съм смахнат турчин. Само чудовища могат да обитават тези клетки. — Тя се приближи до ръба и плю през парапета в реката. — Дори и водата е гадна. Замърсена е.

Обърнахме се и продължихме.

— Знаеш ли — каза тя, — отгледана съм с поезия. Уитман, Уърдсуърт, Ейми Лоуъл, Паунд, Елиът. Навремето рецитирах цели поеми наизуст! Особено Уитман. Сега мога само да скърцам със зъби. Трябва отново да избягам на запад, и то колкото се може по-скоро. *Хоакин Милър*... Чел ли си го някога? Поетът на Сиера. Да, искам отново да се разхождам гола и да се отърквам о дърветата. Не ми пука какво мислят хората... Мога да се любя с дърво, но не и с гадостите в панталони, които използват от тези отвратителни сгради. Нищо им няма на мъжете — в откритите пространства. Но *тук* — Господи! По-скоро бих мастурбирала, отколкото да позволя на някого да пропълзи в леглото ми. Те са паразити — до един. *Вонят!*

Като че вече щеше да ѝ избие пяна от вълнение. Но изведнъж млъкна. Цялото ѝ изражение се промени. Направо заприлича на ангел.

— Ще си купя кон — заговори — и ще се скрия в планините. Може би отново ще се науча да се моля. Като малка бродех самичка — понякога дни наред. Сред високите секвои разговарях с Бога. Не че си Го представях като конкретен образ — той беше просто едно велико Присъствие. Разпознавах Бог навсякъде и във всичко. Колко прекрасен ми изглеждаше тогава светът! Преливах от любов и обич. И усещах всичко толкова ясно. Веднъж коленичих да целуна едно цвете. „Толкова си съвършено! — казах му. — Така самодостатъчно. Трябват ти само слънце и дъжд. Получаваш онова, което искаш, без да се молиш. Никога не плачеш за луната, нали, малка теменужке? Никога не искаш да си нещо по-различно от онова, което си.“ Така разговарях с цветята. Да, знаех как да общувам с Природата. И всичко беше съвсем естествено. Истинско. Ужасно истинско.

Млъкна и ме погледна изпитателно. Сега дори още повече приличаше на ангел. Дори и ако нахлупеше някоя смахната шапка, пак щеше да изглежда ангелски. После, когато започна да се изповядва сериозно, изражението ѝ отново се промени. Но ореолът си остана.

Онова, което я изкарало от релси, опитваше се тя да ми обясни, било изкуството. Някой ѝ пуснал мухата, че е художничка.

— О, това не е съвсем вярно! — възкликна тя. — Винаги съм имала талант и той изби рано. Но в онова, което правех, нямаше нищо изключително. Всеки искрен човек притежава зрънце талант.

Опитваше се да ми изясни как е станала промяната, как започнала да осъзнава изкуството и себе си като художник. Дали е било, защото е била толкова различна от тези около нея? Защото е гледала с други очи? Не беше сигурна. Но знаеше, че един ден това се случило. Само за една нощ изгубила невинността си. Оттогава нататък, каза тя, всичко изглеждало другояче. Цветята вече не разговаряли с нея, нито пък тя — с пейзажа. Когато гледала Природата, виждала я като стихотворение или пейзаж. Вече не била едно цяло с Природата. Започнала да анализира, да пресъздава, да налага собствената си воля.

— Каква глупачка бях! За нула време толкова пораснах, че обувките ми отесняха. Природата не ми стигаше. Копнеех за градския живот. Смятах себе си за космополитен дух. Да се отъркам о колеги творци, да разгърна идеите си в дискусия с интелектуалци — това се превърна в повеля. Жадувах да видя великите произведения на изкуството, за които бях чувала толкова много или по-скоро бях чела толкова много, защото никой от познатите ми никога не говореше за изкуство. Освен един човек — онази омъжена жена, за която съм ти разказвала. Тя беше прехвърлила трийсетте, много светска. Самата тя не притежаваше и грам талант, но много обичаше изкуството и притежаваше отличен вкус. Тъкмо тя ми отвори очите не само за света на изкуството, но и за други неща. Разбира се, влюбих се в нея. Как да не се влюбя? За мен тя беше майка, учителка, покровителка, любима — всички в едно. Всъщност тя беше целият ми свят.

Прекъсна излиянията си, за да ме попита дали не ме отегчава.

— Странното е — продължи тя, — че тъкмо тя ме изтика във външния свят. Не мъжът ѝ, както може би съм те подвела. Не, ние тримата се разбрахме добре. Никога не бих легнала с него, ако тя не ме бе подтикнала. Тя беше стратег също като теб. Разбира се, с мен той

така и не стигна доникъде — успяваше най-много да ме прегърне и да притисне тялото си към моето. Когато се опитваше да ме насили, аз се дърпах. Очевидно това не го притесняваше твърде много — или пък се преструваше, че е така. Предполагам, че цялата тази работа ти звучи странно, но всичко беше съвсем невинно. Вероятно съм обречена да остана девица. Или девица по душа. Уф! Как раздувам тази история! Както и да е, смисълът е, че тъкмо те, и двамата, ми дадоха пари да замина на изток. Трябваше да постъпя в художествено училище, да работя здраво и да си завоювам име.

Изведнъж млъкна.

— А я ме погледни сега! Какво съм аз? В какво се превърнах? В бродяга, по-фалшива даже и от твоята Мона!

— Не си фалшива — възразих. — Не се приспособяваш, това е.

— Няма нужда да любезничиш.

За миг ми се стори, че ще избухне в сълзи.

— Ще ми пишеш ли някой път?

— Защо не? Щом ще ти достави удоволствие, разбира се!

После, също като малко момиченце, тя каза:

— Ще ми липсвате и двамата. Ужасно ще ми липсвате.

— Е — казах, — с това е свършено. Гледай напред, не назад.

— На *теб* ти е лесно да го кажеш. Ти ще имаш *нея*. А аз...

— Сама ще ти е по-добре, повярвай ми. По-добре сам, отколкото с някого, който не те разбира.

— Много си прав — и тя изхихика срамежливо. — Знаеш ли, един път се опитах да накарам едно куче да ме обладае. Беше толкова нелепо. Най-накрая то ме ухапа по бедрото.

— Трябваше да опиташ с магаре — те са по-податливи.

Бяхме стигнали края на моста.

— Нали ще се опиташ да ми намериш пари? — попита тя.

— Разбира се. А ти недей забравя да се престориш, че си размислила и оставаш. Инак ще ни устроят страховита сцена.

Сцена имаше, както и предсказах, но в мига, в който Стася омекна, тя секна като пролетен дъждец. Да наблюдавам скръбта на Мона обаче за мен беше не само депресиращо, но и унижително. Когато се прибрахме, я заварихме в тоалетната — ревеше като прасе.

Беше намерила опакованата чанта, заключения куфар и стаята на Стася в състояние на див безпорядък. Знаеше, че този път е дотук.

Съвсем естествено беше за нея да ме обвини, че съм вдъхновил този ход. За щастие Стася го отрече разпалено. Защо тогава е решила да си тръгне? На това Стася неубедително отговори, че всичко ѝ било писнало. После — бум, бум! — като куршуми захвърчаха укорните въпроси на Мона:

— *Как може да го кажеш? Къде ще отидеш? Какво съм направила, че да ме настроя срещу мен?* — Можеше да изстреля и още сто такива. Както и да е, с всеки укор ставаше все по-истерична. Сълзите ѝ преминаха в ридания, а риданията — в стенания.

Това, че щеше да ме има целия за себе си, нямаше значение. Очевидно аз не съществувах освен като трън в задника.

Както казах, Стася най-накрая се смили, но чак след като Мона бушува, вилня, моли се и умолява. Зачудих се защо тя позволи тази сцена да се проточи толкова. Удоволствие ли ѝ доставяше? Или пък беше толкова отвратена, че чак се очарова? Питам се какво ли би станало, ако не бях до нея.

Аз не издържах — обърнах се към Стася и я заувещавах да размисли.

— Не си тръгвай още — умолявах я. — Тя наистина има нужда от теб. Тя те обича, не виждаш ли?

А Стася ми отговаря:

— Точно затова трябва да си отида.

— Не — казах. — Ако някой трябва да си тръгне, това съм аз. — В този миг наистина го мислех.

— Моля те — каза Мона, — не си тръгвай и ти! Защо е нужно някой от вас да си тръгва? Защо? Защо? Искам ви и двамата. Имам нужда от вас. Обичам ви.

— Чували сме го и преди — Стася сякаш все още беше непоколебима.

— Но аз говоря сериозно! — възкликна Мона. — Без вас аз съм нищо. И сега, когато най-накрая се сприятелихте, защо не заживеем всички заедно в мир и хармония? Ще направя всичко, каквото поискате. Но не ме изоставяйте, *моля ви!*

Отново се обърнах към Стася:

— Тя е права. Този път може да се получи. Ти не ревнуваш от мен... защо аз да ревнувам от теб? Обмисли го, а? Ако аз те притеснявам, успокой се. Искам да я видя щастлива — нищо повече. Ако да останеш с нас ще я направи щастлива, тогава ти казвам: *остани!* Може би и аз ще се науча да бъда щастлив. Поне съм станал по-толерантен, не мислиш ли? — усмихнах ѝ се фалшиво. — Хайде, какво ще кажеш? Няма да съсипеш три живота, нали?

Тя рухна върху един стол. Мона коленичи в нозете ѝ и положи глава в скута ѝ, после бавно вдигна очи и погледна умолително Стася.

— Ще останеш, нали?

Стася я отблъсна нежно.

— Да — отвърна тя, — ще остана. Но при едно условие. Без повече сцени.

Сега погледите им бяха фокусирани върху мен. В края на краищата виновникът бях аз. Аз бях провокирал всички сцени. *Щях ли да се държа прилично?* Това беше немият им въпрос.

— Знам какво си мислите — рекох. — Мога да кажа само, че ще направя всичко по силите си.

— Кажете още нещо! — настоя Стася. — Кажете ни как се чувстваш сега *наистина*.

Думите ѝ ме накараха да се осъзная. Имах неспокойното предчувствие, че собственото ѝ представление я е излъгало. Беше ли нужно да бъда подлаган на разпит — в този момент? Истината, ако се осмелях да говоря откровено, беше, че се чувствам като негодник. Със сигурност като направих това предложение, изобщо не ми беше хрумвало, че ще се наложи фарсът да стигне чак дотук. За Стася да омекне бе едно — така спазваше уговорката ни, но да изисква от мен тържествени обещания, да рови в дълбините на душата ми — това беше съвсем друго. Може би никога не сме били нищо друго освен актьори, дори и когато си мислехме, че сме искрени. Или обратното. Започвах да се обърквам. Изведнъж с огромна сила ме връхлетя прозрението, че Мона, актрисата, вероятно беше най-искрена от всички. Тя поне знаеше какво иска.

Всичко това просветна в ума ми като светкавица.

Отговорът ми — и той беше самата истина — гласеше:

— Честно казано, не знам как се чувствам. Не мисля, че са ми останали чувства. Както и да е, никога повече не искам нищичко да

чувам за любовта...

И така всичко свърши съвсем безславно. Но Мона беше доволна. Като че ли и Стася.

Никой от нас не бе твърде много увреден. Ветерани, това бяхме ние.

И ето ме, тичам наляво-надясно като хрътка да събирам пари, предполага се, за да може Стася да се махне. Вече посетих три болници в опит да си продам кръвта. Човешката кръв сега струва двайсет и пет долара за половин литър. Неотдавна беше по петдесет долара, но се навъдиха твърде много гладни донори.

Не си струваше да си пиля повече времето в тази посока. По-добре да взема парите назаем. Но от кого? Не можех да се сетя за никого, който да ми предложи повече от долар-два. На нея й трябваха поне сто. Още по-добре двеста.

Само да знаех как да се свържа с онзи извратен милионер! Сетих се за Лудвиг, лудия контрольор — още един извратеняк, ала със златно сърце, както винаги твърдеше Мона. Но какво да му кажа?

Минавах покрай гара Гранд сентръл. Смятах да изтичам до приземния етаж, където се събираха куриерите, да видя помни ли ме някой. (Костиган, старецът, на когото винаги можеше да се разчита, се беше преселил в отвъдното.) Промъкнах се долу и огледах екипа. Не познавах жива душа.

Докато се изкачвах по рампата към улицата, си спомних, че Док Забриски живее някъде в квартала. Само след минутка вече прелиствах телефонния указател. И разбира се, ето го — на Западна четирийсет и трета улица. Духът ми се издигна. Ето един, на когото със сигурност мога да разчитам. Освен ако не се е разорил. Но надали, след като беше открил кабинет в Манхатън. Забързах крачка. Дори не се напънах да измисля каква небивалица да му пробутам като коз... Навремето, когато го посещавах да ми пломбира зъб, той питаше *мен* дали не ми трябва някой долар. Понякога отказвах, засрамен, че мамя такава добра душа. Но това беше още през XVIII век.

Докато бързах, изведнъж разпознах мястото на *стария* му кабинет. Тъкмо в тази триетажна тухлена сграда живеях някога с вдовицата *Карлота*. Всяка сутрин влачех кофите и варелите за боклук от мазето и ги подреждах до бордюра. Тази беше една от причините, поради които така му харесвах на Док Забриски — защото не се

срамувах да цапам ръцете си. Според него било толкова руско. Като извадено от Горки... Как обичаше да бърбри с мен за неговите руски автори! Как се въодушеви, когато му показах онова стихотворение в проза, което бях написал за Джим Лондос, Лондос — малкия Херкулес, както го наричаха. Познаваше ги всичките — Луис Удушвача, Збишко, граф Кадок, фермера Не-знам-кой-си... всичките до един. И ето ме мен, пиша като поет — той не може да се справи със стила ми! — за неговия най-голям любимец Джим Лондос. Същия следобед, спомням си, на тръгване той тикна десетдоларова банкнота в ръката ми. Що се отнася до ръкописа, настоя да го задържи — за да го покажел на някакъв спортен журналист, негов познат. Замоли ме да му дам и други свои произведения. Писал ли съм нещо за Скрябин? Или за Алехин, шампиона по шах? „Ела пак скоро — настоя той. — Идвай когато си искаш, дори и когато зъбите ти са в ред.“ И аз наминавах от време на време не само за да предъвкваме шаха, кечистите и фортепианото, но и с надеждата, че на тръгване ще ми пусне пет долара или поне един.

На влизане в новия му кабинет се опитвах да си спомня колко години са минали, откакто за последен път съм разговарял с него. В чакалнята имаше само двама-трима клиенти. Не като едно време, когато имаше само правостоящи; жени, увити в шалове, със зачервени очи седяха, притиснали подутите си бузи, някои държаха хлапета, всичките бедни, кротки, смачкани, способни да седят там с часове. Новият кабинет беше по-различен. Мебелировката изглеждаше чисто нова, луксозна и удобна, по стените бяха окачени картини — хубави — и всичко беше безшумно, дори бормашината. Обаче нямаше самовар.

Едва бях седнал, когато вратата на залата за мъчения се отвори и изхвърли един клиент. Той веднага дойде при мен, ръкува се топло и ме помоли да изчакам няколко минути. Нищо сериозно, нали, надяваше се. Казах му да продължава спокойно. Няколко дупки, нищо повече. Седнах пак и взех едно списание. Докато го зяпах, реших, че ще е най-добре да кажа, че на Мона ѝ предстои операция. Тумор във вагината или нещо такова.

При Док Забриски няколко минути обикновено означаваша час-два. Ала не и този път. Всичко вървеше гладко и експедитивно.

Сенах в голямото кресло и разтворих широко уста. Имаше само една мъничка дупчица — веднага щеше да я пломбира. Докато

стържеше с машината, той ме засипа с въпроси: Как върви? Пиша ли още? Деца имам ли? Защо не съм го издирил по-рано? Как е еди-кой си? Още ли карам онова колело? На всичките отговарях със сумтене и въртене на очи.

Най-накрая всичко свърши.

— Не бягай! — рече ми той. — Първо пийни с мен едно! — Отвори едно шкафче и извади бутилка отличен скоч, после придърпа до мен една табуретка. — *А сега ми разкажи всичко за себе си!*

Наложи ми се да направя доста пространен увод, преди да стигна до темата. Тоест какво е сегашното ми положение, във финансов смисъл и иначе. Най-накрая го изръсих — *туморът*. Той веднага ме информира, че имал добър приятел, отличен хирург, който щял да свърши работата без пари. Това ме обърка. Можех да кажа само, че всичко вече е уредено, че вече съм дал сто долара предплата за операцията.

— Разбирам — каза той. — Лошо. — Замисли се, после попита: — Кога трябва да изплатиш остатъка?

— Вдругиден.

— Виж какво — каза ми той, — ще ти дам чек със задна дата. В момента банковият ми баланс е лош, много лош. Колко точно ти трябва?

Казах му — двеста и петдесет долара.

— Срамота — рече той. — Можех да ти спестя всички тези разходи.

Изведнъж ме налегнаха угризения.

— Чуй — рекох му, — зарежи! Не искам да ти вземам последния грош.

Не щеше и да чуе. Хората се бавели с плащането на сметките, това е, обясни ми той. Изкара една счетоводна книга, започна да я прелиства.

— До края на месеца имам да взимам над три хиляди долара. Нали виждаш — ухили се той, — не съм бедняк.

С чека на сигурно място в джоба аз се помотах още малко за приличие. Когато най-накрая ме изпрати до асансьора — вече бях с единия крак в него, — той рече:

— По-добре ми звъни, преди да депозираш чека... за да сме сигурни, че е подплатен. Ще го направиш ли?

— Ще го направя — и му махнах за довиждане.

Същият сърдечен човек, мислех си аз, докато асансьорът слизаше. Лошо, че не успях да получа и някой долар в брой. Кафе и парче пай — от това имах нужда сега. Бръкнах в джоба си. Не ми стигаха само няколко пенита. Все същата стара история.

Докато отивах към библиотеката на ъгъла на Пето авеню и Четирийсет и втора улица, започнах да преценявам положителните и отрицателните страни на ваксаджийската професия. Това пък откъде ли ми хрумна, зачудих се. Гоня четирийсетака, а пък си мисля как ще лъскам хорските патъци. Как се скита умът!

Докато минавах покрай еспланадата, охранявана от кротките каменни лъвове, ме обзе импулс да посетя библиотеката. В огромната читалня винаги беше приятно и уютно. Освен това изведнъж бях развил любопитство да видя как са я карали другите литературни творци на моите години. (Имаше и възможност да се натъкна на някой познат и все пак да си получа пая и кафето.) Едно беше сигурно — няма нужда да задълбавам в личния живот на такива като Горки, Достоевски, Андреев и който и да е от сорта. Или пък в Дикенсовия. *Жул Верн!* Ето един писател, за чийто живот не знаех абсолютно нищо. Можеше да се окаже интересно. Някои автори като че ли изобщо нямаха личен живот — всичко влизаше в книгите им. Други, например Стриндберг, Ницше, Джек Лондон... техният живот познавах почти като своя собствен.

Онова, на което наистина се надявах, несъмнено беше да се натъкна на нечий живот, който започва отникъде, води през мочурища и солени равнини, чезне привидно без план, цел и посока, а после изведнъж бликва, изригва като гейзер и не престава да изригва дори и в смъртта. Онова, което исках да докопам — сякаш някой някога би могъл да сграбчи нещо толкова неосезаемо!, — беше критичната точка в еволюцията на гения, когато твърдят, сух камък изведнъж пуска вода. Сякаш небесните пари рано или късно се събираха в огромни речни басейни и се превръщаха в потоци и реки, и затова чувствах, че в ума и душата трябва винаги да съществува този резервоар, очакващ да бъде превърнат в думи, изречения, книги, отново да се потопи в океана на мисълта.

Казано е: единствено чрез мъки и изпитания се отваряме. Какво ли щях да намеря — нещо повече?, — докато преглеждам

биографичните страници? Бяха ли творците изтерзани създания, намиращи спасение само в борбата със средствата на изкуството? В човешкия свят красотата бе свързана със страданието, а страданието — със спасението. В Природата няма нищо подобно.

Седнах в читалнята с огромен биографичен справочник пред мен. След като го попрочетох оттук-оттам, изпаднах в унес. Преследването на собствената ми мисъл се оказа по-вълнуващо от надзъртането в живота на преуспелите неудачници. Ако можех да проследя собствените си криволици, под корените, може би щях да се натъкна на потока, който ще ме изведе на открито. Сетих се за думите на Стася — нуждата да срещнеш сродна душа, за да израстеш, да дадеш плод. Да беседваш (за писането) с любители на литературата е безплодно занимание. Бях срещал мнозина, които можеха да говорят по-блестящо по темата от всеки писател. (И не биха написали и едно изречение.) Можеше ли някой наистина да говори проникателно за тайните процеси?

Големият въпрос беше онзи вечният, привидно без отговор: какво имам да кажа на света, което да е така отчаяно важно? Какво имам да кажа, неказано досега хиляда пъти, и то от хора, безкрайно понадарени? Дали тази настояща нужда да бъда чут е чисто его? С какво бях уникален? Защото ако не бях уникален, щеше да е все едно да прибавя цифра към неизчислима астрономическа сума.

От едно към друго — прелестно *Traumerei*!^[2] — най-накрая заразмишлявах върху този най-увлекателен аспект на писателския проблем: началото. Начинът, по който започва една книга — цял свят, сам по себе си. Как необятно различни, колко уникални бяха началните страници на великите книги! Някои автори бяха като грамадни хищни птици — рееха се над своето творение и хвърляха огромни, назъбени сенки над думите си. Други, както художниците, започваха с деликатни, импровизирани щрихи, водени от някакъв уверен инстинкт, чиято цел проличаваше по-късно в прилагането на обемите и цветовете. Някои те хващаха за ръка като мечтатели, доволни да останат в периферията на мечтата и само бавно, мъчително си позволяваха да разкрият очевидно неизразимото. Имаше други, които, сякаш покачени на сигнални кули, извличаха интензивна радост от дърпането на превключватели, мигането на светлини. При тях всичко се очертаваше отчетливо и дръзко, сякаш мислите им бяха

многобройни влакове, влизащи в разпределителната гара. После идваха онези, които — или побъркани, или халюциниращи — започваха напосоки с дрезгави крясъци, подигравки и ругатни, отпечатваха мислите си не на страницата, а през нея, като подивели машини. Колкото и да бяха разнообразни, всички тези методи за пропукване на леда бяха симптоматични за личността, ме изложения на обмислени техники. Начинът, по който започваше една книга, беше начинът, по който авторът ходеше или говореше, начинът, по който гледаше на живота, начинът, по който набираще смелост или криеше страховете си. Някои започваха, като виждаха ясно всичко докрай. Други — на сляпо: всяко изречение беше безмълвна молитва, водеща към следващото. Какво изпитание е това повдигане на воала! Какъв разтърсващ риск е това разголване на мумията! Никой, дори и най-великите, не можеше да бъде сигурен какво е призован да представи пред окото на непосветения. След като веднъж си се захванал, всичко можеше да се случи. Сякаш вземайки писалката в ръка биваха призовавани „властелините“. Да, властелините! Тези тайнствени същности, тези космически ензими, които работят във всяко семенце, проектиращи създаването, структурно и естетическо, на всяко цвете, всяко растение, всяко дърво, всяка вселена. Вътрешните сили. Вечният кипеж, от който покълваха редът и законът.

И докато тези, невидимите, работеха по задачата си, авторът — колко погрешно название! — живееше и дишаше, изпълняваше задълженията на глава на семейство, затворник, скитник, каквато и роля да изпълняваше, и с отминаването на дните, или годините, свитъкът се разгъваше, трагедията (неговата собствена и на героите му) се изясняваше, настроенията му се меняха като времето от ден на ден, енергиите му се надигаха и спадаха, мислите му кипяха като водовъртеж, крайт вечно приближаваше, рай, който дори да не е заслужил, той трябва да завладее, защото започнатото трябва да се завърши, консумира, дори на кръста.

Каква беше нуждата тогава да се четат тези биографични страници, а? Каква беше нуждата да изучаваш червея или мравката? Помислете си само за миг за такива доброволни жертви като Блейк. Бьоме, Ницше или Хьолдерлин, Сад, Нервал, за Вийон, Рембо, Стриндберг, за Сервантес или Данте, или дори за Хайне или Оскар Уайлд! А аз — щях ли да прибавя името си към това множество от

прославени мъченици? До какви още дълбини на падението трябваше да потъна, преди да получа правото да се присъединя към редиците на тези изкупителни жертви?

Както при онези безкрайни разходки до шивачницата и обратно, изведнъж ме обхвана писателското вдъхновение. Само наум, то е ясно. Но какви прекрасни страници, каква великолепна фразеология! С притворени очи потънах още по-дълбоко в креслото и се вслушах в музиката, бликаща от дълбините. Каква книга бе само това! Ако не моя, чия? Бях изпаднал в транс. В транс, ала тъжен, укротен, смирен. Каква полза да призоваваш невидимите работници? За удоволствието да се удавиш в океана на съзиданието? Никога чрез съзнателно усилие, никога с писалка в ръка не бих бил способен да извикам подобни мисли! Всичко, под което щях да поставя името си, щеше да е маргинално, периферно, лъкатушенията на един идиот, стремящ се да запише накъсания полет на пеперуда... И все пак ме успокояваше да знам това, че някой може да бъде като пеперуда.

Само си помислете, че цялото това богатство, богатството на първобитния хаос, трябва да бъде попарено, за да бъде вкусно и годно за пиене, с омировите подробности на ежедневието, с повтарящата се драма на дребните хорица, чиито страдания и стремежи дори и за смъртното ухо са като монотонното бръмчене на вятърните мелници, въртящи се в безмилостното пространство. Незначителното и великото, разделени от сантиметри. Александър, умиращ от пневмония в затънтените краища на Азия. Цезар в цялото си величие — шайка предатели доказват, че е смъртен. Блейк, пеещ, докато умира. Дамиен, разкъсан на колелото, пищящ като хиляда измъчвани орли... какво значение имаше и за кого? Сократ, закачен за заядлива жена, светия, нападнат от хиляди злочестини, пророк, овалян в катран и пера... за какво? Всички те бяха мливо за мелницата, данни за историците и хронистите, отрова за детето, хайвер за училищния директор. И с това и през това, лъкатушейки по пътя си като вдъхновен пияница, писателят разказва своята история, живее и диша, почитат го или го позорят. Каква роля! Христос да ни пази!

[1] Препратка към стихотворението „Моржът и дърварят“ на Луис Карол от „Алиса в Огледалния свят“. — Бел.прев. ↑

[2] Traumerei (нем.) — мечтание, бълнуване. — Бел.прев. ↑

ДЕВЕТА ГЛАВА

Нито кафе, нито ябълков пай. Когато излязох на въздух, беше тъмно, а булевардът беше пуст. Бях прегладнял. С няколко си цента си купих шоколадче и тръгнах към къщи. Ужасяваща екскурзия, особено на празен стомах. Но главата ми жужеше като кошер. Компания ми правеха мъчениците, тези весели, своеволни птички, отдавна изядени от червеите.

Гмурнах се направо в леглото. Защо да ги чакам, макар да имаше обещание за храна? Каквото и да излезеше от техните уста, щеше да е още по-голяма глупост след така приятната забелка към биографиите.

Изчаках няколко дена, преди да съобща новината на Стася. Когато ѝ подадох чека, тя се стъписа. Не бе вярвала, че съм способен на това. Но не я ли пришпорвах малко? А и чекът — как да бъде сигурна, че няма да излезе невалиден?

Какви въпроси! Нищо не споменах за молбата на Док Забриски да му се обадя, преди да осребря чека. Нямах смисъл да рискувам да чуя нещо неприятно. Първо го осребри, после се притеснявай — така мислех аз.

Изобщо не ми мина през ума да попитам дали не е променила решението си да си тръгне. Бях изпълнил задачата си, от нея зависеше да изпълни нейната. Не питай никого за нищо — прекалено е рисковано. Напред на всяка цена!

Както и да е, няколко дни по-късно дойде лошата новина. Все едно гръмна двуцевка. Първо, както можеше и да предположа, чекът се оказа без покритие. Второ, Стася беше решила да остане — поне за известно време. За капак Мона ме направи на нищо, задето съм се опитал да се отърва от Стася. Пак бях изменил на думата си. Как можеха да ми имат доверие? И така нататък. Бях с вързани ръце, или по-скоро с вързан език. Беше невъзможно да ѝ кажа какво сме се разбрали със Стася на четири очи. Това само щеше да ме направи още по-голям предател.

Когато попитах кой е осребрил чека, казаха ми, че не било моя работа. Подозирах, че е някой, който като нищо би покрил загубата (най-вероятно онзи мръсен милионер.)

Какво да кажа на Док Забриски? Нищо. Нямах смелостта да му се явя пак пред очите. Всъщност така и не го видях никога повече. Още едно име за задраскване в списъка.

Докато нещата се уталожваха, се случи един странен епизод. Една вечер, почуквайки тихо по стъклото, пак със същия колеблив, увъртащ, опърпан вид, цъфва Осиецки. Имал рожден ден, осведомява ме той. Ефектът от няколкото питиета, които беше гаврътнал, не беше чак толкова пагубен. Беше леко не на фокус, много ясно, пак мърмореше под мустаците си, пак се чешеше, но, ако бихме могли да се изразим така, някак си по-чаровно.

Бях отказал поканата му да отпразнуваме тихичко с него. Пробутах му някакви неубедителни извинения, които така и не пробиха обвилата го мъгла. Имаше такъв гузен вид, че вместо да го натирия, му позволих да пречупи съпротивата ми. Защо пък да не отида в края на краищата? Имаше ли значение, че ризата ми е неогладена и протрита, панталоните ми — измачкани, а сакото — цялото в лекета? Както каза той: „Глупости!“ Идеята му беше да отидем във Вилидж, да пийнем няколко питиета по приятелски и да се приберем рано. Заради доброто старо време. Не беше честно да искаш от някого да празнува рождения си ден сам-самичък. Той раздрънка монетите в джоба си, сякаш за да ми каже, че е добре подплатен. Нямаше да ходим в някакви лъскави кръчми, увери ме той. „Може би първо ще искаш да хапнеш?“ — попита. Ухили се с всичките си разклатени зъби.

И аз се предадох. В Бъро хол ометох един сандвич и кафе — раз, два, три. После слязохме в метрото. Той мърмореше и мънкаше под носа си, както някога. Сегиз-тогиз улавях по някоя членоразделна фраза. Сред рева на метрото това звучеше като „а, да, да, чат-пат му отпускай края... гуляй и пикай... позяпаш мадамите — и кавга... не твърде проклето... пръстен около розичката... нали знаеш... да изтърсиш дървениците от дюшека“.

На Шеридън скуеър слязохме. Никакъв проблем да си намерим кръчма. Като че целият площад бълваше тютюнев дим. От всеки прозорец изригваше джаз, писъците на истерични женски, газещи в собствената си урина. Феите, някои униформени, се разхождаха под

ръка, сякаш вървяха по Променад-де-з-англе, и оставяха диря от парфюм, толкова силен, че да задуши котка. Тук-там, също като в Стара Англия, на тротоара лежеше проснат по някой пияница — хълцаше, драйфаше, псуваше и дърдореше обичайните лиготи, „да ви го начукам на всичките“. Сухият режим беше нещо прекрасно. Правеше всекиго жаден, бунтарски настроен и опак. Особено елементът жени. Джинът изкарваше блудницата навън. Какъв мръсен език имаха! По-мръсен и от този на английска курва.

Вътре в кръчмата, прилична на къртящ ад на колела, ние се промъкнахме до бара — поне достатъчно близо, че да си дадем поръчката. Навсякъде горили с халби в лапите се наливаха. Някои се опитваха да танцуват, други клечаха, все едно серат, някои подбелваха очи и рухваха, някои лазеха на четири крака под масата и душеха като разгонени песове, а други спокойно си закопчаваха или разкопчаваха дюкяните. В единия край на бара стоеше ченге по риза и тиранти, с притворени очи и изсулена от панталоните риза. Кобурът заедно с револвера лежеше на бара, захлупен под шапката му. (Най-вероятно за да покаже, че е дежурен.) Осиецки отбеляза безпомощното му състояние и му се прииска да му се пробва. Издърпах го настрана, само за да го видя как се плъосва върху една маса, залята с помия. Едно момиче го гушна и започна да танцува с него — той не помръдваше от мястото си, разбира се. Погледът му беше отнесен, сякаш броеше овце.

Решихме да се махнем от кръчмата. Беше твърде шумно. Завихме по една странична уличка, украсена с кофи за боклук, празни щайги и лански боклуци. Пак кръчма. Същото, само че още по-зле. Тук, Бог да ми е на помощ, нямаше нищо друго освен педали. Моряците го бяха превзели. Някои бяха с поли. Измъкнахме се навън сред насмешки и дюдюкане.

— Странно — каза Осиецки — колко се е променил Вилидж. Един голям, грамаден гъз, не е ли така?

— Какво ще кажеш да идем към града?

Той се спря и се зачеса по тиквата. Очевидно мислеше.

— Да бе, спомних си — изломоти той и премести ръка от главата на чатала. — Има едно хубаво, тихичко местенце, където ходех някога... дансинг, приглушени светлини... и не е много скъпо.

Тъкмо тогава се приближи едно такси. Спря точно до нас.

— Място ли търсите?

— Да — отвърна Осиецки, като продължаваше да се чеше и мисли.

— Скачайте вътре!

Скочихме. Таксито потегли като ракета. Не бяхме му дали никакъв адрес. Не ми харесваше да ме отмъкват така в неизвестна посока.

Сръгах Осиецки.

— Къде отиваме?

Отговори шофьорът:

— Спокойно, ще разберете. И вярвайте на думата ми, кръчмата не е мошеническа.

— Може би той има нещо предвид — обади се Осиецки. Държеше се така, сякаш е очарован.

Спряхме до една висока сграда в Западните трийсет. Не чак толкова далеч, мина ми през ума, от френския бардак, където получих първата си доза трипер. Кварталът беше запустял — дрогиран, замръзнал, превъртял. Полумъртви котки кръстосваха едва-едва. Огледах сградата от горе на долу. Не чувах тиха музика да идва откъм слепите прозорци.

— Звъннете на звънеца и кажете, че аз ви пращам — каза шофьорът и ни даде визитката си, за да я покажем.

Поиска и един долар бакшиш, задето ни е светнал. Осиецки поиска да го оспори. Защо?, зачудих се. Какво значение имаше един долар?

— Хайде — подканих го, — губим време. Мястото май е добро.

— Не това място си бях наумил — рече Осиецки, втренчен подир отдалечаващото се такси и онзи един долар.

— Какво значение има? Имаш рожден ден, помниш ли?

Позвънихме на вратата, портиерът се появи, показахме визитката. (Същински двама ахмаци от степите на Небраска.) Той ни поведе към асансьора и се заизкачвахме — около осем-десет етажа. (Сега нямаше как да скочиш през прозореца!) Вратата се отвори безшумно, като намазана с грес. В първия миг се стъписах. Къде се намирахме — в небесния рай? Навсякъде звезди — по стените, по тавана, по вратите, по прозорците. Елисейските полета, кълна се. И тези плъзгащи се, плаващи създания, облечени в тюл и газ, ненаситни

и прозрачни, всички протегнали ръце да ни посрещнат. Какво по-пленително от това? Това бяха хурии на фона на среднощните звезди. Музика ли долавяха ушите ми или ритмичното пърхане на ангелски крила? Като че идваше отдалеч — дискретна, приглушена, небесна. Това е, което се купува с пари, помислих си, и колко прекрасно е да имаш пари, каквито щеш пари, парите на когото и да било. Пари, пари... мойт небесен рай.

Ескортирани от двете най-ислямски хурии — такива, каквито самият Мохамед би избрал, — ние навлязохме с танцова стъпка в това място на веселие, където всичко плуваше в син сумрак като светлината на Азия, процеждаща се през счупен аквариум. Очакваше ни маса, застлана с бяла дамска покривка, а в самия ѝ център беше поставена ваза с бледорозови рози, истински. Към сиянието на покривката се прибавяха и блещукащите отражения на звездите горе. И в очите на хуриите имаше звезди, а гърдите им, едва прикрити с воал, бяха като златни пашкули, напращели от звезден сок. Дори и говорът им беше звезден — неясен, ала съкровен, галещ, но далечен. Искряща каша, подправена с рожковите и алоето на етикета. И сред нея долових думата шампанско. Някои поръчваше шампанско. *Шампанско?* Но какво бяхме ние — херцози? Прокарах леко пръст по протритата си яка.

— Разбира се — каза Осиецки. — *Шампанско*, защо не?

— А може би и малко хайвер? — изломоти тази отляво.

— Разбира се! И хайвер!

Появи се продавачката на цигари — сякаш от някоя тайна врата. Макар в джоба ми все още да имах няколко насипни цигари, купихме три пакета цигари със златен филтър, защото златото отиваше на звездите, приглушените светлини, небесните арфи, свирещи някъде зад нас или около нас, Господ знае къде — всичко беше толкова сумрачно, дискретно, ултраефирно.

Едва бях отпил от шампанското, когато ги чух и двете да питат едновременно, сякаш през ларинкса на медиум: „Не желаете ли един танц?“

С Осиецки се изправихме като дресирани тюлени. Разбира се, ще танцуваме, защо не? Никой от нас не знаеше с кой крак се започва. Подът беше така излъскан, че ми се стори, че се движим на колелца. Танцувах бавно, много бавно, притиснали плътно до нас топлите си,

росни тела — цели от цветен прашец и звезден прах, а краката им се полюшваха като гумени растения. Какъв опияняващ парфюм лъхаше от гладките им като сатен членове! Те не танцуваха, те припадаха в обятията ни.

Върнахме се на масата и отново пихме от великолепно, пенливо шампанско. Зададоха ни няколко учтиви въпроса. Дали сме от отдавна в града. Какво продаваме? А после — „Не желаете ли да похапнете?“

Като че на мига до нас изникна келнер в пълна униформа. (Тук нямаше щракане с пръсти, нито кимане с глава или махване — всичко работеше с радар.) Огромно меню ни гледаше в очите. Беше пъхнал по едно в лапите ни, после се отдръпна и зае стойка мирно. Двете госпожици също преглеждаха менюто. Очевидно бяха гладни. За да ни улеснят, поръчаха и за нас заедно с тях.

Разбираха от храна тези любезни създания. Ястията изглеждаха превъзходни на вкус, трябва да отбележа. Стриди, омари, още хайвер, сирена, английски бисквити, макови кифлички — преапетитно угощение.

Забелязах, че Осиецки е придобил странно изражение. То стана още по-странно, когато келнерът се появи пак с нова кофичка с шампанско (поръчана по радара), което беше даже още по-освежително, още по-искрящо от първата двулитрова бутилка.

Искаме ли още нещо? Това дойде отзад. Вежлив, културен глас, обучаван от люлката.

Никой не каза нищо. Устите ни бяха препълнени. Гласът се оттегли в питагорейските сенки.

Посред изисканата вечеря едното от момичетата се извини. Трябвало да изпълни номера си. Появи се отново в центъра на стаята под оранжев прожектор. Човек-нож. Как успяваше да се кълчи така с омарите, хайвера и шампанското, които се търкаляха из шкембето ѝ, не можех да проумея. Тя беше боа-удушвач, поглъщаща се сама.

Докато вървеше изпълнението ѝ, онази на масата ни обсипваше с въпроси. Винаги с онзи тих, приглушен глас, от който капеха мед и мляко, но всеки въпрос ставаше все по-прямо, по-ясно, забелязах. Очевидно се прицелваше в ключа към нашето богатство. С какво точно изкарваме прехраната си? Погледът ѝ многозначително блуждаеше по облеклото ни. Имаше несъответствие, което я интригуваше, ако можем

да се изразим по този начин. Или пък бяхме твърде блажено доволни, твърде небрежни към светските фактори, участващи в ситуацията? Осиецки, неговата усмивка (уклончива), неговите нехайни, импровизирани отговори я дразнеха.

Отдадох цялото си внимание на акробатката. Нека Осиецки се оправя с раздела въпроси и отговори!

Номерът беше стигнал връхната точка, където трябваше да се симулира оргазъм. По изтънчен начин, разбира се. Държах чашата шампанско в едната си ръка, а в другата — сандвич с хайвер. Всичко вървеше гладко, дори и оргазмът на пода. Същите звезди, същият син сумрак, същият сдържан секс от оркестъра, същият келнер, същата покривка. Изведнъж всичко свърши. Леки звуци от аплодисменти, още един поклон, и ето я, връща се на празничната трапеза. Още шампанско, иска ли питане, още хайвер, още пилешки бутчета. Ах, да можеше да се живее така по дваайсет и четири часа в денонощието! Вече се потях обилно. Напъваше ме да си махна вратовръзката. („Не бива!“ — обади се слаб гласец вътре в мен.)

Тя беше застанала до масата.

— Бихте ли ме извинили? — попита. — Веднага се връщам.

Естествено, извинихме я. След такъв номер тя несъмнено трябваше да направи пиш-пиш, да си напудри лицето, да се поосвежи. Храната щеше да почака. (Нали не сме вълци.) И шампанското също. *И ние.*

Музиката отново засвири, някъде в синята нощ, дискретна, интимна — призрачен, шепнещ зов. Призрачна музика се носеше от върховете на гонадите. Понадигнах се и размърдах устни. За моя изненада тя не помръдна, нашият самотен ангел. Каза, че не била в подходящо настроение. Осиецки се пробва с чара си. Същият отговор. Дори още по-лаконичен. Храната също бе загубила привлекателността си за нея. Тя потъна в мъртво мълчание.

Ние с Осиецки продължихме да ядем и пием. Келнерите бяха спрели да ни безпокоят. Вече не се появяваха отникъде кофички с шампанско. Постепенно масите около нас опустяваха. Музиката утихна напълно.

Мълчаливката се изправи рязко и офейка, без дори да се извини.

— Скоро ще дойде сметката — отбеляза Осиецки, почти на себе си.

— И тогава какво? — попитах. — Имаш ли достатъчно да я платиш?

— Зависи. — Той се усмихна през зъби.

И разбира се, точно както той каза, се появи келнерът в пълна униформа със сметката в ръка. Осиецки я взе, гледа я дълго и се мота, пресметна я на глас няколко пъти, а после каза на келнера:

— Къде мога да намеря управителя?

— Елате с мен — отвърна келнерът, без лицето му да трепне.

— Връщам се след минутка — Осиецки размаха сметката като важно известие от фронта.

След минута или час — какво значение имаше? Бях негов съучастник. Изход нямаше. Играта свърши.

Опитвах се да си представя колко са ни оскубали. Каквато и да беше сумата, знаех, че Осиецки не разполага с нея. Седях там като плъх в дупката си и чаках капанът да щракне. Ожаднях. Протегнах ръка към шампанското и друг келнер, по риза, дойде и започна да раздига масата. Първо грабна бутилката. После раздигна и остатъците. Не пропусна и трошица. Най-накрая отнесе и покривката.

Зачудих се дали някой няма да измъкне и стола изпод мен — или ще ми тикне метла в ръката и ще ми изкомандва да се хващам на работа.

Когато си объркан, върви пусни една вода. Добра идея, рекох си. Така можеше и да мярна Осиецки.

Намерих тоалетната в края на коридора, тъкмо зад асансьора. Звездите бяха угаснали. Вече нямаше сини небеса. Само проста, всекидневна реалност — бях и брадясал. На връщане мярнах четирима-петима юнака, скупчени в ъгъла. Изглеждаха стъписани от ужас. Над тях се извисяваше грамадата на гад в униформа. Изглеждаше завършен побойник.

Но Осиецки не се виждаше никакъв.

Върнах се на масата и седнах. Бях ожаднял дори още повече. Чаша проста чешмяна вода би ме задоволила, но не смеех да си поискам. Синьото бе избледняло до пепел. Сега различавах предметите по-ясно. Беше като край на сън, когато краищата се разнищват.

„Какво ли прави той? — не спирах да се питам. — Дали се опитва да се измъкне с приказки?“

Потрисах се, като си помислех какво ще ни се случи, ако онова изчадие в униформа ни подбере.

Мина половин час, докато Осиецки се появи отново. Изобщо не изглеждаше по-зле от мъченията, които подозирах, че е изтърпял. Всъщност се усмихваше и се кискаше едновременно.

— Да вървим — каза той. — Всичко е уредено.

Скочих на крака.

— Колко? — попитах, докато препускахме към гардеробната.

— Познай!

— Не мога.

— Почти стотарка — каза той.

— Не!

— Чакай — рече той. — Изчакай, докато излезем.

Сега мястото изглеждаше като фабрика за ковчези.

Наоколо скитаха само привидения. На дневна светлина сигурно изглеждаше още по-зле. Сетих се за ония момци, дето ги видях скупчени в ъгъла. Зачудих се как ли ще изглеждат те — след процедурата.

Когато излязохме навън, се зазоряваше. Нищо не се виждаше освен препълнените кофи за боклук. Дори и котките бяха изчезнали. Запътихме се бързо към най-близката метростанция.

Той се изкикоти. После каза:

— Не ни струва и грош.

Започна да ми обяснява какво се е случило в кабинета на управителя. „За ненормален — помислих си — ти си хитър като лисица!“

Ето какво станало... След като извадил от джобовете си всичките си пари в брой — някакви си дванайсет-тринайсет долара — той предложил да напише чек за остатъка. Управителят, разбира се, му се изсмял в лицето. Попитал Осиецки дали е забелязал нещо на път за кабинета му. Осиецки много добре знаел за какво говори той. „Говорите за онези мъже в ъгъла?“ — да, и те били предложили да платят с фалшиви чекове. Посочил часовниците и пръстените на бюрото си. Осиецки разбрал и това. После, невинен като агънце, предложил да ни задържат, докато банките отворят. Телефонно обаждане щяло да потвърди има ли покритие чекът, или не. Последвал

разпит. Къде работел? В какво? Откога живеел в Ню Йорк? Женен ли бил? Имал ли и спестовна сметка? И така нататък.

Онова, което всъщност обърнало нещата в негова полза, мислеше Осиецки, била визитката, която той показал на управителя. Тя и чековата книжка — и двете били на името на виден архитект, приятел на Осиецки. Оттам нататък натискът отслабнал. Върнали му чековата книжка и Осиецки веднага написал чек — включително и щедър бакшиш за келнера!

— Смешна работа — рече той. — Но този дребен щрих — бакшишът — ги впечатли. *Мен* той би ме направил подозрителен. — Той се ухили по обичайному, този път с малко плюнка. — И това беше.

— Но какво ще каже приятелят ти, когато открие, че си подписал чек от негово име?

— Нищо — беше спокойният отговор. — Той е мъртъв. Почина само преди два дни.

Естествено, смятах да го попитам как така чековата книжка на приятеля му се е оказала у него, но си рекох „майната му! Човек, който е побъркан и хитрец едновременно, може всичко да обясни. Зарежи!“

И вместо това попитах:

— Не си прост ти, а?

— Налага ми се — отвърна той. — Поне в този град.

Докато пътувахме с метрото, той се наведе и изкрещя в глухото ми ухо:

— Хубав рожден ден, а? Хареса ли ти шампанското? Тия бяха прости... всеки можеше да ги преметне!

На Бъро хол, където отново излязохме на въздух, той се спря и се загледа в небето — лицето му грееше от радост и доволство.

— Кукуруигууу! — изкукурига той, а после раздрънка монетите в джоба си. — Какво ще кажеш да закусваме при Джо?

— Чудесно — отвърнах. — Бекон с яйца ще ми дойде добре.

Докато влизахме в ресторанта — „Значи според теб постъпих доста хитро, а? Това нищо не беше. Трябваше да ме видиш в Монреал. Искам да кажа, като въртях публичния дом.“

Изведнъж се паникьосах. Пари... кой имаше нари? Нямаше отново да изтърпя същото представление.

— Какво те прихваща? — попита той. — Имам пари, разбира се.

— Имам предвид в брой. Не ми ли каза, че си жертвал банкнотите от джоба ти?

— Как не — рече. — Върнаха ми ги, като подписах чека.

— Поех шумно въздух.

— Олеле! — възкликнах. — Това удари всичко в земята! Ти не си хитрец, ти си магьосник!

Сега не говорим за друго, освен за Париж. Париж ще реши всичките ни проблеми. Междувременно всеки трябва да си намери работа. Стася ще прави кукли и посмъртни маски. Мона ще продава своята кръв, защото моята не струва.

Междувременно, каквито сме си работни пиявици, нови балами предлагат да им изсмучем кръвта. Един от тях е индианец чероки. Индианец-никаквец — вечно пиян и гаден. Обаче като се напие, си хвърля парите на вятъра... Друг пък предложи да ни плаща наема всеки месец. Остави първата вноска в плик под вратата преди няколко нощи, докато спяхме като заклани. Има и един хирург евреин, също намислил да помага — специалист по джудо. Доста странно за човек с неговото положение — това ме стъписва. Добър е за щрих в последния момент. После, онзи мошеник, дето те двете го бяха вдигнали на крака. В замяна на услугите си той иска сегиз-тогиз по някой сандвич, върху който някоя от тях трябва да направи малко пиш-пиш.

По време на този нов изблик на безумие сменихме стенната украса — сега жилището прилича на музея на мадам Тюсо. Нищо друго освен скелети, посмъртни маски, арлекини-дегенерати, надгробни камъни и мексикански божества — всичките в крещящи цветове.

От време на време, дали от вълнение или от безумните им напъни, те получават страхотни пристъпи на повръщане. Или дрисък. Едно след друго, като в „Рамаяна“.

После един ден, отвратен от всичката тая безсмислена дейност, ме осени умна идея. Ей тъй на, реших да се свържа с брата на Мона — не онзи от Уест Пойнт, а другият, по-малкият. Тя винаги го описваше като много искрен и много прям. Не знаел как се лъже, така се изрази веднъж.

Да, защо пък да нямам куража за един задушевен разговор? Няколко прости факти, няколко студени истини щяха да бъдат приятна интермедия в непрекъснатия поток от фантазии и суетня.

И така, обаждам му се. За моя почуда той няма търпение да дойде да се видим. Казва, че отдавна искал да ни посети, но Мона не щяла и да чуе. Звучи умно, откровено, общо взето *sympathique* по телефона. Момчешки, все едно ми обяснява, че скоро се надява да стане адвокат.

Един поглед към музея на изродите, който обитаваме, и той е втрещен. Обикаля наоколо в транс, зяпа това и онова, клати неодобрително глава.

— Значи така живеете? — повтаря той отново и отново. — Идеята е *нейна*, без съмнение. Боже, колко е смахната тя!

Предлагам му чаша вино, но той ме осведомява, че не близва алкохол. Кафе? Не, чаша вода е достатъчна.

Питам го дали тя винаги е била такава. В отговор той ми обяснява, че никой в тяхното семейство не знаел много за нея. Тя вечно била самостоятелна, вечно потайна, вечно се преструвала, че нещата са други, а не такива, каквито са. Нищо друго освен лъжи, лъжи и лъжи.

— Но каква беше, преди да постъпи в колежа?

— *Колеж* ли? Тя и гимназия не е завършила. Напусна дома на шестнайсет години.

Намекнах възможно най-тактично, че вероятно условията у дома са я потискали.

— Може би не е могла да приеме мащехата си — додадох.

— *Мащеха* ли? *Казала* ти е, че е имала мащеха? Кучка такава!

— Да — отвърнах. — Вечно настоява, че не се разбирала с мащехата си. От друга страна, много обичала баща си. Така твърди тя. Били много близки.

— И какво друго? — устните му бяха присвити от гняв.

— О, много неща. Например, сестра ѝ я мразела. Така и не знаела *защо*.

— Не казвай нищо повече — каза той. — Престани! Напротив! Точно обратното. Майка ми беше най-милата майка. Тя беше истинската ѝ майка, а не мащеха. Що се отнася до баща ми, той така ѝ се вбесяваше, че я пребиваше безмилостно. Най-вече заради лъжите ѝ... Сестра ѝ, казваш. Да, тя е нормална, конвенционална личност, а и

е много хубава. В нея никога не е имало никаква омраза. Напротив, правела всичко по силите си да облекчи живота на всички. Но с такава кучка никой не можел да се оправи. Трябвало всичко да става на нейната. Когато не ставало, заплашвала, че ще избяга.

— Не разбирам — казах. — Знам, че е родена лъжкиня, но... Да обръща всичко с главата надолу — защо? Какво се опитва да докаже?

— Тя винаги е смятала, че е по-горе от нас — отвърна той. — Ние бяхме твърде прозаични, твърде конвенционални за нейния вкус. Тя беше нещо — актриса според нея. Но нямаше талант, нито капчица. Беше твърде театрална, ако ме разбираш. Но трябва да призная, че винаги знаеше как да направи благоприятно впечатление на другите. Имаше природна дарба да мами хората. Както ти казах, откакто офейка, не знаем нищо или почти нищо за живота ѝ. Виждаме я може би веднъж годишно, ако не и по-рядко. Тя винаги пристига с куп подаръци, като принцеса. И винаги с торба лъжи за великите си начинания. Но никога не можеш да налучкаш с какво точно се занимава.

— Трябва да те попитам за нещо — казах. — Кажете ми, вашите евреи ли са?

— Разбира се — отвърна той. — Защо? Да не би да се е опитала да те убеди, че не е еврейка? Тя единствена негодуваше, че е еврейка. Направо подлудяваше майка ми. Предполагам, че никога не ти е казвала истинската ни фамилия? Разбираш ли, баща ми я сменил, когато сме дошли в Америка. Тя означава смърт на полски.

Сега той имаше въпрос към мен. Чудеше се как да го формулира. Най-накрая го изплю, ала се изчерви.

— Притеснява ли те тя? Да не би да имате трудности в брака?

— О — отвърнах — имаме своите проблеми... като всяка женена двойка. Да, много проблеми. Но ти няма защо да се тревожиш за тях.

— Тя нали не хойка с... с други мъже?

— Неее, не точно. — Боже, само да знаеше! — Тя ме обича и аз я обичам. Без значение какви недостатъци има, тя е единствената — за мен.

— Тогава какво има?

Бях объркан — как да го кажа, без да го шокирам твърде много. Трудно било да се обясни, казах.

— Няма нужда да премълчаваш — каза той. — Мога да го понеса.

— Ами... разбираш ли, тук живеем трима души. Това, дето го виждаш по стените — това го прави третият човек. Тя е момиче горе-долу на годините на сестра ти. Ексцентричен образ, която сестра ти като че идолизира. (Много странно ми прозвуча, като казах „сестра ти“.) Понякога чувствам, че тя мисли повече за тази своя приятелка, отколкото за мен. Доста напечено става, ако ме разбираш.

— Разбирам — отвърна той. — Но защо не я изхвърлиш?

— Тъкмо там е работата — *не мога*. Не че не съм опитвал. Обаче не става. Ако тя напусне, и сестра ти ще си отиде.

— Не съм изненадан — рече той. — Много ѝ приляга. Не че според мен тя е лесбийка, нали ме разбираш. Тя обича да се обвързва. Каквото и да е, стига да предизвика сензация.

— Какво те прави толкова сигурен, че тя вероятно не е влюбена в онази другата? Сам казваш, че не си я виждал често през последните години...

— Тя си пада по мъже — каза той. — Това го знам.

— Изглеждаш ужасно сигурен.

— И съм. Не ме питай защо. Просто съм. Не забравяй, независимо дали тя си го признава или не, във вените ѝ тече еврейска кръв. Еврейските момичета са верни, дори и когато са странни и непокорни като нея. То е в кръвта...

— Хубаво ми е да го чуя — казах аз. — Само се надявам и да е вярно.

— Знаеш ли какво си мисля? Трябва да дойдеш да ни видиш, да поговориш с майка ми. Тя много ще се радва да се запознае с тебе. Тя няма представа за що за човек се е омъжила дъщеря ѝ. Както и да е, тя ще ти изясни всичко. Това ще я накара да се почувства добре.

— Може би ще дойда — казах. — Истината не може да навреди. Освен това, любопитен съм да знам как изглежда истинската ѝ майка.

— Добре — каза той. — Да се разберем за дата.

Определих срещата за след няколко дена. Стиснахме си ръцете.

Докато затварях вратата след него, той каза:

— На нея ѝ трябва един як бой. Но ти не си от тези, нали?

Няколко дена по-късно почуках на вратата им. Беше вечерта, времето за вечеря беше минало. Отвори брат й. (Надали си спомняше, че преди няколко години, когато наминах да проверя дали Мона наистина живее там или адресът е фалшив, той ми беше затръшнал вратата.) Сега влязох вътре. Малко се бях поразтреперал. Колко често се опитвах да си представя този интериор, този неин дом, да я поставя сред семейството й като дете, като момиче, като зряла жена!

Майка й дойде да ме поздрави. Същата жена, която бях мярнал преди години да простира прането. Жената, която бях описал на Мона само за да ми се изсмее тя в лицето. (Това е била леля ми!)

Изражението на майката беше тъжно, измъчено от грижи. Сякаш не се беше смяла или усмихвала от години. Говореше с лек акцент, но гласът й беше приятен. Ала никак не приличаше на този на дъщеря й. Нито пък забелязвах някаква прилика в чертите им.

Прилягаше й — *защо*, не можех да кажа — да заговори направо по същество. Тя истинска майка ли й беше или мащеха? (Това беше най-голямата болка.) Тя отиде до шкафа и извади няколко документа. Единият беше брачното й свидетелство. Другият — актът за раждане на Мона. После снимки — на цялото семейство.

Седнах на масата и ги разгледах подробно. Не че ги мислех за подправени. Бях потресен. За първи път се сблъсках с фактите.

Записах името на селото в Карпатите, където бяха родени майка й и баща й. Разгледах снимката на къщата, в която бяха живели във Виена. Дълго и с обич съзерцавах всички снимки на Мона, като започнем с повитото бебе, през странното чуждо дете с дълги черни къдрици, та до петнайсетгодишната Режав или Моджеска, чиито дрехи изглеждаха гротескно, ала някак си успявах да подчертаят индивидуалността й. Ето го и баща й — който толкова я обичал! Красив, изискан на вид мъж. Можеше да е лекар, секретар на хазната, композитор или скитащ учен. Що се отнася за онази нейна сестра, да, тя беше даже още по-красива от Мона, не можеше да се отрече. Но красотата се разтваряше в кротостта й. Бяха от едно и също семейство, но едната принадлежеше на народа си, докато другата бе див плод, роден от вятъра.

Когато най-сетне вдигнах очи, видях, че майка й плаче.

— Значи тя ти е казала, че аз съм й мащеха? Какво я е накарало да каже подобно нещо? И че съм се държала жестоко с нея... че не съм

искала да я разбера. Не разбирам... не разбирам.

Разрида се горчиво. Братът се приближи и я прегърна.

— Не го приемай толкова навътре, мамо. Тя винаги си е била странна.

— Да, странна, но това... това е все едно предателство. Срамува ли се тя от мен? Какво съм направила, кажи ми, че да се държи така?

Исках да кажа нещо утешително, но не можех да намеря думи.

— Жал ми е за *тебе* — каза майката. — Сигурно никак не ти е лесно. Ако не бях я родила, бих повярвала, че е нечие чуждо дете, не мое. Повярвай ми, като малка не беше такава. Не, тя беше добро дете, уважаваше възрастните, беше послушна, гледаше все да ти угоди. Промяната дойде внезапно, сякаш дяволът я обсеби. Вече нищо, което казвахме или вършехме, не ѝ харесваше. Превърна се в непозната сред нас. Какво ли не опитахме, но без полза.

Тя отново рухна, зарови лице в шепите си и зариде. Неконтролируеми спазми разтресоха цялото ѝ тяло.

Искаше ми се да си тръгна колкото се може по-бързо. Бях чул достатъчно. Но те настояха да ме почерпят с чай. И аз седнах и заслушах. Изслушах историята на живота на Мона още от времето, когато е била дете. Любопитно, но в нея нямаше нищо необичайно или забележително. (Само една дребна подробност улучи целта. „Тя винаги си виреше носа.“) В някакъв смисъл беше доста утешително да знаеш тези прости факти. Сега можех да свържа двете страни на монетата... Що се отнася до внезапната промяна, това не ме слиса чак толкова. И с мен се беше случило същото, в края на краищата. Какво ли знаят майките за рожбите си? Подтикват ли своенравните да споделят своите тайни копнежи? Опитват ли се да проникнат в сърцето на детето? Признават ли някога, че и те са чудовища? И ако едно дете се срамува от кръвта си, как ще го съобщи на майка си?

Като гледах тази жена, тази майка, и я слушах, не откривах в нея нищо, което, ако бях нейна рожба би ме привлякло към нея. Дори и само жалният ѝ вид би ме отблъснал. Да не говорим за гордостта ѝ. Виждаше се, че синовете ѝ се държат добре с нея — еврейските синове обикновено са такива. А и едната дъщеря, слава на Йехова, се беше омъжила успешно. Но я имаше и черната овца, този трън в задника ѝ. Мисълта за това я изпълваше с вина. Беше се провалила. Беше родила

гнил плод. И тя, дивачката, се беше отрекла от нея. Какво по-голямо унижение би могла да понесе една майка от това, да я нарекат мащеха?

Не, колкото повече я слушах, толкова повече плачеше и ридаеше, толкова повече чувствах, че тя не обича истински дъщеря си. Ако някога я беше обичала, то беше като дете. Никога не бе положила усилие да разбере дъщеря си. В декларациите ѝ имаше нещо фалшиво. Онова, което искаше тя, беше дъщеря ѝ да се върне и на колене да я моли за прошка.

— Доведете я тук — примоли се тя настойчиво, докато се сбогувах с тях. — Нека застане тук във ваше присъствие и повтори тези клевети, ако смее. Като ваша съпруга тя е длъжна да ви направи поне тази услуга.

От начина, по който говореше, подозирах, че тя изобщо не е убедена, че ние наистина сме женени. Изкушавах се да ѝ кажа: „Да, когато дойдем, ще донеса и брачното свидетелство.“ Но си сдържах езика.

После тя стисна ръката ми и се поправи:

— Кажете ѝ, че всичко е забравено — смънка тя.

Думи на майка, помислих си аз. Но в същото време кухи.

На път за станция L направих пълна обиколка на квартала. Нещата се бяха променили, откакто двамата с Мона обикаляхме тук за последен път. Трудно намерих къщата, където някога я бях изправил до стената. Незастроеният парцел, където се бяхме скъсали от чукане в калта, вече не беше незастроен. Нови сгради, нови улици навсякъде. Ала продължавах да скитам. Този път беше с друга Мона — петнайсетгодишната трагичка, чиято снимка бях видял за първи път преди няколко минути. Колко поразителна беше, дори и в тази неловка възраст! Каква чистота в погледа ѝ! Толкова откровен, толкова търсещ, толкова заповеднически.

Мислех за онази Мона, която бях чакал пред залата за танци. Опитах се да съчетая двете. Не можах. Скитах из неприветливите улици с двете Мони под ръка. Никоя от тях вече не съществуваше. Нито пък аз, може би.

ДЕСЕТА ГЛАВА

Очевидно беше — дори и за заблуден глупак като мен — че ние тримата никога нямаше да пристигнем заедно в Париж. И затова, когато получих писмо от Тони Марела, които ми пишеше да се явя на работа след няколко дни, се възползвах от възможността да им обясня какво мисля аз по въпроса. В откровен разговор, на какъвто отдавна не се бяхме радвали, аз им предложих като по-мъдро да прескочат оттатък веднага щом средствата им го позволяват, а аз да ги последвам по-късно. Сега, когато работата се беше материализирала, можех да поживея с нашите и така да поспестя пари за пътуването. Или пък при нужда да им изпратя малко мангизи. Наум не си представях никой от нас да замине за Европа в близките месеци. Може би никога.

Не ми трябваше да чета мисли, за да забележа колко им олекна от това, че няма да ги придружавам. Разбира се, Мона се опита да настоява да не живея при родителите си. Ако трябвало да ходя някъде, според нея трябваше да се нанесе при Улрик. Престорих се, че ще си помисля.

Както и да е, нашият кратък откровен разговор като че им вдъхна нов живот. Сега всяка вечер носеха само и единствено добри вести. Всичките им приятели, както и баламите, обещаха да дадат по нещичко за пътните. Стася си беше купила малък френски разговорник. Аз бях куклата-доброволец, върху която тя упражняваше идиотските си изрази: „*Madame, avez-vous une chambre a louer? A quel prix, s'il vous plait? Y a-t-il de l'eau courante? Et du chauffage central? Oui? C'est chic. Merci bien, madame!*“^[1] И така нататък. Или пък ме питаше знам ли по какво се различават *une facture* и *l'addition*. *L'oeil* беше око в единствено число, *les yeux* — в множествено. Шантава работа! А ако прилагателното *sacre* стоеше преди съществителното, значението му беше съвсем различно от това, когато се намираше след съществителното. Какво знаеш за това? Много интересно, нали? Но на мен не ми пукаше за тези тънкости, щях да ги науча, като му дойде времето, по свой собствен начин.

На гърба на пътеводителя, който беше купила, имаше карта на линиите на метрото. Това ме очароваше. Тя ми показваше къде е Монмартър, къде — Монпарнас. Сигурно първо щяха да отидат на Монпарнас, защото там се събираха повечето американци. Посочи ми също и Айфеловата кула, Люксембургската градина, битпазара, кланиците и Лувъра.

— Къде е Мулен Руж? — попитах я.

Наложи се да провери в указателя.

— А гилотината — къде я държат?

На това не можа да отговори.

Не можах да устоя да не отбележа колко улици са кръстени на писатели. Сам разгръщах картата и проследявах улиците с имената на прочутите: Рабле, Данте, Балзак, Сервантес, Виктор Юго, Вийон, Верлен, Хайне... После философите, историците, учените, художниците, музикантите — и най-накрая великите воини. Историческите имена нямаха край. Как се образоваш, мислех си аз, с една проста разходка из такъв град! Представете си как излизате на улица, или площад, или... *impasse* ли беше? — кръстена на Версенжеторикс. (В Америка никога не ми се беше случвало да попадна на улица, кръстена на Даниъл Буун, макар че на някое място като Южна Дакота може и да съществуваше такава.)

Една улица, която Стася ми посочи, ми се заби в ума — на нея се намираше Академията за изящни изкуства (Каза, че се надява един ден да учи там.) Името на улицата беше „Бонапарт“. (Знаех ли тогава, че това ще е първата странична уличка, която ще обитавам след пристигането си в Париж.) През една пряка — на улица „Висконти“ — някога Балзак държал издателство, начинание, което щяло да го разори в идните години. На друга пресечка на улица „Бонапарт“ някога живял Оскар Уайлд.

Дойде денят, в който трябваше да се явя на работа. Пътуването до канцеларията на Парковия отдел беше дълго-предълго. Тони ме чакаше с разтворени обятия.

— Не се налага да се бъхтиш до смърт. — Имаше предвид, в качеството ми на гробар. — Просто се пробвай. Никой няма да ти

държи сметка. — Тупна ме яко по гърба. — Достатъчно силен си, за да държиш лопата, нали? И да караш количката с пръст?

— Естествено, че съм — уверих го.

Той ме представи на началника, нареди му да не ме юрка много и се запъти с бавна крачка към канцеларията. Каза, че след седмица ще работя до него, в собствения кабинет на пълномощника.

Хората се държаха с мен любезно, вероятно заради меките ми ръце. Давах ми само най-леката работа. С нея можеше да се справи и момченце.

Първия ден ми беше изключително приятно. Ръчен труд — колко хубаво беше! А и свежият въздух, мирисът на пръстта, чуруликащите птички! Нов подход към смъртта. Какво ли беше да изкопаеш собствения си гроб? Жалко, рекох си, че ние всички сме задължени да направим тъкмо това на някой етап от живота си. Човек може би би се чувствал по-уютно в гроб, изкопан със собствените му ръце.

Какъв апетит ми се отвори, когато се прибрах вечерта от работа! Не че някога ми е липсвал. Странно — да се върнеш от работа като всеки обикновен човечец и да намериш вкусна вечеря, която очаква да я погълнеш! На масата имаше цветя, както и бутилка от най-хубавото френско вино. Малцина гробокопачи у дома ги очакваше такова угощение. Заслужил гробокопач, това бях аз. Шекспиров гробокопач. Наздраве!

Естествено, това беше първата и последна такава вечеря. И все пак жестът беше мил. В края на краищата не заслужавах изключително внимание за честния си труд.

С всеки ден работата ставаше малко по-тежка. Великият момент дойде, когато стоях на дъното на дупка и хвърлях лопати пръст през рамо. Прекрасно творение. *Дупка в земята?* Има дупки и дупки. Това беше свещена дупка. Специална, от Адам Кадмус до Адам Омега.

Бях всичко в деня, когато стигнах дъното. Бях копачът и изкопаното. Да, тъкмо на дъното на гроба, с лопата в ръка, разбрах, че в усилията ми има нещо символично. Макар че тялото на друг щеше да легне в тази дупка, чувствах се като на собственото си погребение. (*J'aurai un bel enterrement.*) Беше забавна книжка — онази, „Погребението ми ще е прекрасно“. Но не беше забавно да стоиш в бездънна яма, обхванат от лошо предчувствие. Може би наистина копаех собствения си гроб, символично казано. Е, след ден-два

посвещаването ми щеше да завърши. Можех да го понеса. Освен това скоро щях да докосна и първата си заплата. Какво събитие! Не че сумата беше голяма. Не, но я бях спечелил „с пот на чело“.

Сега беше четвъртък. После петък. После — денят на заплата.

В четвъртък, този ден на лошите предчувствия, атмосферата вкъщи бе просмукана от нов елемент. Не можех да кажа какво точно ме обезпокои толкова. Със сигурност не беше това, че те бяха свръхестествено весели. Често ги прихващаше така. Очаквах твърде много — само така можех да го изразя. Но какво? И начинът, по който ми се усмихваха — така, както се усмихваш на дете, нетърпеливо да узнае нещо. Усмивка, която казва: „Ти само почакай, съвсем скоро ще разбереш!“ Най-тревожното беше, че нищо казано от мен не ги дразнеше. Бяха непоклонливо безучастни.

Следващата вечер, в петък, се прибраха с баретки. „Какво ги прихваща? — запитах се. — Да не би да си мислят, че са вече в Париж?“ Забавиха се прекомерно в банята. И пак пееха, пееха като луди — едната в банята, другата под душа. „Нека те наричам «мила», влюбен съм... ооо-оо-оо...“ А после — „Типерари“. Голяма веселба. Как се смееха и се кискаха! Преливах от щастие, дявол ги взел!

Не можах да устоя да не надникна. Стася стоеше във ваната и търкаше катеричката си. Не изпищя, нито дори възкликна „О!“. Що се отнася до Мона, тя току-що беше излязла изпод душа с хавлия, метната около кръста.

— Ще те подсуша — казах аз и грабнах хавлията.

Докато я търках, галех и милвах, тя мъркаше като котка. Най-накрая я напръсках цялата с одеколон. И това ѝ хареса.

— Прекрасен си — каза ми тя. — Наистина те обичам, Вал. Наистина. — Прегърна ме сърдечно.

— Утре ще ти плащат, нали? — продължи тя. — Искан ми се да ми купиш сутиен и чифт чорапи. Имам страшна нужда от тях.

— Разбира се — отвърнах. — Нещо друго желаш ли?

— Не, мили Вал, това е всичко.

— Сигурна ли си? Мога да ти купя всичко, от което се нуждаеш — утре.

Тя ме погледна свенливо.

— Добре, само още едно нещо.

— Какво?

— Букетче теменужки.

Увенчахме тази сцена на брачно блаженство с едно разкошно ебане, два пъти прекъсвано от Стася, която се преструваше, че търси това или онова и продължи да снове из коридора дори и след като утихнахме.

А после се случи нещо наистина смахнато. Тъкмо когато задрямвах, и кой дойде до леглото, наведе се и ме целуна по челото — Стася!

— Лека нощ! — пожела ми тя. — Приятни сънища!

Бях твърде изтощен, че да тормозя мозъка си с тълкувания на този странен жест. „Самотна е, ето какво!“ — само това можах да измисля в момента.

На сутринта те се вдигнаха още преди да се разсъня. Пак весели, пак нетърпеливи да ми угодят. Можеше ли да ги е прихванало заради заплатата, която щях да донеса? И защо ягоди за закуска? Ягоди, удавени в сметана. Леле!

После се случи още едно необичайно нещо. Като тръгнах, Мона настоя да ме изпрати до вратата.

— Какво става? — попитах. — Защо?

— Искам да те изпратя, това е. — И тя ми хвърли една от онези усмивки, снизходително-майчинските.

Остана до парапета в лекото си кимоно, докато се отдалечавах. По средата на пряката се обърнах да видя още ли е там. Там беше. Махна ми за довиждане. И аз ѝ махнах.

Във влака дремнах за кратко. Какво прекрасно начало на деня! И нямаше повече гробове за копаене. Ягоди за закуска. Мона, която ми маха за довиждане. Всичко беше толкова прекрасно, че нямаше накъде повече. Върховно. Най-сетне бях влязъл в релси.

В съботите работехме на половин ден. Взах си надниците, обядвах с Тони, докато той ми обясняваше какви са новите ми задължения, после се разходихме из парка и най-накрая се прибрах вкъщи. На връщане купих два чифта чорапи, сутиен, букетче теменужки и немски кейк с извара. (С кейка щях да се почерпя сам.)

Когато стигнах вкъщи, вече се беше стъмнило. Вътре не светеше. Странно, помислих си. Да не би да си играеха на криеница с мен?

Влязох, запалих няколко свещи и се огледах набързо. Нещо не беше наред. За миг си помислих, че вкъщи са влезли крадци. Погледът към стаята на Стася само засили опасенията ми. Куфарите ѝ ги нямаше. Всъщност в стаята не беше останало нищо нейно. Дали не беше избягала от клетката? Заради това ли беше целувката за лека нощ? Огледах останалите стаи. Някои от чекмеджетата на бюрото бяха отворени, навсякъде бяха разхвърляни дрехи. Безпорядъкът издаваше, че евакуацията е била бурна и внезапна. Премалата, която ме бе обзела на дъното на гроба, ме връхлетя.

Стори ми се, че виждам лист хартия на бюро го до прозореца — вероятно бележка. И разбира се, там под преспапието имаше бележка, написана с молив. Почеркът беше на Мона.

„Скъпи Вал — гласеше тя. — Тази сутрин отплувахме с «Рокамбол». Нямах куража да ти го кажа. Пиши ми чрез Американ Експрес, Париж. С обич...“

Прочетох я пак. Всеки го прави, когато вестта е съдбова. После се строполих на стола до бюрото. Отначало сълзите бликнаха бавно, капка по капка. После рухнаха. Скоро ридаех. Ужасни ридания, които ме разтърсваха из основи. Как можа да ми причини това? Знаех, че щяха да заминат без мен — но не така. Да избягат като две непослушни деца. И това разиграване в последната минута — „Донеси ми букетче теменужки!“ Защо? За да ме заблуди? Беше ли нужно? Дали не се бях вдетинил? Само с децата се държат така.

Въпреки всичките ридания, в мен се надигна гняв. Вдигнах юмрук и ги наругах — нарекох ги двойка кучки измамници. Молах се корабът да потъне, кълнях се, че и грош няма да им изпратя, никога, ако ще да умират от глад. После, за да ми олекне, станах и запокитих преспапието по снимката, окачена над бюрото. Грабнах една книга и строших още една картина. Минавах от стая в стая и помитах де що видя. Изведнъж забелязах в един ъгъл купчина изоставени дрехи. Бяха на Мона. Взвах всяка от тях — пликчета, сутиен, блуза — и механично ги душех. Все още воняха на нейния парфюм. Събрах ги и ги напъхах под възглавницата ми. После закрепях — крещях, крещях, крещях. А когато свърших с крясъците, запях — „Нека те наричам

«мила»... влюбен съм в те-е-ееб“. Кейкът се блещеше насреща ми. „Майната ти!“ — креснах, наградих го и го размазах в стената.

Тъкмо тогава вратата тихо се отвори. Там, с ръце, скръстени на гърдите, стоеше едната от сестрите холандки от горния етаж.

— Горкичкият ми, миличкият ми той — каза тя, приближи се и понечи да ме прегърне. — Моля те, моля те, не го приемай толкова тежко! Знам какво ти е... да, ужасно е. Но те ще се върнат.

Тези нежни думички отново накараха сълзите ми да бликнат. Тя ме прегърна и ме целуна и по двете бузи. Не възразих. После ме поведе към леглото, седна и ме придърпа до себе си.

Въпреки скръбта не можах да не забележа мърлявия ѝ вид. Над протърканата ѝ пижама — явно я носеше но цял ден — беше метнала лекьосано кимоно. Чорапите ѝ се бяха събрали на глезените. От чорлавата ѝ коса висяха фиби. Беше повлекана, нямаше грешка. Но повлекана или не, тя наистина се тревожеше, наистина я беше грижа за мен.

Обгърнала с ръка раменете ми, тя нежно, ала тактично ми съобщи, че от известно време била забелязала какво става. „Но трябваше да си държа езика“ — каза тя. После млъкна и ми позволи да се поддам на скръбта. Най-сетне ме увери, че Мона ме обича. „Да — каза тя. — Много те обича.“

Понечих да възразя срещу това, когато вратата отново се отвори тихо и влезе и другата сестра. Тази беше по-добре облечена и по-привлекателна. Приближи се каза няколко тихи думи и се настани от другата ми страна. Сега и двете ми държаха ръцете. Каква картинка само!

Такава загриженост! Да не би да си въобразявах, че съм готов да си пръсна мозъка? Отново и отново ме уверявах, че всичко било за добро. Търпение, търпение! В крайна сметка всичко щяло да се оправи. Било неизбежно, казаха. Защо? Защото съм бил такъв свестен човек. Господ ме изпитвал, това било.

— Често — каза първата — ни се искаше да слезем и да те утешим, но не смеехме да се натрапваме. Знаехме какво ти е. Усещахме те кога крачиш насам-натам, насам-натам. Сърцата ни се късаха, но какво ли можехме да сторим?

Всичкото това съчувствие вече започват да ми идва много. Станах и запалих цигара. Повлеканата се извини и изтича горе.

— Ще се върне след минутка — каза другата и започна да ми разказва за живота им в Холандия. Нещо, което каза, или начинът, по който го каза, ме разсмя. Тя плесна радостно с ръце.

— Виждаш ли, че в края на краищата не е толкова зле? Все още се смееш!

Щом го каза, аз се разсмях силно, още по-силно. Беше невъзможно да се каже дали се смея или рева. Не можех да се спра.

— Ето, виждаш ли — изгука тя и ме притисна към нея. — Положи глава на рамото ми. А така. Леле, ама ти имаш нежно сърце!

Колкото и нелепо да беше, стана ми хубаво, като се отпуснах на рамото ѝ. Дори усетих как нагонът ми леко се размърда, заключен в майчинската ѝ прегръдка.

Сестра ѝ се върна с поднос с гарафа, три чаши и бисквити.

— От това ще ти стане по-добре — и тя ми наля шнапс.

Чукнахме се с чаши, сякаш празнувахме щастливо събитие, и ги изгълтахме. Чиста огнена вода.

— Пийни още — обади се другата и напълни отново чашите. — Какво, не ти ли става хубаво? Изгаря те, а? Но и ти дава дух.

Изпихме скорострелно още две-три. И всеки път ми казваха „Сега не ти ли е по-добре?“

По-добре или по-зле, не можех да кажа. Знаех само, че червата ми горят. А после стаята се завъртя.

— Легни си — подканиха ме те, сграбчиха ме под мишница и ме сложиха на леглото. Протегнах се в цял ръст, безпомощен като бебе. Те свалиха самото ми, после ризата, после — панталоните и обувките. Не протестирах. Те ме преобърнаха и ме завиха.

— Поспи — казаха ми. — По-късно ще те извикаме. Като се събудиш, ще сме ти сготвили вечеря.

Затворих очи. Стаята се въртеше още по-бързо.

— Ще се грижим за тебе — каза едната.

— Добре ще се грижим — додаде втората. Двете излязоха на пръсти от стаята.

Събудих се в раните утринни часове. Стори ми се, че звънят църковните камбани. (Тъкмо онова, което каза майка ми, докато се опитваше да си спомни часа на раждането ми.) Станах и пак прочетох бележката. Сега вече бях навлезли дълбоко в открито море. Бях огладнял. Намерих парче от кейка на пода и го изгълтах. Колкото бях

гладен, бях още по-жаден. Изпих няколко чаши вода една след друга. Главата ме наболяваше. После се промъкнах обратно в леглото. Но вече не ми се спеше. Призори станах, облякох се и се измъкнах навън. По-добре беше да вървя, отколкото да лежа и да мисля. Ще вървя и ще вървя, мислех си, докато рухна на земята.

Не стана както го мислех. Свеж или уморен, мислите никога не спират. Човек обикаля в кръгове все на едно и също място и винаги се връща в самия център: неприемливото настояще.

Как прекарах остатъка от деня, напълно ми се губи. Спомням си само, че болката в сърцето ставаше все по-силна. Нищо не можеше да я успокои. Не беше нещо вътре в мен — бях самият аз. Аз бях болката. Ходеща, говореща болка.

Да можех да се завлека до кланицата и да ги накарам да ме гътнат като вол — щеше да е акт на милост. Само един бърз удар — между очите. Това и само това можеше да убие болката.

В понеделник сутринта се явих на работа както обикновено. Наложих се да изчакам цял час, преди Тони да се появи. Той само ме погледна и ме попита:

— Какво е станало?

Разказах му накратко. Самата любезност, той рече:

— Да вървим да пийнем. Няма нищо кой знае колко належащо. Негова светлост днес няма да идва, така че няма за какво да се тревожим.

Пипнахме по две, после обядвахме. Хубав обяд, последван от хубава пура. И нито един упрек към Мона.

Чак когато се връщахме към канцеларията, той си позволи безобидна забележка.

— Надмина ме, Хенри. Имам си много неприятности, но не и от този вид.

В канцеларията той отново скицира задълженията ми.

— Утре ще те представя на момчетата — каза той. (Когато се стегнеш, искаше да ми каже.) Додаде, че лесно ще се разбере с тях.

Така измина този ден, и следващият.

Запознах се с останалите служители в канцеларията — всичките до един на доизживяване, всички очакваха онази пенсия в края на

дъгата. Почти всички бяха от Бруклин, до един обикновени момчета и всичките говореха на онзи скучен, завален бруклински диалект. Но всичките изгаряха от желание да помогнат.

Имаше един тип, счетоводител, който веднага ми допадна. Казваше се Пади Махони. Беше ирландски католик, прост, свадлив, заядлив — всичко онова, което не харесвам, но тъй като идвах от четиринайсети район, а той беше роден и израсъл в Грийнпойнт, се разбирахме знаменито. Веднага щом Тони и Пълномощникът се махнеха, той идваше на бюрото ми, готов да предъвкваме дертовете си цял ден.

В сряда сутринта намерих на бюрото си радиograma.

„Трябва имаме петдесет долара преди пристигане.
Моля телеграфирай незабавно.“

Когато Тони дойде, му показах съобщението.

— Какво ще правиш? — попита ме той.

— Тъкмо това искам да знам — отвърнах.

— Нали няма да им изпратиш парите... след онова, което ти причиниха?

Погледнах го безпомощно.

— Боя се, че ще се наложи.

— Не ставай будала — каза той. — Каквото са надробили, нека сега си го сърбат.

Надявах се да ми каже, че мога да взема аванс. Съкрушен, се върнах на работа. Докато работех не спрях да се чудя как и кога мога да събера подобна сума. Тони беше единствената ми надежда. Но нямах кураж да настоявам. Не можех — вече беше направил за мен повече, отколкото заслужавам.

След обяда — обикновено обядвахме заедно с политическите му приятелчета в един близък бар във Вилидж — той връхлетя с голяма пура в устата. Лъхаше яко на алкохол. Беше ухилен до уши — така, както се хилеше в училище, когато е намислил някоя дяволия.

— Как върви? — попита ме. — Хващаш ли му вече цаката? Работата тук не е лоша, а?

Метна шапката зад гърба си, плъсна се на въртящия се стол и си качи краката на бюрото. Дръпна продължително от пурата, извърна се към мен и рече:

— Май жените не ги разбирам много-много, Хенри. Заклет ерген съм. Ти си по-друг. Като че нямаш нищо против усложненията. Както и да е, като ми каза за телеграмата от тази сутрин, си помислих, че си глупак. Но в момента не мисля така. Ти имаш нужда от помощ, а аз май съм единственият, който може да ти помогне. Виж, нека аз ти дам назаем, колкото ти трябва. Не мога да ти отпусна аванс... съвсем нов си тук. Освен това би повдигнало много ненужни въпроси. — Той бръкна в джоба си и извади една пачка. — Ще ми връщаш по пет долара на седмица, ако искаш. Но не се оставяй да те цицат повече! Бъди твърд!

Още няколко думи и беше готов да си тръгва.

— Ще си ходя вече. Свърших работата си за днес. Ако срещнеш затруднения, обади ми се.

— Къде? — попитах.

— Питай Пади, ще ти каже.

С отминаването на дните болката поутихна. Тони постоянно ми възлагаше работа — без съмнение нарочно. Освен това се погрижи да се запозная с главния градинар. Един ден щеше да ми се наложи да напиша брошура за растенията, храстите и дърветата в парка, каза той. Градинарят щял да ме светне.

Всеки дек очаквах нова телеграма. Знаех, че писмо не би стигнало до мен за дни. Вече бях в дупката и мразех всеки ден да се завръщам на мястото, където ме бе споходила бедата. Затова реших да помоля нашите да ме приберат. Съгласиха се с готовност, макар поведението на Мона да ги озадачаваше. Разбира се, обясних им, че било планирано така, че съм щял да ги последвам по-късно и така нататък. Не че се вързаха, но се въздържаха да ме подлагат на още по-голямо унижение.

И така, аз се нанесох при тях. Улицата на Първите мъки. Щях да пиша на писалището ми от момчешките години (което аз никога не използвах). Всичката ми покъщнина се побра в куфара. Не донесох с мен и една-едничка книга.

Телеграмата до Мона относно смяната на адреса ми струва още няколко долара. Предупредих я да ми пише или телеграфира в службата.

Както Тони беше предположил, не мина много време и пристигна втора телеграма. Този път им трябваша пари за храна и квартира. Все още не им се очертаваше никаква работа. По петите на телеграмата пристигна писмо, кратко, в което ми пишеха, че били щастливи, че Париж бил просто чудесен и че трябва да намеря начин да замина скоро при тях. Никакъв намек за това как се справят.

— Добре ли си прекарват там? — попита ме един ден Тони.

— Не ти крѐнкат пак мангизи, нали?

Не му бях казал за втората телеграма. Чичо ми, спекулантът с билети, кихна въпросната сума.

— Понякога — продължи Тони — ми се иска да видя Париж. Добре бихме си прекарали там двамата с тебе, а?

Наред с обичайната работа в канцеларията ни се възлагаха и всякакви временни задачи. Например речите, които Пълномощникът трябваше да подготвя за този или онзи случай и които никога нямаше време да напише сам. Писането на тези речи беше работа на Тони. След като той се постараяше, аз добавях няколко щриха.

Тези речи бяха тъпа работа. Много повече предпочитам да разговарям с градинаря. Вече бях започнал да си водя бележки за „лесовѐдната“ брошура, както я наричах аз.

След известно време работата намаля. Понякога Тони изобщо не се появяваше в канцеларията. Щом Пълномощникът си трѐгнеше, спираше всякаква дейност. Когато останехме сами — бяхме около седмица — си запълвахме времето с игра на карти, дрънкане на глупости, пеене, разказване на мръсни истории, понякога си играехме на криеница. За мен тези периоди бяха по-лоши, отколкото когато се задушаваш от работа. Беше невъзможно да поддържаш интелигентен разговор с когото и да било от тях, освен с Пади Махони. Той беше единственият, с когото ми правеше удоволствие да приказвам. Не че някога сме говорили за нещо поучително. През повечето време си говорехме за живота в квартала, когато той е ходил да играе бiliarд с момчетата, да пие и да залага на комар. Улиците „Моуджър“, „Тенейк“, „Конселий“, „Дево“, „Хумболт“... назова ги всичките, преживяваше ги всичките, играеше пак на игрите, които играехме като малки под

жаркото слънце, в хладните мазета, под мекото сияние на газовите фенери, по доковете край бързоструйната река...

Онова, което най-вече вдъхновяваше приятелството и предаността на Пади беше талантът ми на драскач. Когато пишех на машината, дори и да печатах само някакво си писмо, той заставахе на вратата и ме гледаше като да съм някакъв феномен.

— Ко прайш? Бичиш ли го? — Имаше предвид нов разказ.

Понякога заставахе там, поизчакваше малко и питахе:

— Много ли си зает?

Ако му отговорех „Не, защо?“, той продължаваше:

— Мислех си... Нали си спомняш кръчмата на ъгъла на Уайт авеню и „Гранд“?

— Естествено. И какво за нея?

— Ами един висеше често там... писател като тебе. Пишеше серии. Но първо трябваше да се накърка.

Подобна забележка беше само увод. На него му се говореше.

— Дъртият, дето живее на вашата пресечка... Как се казваше тоя бе? Мартин. Да, същият. Вечно мъкнеше два поразе в джобовете си, помниш ли? Много кинти изкара с тия проклети порове, мръсникът му. Навремето бачкаше в най-добрите хотели на Ню Йорк — гонел плъховете. Ега ти патърдията! Мен ме е страх от тия гадове... могат да ти отхапят ташаците... нали ме разбираш? Той си беше откачалка. И как поркаше само! Още го виждам как се кандилка по улицата... а ония проклети порове надничат от джобовете му. Сега не близвал, казваш? Не мога да повярвам. Навремето пръскаше пари като глупак — в същата кръчма, дето ти разправях.

Оттук се прехвърляше на татко Фланаган или Калахан, вече не си спомням. Свещеникът, който се наквасвал до уши всяка събота вечер. Трябвало да внимава, когато е пийнал. Обичал да чука момченцата от хора. Можел да има всяка жена, на която хвърлел око, какъвто бил красив и омайник.

— Направо се насирах, като ходех на изповед — разправяше Пади. — Тоя гадняр знаеше всичките грехове в календара. — Тук се прекръсти. — Трябваше всичко да си му кажеш... дори и колко пъти в седмицата си бил чекии. Най-гадното беше, че той си имаше начин да ти се изпърди във физиономията. Но ако си имаш неприятности, тъкмо при него трябваше да отидеш. Никога не ти отказваше. Да,

много свестни типове имаше в тоя квартал. Някои от тях сега са в пандиза, горкичките...

Измина месец, а от Мона бях получил единствено две кратки писма. Живееха на улица „Принцес“ в очарователно хотелче, много чисто и много евтино. Хотел „Принцес“. Да можех да го видя, колко щял да ми хареса! Междувременно се бяха запознали с доста американци, повечето художници и много бедни. Надявали се скоро да се измъкнат от Париж и да поразгледат провинцията. Стася била полудяла да посетят Миди. Това било в Южна Франция, където имало лозя, маслинови горички, бой с бикове тъй нататък. О, да, имало някакъв писател, смахнат австриец, които страшно си бил паднал по Стася. Смятал, че тя е гений.

— Как се оправят те? — питаха ме сегиз-тогиз нашите.

— Нормално — отвърщах.

Един ден съобщих, че Стася била приета със стипендия в Академията за изящни изкуства. За да ги накарам да си затраят малко.

Междувременно обработвах градинаря. Колко освежителна беше неговата компания! Неговият свят бе свободен от човешките кавги и боричкания. Имаше си работа само с времето, почвата, буболечките и гените. Каквото и да докоснеше, то разцъфваше. Живееше в царството на красотата и хармонията, където царуваха покой и ред. Завиждах му. Колко благодарно беше да посвещаваш цялото си време и енергия на растенията и дърветата! Нямаше ревност, нямаше съперничество, нито блъскане и ръгане с лакти, нямаше лъжи и измами. Теменугата получаваше същото внимание като рододендрона. Люлякът не беше по-добър от розата. Някои растения си бяха слаби по рождение, други процъфтяваха при всякакви условия. Всичко това ме очароваше — неговите размисли за природата на почвата, разнообразието на торовете, изкуството на присаждането. Темата наистина беше безкрайна. Ролята на насекомото например или чудото на опрашването, неспирният труд на червеите, използването на водата и злоупотребата с нея, разнообразните дължини на растежа, мутациите, естеството на плевелите и другите вредители, борбата за оцеляване, инвазията на скакалците, божествената служба на пчелите...

Какъв контраст между света на този човек и онзи, който обитаваше Тони! Цветя срещу политици; красотата срещу лукавството и измамата. Горкичкият Тони, как само се мъчеше да опази ръцете си чисти. Вечно се баламосваше или се продаваше с идеята, че слугата на обществото е благодетел на страната си. Лоялен, справедлив, честен и толерантен по природа, той беше отвратен от тактиките, прилагани от приятелчетата му. Когато веднъж станеше сенатор, губернатор или каквото там си мечтаеше да стане, щеше да промени нещата. Така искрено вярваше в това, че вече не можех да му се присмивам. Но пътят беше труден. Макар сам да не вършеше нищо, за което съвестта да го гризе, все пак му се налагаше да затваря очи за дела и практики, които го изпълваха с възмущение. А и трябваше да харчи сума ти пари. Да, въпреки факта, че беше тежко задлъжнял, той беше успял да подари на родителите си къщата, в която живееха. В добавка издържаше двамата си по-малки братя, които учеха в колеж. Както сам каза един ден — „Хенри, дори и да исках да се ожения, не бих могъл. Не мога да си позволя да издържам съпруга.“

Веднъж, докато ми разказваше за патилата си, сподели:

— Най-хубавите ми дни бяха, когато бях президент на онзи атлетически клуб, спомняш ли си? Тогава не се занимавах с политика. Спомняш ли си, да речем, когато бягах в маратона и се наложи да ме откарат в болница? Тогава бях върхът! — Погледна пъпа си и си разтри шкембето. — Това е от седенето по цели нощи с момчетата. Чудиш ли се понякога защо вечно закъснявам? Никога не си лягам по-рано от три-четири часа сутринта. През цялото време се боря с махмурлука. Боже, да знаеха нашите какви ги върша, за да си заслужи име, щяха да се откажат от мен. Така е, като си син на имигрант. Нали съм мръсен макаронаджия, трябва да се доказвам. Късмет имаш, че не страдаш от амбиции. Всичко, което искаш от живота, е да бъдеш писател, нали така? За да бъдеш писател, не ти се налага да газиш в лайна, нали?

Хенри, момчето ми, понякога всичко това ми изглежда безнадеждно. Един ден ще стана президент... е, и какво? Мислиш ли, че наистина бих могъл да променя нещата? Не вярвам дори в себе си, честно да ти кажа. Нямах представа каква сложна бъркотия е това. Задължен си на всеки, независимо дали ти харесва или не. Дори и на Линкълн. Не, аз съм просто едно сицилианче което, ако боговете се

смият, може един ден да стигне до Конгреса. И все пак си имам мечти. Само това ги остава в тая бъркотия — *мечтите*.

Да, онзи атлетически клуб... тогава хората си мислеха за мен, че съм върхът. Аз бях сияйната звезда на квартала. Синът на общаря, издигнал се от дъното. Когато станех да произнеса реч, бяха като омагьосани още преди да си отворя устата.

Той млъкна, за да запали угасналата си пура. Дръпна от нея, направи отвратена гримаса и я захвърли.

— Сега е съвсем различно. Сега аз съм част от машината. Подлизурко, най-вече. Пилея си времето и с всеки ден затъвам все по-дълбоко в дупката. Пич, ако ти имаше моите проблеми, вече да си побелял. Не знаеш какво е да запазиш малкото почтеност, която имаш, посред всичките заобикалящи те изкушения. Стъпиш ли съвсем леко накриво, белязан си. Всеки се опитва да наклепа другия. Май тъкмо това ги крепи заедно. Жалки мръсници! Радвам се, че така и не станах съдия — защото ако трябваше да осъдя тия негодници, щях да бъда безмилостен. Не проумявам как една страна може да процъфтява от интриги и корупция. Сигурно някакви по-висши сили пазят тая наша Република...

Той млъкна.

— Зарежи! — заяви. — Просто изпускам парата. Но може би сега виждаш, че не съм чак толкоз добре.

Стана и взе шапката си.

— Между другото, как си с парите? Трябват ли ти още? Не се страхувай да искаш, ако е така. Дори и да са за тая твоя жена. Прочее, как е тя? Все още ли е във веселия Париж?

Усмихнах му се широко.

— Извадил си късмет, Хенри, момчето ми. Късмет, че тя е там, а не тук. Така можеш да си поемеш въздух. Тя ще се върне, не се бой. Може би по-скоро, отколкото си мислиш... О, между другото, имах да ти казвам... Пълномощникът смята, че си те бива. Аз също. Чао засега!

Вечер, след вечеря, обикновено излизах на разходка — или към китайското гробище или в противоположна посока, по пътя, който водеше към дома на Уна Гифърд. На ъгъла, като страж на пост всяка вечер стърчеше дъртият Мартин — и зиме, и лете. Беше трудно да го

подминеш, без да размениш някоя дума с него, обикновено за злините, причинявани от пиенето, тютюна и тъй нататък.

Понякога просто крачех из квартала, твърде унил, че да си правя труда да изпъвам крак. Преди да си легна понякога четях откъси от Библията. Това беше единствената книга в къщата. Страхотно четиво за преди сън. Само евреите може да са я написали. Друговерците се объркват с всичките му там родословни ядове, кръвосмешение, насилие, нумерология, братоубийства и отцеубийства, чуми, изобилие от ядене, жени, война, убийства, сънища, пророчества... Никаква последователност. Само студент по богословие би го приел недвусмислено. Не се връзва. Библията, това е Старият завет плюс Апокрифите. Новият завет е книга със загадки — „само за християни“.

Както и да е, онова, което искам да кажа е, че си паднах по Книгата на Йов. „Къде беше ти, когато слагах основите на земята? Кажи, ако разбираш.“ Това изречение ми хареса — съответстваше на моите огорчение и болка. Особено ми хареса допълнението — „Кажи, ако разбираш.“ Никой не притежава подобно разбиране. На Йехова не му стигнало да натовари Йов с циреи и други болести — и гатанки трябвало да му задава. Сегиз-тогиз, след посдърпване и обуздаване на Царете, Содиите, Числата и другите приспивни части, занимаващи се с космогонията, обрязването и жалбите на прокълнатите, се обръщах към Йов и се утешавах, че не съм сред избраните. Нали си спомняте, че в крайна сметка Йов е овъзмезден. Моите тревоги бяха дребни, не по-големи от нощно гърне.

Няколко дни по-късно, както казват, май че беше някъде следобед, дойде новината, че Линдберг е прелетял жив и здрав Атлантика. Цялото войнство се изсипа на поляната да крещи, ликува, спирка и да се поздравява помежду си. Цялата страна бе обхваната от истерична радост. Това беше героичен подвиг и извършването му би струвало милиони години на обикновените смъртни.

Собственото ми въодушевление беше по-сдържано. То бе леко помрачено от едно писмо, което получих същата сутрин — писмо, с което ме уведомяваха, така да се каже, че тя пътувала за Виена с приятели. Скъпата ни Стася, научих, била някъде из Северна Африка — била заминала с онзи луд австриец, който я смятал за толкова прекрасна. Тонът ѝ беше такъв, че човек би си помислил, че е забягнала във Виена, за да ядоса някого. Естествено, никакви

обяснения за това как осъществява това чудо. По-лесно бих разбрал как Линдберг е покорил въздуха, отколкото как тя е заминала за Виена.

Прочетох писмото два пъти от край до край в опит да открия кои са спътниците ѝ. Разрешението на загадката беше просто: махни множественото число. Нямах ни най-малко съмнение, че ролята на неин придружител играеше някакъв богат безделник, млад и хубав американец. Онова, което ме подразни повече, беше, че беше пропуснала да ми даде адрес във Виена, на който да ѝ пиша. Трябваше просто да почакам. Да чакам и да горя от нетърпение.

Величествената победа на Линдберг над стихииите само облекчи собствените ми жалки мъки и терзания. Ето ме тук, затворен в канцеларията, полагам безсмислени усилия, нямам дори джобни пари, получавах мижави отговори на дългите си прочувствени писма, а тя, тя миткаше наляво-надясно, хвърчеше от град на град като райска птичка. Какъв смисъл имаше да се мъча да замина за Европа? Как щях да си намеря работа там, като срещах такива трудности в собствената си страна? И защо да се преструвам, че ще се побърка от радост, като пристигна?

Колкото повече се замислях за ситуацията, толкова по-мрачен ставах. Около пет часа същия следобед, обхванат от пълно отчаяние, седнах зад машината да нахвърлям книгата, която се бях зарекъл да напиша някой ден. Моята книга за Страшния съд. Беше все едно пиша собствената си епитафия.

Пишех бързо, в телеграфен стил — започнах с вечерта, когато я срещнах за първи път. По някаква необяснима причина записвах хронологично, и без усилия, дългата верига от събития, изпълващи интервала между онази съдбова вечер и сегашната. Преобръщах страница след страница и винаги имаше какво още да напиша.

Бях огладнял. Излязох да се поразходя до Вилидж и да хапна нещо. Когато се върнах в службата, пак седнах зад машината. Докато пишех, се смеех и ридаех. Макар че само си водех бележки, сякаш пишех книгата, там и тогава. Съживих отново цялата трагедия стъпка по стъпка, ден след ден.

Привърших късно след полунощ. Съвсем изтощен, легнах на пода и заспах. Събудих се рано, отидох отново до Вилидж да се подкрепя, после се отправих безгрижно обратно на работа.

По-късно същия ден прочетох написаното през нощта. Трябваше да се добавят само няколко неща. Как така си спомнях толкова точно хиляда и едната подробности, които бях записал? И ако преработех тези телеграфни бележки в книга, справедливостта към темата не би ли изисквала няколко тома? Самата мисъл за огромността на тази задача ме зашемети. Кога ли щях да имам смелостта да се заломя със задача с такива измерения?

Докато размишлявах така, изведнъж ми хрумна отвратителна мисъл. Ето каква: с любовта ни е свършено. Това беше единственият смисъл в планирането на подобно произведение. Ала аз отказах да приема този извод. Казах си, че единствената ми цел е просто да разкажа — „просто“! — историята на моите беди. Но беше ли възможно да пишеш за страданията си, когато все още страдаш? Абелар го беше правил, без съмнение. Сега се намеси и сантиментална мисъл. Щях да напиша книгата за нея — да ѝ я посветя — и когато тя я прочете, тя щеше да разбере, очите ѝ щяха да се отворят, тя щеше да ми помогне да погребя миналото, щяхме да започнем нов живот, живот заедно... истинска заедност.

Колко наивно! Сякаш женското сърце, веднъж затворено, можеше да се отвори пак!

Смазах тези вътрешни гласове, вътрешни подсказвания, вдъхновени единствено от дявола. Жадувах повече от всякога за любовта ѝ, бях далеч по-отчаян от всякога. После дойде споменът за една нощ преди години, когато седях на кухненската маса (жена ми беше горе в леглото) и излях пред нея сърцето си в отчаян, самоубийствен зов. И писмото постигна целта си. Бях стигнал до нея. Тогава защо една книга не би имала още по-силно въздействие? Особено книга, в която разголвах сърцето си? Сетих се за онова писмо, което един от героите на Хамсун бе написал до своята Виктория, онова, което бе написал „докато Господ е гледал през рамото му“? Сетих се за писмата, разменени между Абелар и Елоиза и как времето не можеше да отслаби силата им. О, могъществото на писаното слово!

Същата вечер, докато нашите четяха вестници, ѝ написах писмо, което би трогнало сърцето и на лешояд. (Написах го на същото малко писалище, което ми бяха подарили като малък.) Описах ѝ плана на книгата и как съм я нахвърлял наведнъж, без прекъсване. Казах ѝ, че

книгата е за нея, че книгата — това е тя. Казах ѝ, че ще я чакам ако ще и хиляда години.

Писмото беше колосално и когато го свърших, разбрах, че не мога да го изпратя — защото беше забравила да си даде адреса. Обзе ме ярост. Сякаш ми беше отрязала езика. Как можа да ми извърти такъв долен номер? Където и да беше, в чиито прегръдки да беше, не усещаше ли, че се боря да стигна до нея? Въпреки проклятията, които сипех върху ѝ, сърцето ми казваше: „Обичам те, обичам те, обичам те...“

И когато пропълзях в леглото, повтаряйки тази идиотска фраза, застанах. Застенах като ранен гренадир.

[1] Госпожо, предлагате ли стая под наем? Колко струва, моля? Има ли течаща вода? А централно отопление? Да? Прекрасно. Благодаря, госпожо (фр). — Бел.прев. ↑

ЕДИНАЙСЕТА ГЛАВА

На другия ден, докато ровех и кошчето за боклук в търсене на изгубено писмо, се натъкнах на смачкан лист, очевидно подхвърлен там отвратено от пълномощника. Почеркът беше тънък и несигурен, сякаш старчески, но се разчиташе въпреки сложните завъртулки, по които пишещият страшно си падаше. Погледнах го и го пъхнах го в джоба си да го прочета на спокойствие.

Тъкмо това писмо, абсурдно и жалко само по себе си, ме спаси да не изгриза сърцето си. Ако пълномощникът го беше хвърлил там, то трябваше да е по нареждане на моя ангел-хранител.

„Уважаеми господине...“ — започваше то, и още със следващите думи тежест падна от гърба ми. Открих, че не само мога да се смея като едно време, но и че мога да се смея на себе си, което беше неизмеримо по-важно.

„Уважаеми господине, надявам се, че сте добре и се радвате на добро здраве при това толкова променливо време, каквото е в момента. Аз самият понастоящем съм много добре и се радвам да го кажа.“

А после без повече приказки авторът на този любопитен документ се хвърляше в своето лесовъдно-солипсистично словоизлияние. Ето думите му...

„Бих желал да ми направите една много добросърдечна и много специална услуга: любезно да разпоредите служителите на Парковия отдел да излязат сега и да започнат от границите на Куинс и Кингс и да работят във външна посока източно и на връщане западно и по подобен начин северно и южно, и да премахнат

многобройните мъртви и умиращи дървета, дървета, цели зейнали в основата си и в стволната си част, и дървета, наклонени и свеждащи се и готови да рухнат и да нанесат увреди на човешкия живот, крайници и имот, и да дадат на всички здрави дървета както в малки, така и в големи размери допълнително добро, основно, подходящо, систематично и симетрично подкастриране, подравняване и подрязване от основата до самия връх и навред помежду им.

Иска ми се да ми окажете една много добросърдечна и много специална услуга и любезно да наредите на служителите на Парковия отдел да намалят в голяма степен всички дървета с гъсти корони и прекомерно разрасли се на височина — такива до височина от около двајсет и пет фута и всички дълги клони и вейки да бъдат скъсени значително на дължина, а всички части на дърветата до голяма степен разредени от основата до самия връх и по този начин да се осигури значително повече светлина, повече естествена светлина, повече красота и много по-голяма безопасност за пешеходците, главните пътни артерии и общо за околностите по улиците, авенютата, площадите, шосетата, пътищата, магистралите, булевардите, терасите, паркингите (улиците, наричани кортове, алеи и т.н.) и по парковете, вътрешни и външни.

Много, любезно и твърде спешно бих ви помолил клоните и вейките да бъдат подкастрирани, подравнени и подрязани на разстояние от дванайсет до петнайсет фута от предните, страничните и задните стени на всички къщи и други постройки с всякакви названия и да не им се позволявала влизат в допир с тях тъй като голяма част от тях са твърде зацапани от тях, влизащи в допир с тях, и чрез това да се постигне значително повече светлина, повече естествена светлина, повече красота и много повече безопасност.

Бих желал вие любезно да наредите на служителите от Парковия отдел да подкастрият, подравнят и подрежат клоните и вейките на разстояние от дванайсет до

шестнайсет фута височина над тротоарите, плочниците, настилката, бордюрите и т.н. и да не им позволявате да продължават да клюмат надолу, както правят голяма част от тях сега, и по този начин да се подсигури пространство за ходене под същите...”

Продължаваше безкрайно в същия дух, неизменно подробно и ясно формулирано, без никакви изменения в стила. Още един абзац:

„Бих желал любезно да наредите клоните и вейките да бъдат подкастрирани, подравнени и подрязани значително под нивото на покривите на къщите и другите постройките и да не им се позволява да стърчат, засенчват, затулват, покриват и влизат в допир с къщите и другите постройките, и клоните и вейките да бъдат значително разреждени помежду всяко едно дърво и да не се позволява на клоните и вейките да засенчват, затулват, покриват, обвиват, обгръщат, обрастват или влизат в допир със съседните дървета и по този начин да се осигури много повече светлина, повече естествена светлина, повече въздух, повече красота и много повече безопасност за пешеходците, главните пътни артерии и общо за околността наоколо във всички части на Куинс, Ню Йорк...”

Както казах, докато дочитам писмото се чувствах напълно спокоен, в мир със света и изключително снизходителен спрямо собствената ми безценна персона. Сякаш някаква част от тази светлина — тази „Повече естествена светлина“ — бе нахлула в съществуването ми. Вече не бях обвит в мъглите на отчаянието. Имаше повече въздух, повече светлина, повече красота навсякъде в околностите: в моите вътрешни околности.

И щом дойде съботния следобед, се запътих право към остров Манхатън. На Таймс скуеър се издигнах на повърхността, хапнах набързо в „Автомат“, после взех курс по посока на най-близката танцова зала. Не ми хрумна, че повтарям схемата, довела ме до

сегашното ми падение. Чак когато си запробивах път през огромните порти на Танцовия дворец „Ичингъм“, на първия етаж на изкуфялата на вид сграда от тази страна на „Кафе Мозамбик“, ми дойде наум, че тъкмо от същото настроение бях обзет, докато драпах по стръмното разнебитено стълбище на поредната танцова зала на Бродуей и там намерих любимата. Оттогава насам мислите ми напълно се бяха освободили от тези долнопробни зали с платени партньорки — ангели на милостта, които трезво оскубват своите зажаднели за секс благодетели. Сега си мислех само за няколко часа, през които да избягам от скуката, няколко часа забрава — и да ги получа възможно най-евтино. Не се страхувах, че мога да се влюбя отново или дори да изчукам някоя, макар че тъкмо от това имах остра нужда. Просто копнеех да стана като всеки обикновен смъртен, медуза ако щете, в океана на течението. Не исках нищо повече от това да ме люшкат и клатушкат наляво-надясно във водовъртежа на благоуханна плът под подводна дъга от приглушени, опияняващи светлини.

На влизане в залата се почувствах като селянин, дошъл в града. На мига бях заслепен, заслепен от море от лица, от зловонната топлина, излъчваща се от стотици превъзбудени тела, от рева на оркестъра, от калейдоскопния вихър на светлините. Като че всички бяха настроени на трескава вълна. Всеки изглеждаше напрегнат и нащрек, крайно напрегнат, крайно нащрек. Въздухът пращеше от това наелектризирано желание, тази всепоглъщаща съсредоточеност. Хиляда различни парфюма се сблъскваха помежду си и с горещината в залата, с избилата пот, с треската, с похотта на обитателите, защото те съвсем определено, както ми се струваше, бяха някакъв вид обитатели. Може би обитатели на вагиналното преддверие на любовта. Гадни обитатели, вървящи един към друг с разтворени устни, със сухи, горещи устни, жадни устни, устни, които трепереха, умоляваха, хленчеха, просеха, дъвчеха и терзаеха други устни. При това трезви до един. Трезви като краставици. Твърде трезви, всъщност. Трезви като престъпници, готвещи се да свършат някоя беля. Всичките се блъскаха един в друг в огромна, развихрена форма за кейк — разноцветните светлини играеха по лицата им, по бюстовете им, по бедрата им, режеха ги на ленти, в които те се омотаваха и оплитаха, ала винаги се измъкваха ловко, както се въртяха, тяло в тяло, буза в буза, устна в устна.

Бях забравил какво е — тази танцова мания. Твърде много сам, твърде потънал в скръбта си, твърде изтерзан от мисли. Тук бе забравата с нейното безименно лице и окастрени мечти. Тук бе страната на блещукащите палци и сатенени задници, на отпускането на краищата, мис Виктория-Нианза, защото Египет вече го няма, и Вавилон, и Геена. Тук разгонените павиани плуват по корема на Нил и търсят края на всичко. Тук са древните менади, преродени за воя на саксофона и приглушения тромпет. Тук мумиите на небостъргачите изваждат възпалените си яйчници да ги проветрят, докато несекващата музика трови порите, опиянява ума, отваря шлюзовете. С потта, с противната и съкрушителна воня на парфюми и дезодоранти, дискретно изсмуквана от вентилаторите, електрическият мирис на похотта е надвиснал като ореол във въздуха.

Вървейки нагоре-надолу покрай баровете, струпани един връз друг като безценни слитъци, аз се отърквам в тълпата. Хиляда усмивки валят от всички посоки. Вдигам лице, сякаш за да уловя блещукащите капчици роса, разпръсквани от нежния ветреца. Усмивки, усмивки, сякаш нямаше живот и смърт, надбягването към утробата и обратно. Пърхане и шумолене, камфор и рибени кюфтета, масло „Омега“... криле, разперени докрай, крака, голи на пипане, влажни длани, лъщящи чела, пресъхнали устни, изплезени езици, зъби, блестящи като по рекламите, очи — светнали, шарещи, събличащи до голо... пронизващи, проникващи очи — едни търсеци злато, други — ебане, трети — убийство, но всичките — сияещи, безсрамно, невинно сияещи като червената паст на лъва, и преструващи се, да, преструващи се, че е събота следобед, дансинг като всеки друг, пътката си е пътка, няма плащане — няма ебане, купи ме, вземи ме, смачкай ме, всичко е наред в Ичигуми, не ме настъпвай, не е ли топло, да, много ми харесва, наистина много, ухапи ме пак, по-силно, по-силно...

Докато се провирах през тях, ги преценявах — ръст, тегло, текстура; отърквах се в хълбоците им, измервах гърди, ханшове, талии, оглеждах прически, носове, стойки, поглъщах полуотворени усти, затварях други... провирах се, промъквах се, бутах се, отърквах се, и навсякъде — море от лица, море от плът, изрязана от ятаганени удари светлина, цялата глутница — залепени едни за друг в една огромна терпсихорейска манджа. Над този горещ конгломерат от плът, вихреща се във формата за кейк — размазаните духови инструменти, воят на

тромбоните, слепващите се саксофони, пронизителните тромпети, всичките като течен огън, нахлуващ право в жлезите. Отстрани като жадни стражи — огромни преобърнати кани оранжада, лимонада, сарсапарила, кока-кола, бира от корени, мляко от магарици и пулпа от увехнали анемони. А над всичко — безшумното жужене на вентилаторите, засмукващи киселият, гранив мирис на плът и парфюм и разпръскващи го над главите на тълпите, преминаващи по улицата.

Намери някого! Само за това можех да мисля. Но кого? Кръжах ли кръжах наоколо, но нищо не ме удовлетворяваше. Някои бяха чудесни, пленителни — за чукане, така да се каже. Искях нещо повече. Това беше базар, базар на плътта — защо да не си избира? Повечето притежаваха отнесения изглед на празни души, каквито си бяха. И защо не — нямаха си друга работа освен добрите нари, етикети, копчета, блюда, трупащи се сметки, ден вътре, ден навън? Трябваше ли да притежават и личност? Някои, като хищни въздушни птици, притежаваха онзи неописуем вид на водорасли, подмятани в буря — ни уличници, курви, продавачки, ни гризелди. Някои стояха като повехнали цветя или като тръстики, увити в мокри кърпи. Други, чисти като детелини, изглеждаха така, сякаш се надяваха да ги изнасят, но да не ги повредят сериозно. Добрата жива примамка беше на дансинга — въртеше се и се виеше, а изразителните им ханшове блестяха като моаре.

В един тъгъл до касата се бяха събрали танцорките — сияйни и свежи, сякаш току-що излезли от ваната. До една с прекрасни прически и рокли. Чакаха да бъдат купени и, ако им се усмихнеше късметът, нагостени и напоени. Очакваха да дойде точният мъж — онзи преситен милионер, който в миг на забрава можеше да им предложи брак.

Стоях до парапета и ги оглеждах хладно. Ако сега беше Йошивара... Ако щом погледнеш към тях, те щяха да се съблекат, да направят няколко неприлични жеста, да те поамаят с дрезгав глас. Но Ичигуми следва по-друга програма. То ти предлага много мило и искрено да откъснеш избраното от тебе цвете, да я поведеш към центъра на дансинга, да си гугукате, да се пощипвате, да се въртите и люшкате, да купиш още билети, да почерпиш момичето с питие, да говориш правилно, да дойдеш и следващата седмица, да избереш друго прекрасно цвете, любезно благодаря, лека нощ.

Музиката спира за малко и танцуващите се стапят като снежинки. Момиче в бледожълта рокля се плъзга обратно към яслата за роби. Прилича на кубинка. Доста нисичка, добре сложена и с ненаситна уста.

Изчаквам един миг, за да ѝ дам възможност да изсъхне, после се приближавам. Изглежда на осемнайсет, току-що докарана от джунглата. Абанос и слонова кост. Поздравът ѝ е топъл и естествен — без изкуствена усмивка като на касиерките. Новачка е в играта, разбирам аз, и наистина е кубинка. (Колко прекрасно!) Накратко, няма кой знае колко против да бъде опипвана, предъвквана и тъй нататък — тя смесва удоволствието с бизнеса.

Изтикани в центъра на дансинга и вклинени вътре, оставаме там и се движим като гъсеници — цензорът спи дълбоко, светлините мъждукат, музиката се промъква като платена курва от хромозома към хромозома. Оргазмът идва и тя се дърпа, защото я е страх, че роклята ѝ ще се изцапа.

Когато се връщаме на барикадата, треперя като лист. Сега подушвам единствено путка, путка, путка. Няма смисъл да танцувам повече този следобед. Трябва да дойда пак идната събота. Защо не?

И тъкмо това и правя. На третата събота се натъквам на новачка сред танцорките. Има великолепно тяло, а лицето ѝ, издялано тук-там като древна статуя, ме възбужда. Тя е с една идея по-интелигентна от другите, което не е недъг, и не е алчна за пари. *Това* е просто необикновено.

Когато не е на работа, я водя на кино или в някоя евтина танцова зала в друг квартал. За нея няма значение къде ходим. Само донеси малко пиячка, и това е всичко. Не че тя иска да се натръска, не... просто нещата вървят по-гладко според нея. Тя е селско момиче от горните щати.

В нейно присъствие никога не се напрегам. Лесно се разсмива, радва се на всичко. Когато я изпращам — тя живее в пансион — трябва да стоим в коридора и да правим каквото можем. Това ми къса нервите — и как иначе, като наемателите цяла нощ сноват насам-натам.

Понякога, когато си тръгвам от нея, се питам как така никога не съм се хващал с някоя от този сорт, от разбраните, вместо с мъчните? Това маце не притежава и грам амбиция — нищо не я безпокои, нищо

не я тревожи. Не се тревожи дори, че ще „загази“, както се казва. (Сигурно е сръчна с проклетата игла.)

Не иска много мислене, за да разбереш, че причината, поради която не се поддавам е, че за нула време ще ми омръзне до смърт. Както и да е, опасността да се обвържа трайно с нея е много малка. Самият аз съм наемател — от онези, които не се свенят да отмъкват дребни монети от кесията на хазайката.

Казах вече, че тази нощна пеперуда притежаваше великолепно физика. Вярно е. Беше налята и гъвкава, подвижна, гладка като тюлен. Когато прокарах ръце по задника ѝ, това ми стигаше да забравя всичките си проблеми, както и Ницше, Стърнър, Бакунин. Що се отнася до мутрата ѝ, не беше точно красива — беше привлекателна и пленителна. Носът ѝ може би беше малко дългичък, малко тежичък, но отиваше на личността ѝ, отиваше на тази нейна смееща се путка, искам да кажа. Но в мига, когато започнех да правя сравнения между нейното тяло и това на Мона, разбрах, че няма смисъл да задълбавам в това. Каквито и качества на плътта и кръвта да притежаваше тази жена, те си оставаха плът и кръв. В нея нямаше нищо повече от онова, което можеш да видиш и пипнеш, да чуеш и помиришеш. С Мона беше съвсем друга история. Всяка част от тялото ѝ ме възпламеняваше. В лявата ѝ цица например се съдържаше толкова много от личността ѝ, колкото и в палчето на десния крак. Плътта говореше от всеки сантиметър, от всеки ъгъл. Странно, нейното тяло не беше свършено. Но беше мелодично и предизвикателно. Тялото ѝ отразяваше настроенията ѝ. Нямаше нужда да го развява или да го мятат насам-натам — трябваше само да го обитава, да бъде тялото си.

Тялото на Мона освен това притежаваше качеството непрестанно да се променя. Колко добре си спомням онези дни, когато живеехме с доктора и семейството му в Бронкс, когато винаги се къпехме заедно, сапунисвахме се взаимно, прегръщахме се, чукахме се ненаситно — под душа — докато хлебарките пълзяха нагоре-надолу по стените като войски след пълен разгром. Тогаваше тялото ѝ, макар и да го обичах, не беше във форма. Плътта около кръста ѝ се дуплеше, гърдите ѝ бяха увиснали, задникът ѝ беше твърде плосък, твърде момчешки. И все пак същото това тяло, облечено в строга швейцарска рокля на точки, притежаваше целия чар и съблазън на тялото на субретка. Шията беше пълна — шия като колона, казвах аз винаги, и тя отиваше на плътния,

тъмен, звънлив глас, излизащ от нея. С отминаването на месеците и годините това тяло преживя всевъзможни промени. Понякога ставаше стройно и изпънато като барабан. Почти прекалено изпънато, прекалено стройно. После отново се променяше и всяка промяна отбелязваше вътрешната ѝ трансформация, нейните колебания, нейните настроения, копнежи и фрустрации. Но винаги оставаше предизвикателно — напълно живо, откликващо, тръпнещо, пулсиращо от любов, нежност, страст. Всеки ден то сякаш говореше нов език.

Каква власт тогава би могло да упражнява тялото на друга? В най-добрия случаи — само слаба и преходна. Бях открил *тялото* — друго не ми беше нужно. Никое друго никога нямаше да ме задоволи напълно. Не, веселушките не бяха за мен. Човек проникваше в такова тяло като нож в картон. Онова, което копнеех, беше неуловимото. (Неуловимият базиликс, както го наричах в себе си.) Неуловимото и в същото време ненаситното. Тяло, като тялото на Мона, което колкото повече някой го притежаваше, толкова повече то го обсебваше. Тяло, което можеше да донесе със себе си всички скърби египетски — и неговите чудеса.

Пробвах друга зала за танци. Всичко беше съвършено — музиката, светлините, момичетата, дори вентилаторите. Но никога не бях се чувствал по-самотен и безутешен. В отчаяние танцувах с една подир друга — всичките отзивчиви, меки, пластични, податливи, всичките грациозни, прекрасни, меки като сатен и тъмни като нощта, но отчаянието ме бе обзело — тежест, която ме смазваше. Привечер започна да ми се гади. Особено ме погнусяваше музиката. Колко хиляди пъти бях чувал тези бледи, немощни, абсолютно идиотски песнички с техните противни нежни думички! Потомството на сводници и шпиони, нивга непознали мъките на любовта! — „Ембрионални“ — повтарях си постоянно. Музика от ембриони за ембриони. Ленивецът, зовящ другарката си през пет педи канална вода. Порът, ридаш за загубената си любов, който се удавя в собственото си пишкано. *Романтиката* на съешаването на теменужката със смрадливото биле. *Обичам те!* Написано върху фина, копринена тоалетна хартия, галена от хиляда суперфини гребена. Рими, измислени от жалки педераста. Текстове от Албумин и другарчетата му. Пфу!

Докато бягах от залата, си мислех за африканските плочи, които имах някога, мислех за кръвната жар, постоянна и вечна, вдъхваща живот на музиката им. Само постоянният, повтарящ се, тътнещ ритъм на секса — но колко освежителен, колко чист, колко невинен!

Бях в такова състояние, че ми се щеше да си извадя кура наред Бродуей и да си ударя една чекия. Представете си сексманиак, който си вади хуя — в събота следобед! — за да го зяпа целият Автомат!

Разпенен от гняв, отидох в Сентрал парк и се метнах на тревата. Парите свършиха — какво да правя? Танцовата мания... продължавах да мисля за нея. Продължавах да изкачвам онези стръмни стъпала до касата, където косматият грък седеше и грабеше парите. („Да, скоро ще дойде. Защо не потанцувате с някое друго момиче?“) Често тя изобщо не се появяваше. В ъгъла върху платформата цветнокожите музиканти надуваха бясно инструментите си, потяха се, пъхтяха, хриптяха — бяхтеха се час след час без почивка. За тях в това нямаше никакво забавление, нито пък за момичетата, макар понякога те да си подмокряха гащичките. Човек трябваше да е еблив, за да посещава постоянно подобна дупка.

Отдавайки се на сладостна дрямка, бях готов да затворя очи, когато изневиделица изникна очарователна млада жена и се настани на една могила току над мен. Може би не осъзнаваше, че в заетата от нея поза интимните ѝ части бяха напълно изложени на показ. Може би не ѝ пукаше. Може би по този начин ми се усмихваше или ми намигаше. В нея нямаше нищо безсрамно или вулгарно — беше като някаква огромна мека рожба на въздуха, кацнала да си почине от летенето.

Така напълно не забелязваше присъствието ми, беше толкова неподвижна, така потънала в унес, че, колкото и да е невероятно, затворих очи и задряхах. И изведнъж вече не бях на тази земя. Както изисква време, докато свикнеш с оня свят, така беше и в съня ми. Най-странно за свикване беше, че нищо от онова, което исках да направя, не изискваше ни най-малко усилие. Ако ми се бягаше — бавно или бързо, бягах, без да се задъхам. Ако исках да прескоча езеро или хълм, просто скачах. Ако исках да летя, политах. Нищо повече — каквото и да пробвах.

След известно време разбрах, че не съм сам. Някой беше до мен, като сянка, движеше се със същата лекота и увереност, както и аз. Най-вероятно моят ангел-хранител. Макар че не срещах нищо подобно на

земни създания, разговарях — отново без усилия — с всичко, което се изпречваше на пътя ми. Ако беше животно, говорех му на собствения му език. Ако беше дърво, говорех на езика на дървото. Ако беше камък, говорех по каменному. Отдадох тази дарба за езици на присъствието на моя придружител.

Но в кое ли царство бях отведен? И с каква цел?

Бавно осъзнах, че кръвя, че всъщност съм целият в рани, от главата до петите. Тъкмо тогава, обзет от уплаха, загубих съзнание. Когато най-сетне отворих очи, за своя почуда видях, че Създанието, което ме придружаваше, нежно промиваше раните ми, мажеше тялото ми с мехлем. Дали не бях на прага на смъртта? Дали тази фигура, сведена загрижено над мен, не беше ангелът на милостта? Или вече бях прекосил Великата граница?

Вгледах се въпросително в очите на моя Утешител. Неизразимото съчувствие, огряващо чертите ѝ ми вдъхна увереност. Вече не ме беше грижа да знам на този свят ли съм все още, или не. В мен нахлу покой и отново затворих очи. Бавно и непоколебимо, крайниците ми се наляха с нова жизненост. Чувствах се напълно оздравял — освен странното чувство за празнота в областта на сърцето.

Чак след като отворих очи и открих, че съм сам, макар не изоставен, не зарязан, аз инстинктивно вдигнах ръка и я сложих на сърцето си. За мой ужас там, където трябваше да е то, имаше дълбока дупка. Дупка, от която не течеше кръв. „Значи съм мъртъв“ — измърморих. Е все пак не повярвах.

В този странен миг, мъртъв, ала не умрял, вратите на паметта се отвориха и по коридорите на времето съзрях онова, което никой човек не бива да вижда, преди да е готов за последния си дъх — видях, във всеки етап и миг на жалката си немощ, пълният окаяник, който бях аз, мерзавецът — ни повече, ни по-малко — който така напразно и позорно се бе борил да опази злочестото си сърчице. Видях, че то никога не се бе разбивало, както си въобразявах, но че, парализирано от страх, то се бе свило почти до нищото. Видях, че ужасните рани, които ме бяха съкрушили, до една бяха получени в безразсъдно усилие да предпазя това съсухрено сърце от разбиване. Самото сърце беше недокоснато — беше се стопило от липса на употреба.

Това сърце вече го нямаше — бе ми отнето, без съмнение от Ангела на милостта. Бях излекуван и оздравял, за да живея в смъртта така, както не бях живял приживе. Вече не бях уязвим — за какво ми е сърце?

Лежах проснат там, цялата ми сила и жизненост се беше възвърнала, ала тежестта на моята участ тегнеше върху ми като камък. Изпълваше ме чувството за тотална празнота на съществуването. Бях постигнал неуязвимост, тя беше моя завинаги, но животът — ако това беше живот — беше изгубил всякакъв смисъл. Устните ми мърдаха, сякаш се молах, но чувството, с което да изразя болката си, ми убягваше. Без сърце бях загубил способността да общувам дори със своя Създател.

И ангелът отново ми се яви. В ръцете ѝ, събрани като бокал, държеше бедното ми съсухрено подобие на сърце. Тя ме дари с поглед на върховно съчувствие и духна върху този угаснал на вид въглен, докато той не се изду и напълни с кръв, докато не затуптя между пръстите ѝ като живо човешко сърце.

Щом го върна на мястото му, устните ѝ трепнаха, сякаш произнасяше благослов, но никакъв звук не се откъсна от тях. Прегрешенията ми бяха опростени. Бях свободен отново да греша, свободен да горя с пламъка на духа. Но в този миг разбрах и вече никога, никога нямаше да го забравя, че тъкмо сърцето властва, сърцето обвързва и закриля. И че това сърце никога нямаше да умре, защото опазването му беше в по-велики ръце.

Каква радост ме обзе! Какво пълно и абсолютно доверие!

Исправих се на крака — съвсем ново същество — и протегнах ръце да прегърна света. Нищо не се бе променило — светът си беше такъв, какъвто отколе го познавах. Но сега го видях с други очи. Вече не търсех как да избягам от него, да отбягвам злините му, или да го променям ни най-малко. Изцяло му принадлежах и бях едно с него. Бях преминал през долината на сенките на смъртта. Вече не се срамувах, че съм човек, твърде много човек.

Бях намерил мястото си. Имах свое място. То беше в света, сред смъртта и покварата. Мои спътници бяха слънцето, луната, звездите. Сърцето ми, прочистено от пороците му, бе загубило всякакъв страх — сега то копнееше да се предложи на първия срещнат. Чувствах се така, сякаш целият бях едно сърце, сърце, което никога не можеше да се

сломи, дори и да бъде ранено, защото бе завинаги неотделимо от онова, което го бе родило.

И така, докато вървах напред и навлизах в дебрите на света, там, където се бе отприщила пълна разруха и цареше единствено паника, се провикнах с целия плам на душата си: „Отдайте сърцата си, о мои братя и сестри! Отдайте сърцата си!“

ДВАНАЙСЕТА ГЛАВА

Когато в понеделник сутринта пристигнах в службата, намерих на бюрото си телеграма. Черно на бяло пишеше, че корабът ѝ пристигал в четвъртък и да съм я посрещнал на кея.

Не казах нищо на Тони — за него това беше единствено беля. Постоянно си повтарях вестта — изглеждаше почти невероятно.

Часове наред се съвземах. На тръгване от работа същата вечер отново погледнах съобщението, за да съм сигурен, че не съм го прочел погрешно. Не, тя пристигаше в четвъртък, нямаше грешка. Да, идущият четвъртък, не следващият, не последният. Този четвъртък. Беше неправдоподобно.

Първото нещо, което трябваше да направя, беше да намеря квартира. Малка уютна стаичка някъде, не твърде скъпа. Което значеше, че пак трябва да взема пари назаем. От кого? Със сигурност не и от Тони.

Нашите не умряха от радост, като чуха новината. Единствената забележка на майка ми беше: „Надявам се сега, когато тя се върне, да не зарежеш работата си“.

Четвъртъкът дойде и аз застанах на кея един час по-рано. Беше взела един от бързите германски лайнери. Корабът пристигна с малко закъснение, пътниците слязоха, багажът се стопи от погледа, но от Мона или Стася — ни вест, ни кост. Паникьосан, се втурнах към канцеларията със списъка на пътниците. Името ѝ го нямаше там, нито пък това на Стася.

Върнах се в наетата от мен стаичка със сърце, натежало като олово. Без съмнение тя можеше да ме извести. Беше жестоко от нейна страна, абсолютно жестоко.

На другата сутрин, малко след като пристигнах на работа, ми се обади по телефона от телеграфната служба. Имало телеграма за мен. „Прочетете ми я!“ — креснах. (Какво чакаха, тъпаците му медни?)

Съобщение:

„Пристигам събота Беренгария. С обич.“

Този път така и стана. Видях я как слиза по мостчето. Тя, *тя*. И по-пленителна от всякога. Освен малкия тенекиен куфар носеше и куфарче и кутия за шапки, претъпкана с разни неща. Но къде беше Стася?

Стася останала в Париж. Не можела да каже кога ще се върне.

Чудесно! — помислих си. Нямаше нужда да продължавам с разпита.

Когато в таксито ѝ казах за наетата от мен стая, тя като че много се зарадва.

„По-нататък ще намерим по-добра квартира“ — забеляза тя. (Божичко, не! — си рекох. — Защо ни е по-добра квартира?)

Умирах да ѝ задам хиляди въпроси, но се сдържах. Дори не я попитах защо е сменила кораба. Какво значение имаше какво се е случило вчера, преди месец, преди пет години? Тя се върна — и това ми стигаше.

Нямаше нужда от въпроси — тя гореше от желание да ми разказва. Трябваше да я моля да забави темпото, да не ми стоварва всичко наведнъж. „Запази и за по-късно“ — казах ѝ.

Докато ровеше из куфара — беше надомъкнала всякакви подаръци, включително картини, дърворезби, албуми с репродукции — не можех да устоя да не я любя. Направихме го на пода, сред вестниците, книгите, картините, дрехите, обувките и какво ли още не. Но дори и това прекъсване не секна потока от думи. Имаше толкова много за разказване, толкова имена за изреждане. За ушите ми това звучеше като налудничаво дърдорене.

— Кажи ми едно — прекъснах я рязко. — Сигурна ли си, че на мен там ще ми хареса?

На лицето ѝ се изписа абсолютен екстаз.

— Да ти хареса? Вал, за това си мечтал цял живот! Мястото ти е там. Дори повече, отколкото на мен. Там е всичко, което търсиш и никога няма да намериш тук. Всичко.

И тя отново се впусна — улиците, как изглеждали, кривите, лъкатушим улички, слепите улици, очарователните малки площадчета, огромните широки булеварди, например тръгващите от площад

„Етоал“. После — пазарите, касапниците, сергиите за книги, мостовете, ченгетата с велосипеди, кафенетата, кабаретата, обществените градини, фонтаните, даже писоарите. Приказваше ли, приказваше като екскурзовод. Можех само да въртя очи, да клатя глава, да пляскам с ръце. „Ако е поне наполовина толкова добро — мислех си, — ще е прекрасно.“

Имаше една кисела нотка: французойките. Определено не били красиви, искаше тя да знам. Привлекателни да. Но не красавици като нашите американки. Мъжете, от друга страна, били интересни и живи, макар че било мъчно да се отървеш от тях. Според нея французите щели да ми харесат, макар да се надявала да не прихвана навиците им, що се отнася до жените. Техните разбирания за жената според нея били „средновековни“. Мъжът имал правото да пребие жена на публично място.

— Ужасно е за гледане — възкликна тя. — Никой не смее да се намесва. Дори и ченгетата извържат глави.

Приех го с обичайното зрънце съмнение. Женски възглед. Що се отнася до тая работа с американските красавици, Америка да си държи красавиците за себе си. Мен те никога не са ме привличали.

— Трябва да се върнем там — каза тя, забравяйки, че „ние“ не бяхме заминали заедно там. — Това е единственият живот за тебе, Вал. Там ще пишеш, обещавам. Дори и да гладуваме. Там като че никой няма пари. И все пак се оправят — как, не мога да ти кажа. Както и да е, да си разорен там не е същото като тук. Тук това е грозно. Там е... ами, романтично, предполагам, че ще кажеш. Но като се върнем там, ние няма да сме разорени. Сега трябва да работим здраво, да спестим пари и да можем да поживеем там поне две-три години, след като заминем.

Хубаво беше да я слушаш как говори толкова сериозно за „работа“. Следващия ден, неделя, прекарахме в разходки и разговори. Нищо друго освен планове за бъдещето. За икономия тя реши да потърсим квартира, където да можем да си готвим. Нещо по-домашно от наетата от мен спалня. „Място, където ще можеш да работиш“ — формулира го тя.

Моделът беше твърде познат. Нека бъде както тя иска, помислих си. И без това ще го постигне.

— Сигурно тази твоя работа е ужасно скучна — забеляза тя.

— Не е чак толкова лошо.

Знаех си какво ще е следващото изречение.

— Не смяташ да работиш там завинаги, надявам се?

— Не, мила. Скоро пак ще се заловя с писане.

— Там — каза тя — хората като че се справят по-добре, отколкото тук. И с много по-малко пари. Ако човек е художник, той рисува. Ако е писател — пише. Не отлагат нещата, докато положението стане розово. — Тя млъкна — без съмнение смяташе, че ще проявя скептицизъм. — Знам, Вал — продължи тя с променен глас. — Знам, че мразиш да ме виждаш какво върша, за да свързваме двата края. И на мен не ми харесва. Но не можеш едновременно да работиш и да пишеш, това е ясно. Ако някой трябва да се жертва, нека това бъда аз. Честно, онова, което правя, не е жертва. Аз живея само за да те виждам как се занимаваш с онова, което искаш. Трябва да ми се довериш, да ми довериш да правя онова, което е най-добро за тебе. След като заминем за Европа, нещата ще са по-различни. Ти там ще разцъфтиш — знам го. Тук живеем такъв мижав, нищожен животец. Разбираш ли, Вал, че надали ти е останал някой приятел, когото искаш да видиш? Това не ти ли подсказва нещо? Там трябва само да седнеш в някое кафене и веднага намираш приятели. Освен това те говорят за нещата, за които ти обичаш да говориш. Улрик е единственият приятел, с когото разговаряш така. С останалите ти си просто смешник. Вярно е, нали?

Трябваше да призная, че беше прекалено вярно. Този откровен, сърдечен разговор ме накара да мисля, че може би тя знае по-добре от мен кое е добро за мен и кое не. Никога не съм бил по-нетърпелив да намеря щастливо разрешение на нашите проблеми. Особено проблемът с тясното сътрудничество. Проблемът с гледането в една посока.

Беше се завърнала само с няколко цента в портмонето. Смяната в последния момент на корабите била заради липсата на пари, така ми каза. Разбира се, не беше само това и тя продължи с обясненията — много сложни, но всичко беше толкова припряно и объркано, че не можах да схвана. Онова, което ме изненада, беше, че за нула време тя ни намери нова квартира — на една от най-красивите улици в цял Бруклин. Беше намерила точното място, беше платила месечния наем

предварително, нае ми пишеща машина, напълни килера и господ знае какво още. Любопитен бях откъде ли е намерила мангизите.

— Не ме питай — рече ми тя. — Като ни потрябват, ще има и още.

Сетих се за немошните ми усилия да изръся някой кирлив долар. И за парите, които все още дължах на Тони.

— Знаеш ли — каза тя, — всички толкова се радват да ме видят пак, че нищичко не могат да ми откажат.

„Всички.“ Преведох си го като „някой“.

Знаех какво ще последва: „Зарежи я тази отвратителна работа!“

И Тони го знаеше.

— Знам, че няма да останеш с нас още дълго — каза ми той един ден. — В известен смисъл ти завиждам. Когато наистина напуснеш, погрижи се да не си изгубим дирите. Ще ми липсваш, копеле такова.

Опитах се да му кажа колко съм му признателен за всичко, което е направил за мен, но той махна с ръка.

— И ти би направил същото на мое място — рече той. — Сега сериозно — смяташ ли вече да улегнеш и да пишеш? Надявам се. Гробари всеки ден намираме, писатели — не. Е, какво?

Не мина и седмица и се сбогувах с Тони. Повече не го видях никога. В крайна сметка му върнах парите, но капка по капка. Други, на които дължах, си получиха парите чак петнайсет-двайсет години по-късно. Неколцина умряха, преди да им дойде редът. Такъв е животът — „университетът на живота“, както казва Горки.

Новата квартира беше божествена. Задната част на втори етаж в стара червеникава къща. Всички удобства, включително меки килими, дебели вълнени одеяла, хладилник, баня и душ, огромен килер, електрическа готварска печка и тъй нататък. Що се отнася до хазайката — абсолютно я очаровахме. Еврейка с либерални идеи, страстна любителка на изкуството. Да има за квартиранти писател и актриса — това бе посочила Мона като своя професия — за нея беше двоен триумф. До внезапната смърт на съпруга си тя бе работила като учителка — с уклони към творчество. Застраховката, която бе получила след смъртта на мъжа си, ѝ беше дала възможност да зареже

учителството. Надяваше се скоро да започне да пише. Може би бих могъл да ѝ подсказва някои ценни съвети — тоест когато имам време.

Погледнато отвсякъде, положението беше прекрасно. Колко време щеше да продължи? Този въпрос си задавах вечно. Повече от всичко ме радваше да виждам как Мона се прибира всеки следобед с претъпкана пазарска чанта. Толкова хубаво беше да я гледам как се преоблича, слага си престилка и готви вечерята. Олицетворение на щастливо омъжена жена. А докато вечерята се готви, да слушаме нова грамофонна плоча — винаги нещо екзотично, нещо, което сам не можех да си позволя. След вечеря — отличен ликьор с кафе. От време на време — кино за завършек. Или пък разходка из заобикалящия ни аристократичен квартал. Циганско лято във всеки смисъл на думата.

И така, когато в пристъп на откровеност един ден тя ме осведоми, че някакъв богат дядка си паднал по нея и вярвал в нея — като писателка!, — я изслушах търпеливо и без ни най-малка проява на безпокойство или раздразнение.

Причината за този пристъп на откровеност се разкри скоро. Ако можела да докаже на този обожател — колко прекрасно можеше да променя съществителното!, — че може да напише книга, например роман, той щял да се погрижи ръкописът да бъде издаден. Дори предложил да ѝ плаща доста хубавичка седмична стипендия, докато пише. Разбира се, очакваше да му показват по няколко страници на седмица. Беше честно, така де!

— И това не е всичко, Вал. Но останалото ще ти го кажа по-късно, когато се захванеш с книгата. Трудно ми е да не ти го кажа, повярвай ми, но трябва да ми се довериш. Какво ще кажеш?

Бях толкова изненадан, че не знаех какво да мисля.

— Можеш ли? Ще го направиш ли?

— Мога да опитам, но...

— Но какво, Вал?

— Няма ли той да познае веднага, че е писано от мъж, а не от жена?

— Не, Вал, няма! — бе незабавният отговор.

— Откъде знаеш? Как така си толкова сигурна?

— Защото вече го изпитах. Прочете някои от твоите работи — пробутах му ги за мои, разбира се — и нищичко не заподозря.

— Такааааа. Хммм. Не пропускаш да преметнеш някого, а?

— Ако искаш да знаеш, той изключително много се заинтересува. Каза, че без съмнение притежавам талант. Щял да показва страниците на някакъв издател, негов приятел. Това не те ли удовлетворява?

— Но роман... Мислиш ли, честно, че мога да напиша роман?

— Защо не? Можеш да направиш всичко, с което умът ти се заложи. Не е нужно романът да е традиционен. Него го е грижа само да разбере дали притежавам постоянство. Казва, че съм била безотговорна, непостоянна, капризна.

— Между другото — вметнах — той знае ли къде живеем... така де, къде живееш?

— Разбира се, че не! Да не ме мислиш за луда? Казах му, че живея с майка си, която е инвалид.

— Той с какво си изкарва прехраната?

— Според мен е в бизнеса с кожи. — Докато ми отговаряше така, аз си мислех колко интересно ще бъде да разбере как се е запознала с него и нещо повече, как е успяла за такова кратко време да напредне толкова много. Но на такива въпроси бих получил единствено отговори като „Луната е направена от зелено сирене“.

— Освен това играе на борсата — додаде тя. — Вероятно се занимава с няколко неща.

— И значи те смята за неомъжена жена, която живее със сакатата си майка?

— Казах му, че съм била омъжена и съм се развела. Представих му се със сценичното си име.

— Като че за всичко си помислила. Е, поне няма да ти се налага да хайманосваш нощем, нали?

На което тя отговори:

— Той е същият като тебе, мрази Вилидж и всичките онези бохемски глупости. Сериозно, Вал, той притежава култура. Например, страстно обича музиката. Май някога е свирил на цигулка.

— Така ли? А как го наричаш този дядка?

— Татенце.

— *Татенце?*

— Да, просто „татенце“.

— Колко годишен е... горе-долу?

— Предполагам, към петдесетте.

— Май не е много стар, нали?

— Не. Но е със закоравели навици. Изглежда по-стар.

— Е — казах аз, за да приключим с темата, — всичко това е много интересно. Кой знае, може и да доведе до нещо. Хайде да се поразходим, какво ще кажеш?

— Разбира се — отвърна тя. — Както искаш ти.

Както искаш ти. Този израз не го бях чувал от устата ѝ месеци наред. Дали пътуването до Европа не бе предизвикало вълшебна промяна? Или пък се готвеше нещо, за което тя псе още не можеше да ми каже? Не изгарях от желание да подхранвам съмнения. Но миналото съществуваше с всичките си издайнически белези. Това предложение на татенцето сега — всичко изглеждаше открито, истинско. И очевидно предприето заради мен, не заради нея. И какво, ако наистина ѝ беше тръпка да я вземат за писателка, а не за актриса? Правеше го, за да ми даде начален старт. Това беше нейният начин да реши проблемите ми.

Една страна от тази ситуация ме интригуваше силно. По-късно се запалих по това, когато тя ми цитира някои разговори, които беше водила с татенцето. Разговори относно „нейното творчество“. Татенцето очевидно не беше пълен глупак. Задаваше въпроси. Понякога трудни въпроси. И тъй като тя не беше писателка, надали би могла да знае, че когато я изправят срещу директен въпрос: „Защо казваш това?“, отговорът може да бъде и „Не знам“. Тъй като си мислеше, че *би трябвало да знае*, тя даваше най-невероятни обяснения, обяснения, с които един писател би се гордясал, де да имаше мозък да ги измисли толкова бързо. Татенцето обожаваше тези отговори. В края на краищата, и той не беше писател.

— Разкажи ми още! — казвах.

И тя ми разказваше, макар голяма част от това вероятно да беше измислица. Облягах се назад и се скъсвах от смях. Веднъж бях толкова възхитен, че подхвърлих:

— Откъде знаеш, че не можеш и ти да станеш писателка?

— О, не. Вал, не и аз. От мен не става писателка. Аз съм актриса и нищо повече.

— Искаш да кажеш измамница?

— Искам да кажа, че не притежавам истински талант за нищо.

— Невинаги си смятала така — рекох. Беше ми болно, че съм я принудил да направи подобно признание.

— Смятах! — избухна тя. — Станах актриса... или по-скоро стъпих на сцената... само за да докажа на родителите си, че съм повече от онова, за което ме мислеха. Не обичах театъра наистина. Ужасявах се всеки път, когато приемех роля. Чувствах се мошеничка. Когато казвам, че съм актриса, имам предвид, че вечно се преструвам. Не съм истинска актриса и ти го знаеш. Не ми ли четеш мислите през цялото време? Усещаш всичко фалшиво или превзето. Понякога ти се чудя как издържаш да живееш с мен. Честно, чудя ти се...

Странни думи от нейната уста. Дори и сега, когато беше толкова честна и искрена, тя играеше. Сега се преструваше, че е само една преструвана. Като много жени с актьорски талант, когато ставаше въпрос за собственото ѝ „аз“, тя или се омаловажаваше, или се величаеше. Можеше да бъде естествена само когато искаше да впечатли някого. Това беше нейният начин за обезоръжаване на противника.

Какво ли не бих дал да подслушам някой нейн разговор с татенцето! Особено когато обсъждат писането. Нейното писане. Кой знае? Може би дядката, както тя го наричаше с неохота, прозираше преструвките ѝ. Може би само се беше престорил, че я изпитва (с тази писмена задача) за да ѝ е по-лесно да приеме парите, с които я обсипваше. Може би си мислеше, че като ѝ позволила мисли, че тя печели тези пари, той спестяваше на себе си неудобството. От онова, което схванах, той надали беше от онези, които открито биха ѝ предложили да им стане любовница. Тя никога не го каза направо, но намекна, че физически бил донякъде отблъскващ. (Как иначе би се изразила една жена?) Но да продължим с мисълта... Като ласкаеше нейното его — а какво по-ласкателно за жена от нейния тип от това, да я приемат сериозно като творец? — може би тя би приела ролята на любовница, без да я попитат. От едната благодарност. Жената, когато е наистина благодарна за вниманието, което получава, почти винаги предлага тялото си.

Шансовете, разбира се, бяха тя да предлага ценност срещу ценност и да е така от самото начало.

Подобни размишления по никакъв начин не смуцаваха установената помежду ни спокойна връзка. Когато нещата вървят,

невероятно колко далеч може да стигне умът, без да навреди на духа.

Наслаждавах се на разходките ни след вечеря. Тези разходки бяха нещо ново в живота ни. Разговаряхме свободно, по-спонтанно. Фактът, че имаме пари в джобовете си също помагаше — даваше ни възможност да мислим и разговаряме за други неща освен за обичайните ни тъжни затруднения. Улиците наоколо бяха широки, елегантни, просторни. Старите къщи, изящно добиващи все позанемарен вид, спяха в прахта на времето. Все още притежаваха някакво великолепие. Пред някои от тях имаше железни негри — стълбовете за привързване на миналите дни. Алеите бяха засенчени от беседки, старите дървета се гушеха в буен листак. Полянките, винаги спретнати и окосени, блещукаха в електриковозелено. Над всичко това, ведър покой обгръщаше улиците — човек чуваше крачките през една пряка.

Атмосферата предразполагаше към писане. От задните прозорци на нашата квартира виждах прекрасна градина, в която растяха две огромни сенчести дървета. През отворения прозорец често долитаха звуците на хубава музика. От време на време до ушите ми достигаше гласът на кантор — обикновено Сирота или Розенблат, — защото хазайката беше открила, че обожавам музиката от синагогите. Понякога тя чукаше на вратата и ми предлагаше парче изпечен от нея домашен пай или щрудел. Оглеждаше работната ми маса, вечно отрупана с книги и листове, и избягваше, сякаш благодарна за честта да надникне в бърлогата на писател.

По време на една от вечерните ни разходки спряхме край един магазин за канцеларски материали на ъгъла, където сервираха сладолед и газирани напитки, за да купим цигари. Магазинът беше стар и го държеше еврейско семейство. Още щом влязох, си паднах по това място — притежаваше онази избеляла, сънлива атмосфера на малките магазинчета, в които висях като малък, докато търсех шоколадов крем или пакетче испански фъстъци. Собственикът на магазинчето седеше на една маса в един сумрачен ъгъл и играеше шах със свой приятел. Начинът, по който се прегърбваха над дъските, ми напомни прочути картини, най-вече картоиграчите на Сезан. Набитият мъж с побелялата коса и грамадния каскет, нахлупен над очите, продължи да оглежда дъската, докато собственикът ни обслужваше.

Купихме цигари и решихме да хапнем сладолед.

— Не искам да ви откъсвам от играта — казах аз, когато ни сервираха. — Знам какво е да ти прекъснат партия шах.

— Значи играете шах?

— Да, по лошо. Много нощи пропилях зад шахматната дъска. — А после, макар и да нямах намерение да го задържах, подхвърлих няколко забележки за Второ авеню, за шахклуба там, който някога посещавах често, за Кафе Роял и така нататък.

Тогава човекът с големия каскет стана и се приближи до нас. Начинът, по който ни поздрави, ме накара да осъзная, че ни е взел за евреи. Това ме стопли.

— Значи играете шах? — попита той. — Чудесно. Защо не се включите?

— Не тази вечер — отговорих. — Излязохме да подишаме въздух.

— В квартала ли живеете?

— Малко по-нагоре на същата улица — отговорих. Дадох му адреса.

— Че това е къщата на госпожа Сколки — възкликна той. — Познавам я добре. Имам магазин за мъжко облекло през една пряка оттам... на Мъртъл авеню. Защо не се отбиете някой път?

Щом го каза, той протегна ръка и додаде:

— Казвам се Есен. Сид Есен. — После се ръкува с Мона.

Представихме се и той отново се ръкува с нас. Като че бе обзет от странна радост.

— Значи не сте евреин? — попита той.

— Не — отвърнах, — но често минавам за такъв.

— Но жена ви е еврейка, нали? — Той изгледа втренчено Мона.

— Не — отвърнах. — Тя е наполовина циганка, наполовина румънка. От Буковина.

— Прекрасно! — възкликна той. — Ейб, къде са пурите? Подай кутията на господин Милър, ако обичаш. — Той се обърна към Мона. — Сладкиш за госпожата?

— Вашата партия шах... — напомних.

— Да върви по дяволите! — заяви той. — Само убивахме времето. За мен е удоволствие да разговарям с човек като вас и с очарователната ви съпруга. Тя е актриса, нали?

Кимнах.

— От пръв поглед си личи — сподели той.

И така започна разговорът. Сигурно сме разговаряли час или повече. Онова, което го заинтригува, очевидно беше привързаността ми към всичко еврейско. Трябваше да обещаая, че скоро ще го навестя в магазина. Там ще изиграем партия шах, ако ми се играе. Той ми обясни, че мястото е заприличало на морга. Не знаеше защо се е вкопчил в него — бяха му останали шепа клиенти. После, когато пак си стиснахме ръцете, той каза, че се надявал да му окажем честта да се срещнем със семейството му. Живеели сме почти врата до врата, каза той.

— Имам си нов приятел — отбелязах, докато вървахме по улицата.

— Той те обожава, виждам — отвърна Мона.

— Приличаше на куче, което иска да го гаят и милват, нали?

— Без съмнение е много самотен.

— Не спомена ли, че свирел на цигулка?

— Да — отвърна Мона. — Не си ли спомняш, спомена, че струнният квартет се събирал в дома му веднъж седмично... или се събирал навремето.

— Точно така. Боже, колко много обичат цигулката евреите!

— Подозирам, Вал, че той си мисли, че имаш капка еврейска кръв.

— Може и да имам. Ако е така, със сигурност не бих се срамувал.

Последва неловко мълчание.

— Не исках да ме разбереш по този начин — казах аз най-сетне.

— Знам — отвърна тя. — Няма нищо.

— Те всички знаят и да играят шах. — Говорех почти на себе си. — Обичат и да правят подаръци, забелязвала ли си?

— Не може ли да говорим за нещо друго?

— Разбира се! Разбира се, че можем! Съжалявам. Те ме вълнуват, това е. Когато и да се натъкна на истински евреин, се чувствам сякаш съм се върнал у дома. Не зная защо.

— Защото са сърдечни и щедри като самия теб — каза тя.

— Защото са *стар* народ, така мисля аз.

— Ти си създаден за някой друг свят, Вал, не за Америка. Разбираш се знаменито с всякакви народи освен със своя собствен. Ти

си изгнаник.

— А ти? И твоето място не е тук.

— Знам — отвърна тя. — Е, напиши романа и ще офейкаме. Не ме е грижа къде ще ме заведеш, но първо трябва да видиш Париж.

— Точно така! Но бих искал да видя и други места... Рим, Будапеща, Мадрид, Виена, Константинопол. Бих искал някой ден да посетя и твоята Буковина. И Русия — Москва, Петербург, Нижний Новгород... Ах! Да се разхождам по Невски проспект... по стъпките на Достоевски! Каква мечта!

— Може да се осъществи, Вал. Няма причини да не можем да отидем където си искаме... навсякъде по света.

— Наистина ли мислиш така?

— Знам го. — После тя импулсивно изтърси: — Чудя се къде ли е сега Стася.

— Не знаеш ли?

— Разбира се, че не знам. Нямам никаква вест от нея, откакто се върнах. Имам чувството, че повече никога няма да ни се обади.

— Не се тревожи — казах. — Ще се обади и още как. Един ден ще се появи, просто така!

— Там тя беше съвсем различен човек.

— Как така?

— Не знам точно. Различна — това е. По-нормална, може би. Като че я привличат определени типове мъже. Като онзи австриец, за когото ти разказах. Според нея той беше толкова нежен, толкова грижовен, така изпълнен с разбиране.

— Смяташ ли, че е имало нещо между тях?

— Кой знае? Постоянно бяха заедно, все едно бяха безумно влюбени един в друг.

— Все едно, казваш. Какво означава това?

Тя се поколеба, после заговори разгорещено, сякаш все още страдеше:

— Никоя жена не би могла да се влюби в подобна твар! Той ѝ се подмазваше, ядеше от ръката ѝ. И тя обожаваше това. Може би то я караше да се чувства по-женствена.

— Никак не подобава на Стася — казах. — Не мислиш, че наистина се е променила, нали?

— Не зная какво да мисля, Вал. Тъжна съм, това е всичко. Чувствам, че съм загубила голям приятел.

— Глупости! — отсякох. — Човек не губи така лесно приятелите си.

— Тя каза, че съм била твърде властна, твърде...

— Може би си била — с нея.

— Никой не я разбираше по-добре от мен. Аз исках само да я видя щастлива. Щастлива и свободна.

— Така казват всички влюбени.

— Беше повече от любов, Вал. Много повече.

— Как може да има нещо по-голямо от любовта? Любовта е всичко, не е ли така?

— Може би при жените има и нещо друго. Мъжете не са толкова фини, че да го схванат.

От страх, че разговорът може да се изроди в спор, смених темата възможно най-ловко. Най-накрая се престорих, че съм прегладнял. За моя изненада тя каза „И аз“.

Върнахме се в квартирата. След като похапнахме добре — пастет от гъши дроб, студено пуешко, студена зелева салата, поляти с великолепно мозелско вино — почувствах, че мога да седна зад машината и да напиша нещо истинско. Може би заради разговора, споменаването на пътуването, на непознати градове... на нов живот. Или защото успешно бях попречил на разговора ни да се изроди в караница. (Стася беше толкова деликатна тема.) Или може би заради евреина, Сид Есен, и събудилите се расови спомени. Или може би нищо повече от подходящата ни квартира, чувството за уют, удобство, одомашненост.

Както и да е, докато тя раздигаше масата, казах:

— Де да можеше човек да пише, както говори... да пише като Горки, Гогол или Кнут Хамсун!

Тя ме изгледа така, както понякога майките гледат детето в прегръдките си.

— Защо да пишеш като тях? — попита тя. — Пиши като себе си, това е толкова по-добре!

— Де да мислех и аз така. Боже! Знаеш ли какъв ми е проблемът? Аз съм хамелеон. Влюбя ли се в някой автор, искам да го имитирам. Де да можех да имитирам себе си!

— Кога ще ми покажеш страници? — попита тя. — Умирам да видя какво си написал досега.

— Скоро — обещах.

— За нас ли е?

— Предполагам. За какво друго да пиша?

— Можеш да пишеш за всичко, Вал.

— Така си мислиш ти. Като че никога не осъзнаваш колко съм ограничен аз. Не знаеш каква борба изживявам. Понякога се чувствам напълно сразен. Понякога се чудя откъде ли ми е щукнала идеята, че мога да пиша. Но преди няколко минути пишех като ненормален. Пак наум. Но в мига, в който сядам зад машината, се превръщам в тъпак. Хваща ме. Потиска ме.

— Знаеш ли — продължих — че към края на живота си Гогол заминал за Палестина? Странен тип е този Гогол. Представи си, такъв смахнат руснак да умре в Рим! Чудя се къде ли ще умра аз.

— Какво ти става, Вал? За какво говориш? Имаш още осемдесет години живот. Пиши! Недей да говориш за смърт.

Чувствах се длъжен пред нея да ѝ разкажа нещо за романа.

— Познай как сам наричам книгата! — казах. Не можа да познае. — Взех името на чичо ти, онзи, дето живее във Виена. Мисля, че ми каза, че служел при хусарите. Някак си не мога да си го представя като полковник от смъртоносния полк. И евреин. Но той ми харесва... Харесва ми всичко, което си ми разказала за него. Ето защо взех неговото име...

Пауза.

— Това, което искам да направя с този проклет роман — само че Татенцето може би не би искал същото — е да препусна през него като пиян казак. *Русия, Русия, накъде летиш? Напред, напред, като вихъра!*

[1] Единственият начин, по който мога да бъда себе си, е да мачкам всичко. Никога няма да напиша книга, която да удовлетворява издателите. Написал съм твърде много книги. Книги сомнамбули. Знаеш за какво говоря. Милиони и милиони думи — всичките в главата ми. Те се блъскат там, вътре, като златни кюлчета. Омръзна ми да отливам златни кюлчета. Писна ми от тези кавалерийски атаки... в тъмното. Всяка дума, която напиша сега, трябва да е стрела, попадаща право в целта. Отровна стрела. Искам да изтребвам книги, писатели,

издатели, читатели. За мен писането за публиката няма никаква стойност. Аз искам да пиша за лудите — или за ангелите.

Млъкнах и странна усмивка огря лицето ми при мисълта, която ми хрумна.

— Тази наша хазайка, чудя се какво ли ще си помисли, ако ме чуе как говоря. Тя е твърде добра с нас, не мислиш ли? Тя не ни познава. Никога не би повярвала що за ходещ погром съм аз. Нито пък има представа защо съм луд по Сирота и тая проклета музика от синагогите. — Млъкнах. — Какво общо има Сирота, по дяволите?

— Да, Вал, развълнуван си. Сложи го в книгата. Не се пилей в приказки!

[1] Перифраза на пасаж от „Мъртви души“ на Н. В. Гогол. — Бел.прев. ↑

ТРИНАЙСЕТА ГЛАВА

Понякога седях зад машината с часове, без да напиша нито ред. Възпламенени от някоя идея, често неуместна, мислите ми идваха твърде бързо, че да бъдат записани. Влачеха ме в галоп, като поразен воин, завързан за колесницата си.

На стената отдясно бяха забодени всякакви бележки: дълъг списък от думи, думи, които ме омагьосваха и които имах намерение да влача за косите при необходимост; репродукции на картини от Учело, дела Франческа, Брьогел, Джото, Мемлинг; заглавия на книги, от които смятах сръчно да задигам пасаж; фрази, откраднати от любимите ми автори — не да ги цитирам, а за да ми напомнят как да завъртам понякога нещата. Например: „Червеят, който щеше да гризе пикочния й мехур“ или „кашата, която се беше втвърдила зад челото му“. В Библията имаше листчета, които посочваха къде да намеря бисери. Библията беше същинска диамантена мина. Всеки път, когато потърсех някой пасаж, се опиянявах. В речника бях отбелязал с показалци различни видове списъци — цветя, птици, дървета, влечуги, скъпоценни камъни, отрови и така нататък. Накратко, бях се оборудвал с пълен арсенал.

Но какъв беше резултатът? Докато размишлявах над дума като „праксис“ например, или „плерома“, умът ми лъкатушеше като пияна оса. Понякога свършваше с отчаяна борба да си припомня името на онзи руски композитор, мистик или теософ, оставил недовършена най-великата си творба. Онзи, за когото някой бе написал „Той, Месия на своето собствено въображение, мечтал да поведе човечеството към «последния празник», който си бе въобразил, че е Господ и всичко, включително самият той, е негово собствено творение, който бе мечтал със силата на тоновете си да преобърне вселената, умрял от пъпка“. *Скрябин*, ето кой беше. Да, *Скрябин* можеше да ме изкара извън релси за дни наред. Всеки път, когато ми хрумнеше името му, се намирах на Второ авеню в дъното на някое кафене, заобиколен от руснаци (обикновено белогвардейци) и руски евреи и слушах как някой супер

неизвестен гений бърбори за сонатите, прелюдиите и етюдите на божествения Скрябин. От Скрябин до Прокофиев, до вечерта, когато го чух за първи път, вероятно в Карнеги хол, високо горе в галерията, и така се развълнувах, че се изправих на крака да ръкопляскам или да крещя — по онова време всички крещяхме като луди — и едва не паднах долу. Фигурата му беше висока и мършава, облечен във фрак — като герой от „Опера за три гроша“, като *Monsieur les Pompes Funebres*. От Прокофиев към Люк Ралстън, вече покойник, също аскет, с личице като посмъртната маска на мосю Аруе^[1]. Добър приятел беше Люк Ралстън — след като обиколеше шивачите по цялото Пето авеню с мострите си от вносни вълнени платове, той се прибираще вкъщи и се упражняваше да пее немски песни, докато милата му стара майчица, съсипала го със своята любов, му готвеше свински крачета с кисело зеле и за десетхиляден път му казваше какъв мил и добър син бил. Тънкият му, обработен глас за съжаление беше твърде слаб за да се справи с тежките мелодии на любимия му Хуго Волф, с когото винаги натоварваше програмите си. Умря на трийсет и три години — от пневмония, казваха, но сигурно е било от разбито сърце... А междувременно нахлуват спомени за други забравени фигури — минезингери, флейтисти, челисти, пианисти в поли, като онази грозноватата, която винаги включваше в програмата си „Карнавал“ от Шуберт. (Колко много ми напомняше на Мод — монахинята, превърнала се във виртуоз.) Имаше и други, с къси и дълги коси, всичките перфектни, като кубински пури. Някои с гръдни кошове като на бикове можеха да съборят полилеите с техните Вагнерови писъци. Някои бяха като прекрасни Джесики, с коси, разделени на път и спускащи се надолу — благи мадони (най-вече еврейски) които все още не бяха започнали да тършуват из хладилника по нощите. А после цигуларките, в поли, понякога левачки, често с червена или мръснооранжева коса и гърди, които пречеха на лъка...

Само като погледна една дума, както казах. Или картина, или книга. Понякога — само заглавието. Като „Сърцето на мрака“ или „Под есенната звезда“. Как запомня отново тази чудна приказка? Да видим. Прочети няколко страници, после хвърли книгата. Неподражаемо. А как бях започнал аз? Прочетох го отново отначало — моето въображаемо начало в стил Пол Морфи. Слабо, отвратително слабо. Нещо пада на масата. Ставам да го потърся. Застанал на четири

крака, една пукнатина в пода ме заинтригува. Напомня ми на нещо. *На какво?* Стоя така, сякаш чакам да ми „сервират“, като овца. Мислите се вихрят в тиквата ми и излизат навън през клапана на темето на черепа ми. Вземам листче и нахвърлям няколко думи. Още мисли, проклети мисли. (Падналото от масата се оказа кибритена кутийка.) Как да наместя тези мисли в романа. Все същата дилема. А после се сещам за „Дванайсет мъже“. Да можех някъде да сътворя една малка част, която да притежава топлината, нежността, патосът на онази глава за Пол Дреслър. Но аз не съм Драйзер. И нямам брат Пол. Бреговете на Уобаш са далече. По-далече, много по-далече от Москва или Кронщат, или топлият, извънредно романтичен Крим. *Защо?*

Накъде ни водиш, Русия? Напред! Ех, кони, кони!^[2]

Мисля за Горки, помощникът на пекаря, с побеляло от брашно лице, и едрият, дебел селянин (по нощница), въргалящ се в калта с любимите си свине. „Моите университети“. Горки: майка, баща, другар. Горки, любимият скитник, който, независимо дали скита, плаче, плакае, моли се или псува, той пише. Горки, писал с кръв. Писател, верен като слънчев часовник...

Само като погледна заглавието казвам.

Така, като концерт за пиано за лява ръка, се изнизва денят. Имам късмет, ако има една-две страници, които да покажа, за всичките мъчения и вдъхновение. Да пиша! Беше все едно изкоренявам отровен дъб. Ровя за кръвно цвекло.

Когато понякога тя ме питаше: „Как върви, мили Вал?“, на мен ми се искаше да заровя ръце в шепи и да плача.

— Не се напъвай, Вал.

Но аз се напъвах. Напъвах се и се напъвах, докато в мен не остана и капчица ако. Често тъкмо когато тя каже „Вечерята е готова“, и потокът потича. И какво от това, по дяволите! Може би след вечеря. Може би когато тя заспи.

На масата говоря за работа все едно съм втори Александър Дюма или Балзак. Вечно за това какво смятам да правя, никога за направеното. Аз съм гений на неувимото, на зачатъчното, на нероденото.

— *А твоят ден?* — питах понякога. — *Как ти мина денят?* — (Повече за да се отърва от дяволите, които ми вадеха душата, отколкото за да чуя баналностите, които вече знаех наизуст.)

Слушайки с едното ухо, виждах как Татенцето чака като вярно куче да му подхвърлят кокала. Щеше ли да има по него достатъчно мас? Щеше ли да се раздробя в устата му? И си напомнях, че всъщност той не чака за страниците от книгата, а за много по-апетитна хапка — нея. Щеше да е търпелив и доволен — поне за известно време — само да води литературни дискусии. Стига тя да изглеждаше прекрасна, да продължаваше да носи прелестните рокли, които той настояваше да избира за себе си, да приемаше благосклонно всички дребни услуги, с които той я обсипваше. Стига, с други думи, тя да се отнасяше с него като с човек. Стига да не се срамуваше да се показва с него. (Той наистина ли смяташе, както твърдеше тя, че прилича на жаба?). С полупритворени очи го виждах как чака, чака на някои уличен ъгъл, или във фоайето на полумоден хотел, или в някое затънтено кафене (в друго превъплъщение) като например *Zum Hiddigeigei*. Неизменно го виждах облечен като джентълмен, със или без гети и бастунче. Нещо като ненабиващ се на очи милионер, търговец на кожи или борсов посредник — не от хищния тип, по-скоро, както сочеше шкембето, от онези, които предпочитат хубавия живот пред всемогъщия долар. Човек, свирил някога на цигулка. Безспорно мъж с вкус. Накратко, не беше тъпак. Може би посредствен, но не и обикновен. Забележителен с незабележимостта си. Вероятно пълен с динени семки и други зрънца. И оседлан от съпруга-инвалид, която дори не би сънувал да нарани. (Погледни, мила, виж какво ти донесох! Херинга, *Lacks*^[3]! И буркан консервирани еленови рога от земята на елените!)

А когато четете началните страници, този мухлен милионер, дали ще възкликне: „Аха, надушвам нещо нередно!“ или, приспал жилавия си мозък, дали просто няма да промърмори под носа си: „Прелестен боклук, романс от Средните векове.“

А хазайката ни, добрата госпожа Сколски, какво ли ще си помисли тя, ако хвърли едно око на тези страници? Дали ще подмокри гащичките от възбуда? Или ще чуе музика там, където има само сеизмографски смущения? (Виждах я как тича към синагогата да търси овнешки рога.) Един ден двамата с нея трябваше да изясним тая работа с писането. Или още щрудели и Сирота, или въжето. Де да знаех малко идиш!

— Викай ми Реб! — така ми каза Сид Есен на раздяла.

Какво изискано мъчение, това шарлатанство с писането! Смахнати бълнувания, смесени с пристъпи на задух и онова, което шведите наричат *mardrommen*. Трътлести образи с нахлупени диамантени тиари. Барокова архитектура. Кабалистични логаритми. Мезузи и молитвени колела. Надути фрази. („Нека никой — рече татарката — да не поглежда благосклонно този човек!“) Синьо-зелени медни небеса, украсени с дантелени ивици: пръчки от чадър, непристойни драски. Валаам, магарето, лиже задните си части. Порове бълват глупости. Свиня в мензис...

А всичко това, както го каза тя, защото съм се сдобил с „шанса на живота си“.

Понякога навлизах в това, понесен на огромни черни криле. Тогава всичко излизаше безразборно и с дупето нагоре. Страници и страници. Цели тонове. На нищо от това не му беше мястото в романа. Нито дори в „Книгата на вечния мрак“. Докато ги препрочитам, оставах с впечатлението, че разглеждам стара щампа: стая в средновековно жилище, старица, седнала на гърнето, до нея — лекарят с нажежени до червено щипци, в ъгъла, близо до разпятието, мишка се промъква към парче сиренце. Изглед от партера, така да се каже. Глава от историята на вечната мизерия. Поквара, безсъние, лакомия, позиращи като трите грации. Всичките — описани с живак, бензин и калиев перманганат.

Друг ден ръцете ми се рееха над клавишите с блаженството на убийствената Борджиева лапа. Избирайки техниката стакато, подражавах маймунски на каламбурите и остроумията на гибелините^[4]. Или пък се превземах като *saltimbanque*^[5], изнасящ представление пред малоумен монарх.

На следващия ден — четириног: всичко е в удари с копита, буци слуз, хъркане и пръдни. Жребец (ex!) препускащ по замръзнало езеро с торпеда в червата. Цял бравура, така да се каже.

А после, когато ураганът утихне, потича като песен — тихо, равномерно, с непомръкващия блясък на магнезия. Сякаш пее химни на Бхагавадгита. Монах в шафранова роба, възхваляващ творенията на Всезнаещия. Вече не писател. Светец.

Светец, пратен от Санхедрин. Господ да благослови автора! (Имаме ли тук Давид?)

Каква радост беше да пишеш като орган сред езеро! Хапете ме, въшки! Хапете ме, докато съм силен!

Не започнах веднага да го наричам Реб. Не можех. Винаги му казвах „Господин Есен“. А той винаги ме наричаше господин Милър. Но ако някой ни беше подслушал как говорим, щеше да си помисли, че се познаваме цял живот.

Една вечер се опитвах да го обясня на Мона, докато лежах на канапето. Вечерта беше топла и си прекарвахме леко и приятно. Със студено питие до мен и Мона, разхождаща се наоколо в късата си китайска рокличка, бях в настроение да се разпростирам. (Още повече че същия ден бях написал няколко отлични страници.)

Монологът беше започнал — не за Сид Есен и неговата морга магазин, която бях посетил предния ден, а за определено опустошително настроение, което ме обземаше всеки път, когато надземният влак подминеше определен завой. Поривът да говоря за това вероятно ме обзе защото това черно настроение толкова силно контрастираше със сегашното, необичайно ведро. Подминех ли този завой, гледах право в прозореца на апартамента, където за първи път посетих вдовицата... когато я „ухажвах“. Всяка седмица един приятен тип, еврейн също като Сид Есен, се отбиваше да прибере долар или долар и трийсет и пет цента за мебелите, които тя купуваше на вноски. Ако не ѝ се намираха, той казваше: „Добре, тогава следващата седмица.“ Бедността, чистотата, стерилността на този живот за мен бяха по-потискащи от мизерията. (Тъкмо тук предприех първия си опит да пиша. С една огризка от молив, добре си го спомням. Не написах повече от десетина изречения — достатъчни, за да ме убедят, че съм напълно лишен от талант.) Всеки ден на отиване и на връщане от работа вземах все същия надземен влак, минавах покрай същите дървени къщи и ме обземаше все същото унищожително черно настроение. Искях да се самоубия, но нямах куража. Но не можех и да я нарежа. Опитах се, но без успех. Колкото повече се борех да се освободя, толкова повече се обвързвах. Дори и години по-късно, когато се освободих от нея, онова същото ме обземаше, подмина ли този завой.

— Ти как си го обясняваш? — попитах. — Сякаш бях оставил част от себе си в стените на тази къща. Част от мен така и не се освободи.

Тя седеше на пода, облегнала се на крака на масата. Изглеждаше спокойна и отпусната. Беше в настроение да слуша. От време на време ми задаваше въпроси — за вдовицата — които жените обикновено избягват да задават. Трябваше ми само да се наведа мъничко и можех да сложа ръка върху пътката ѝ.

Беше една от онези забележителни вечери, когато всичко се е наговорило да подкрепя хармонията и разбирателството, когато човек говори леко и естествено, дори и на съпругата си, за интимни неща. Не бързахме за никъде, дори и да се наебем едно хубаво, макар че мисълта за това постоянно присъстваше, зареяна над разговора.

Сега се връщам към това пътуване с надземния влак по Лексингтън авеню сякаш от някое бъдещо превъплъщение. Изглеждаше ми не само далечно, но и немислимо. Тъкмо този особен вид мрачност и отчаяние нямаше да ме нападнат никога вече — в това бях сигурен.

— Понякога си мисля, че е било защото бях толкова невинен. За мен беше невъзможно да вярвам, че могат да ме хванат така в капана. Предполагам, че щях да съм си по-добре и да страдам по-малко, ако се бях оженил за нея, както исках. Кой знае? Можеше дори да сме щастливи няколко години.

— Вал, ти винаги казваш, че те е задържала жалостта, но според мен е било любов. Мисля, че ти наистина си я обичал. В края на краищата, никога не сте се карали.

— Не можех. Не и с нея. Тъкмо това ме държеше в неизгодно положение. Все още си спомням как се чувствах, когато спирах всеки ден да гледам снимката ѝ в една витрина. В очите ѝ имаше такава мъка, че се разтрепервах. Ден след ден се връщах, за да я погледна в очите, да разгледам този тъжен израз, да се чудя от какво ли е причинен. А после, след като се поопознахме, отново виждах този поглед да се връща в очите ѝ... обикновено когато я нараня по някакъв глупав и безразсъден начин. Този поглед бе много по-обвинителен и по-опустошителен от всякакви думи...

Известно време и двамата мълчахме. Топлият уханен бриз шумолеше в завесите. Долу свиреше грамофонът. „И ще ти принесе в

жертва, о Израел...“ Докато слушах, протегнах ръка и нежно прокарах пръсти по пътеката ѝ.

— Не исках да ти разправам всичко това — заговорих отново. — Исках да говоря за Сид Есен. Вчера го посетих в магазина му. Най-окаяното и печално място, което някога е попадало пред очите ти. Огромно при това. И той седи по цял ден там и чете, или пък, ако наmine някой приятел, изиграва някоя партия шах. Опитва се да ме отрупа с подаръци — ризи, чорапи, вратовръзки, каквото си пожелае. Трудно беше да му откажа. Както каза ти, той е самотна душа. Трудничко ще е да избягвам хватката му... О, но аз едва не забравих какво започнах да ти разказвам. Какво предполагаш, че го заварих да чете?

— Достоевски!

— Не, опитай пак.

— Кнут Хамсун.

— Не. Госпожа Мурасаки — „Приказка за Генджи“. Не мога да го преживея. Очевидно той чете всичко. Руснаците ги е чел на руски, немците — на немски. Чете и на полски, и на идиш, разбира се.

— Татенцето чете Пруст.

— Така ли? Е, както и да е — знаеш ли какво го сърби да направи? Да ме научи да карам кола. Има голям осемцилиндров „Буик“, който иска да ни даде назаем веднага щом се науча да карам. Казва, че за три урока ще ме научи.

— Но защо искаш да караш?

— Работата е там, че не искам. Но той мисли, че ще е хубаво да те возя понякога на разходка.

— Недей, Вал. От тебе шофьор не става.

— Тъкмо това му казах и аз. Щеше да е по-различно, ако ми беше предложил колело. Знаеш ли, ще е много хубаво пак да си взема колело.

Тя не каза нищо.

— Като че не си много въодушевена — казах.

— Познавам те, Вал. Ако си вземеш колело, ще престанеш да работиш.

— Може и да си права. Както и да е, идеята беше приятна. Освен това вече съм твърде стар за колело.

— Твърде стар? — тя избухна в смях. — Ти — твърде стар? Не те виждам да изгориш на осемдесет. Ти си втори Бърнард Шоу. Никога няма да си твърде стар за нищо.

— Ще изгоря, ако ми се наложи да пиша още романи. Писането те изстиска, разбираш ли това? Кажи го някой път на Татенцето. Чудя се да не би той да си мисли, че работиш по осем часа дневно?

— Той не мисли за такива неща, Вал.

— Може би не, но няма как да не се чуди за теб. Наистина е рядкост една красива жена да е и писателка.

Тя се разсмя.

— Татенцето не е глупак. Той знае, че не съм родена писателка. Всичко, което иска от мен е да докажа, че мога да завършвам започнатото. Исква да се науча на дисциплина.

— Странно — забелязах.

— Не чак толкова. Той знае, че се паля, че се разкъсвам едновременно във всички посоки.

— Но той почти не те познава. Сигурно има страшна интуиция, да му се не види.

— Той е влюбен в мен — това не го ли обяснява? Разбира се, не смее да го каже. Мисли се за непривлекателен за жените.

— Наистина ли е толкова грозен?

Тя се усмихна.

— Не ми вярваш, нали? Е, никой не би го нарекъл хубав. Изглежда точно такъв, какъвто е — бизнесмен. И се срамува от това. Той е нещастен човек. И тъгата му не го прави по-привлекателен.

— Почти ме накара да го ожаля, горкичкият той.

— Моля те, не говори така за него, Вал. Той не го заслужава.

Тишина.

— Спомняш ли си, когато живеехме със семейството на онзи лекар в Бронкс и ти ме караше да дремвам след вечеря, за да мога да те чакам пред залата за танци в два часа сутринта? Мислеше, че е редно да ти направя тази малка отстъпка и да се събудя свеж като маргаритка и готов за работа в осем сутринта. Помниш ли? И аз наистина го направих — няколко пъти — макар че това едва не ме уби. Според тебе един мъж трябваше да е способен на това, ако обича истински една жена, нали?

— Тогава бях много млада. Освен това никога не съм искала да останеш на тази работа. Може би съм се надявала да те накарам да я зарежеш, като те изтощавам.

— Успя, и още как! Никога не бих могъл да ти се отблагодаря. Оставен на самия себе си, сигурно още щях да кисна там, да назначавам и уволнявам...

Пауза.

— И тъкмо когато всичко вървеше по мед и масло, всичко се оплете. Измъчваше ме, знаеш ли? Или може би аз измъчвах теб.

— Нека не навлизаме в това, Вал. Моля те.

— Добре. Не зная защо го споменах. Забрави.

— Знаеш ли, Вал, твоето плаване никога няма да бъде гладко. Ако не съм аз тази, която те прави нещастен, то ще е някой друг. Търсиш си белята. Недей да се обиждаш. Може би имаш нужда да страдаш. Страданието никога няма да те убие — това мога да ти кажа. Без значение какво ти се случва, ти винаги ще изплуваш. Ти си като тапа. Бутнат ли те на дъното — пак изплуваш. Понякога се плаша от бездните, в които можеш да потъваш. Аз не съм такава. Моята способност за задържане на повърхността е физическа, твоята е... щях да кажа духовна, но не е съвсем така. Тя е животинска. Ти наистина имаш силна духовна природа, но в тебе има и повече от животното, отколкото в другите мъже. Ти искаш да живееш... да живееш на всяка цена... независимо дали като човек, звяр, насекомо или микроб...

— Май има смисъл в думите ти — казах. — Между другото, не съм ти разказвал за шантавото ми преживяване една нощ, когато те нямаше, нали? С едно педи. Беше нелепо, наистина, но по онова време никак не ми изглеждаше смешно.

Тя ме гледаше с широко отворени очи и смаяно изражение.

— Да, беше след като ти замина за известно време. Така отчаяно исках да съм с тебе, че не ме беше грижа на каква цена можех да го постигна. Опитах се да си намеря работа на кораб, но нищо не стана. После, една нощ в италианския ресторант в покрайнините... нали го знаеш... се натъкнах на един, с когото се бях запознал там преди... май беше специалист по вътрешно обзавеждане. Както и да е, много порядъчно момче. Докато разговаряхме... говорехме за „И изгрява слънце“ ми хрумна да го помоля да ми даде пари за път. Имах чувството, че ще ми даде, ако го трогна достатъчно. Докато му говорех

за тебе и за това как отчаяно искам да замина при тебе, очите ми се насълзиха. Виждах го как се разтапя. Най-накрая извадих портфейла си и му показах снимката ти, онази, по която съм луд. Той се впечатли. „Красавица! — възкликна. — Наистина необикновено. Каква страст, каква чувственост!“ „Разбираш за какво ти говоря“ — казах му. „Да — отвърна той. — Виждам защо всеки би жадувал за такава жена.“ Остави снимката на масата, сякаш за да я разгледа, и поръча напитки. По някаква причина изведнъж заговори за книгата на Хемингуей. Каза, че познавал Париж, бил ходил там няколко пъти. И така нататък.

Млъкнах, за да видя как го приема. Тя ме гледаше с любопитна усмивка.

— Продължавай — подкани ме тя. — Цялата съм в слух.

— Е, най-накрая му дадох да разбере, че съм готов на всичко, за да събера пари за път. „На всичко?“ — попита ме той. „Да — отговорих. — Всичко освен убийство.“ Тогава разбрах какво имам насреща си. Както и да е, вместо да ме приклещи, той пренасочи разговора към други теми — бикоборството, археологията, все неща, които нямаха нищо общо. Започнах да се отчайвам — той ми се изплъзваше из ръцете.

Слушах го, доколкото можах, после повиках келнера и помолих за сметката. „Няма ли да пийнеш още едно?“ — попита ме той. Казах му, че съм уморен и искам да се прибера. Изведнъж той обърна фронта. „За онова пътуване до Париж — рече той — защо не се отбиеш у нас за пет минути да го обсъдим? Може би ще мога да ти помогна.“ Знаех какво си е наумил, разбира се, и сърцето ми се сви. Краката ми изстинаха. Но после си помислих — „Какво пък, по дяволите. Не може да ми направи нищо, освен ако аз не искам. Ще го придумам да се откаже“... за парите, искам да кажа.

Разбира се, сгреших. В мига, в който измъкна сбирката си от непристойни снимки разбрах, че играта свърши. Биваше си ги, трябва да призная... Японски. Както и да е, докато ми ги показваше, сложи ръка на коляното ми. Сегиз-тогиз спираше, втренчваше се в някоя снимка и ме питаше — „Какво ще кажеш за тази?“ После ме поглеждаше с размекнато изражение и се опитваше да плъзне ръка нагоре по бедрото ми. Най-накрая го отрязах. „Ще си тръгвам“ — казах. Държанието му веднага се промени. Изглеждаше огорчен. „Защо да ходиш чак до Бруклин? — попита. — Можеш да преспиш и тук. Не

си длъжен да спиш с мен, ако това те тревожи. В другата стая има кушетка.“ — Той отиде до шкафа и извади оттам пижама за мен.

Не знаех какво да мисля — дали е искрен, или... Подвоумих се. „В най-лошия случай — рекох си — ще е безсънна нощ.“

„Нали не трябва да заминеш утре за Париж? — попита той. — На твое място твърде бързо бих се обезсърчил“ — двусмислена забележка, която пренебрегнах. „Къде е кушетката? — попитах. — Друг път ще говорим за това.“

Легнах си, като си държах едното око отворено, в случай че се пробва с неговите номера. Но той не се пробва. Очевидно беше отворен от мен — или може би смяташе, че малко търпение ще свърши работа. Както и да е — не мигнах цяла нощ. Мятах се до зори, после станах много тихо и се облякох. Докато си обувах панталоните, съзрях копие на „Одисей“. Грабнах го, седнах до прозореца и прочетох монолога на Моли Блум. Почти се изкушавах да си тръгна с книгата. Вместо това ми хрумна по-добра идея. Излязох на пръсти в коридора, където беше гардеробът, отворих го внимателно и пребърках джобовете му и портфейла. Намерих само седем долара и малко дребни. Взах ги и се чупих...

— И никога повече не го видях?

— Не, никога повече не отидох в този ресторант.

— Вал, да речем, че той ти беше предложил пари за път, ако...

— На този въпрос ми е трудно да отговоря. Оттогава често съм се чудил. Знам, че никога не бих го преживял, дори и заради тебе. В подобни обстоятелства е по-лесно да си жена.

Тя се разсмя. Смееше се и се смееше.

— Кое е толкова смешно? — попитах.

— Ти! — извика тя. — Досущ като мъж!

— *Как така?* Би ли предпочела да бях отстъпил?

— *Не казвам това, Вал.* Казвам само, че реагира по типично мъжки начин.

Изведнъж се сетих за Стася и безумните ѝ изстъпления.

— Така и не ми каза — рекох — какво се случи със Стася. Заради нея ли изпусна кораба?

— Кой ти пусна тая муха? Казах ти как се получи така, че изпуснах кораба, не си ли спомняш?

— Точно така, каза ми. Но аз не те слушах много внимателно. Както и да е, странно, че толкова време не ти се обажда никаква. Къде предполагаш, че е?

— Сигурно в Африка.

— В Африка?

— Да, последния път ми се обади от Алжир.

— Хмммм.

— Да. Вал, за да се върна при тебе, трябваше да обеща на Роланд — мъжът, който ме заведе във Виена, че ще отплавам с него. Съгласих се при условие че ще пратим на Стася пари, за да напусне Африка. Той не го направи. Едва в последния момент го разбрах. Тогава нямах пари да ти телеграфирам за закъснението. Както и да е, не пътувах с Роланд. Изпратих го обратно в Париж. Накарах го да се закълне, че ще намери Стася и ще я доведе жива и здрава у дома. Това е всичко.

— И той, разбира се, не го направи?

— Не, той беше слабо, покварено създание — само за себе си го беше грижа. Зарязал Стася и нейния австриец сред пустинята, когато пътят станал твърде труден. Оставил ги без пукнат грош. Когато разбрах, искаше ми се да го убия...

— И това е всичко, което знаеш?

— Да. Доколкото знам, тя вече може и да е мъртва.

Станах да потърся цигара. Намерих пакета върху отворената книга, коя го четох през деня.

— Чуй това — казах и прочетох отбелязания от мен пасаж: — „Целта на литературата е да помага на човека да се опознае, да укрепи вярата му в себе си и да го подкрепя в стремежа му към истината...“

— Легни — примоли се тя. — Искам да те слушам как говориш, не как четеш.

— Ура за Карамазови!

— Престани, Вал! Хайде да поговорим още, моля те.

— Добре тогава. Какво ще ми кажеш за Виена? Посети ли чичо си, докато беше там? Почти нищичко не си ми разказала за Виена, разбираш ли? Знам, че темата е деликатна... Роланд и така нататък. И все пак...

Тя обясни, че не останали много във Виена. Освен това не би и мечтала да посети роднините си, без да им даде пари. Роланд не бил от

онези, които раздават пари на бедни роднини. Ала тя го карала да пръска пари винаги, когато срещнат художник в нужда.

— Хубаво! — похвалих я. — А среща ли някоя от знаменитостите в света на изкуството? Пикасо например, или Матис?

— Първият човек, с когото се запознах — отговори тя — беше Задкин, скулпторът.

— Ама наистина ли? — възкликнах.

— Да, а после с Едгар Варез.

— Кон е той?

— Композитор. Прекрасен човек, Вал. Ти би го обожавал.

— Кой още?

— Марсел Дюшан. Разбира се, знаеш кой е той?

— Бих казал да. Що за човек е той?

— Най-цивилизованият човек, когото някога съм срещала — незабавно отговори тя.

— Това казва много.

— Знам, Вал, но е истина. — Тя продължи и ми разказа за другите, с които се е запознала, творци, за които не бях чувал... Ханс Райхел, Тиханий, Мишонз, всичките живописци. Докато тя говореше, си отбелязах наум хотела, в който се беше установила във Виена — хотел „Мюлер“ на Грабен. Ако някога попадна във Виена, ще трябва някой ден да погледна хотелския регистър и да проверя под какво име се е регистрирала.

— Не си ходила на гроба на Наполеон, предполагам?

— Не, но ходихме в Малмезон. И без малко да видя екзекуция.

— Май не си изпуснала много, нали?

Колко жалко, мислех си, докато тя бърбореше, че подобни разговори се случват толкова рядко. Онова, което ми доставяше най-голяма наслада беше тяхната раздробена, калейдоскопична природа. Често в паузите между репликите отговарях наум в пълен разрез с думите, излизащи от устата ми. Допълнителна пикантност внасяше, разбира се, атмосферата на стаята, разхвърляните наоколо книги, жуженето на муха, позата на тялото ѝ, удобната кушетка. Нищо не трябваше да се утвърждава, постулира или поддържа. Ако една стена се рушеше, тя се рушеше. Мислите се подхвърляха като вейки в ромолящия поток. Русия: дали пътят все още дими под колелата ти? Кънтят ли мостовете, когато ги прекосяваш? Отговори? Каква нужда

имаше от отговори? Ах, твоите коне! Какви коне! Какъв разум в разпенените уста?

Докато се готвех да си лягам, изведнъж си спомних, че същата сутрин бях видял Макгрегър. Споменах го, докато тя ме прескачаше, за да се плъзне между чаршафите.

— Надявам се, че не си му дал адреса ни — каза тя.

— Не разговаряхме. Той не ме видя.

— Това е добре — каза тя, докато ме хващаше за кура.

— Кое е добре?

— Че не те е видял.

— Мислех, че говориш за нещо друго.

[1] Истинското име на Волтер. — Бел.прев. ↑

[2] Отправка към „Мъртви души“ на Гогол. Последното — на руски в оригинала на автора. — Бел.прев. ↑

[3] Lachs (нем.) — съомга. — Бел.прев. ↑

[4] Гибелини — политическа групировка в средновековна Италия, поддържаща политиката на германските императори. — Бел.прев. ↑

[5] Saltimbanque (фр.) — панаирджийски смешник, клоун. — Бел.прев. ↑

ЧЕТИРИНАЙСЕТА ГЛАВА

Често, когато излизах да подишам свеж въздух, се отбивах при Сид Есен да си побъбрим. Само веднъж видях в магазина да влиза клиент. И зиме, и лете вътре беше тъмно и хладно — температура тъкмо като за съхраняване на трупове. Двете витрини бяха претъпкани с ризи, избелели от слънцето и наплюти от мухи.

Обикновено той седеше в задната част на магазина и четеше на мижава електрическа крушка, провесена от тавана на дълъг кабел. От него висяха мухоловки на дълги ленти. Беше си направил удобно кресло от една седалка на кола, сложена върху два сандъка. До тях имаше плювалник, който използваше, когато дъвчеше тютюн. Обикновено между зъбите си стискаше мръсна лула, понякога миризлива пура. Големия, тежък каскет махаше само на лягане. Яката на сакото му беше вечно побеляла от пърхот, а когато се секнеше — правеше го често, сякаш тръбеше слон — използваше синя карирана кърпа, цял метър широка.

Близкият тезгях беше отрупан с купчини книги, вестници и списания. Сменяше ги според настроенията си. Освен тези четива винаги имаше и кутия фъстъци, в която бъркаше, като се развълнува. По пълнотата му си личеше, че обича да си похапва. На няколко пъти ми каза, че жена му била божествена готвачка. Доколкото схванах, това беше най-привлекателната ѝ страна. Макар той винаги да допълваше и колко била начетена.

По което и време да наминех, той вечно вадеше бутилка. „Само глътчица“ — казваше той и размахваше плоско шише шнапс или бутилка водка. Приемах да пийна едно, за да му угодя. Ако направех физиономия, той казваше: „Май не го обичаш много, а? Защо не пробваш глътка ръжено уиски“?

Една сутрин, докато пийвахме ръжено уиски, той отново изказа желанието си да ме научи да шофирам. „Три урока — повече не ти трябват — заяви той. — Няма никакъв смисъл колата да стои така. Хванеш ли му веднъж цаката, ще пощурееш по карането. Виж, защо не

направим една обиколка в събота следобед? Ще намеря някой да пази магазина.“

Такова желание имаше, така настояваше, че не можах да му откажа.

Идната събота се срещнахме в гаража. Големият автомобил с четири врати беше паркиран до тротоара. Само от един поглед разбрах, че ще ми дойде много. Ала се налагаше да го преживея. Заех мястото си зад волана, превключих скоростите, запозна ме с газта и спирачките. Урокът беше кратък. Още инструкции щяха да последват, след като излезем извън града.

Зад волана Реб се превърна в съвсем друг човек. Сега той беше цар. Накъдето и да се бяхме запътили, пътувахме нататък с пълна газ. Още на половината път ме заболяха бедрата от натискане на спирачките.

— Виждаш ли — той пусна волана и с двете си ръце, за да жестикулира — нищо работа! Сама върви! — Той отпусна педала на газта и ми показва как се използва ръчният регулатор. Все едно караш локомотив.

В покрайнините на града поспряхме тук-там, за да съберем някои наеми. Той притежаваше няколко къщи тук и навсякъде наоколо. Всичките в западнали квартали. Във всичките живееха негърски семейства. Наемите трябвало да се събират всяка седмица, обясни ми той. Цветнокожите не можели да се оправят с парите.

На един празен парцел близо до една от тези бараки той ми даде по-нататъшни инструкции. Този път — как се завива обратно, как се спира внезапно, как се паркира. И как се връща на заден. Връщането на заден било много важно, така каза.

От напрежението се изпотих за нула време.

— Добре — каза той. — Да потегляме. Скоро ще излезем на магистралата и ще ѝ отпусна юздите. Бърза е като вятъра — ще видиш... О, между другото, ако се паникьосаш и не знаеш какво да правиш, просто изгаси мотора и удари спирачки.

Щом излязохме на скоростната магистрала, лицето му грейна. Нахлупи каскета над очите си.

— Дръж се! — изкомандва той и фшшшшт! — полетяхме. Стори ми се, че не се докосваме до земята. Погледнах спидометъра — осемдесет и пет мили в час. Той даде още газ.

— Може и сто да вдигне, и няма да го усети. Не се тревожи, държа я здраво.

Не казах нищо — само се стегнах и притворих очи. Когато слязохме от магистралата, предложих да поспрем за няколко минутки, да си поизпъна краката.

— Забавно беше, нали? — кресна Реб.

— Ха на бас.

— Някоя неделя — продължи той — като съберем наемите, ще те заведа в един ресторант — там готвят великолепни патенца. Или пък можем да отидем в Ийст Сайд в една полска гостилница. А какво ще кажеш за еврейски гозби? Както кажеш. Твоята компания ми е толкова приятна.

В Лонг Айленд Сити се отклонихме да купим провизии: херинга, пушена бяла риба, солени, *Lachs*, кисели краставички, царевичен хляб, сладко масло, мед, орехи и лешници, огромни глави червен кромид, чесън, каша и така нататък.

— И да не правим друго, хапваме добре — каза той. — Добра храна, добра музика, добър разговор — какво ли друго му трябва на човек?

— Добра съпруга, може би — изтърсих аз доста необмислено.

— Съпругата ми е добра, но темпераментите ни не си пасват. За нея аз съм твърде обикновен. Прост работник.

— На мен не ми правиш такова впечатление — отбелязах.

— Налягам си парцалките... Май остарявам. Някога раздавах добри юмруци. И това ми навлече купища бели. Много играех и на комар. Лошо е да имаш жена като моята. Между другото, залагаш ли на коне? Аз все още залагам по нещичко чат-пат. Не мога да ти обещавам да те направя милионер, но винаги мога да ти удвоя парите. Като решиш, казвай. При мен парите ти са на сигурно място, запомни.

Навлизахме в Грийнпойнт. Гледката на бензиновите резервоари предизвика у мен пристъп на сантименталност. Тук-таме се виждаха църкви — като извадени от Русия. Имената на улиците ставаха все по-познати.

— Имаш ли нещо против да спрем на улица „Дево“ № 181? — попитах.

— Разбира се, защо не? Някои познат ли живее там?

— Живееше навремето. Първата ми любима. Ще ми се да хвърля един поглед на къщата, това е.

Той механично натисна педала на газта. Червената светлина на светофара ни гледаше в очите. Той премина.

— За мен пътните знаци не значат нищо — каза той, — но недей да следваш примера ми.

На № 181 слязох, свалих шапка (все едно отивах на гроб) и се приближих до парапета пред полянката. Погледнах към прозорците на салона. Щорите бяха спуснати, както винаги. Сърцето ми затупка също като преди години, когато, гледайки прозорците, се надявах и се молах да съзра сянката ѝ да преминава. Само за един-два кратки мига оставах там и побягвах. Понякога обикалях квартала три-четири пъти — за всеки случай. (Горкичкият мръсник — рекох си. — Ти все още обикаляш този квартал.)

Щом се обърнах към колата, вратата на мазето щракна и възрастна жена подаде глава оттам. Отидох при нея и с разтреперан глас попитах дали някой от семейство Гифърд все още живее в квартала.

Тя ме погледна втренчено, сякаш виждаше привидение — поне така ми се стори — и отговори:

— Не, за бога! Те се преместиха още преди години!

Замръзнах.

— Защо — продължи тя. — Познавахте ли ги?

— Да, едно момиче от семейството, но не мисля, че ще ме помни. Уна, така се казваше. Знаете ли какво е станало с нея?

— Заминаха за Флорида. („Заминаха“, каза. Не „замина“.)

— Благодаря. Много ви благодаря! — Свалих ѝ шапка като на милосърдна сестра.

Щом хванах дръжката на вратата, тя се провикна подире ми:

— Господине, господине! Ако искате да разберете нещо повече за Уна, надолу по улицата живее една жена, тя може да ви каже...

— Карай да върви — казах. — Не е важно.

Сълзите напиреха в очите ми, колкото и глупаво да беше.

— Какво става? — попита Реб.

— Нищо, нищо. Само спомени.

Той отвори жабката и измъкна оттам плоско шише. Ударих една глътка от църа за всичко. Беше чиста огнена вода — закашлях се.

— Винаги помага — каза той. — По-добре ли си сега?

— Ха на бас. — И в следващия, миг се усетих да казвам: — Божичко! Само като си помисля, че човек може все още да чувства това. Не го проумявам! Какво ли щеше да стане, ако тя се беше появила с детето си? Боли. Все още боли. Не ме питай защо. Тя беше моя, само това мога да ти кажа.

— Голяма афера ще да е било. — Думата „афера“ ме подразни.

— Не — рекох. — Чист аборт. Убийство. Можеше да съм влюбен и в кралица Гуинивир — все тая. Разочаровах се от себе си, разбираш ли? Беше гадно. Май никога няма да го преживея. Мамка му! Защо да говорим за това?

Той си мълчеше — добрият Реб. Гледаше право напред и даде още по-силно газ.

След малко каза много просто:

— Трябва някой път да го опишеш.

На което отговорих:

— Никога! Не бих могъл да намеря точните думи.

На ъгъла при магазина за канцеларски материали слязох.

— Хайде да го повторим пак скоро, а? — Реб протегна косматата си лапа. — Следващия път ще те запозная с моите цветнокожи приятели.

Вървах по улицата покрай железните стълбове, обширните поляни, големите веранди. Продължавах да мисля за Уна Гифърд. Да бе възможно да я видя отново... само един поглед, не повече. И после да затворя книгата — завинаги.

Вървах покрай къщата, покрай още негри с розови динени усти и раирани блузи, покрай още величествени къщи и обвити в бръшлян порти и веранди. *Флорида* — ни повече, ни по-малко. Защо не Корнуол или Авалон, или замъкът Карбонек? Започнах да си тананикам — „Нивга на този свят не бе имало рицар по-благороден и щедър...“ А после ме порази ужасна мисъл. Марко! От тавана на мозъка ми висеше Марко, който се беше обесил. Хиляди пъти той й бе признавал — на Мона — любовта си. Хиляди пъти се бе правил на глупак. Хиляди пъти я бе предупреждавал, че ще се самоубие, ако тя не го погледне благосклонно. А тя му се беше присмяла, бе го подиграла, презрела, унизила. Без значение какво казва и прави тя, той продължи да се унижава, продължи да я отрупва с подаръци. Самият й вид, звуците на

присмехулния ѝ смях го караха да се умилква и любезничи. И нищо не можеше да убие любовта му, обожанието му. Когато тя го отпратеше, той се качваше на тавана си да пише вицове. (Горкичкият, изкарваше си прехраната, като продаваше вицове на списанията.) И всеки спечелен грош той даваше на нея, а тя го вземаше, без да му каже едно „благодаря“ поне. (А сега си върви, куче!) Една сутрин го намерили да виси от една гредка на мизерния му таван. Нямало писмо. Само тяло, люлеещо се в мрака и в праха. Последната му шега.

И когато тя ми съобщи новината, възкликнах:

— *Марко ли? Че какъв ми е Марко!*

Тя се разрида с горчиви сълзи. Единственото успокоение, кое то можах да измисля, беше:

— И без това рано или късно щеше да го направи. От този тип беше.

А тя ми отговори:

— Ти си жесток, нямаш сърце!

Вярно беше — бях безсърдечен. Но имаше и други, с които тя се държеше също така отвратително. По моя жесток и безсърдечен начин ѝ бях напомнил за тях с въпроса: „Кой е следващият?“ Тя побягна от стаята, затулила уши с ръце. Ужасно. Твърде ужасно.

Докато вдъхвах аромата на жасмина, бугенвилияте, тежките червени рози, си мислех: „Може би Марко, клетникът, я е обичал така, както аз някога обичах Уна Гифърд. Може би е вярвал, че ще стане чудо и един ден нейният присмех и презрение ще се превърнат в любов, че тя ще го види такъв, какъвто е — огромно кървящо сърце, преливащо от нежност и опрощение. Може би всяка нощ, когато се е прибирал, той е коленичил и се е молил.“ (Но безответно.) Не стенех ли и аз всяка нощ, преди да си легна? Не сели молах и аз? И как се молах! Беше срамно — молитвите, просенето, хленченето! Де да бе казал Гласът: „Безнадеждно е, ти не си мъжът за нея.“ Можеше да се откажа, можеше да сторя място за някой друг. Или поне да проклинам Господ, обрекъл ме на такава участ.

Клетият Марко! Молеше не да го обичат, а да му позволят да обича. И осъден да измисля шеги! Едва сега разбирам какво си изстрадал, какво си търпял, мили Марко. Сега ти можеш да ѝ се радваш — от небесата. Можеш да я наблюдаваш денонощно. Ако в живота тя никога не те е видяла такъв, какъвто си, сега поне ти можеш

да я видиш каква е. Сърцето ти беше твърде голямо за крехкото ти тяло. Самата Гуинивир е била недостойна за разпалената от нея велика любов. Но пък кралиците стъпват така леко, дори и когато смачкват някоя въшка...

Когато се прибрах, масата беше наредена и вечерята ме очакваше. Тя — Мона — бе в необичайно добро настроение.

— Как беше? Хареса ли ти? — извика тя и ме притисна в прегръдките си.

Забелязах цветята във вазата и бутилката вино до чинията ми. Любимото вино на Наполеон — пиел го е дори и на Света Елена.

— Какво означава това? — попитах.

Тя преливаше от радост.

— Означава, че според Татенцето първите петдесет страници са чудесни. — Беше самото въодушевление.

— Така ли? Разкажи ми. Какво точно каза той?

Тя самата беше толкова смаяна, че не си спомняше много. Седнахме да вечеряме.

— Хапни малко и ще се сетиш — подканих я.

— О, да! — възкликна тя. — Това си го спомням... Каза, че му напомняло малко за ранния Мелвил... както и за Драйзер.

Преглътнах.

— Да, и за Лафкадио Хърн.

— Какво? И него ли е чел Татенцето?

— Казах ти, Вал, той много е чел.

— Мислиш ли, че те баламосва?

— В никакъв случай. Беше ужасно сериозен. Наистина е заинтригуван, казвам ти.

Налях вино.

— Татенцето ли го купи?

— Не, аз.

— Откъде знаеш, че е било любимото вино на Наполеон?

— Продавачът ми го каза.

Отпих голяма глътка.

— Е?

— Никога не съм пил по-добро. И Наполеон го е пил всеки ден? Късметлията му с късметлия!

— Вал — рече ми тя. — Трябва малко да ме обучиш как да отговарям на някои въпроси, които Татенцето ми задава.

— Мислех, че знаеш всички отговори.

— Днес той ми говореше за граматика и реторика. Нищичко не разбирам от граматика и реторика.

— Нито пък аз, да си кажа честно. Нали си учила? Щом си завършила „Уелсли“, все трябва да знаеш нещо...

— Знаеш, че никога не съм учила в колеж.

— Каза, че си учила.

— Може би, когато се запознахме. Не исках да ме мислиш за невежа.

— По дяволите — казах. — За мен нямаше да има значение, ако ще да не си завършила и прогимназия. Образованието не е нещо, което уважавам. Тази работа с граматиката и реториката си е чиста глупост. Колкото по-малко знаеш, толкова по-добре. Особено ако си писател.

— Но да предположим, че той ми посочи грешки. Тогава какво?

— Кажу ми: „Може и да си прав. Ще си помисля.“ Или още по-добре — „Ти как би се изразил?“ И тогава той ще трябва да се защитава, разбираш ли?

— Понякога ми се иска ти да беше на моето място.

— И на мен. Тогава щях да знам дали този будала е искрен или не.

— Днес — продължи тя, като пропусна забележката ми покрай ушите си — той ми говореше за Европа. Сякаш четеше мислите ми. Говореше за американските писатели, живели и учили в чужбина. Каза, че било важно да живееш в подобна атмосфера, че тя подхранвала душата.

— И какво каза още?

Тя се поколеба, преди да го признае.

— Каза, че ако завърши книгата, щял да ми даде пари да поживея в Европа година-две.

— Чудесно — казах. — Ами сакатата ти майка? С други думи — аз.

И за това беше помислила.

— Сигурно ще ми се наложи да я убия. — Додаде, че с колкото и да се бръкне той, без съмнение ще стигне и за двама ни. Татенцето беше щедър.

— Разбираш ли — каза тя, — не сбърках за Татенцето. Вал, не искам да те натискам, но...

— Ти се иска да побързам и да завърша книгата?

— Да. Според теб колко време ще отнеме?

Казах, че нямам ни най-малка представа.

— Три месеца?

— Не знам.

— Ясно ли ти е какво трябва да направиш?

— Не.

— Това не те ли безпокои?

— Разбира се, че ме безпокои. Но какво да направя? Напредвам, доколкото мога.

— И няма да излезеш от пътя?

— Ако изляза, пак ще вляза. Поне така се надявам.

— Не ти ли се ходи в Европа?

Преди да отговоря, я изгледах продължително.

— Дали ми се ходи в Европа? Жено, на мен ми се ходи навсякъде — Азия, Африка, Австралия, Перу, Мексико, Сиам, Арабия, Ява, Борнео... Също и в Тибет, в Китай. Потеглим ли, не искам да се връщам никога. Искам да забравя дори, че съм роден тук. Искам постоянно да съм в движение, да скитам, да обикалям света. „Искам да стигна края на всеки път...“

— А кога ще пишеш?

— Докато пътувам.

— Вал, ти си мечтател.

— Такъв съм. Но съм активен мечтател. Има разлика.

После додадох:

— Всички ние сме мечтатели, само че някои от нас се събуждат навреме, за да запишат няколко думи. Искам да пиша, разбира се. Но не мисля, че това е всичко на света и друго няма. Как да се изразя? Писането е като акането насън. Акото е превъзходно, няма спор, но първо идва животът, после акото. Животът е промяна, движение, дирене... вървене напред към срещата с непознатото, неочакваното. Само малцина могат да кажат за себе си „Живях“! Тъкмо затова са

книгите — за да могат хората да живеят косвено. Но когато и авторът също живее косвено...

Тя ме прекъсна:

— Понякога, когато те слушам, Вал, ми се струва, че искаш да изживееш хиляда живота наведнъж. Вечно си неудовлетворен — от живота сам по себе си, от себе си, кажи-речи от всичко. Ти си монголец. Мястото ти е в средноазиатските степи.

— Знаеш ли — бях започнал да се вълнувам, — една от причините да се чувствам толкова разглобен е, че в мен има по малко от всичко. Мога да се поставя във всеки период и да се чувствам като у дома си. Когато чета за Ренесанса, се чувствам като ренесансов човек. Когато чета за някоя китайска династия, се чувствам точно като китаец от онази епоха. Каквато и да е расата, периодът, народът — египтяни, ацтеки, индуси или халдейци, аз напълно се разтварям в него, а светът е винаги пищен и пъстроцветен и чудесата му нямат край. За това копнея аз — за свят, създаден за човека, свят, откликващ на мислите, на мечтите, на копнежите на човека. Онова, което ме дразни в този наш американски живот, е, че убиваме всичко, до което се докоснем. Говориш за монголите и хуните — в сравнение с нас те са били рицари. Тази земя е противна, пуста, безнадеждна. Виждам сънародниците си през очите на своите предци. Прозирам напълно през тях — и те са кухи, проядени от червеи...

Взех бутилката „Гевре-Шамбертен“ и напълних чашите. Имаше достатъчно за една яка глътка.

— За Наполеон! — казах. — Човек, изживял пълноценно живота си.

— Вал, понякога ме плашиш, като заговориш за Америка. Наистина ли толкова я мразиш?

— Може и да е любов — отвърнах. — Любов наопаки. Не зная.

— Надявам се, няма да сложиш нищо от това в романа.

— Не се тревожи. Романът ще е също толкова нереален, колкото и земята, от която идва. Няма да се налага да казвам „Всички герои в тази книга са измислени“ или каквото там пишат по книгите. Никой няма да разпознае никого, а най-вече авторът. Хубаво, че ще излезе под твое име. Каква шега, ако излезе бестселър! Ако репортерите вземат да се тълпят пред вратата да интервюират *тебе*!

Тази мисъл я ужаси. Изобщо не ѝ се струваше смешно.

— О — продължих, — преди малко ме нарече мечтател. Нека ти прочета един абзац — кратък е — от „Хълмът на мечтите“. Трябва да прочетеш някога тази книга — тя е просто мечта.

Отидох до лавицата за книги й отворих на намисления от мен абзац.

— „Той тъкмо говореше за «Лисидас»^[1] на Милтън“ — защо това е вероятно най-съвършеното съществуващо литературно произведение. Но Машен казва: „Литературата е чувственото изкуство за създаване на изтънчени впечатления чрез думи.“ Но ето го абзаца... веднага след това: „И все пак имаше нещо повече. Освен логическата мисъл, която често е пречка, досадно, макар и неотделимо качество, освен усещането, носещо винаги удоволствие и наслада, освен тях съществуват и неопределимите, неизразими образи, които всяка изящна словесност извиква в ума. Също както химикът в своите експерименти понякога се смайва, откривайки неизвестни, неочаквани елементи в тигела или гърнето, също както светът на материалното е смятан от някои за тънък воал над нематериалната вселена, така онзи, който чете прекрасна проза или стихове осъзнава внушения, неизразими чрез думи, които не произтичат от логиката на разума, които са по-скоро успоредни на чувствената наслада, отколкото свързани с нея. Така разкритият свят е по-скоро свят на мечтите, по-скоро свят, в който понякога живеят децата, появяващ се за миг и изчезващ в следващия, свят, непостижим за изразяване и анализ, не принадлежащ нито на разума, нито на сетивата...“

— Прекрасно е — каза тя, щом оставих книгата. — Но *ти* не се опитвай да пишеш така. Остави Артър Махен да пише така, щом иска. Ти пиши по свой си начин.

Седнах отново на масата. До кафето ми беше оставена бутилка „Шартрьоз“. Налях един напръстник от огнено-зеления ликьор в чашата си и казах:

— Сега липсва само едно: харем.

— Ликьорът е от Татенцето — каза тя. — Толкова му харесаха страниците.

— Да се надяваме, че ще хареса също толкова и следващите петдесет.

— Ти не пишеш тази книга за него, Вал. Пишеш я за нас.

— Така е — съгласих се. — Понякога забравям.

Сетих се, че още нищо не съм й казал за общата идея на истинската книга.

— Има нещо, което трябва да ти кажа — започнах. — Или може би не бива? Може би трябва да го запазя още малко за себе си.

Тя ми се примоли да не дразня любопитството й.

— Добре, ще ти кажа. То е за книгата, която имам намерение да напиша един ден. Написах ти дълго писмо за нея, докато беше във Виена или Господ знае къде. Не можах да изпратя писмото, защото не ми даде адрес. Да, това наистина ще бъде книга... огромна. За тебе и мен.

— Не запази ли писмото?

— Не, скъсах го. По твоя вина! Но пазя бележките. Само че още няма да ти ги показвам.

— Защо?

— Защото не искам забележки. Освен това, ако говорим за книгата, можеш никога да не я напиша. Освен това има неща, които не искам да знаеш, докато не съм ги написал.

— Можеш да ми се довериш — каза тя и започна да ме умолява.

— Няма смисъл — отсякох. — Ще трябва да чакаш.

— Ами ако записките се загубят?

— Мога да ги пренапиша. Това не ме притеснява ни най-малко.

Тя започваше да се муси. В края на краищата, щом книгата беше и за нея, а не само за мен... И така нататък. Но останах непоклатим.

Знаех много добре, че тя ще преобърне къщата с краката нагоре, за да докопа записките, и затова й дадох да разбере, че съм ги оставил у нашите.

— Сложих ги на място, където те никога няма да ги намерят — заявих. По погледа й разбрах, че тя не се хвана на това. Каквото и да беше намислила, тя се престори на примирена, решена да не мисли повече за това.

За да разведрия атмосферата, й казах, че ако някога книгата бъде написана и види бял свят, тя ще бъде обезсмъртена. И тъй като това прозвуча малко като изхвърляне, додадох:

— Може би невинаги ще се разпознаеш, но ето какво ти обещавам: когато приключи с портрета ти, никога няма да бъдеш забравена.

Това като че ли я трогна.

— Звучиш ужасно самоуверено — каза тя.

— Имам основание. Тази книга аз съм я изживял. Мога да започна отвсякъде и да се ориентирам. Тя е като поляна с хиляди пръскачки — трябва само да завъртя кранчето. — Чукнах се по главата. — Всичко е вътре, написано с невидимо... искам да кажа неизлично... мастило.

— Ще кажеш ли истината за нас?

— Разбира се. За всички, не само за нас.

— А мислиш ли, че ще се намери издател за такава книга?

— За това не съм мислил — отвърнах. — Първо трябва да я напиша.

— Надявам се, че първо ще завършиш романа?

— Абсолютно. Може би дори и пиесата.

— Пиесата? О, Вал, би било чудесно.

Това сложи край на разговора.

Отново ми мина тревожната мисъл: колко време ще продължи този мир и покой? Така, както вървеше, беше прекалено хубаво. Сетих се за Хокусаи, за възходите и паденията му, за това как си е сменил адреса деветстотин четиридесет и седем пъти, за постоянството му, за невероятната му продуктивност. Какъв живот! А аз, аз бях само на прага. Само ако доживеех деветдесет или сто години, щях да имам какво да покажа като плод на мъките си.

И друга, почти толкова тревожна мисъл, мина през главата ми. *Ще напиша ли никога нещо сносно?*

Отговорът, който веднага ми дойде на устата, беше: *Заеби!*

И друга мисъл ми хрумна. *Защо съм така обсебен от истината?*

И отговорът също дойде, ясен и чист. *Защото съществува само истината и нищо друго освен истината.*

Но един съвсем слабичък гласец възрази: *Литературата обаче е нещо друго.*

Тогава по дяволите литературата! *Книгата на живота* — това щях да напиша.

И с чие име щях да я подпиша?

С името на Създатели.

Това като че реши въпроса.

Мисълта един ден да се заловя с такава книга — книгата на живота — ме накара да се въртя цяла нощ. Тя беше там, пред затворените ми клепачи — като легендарната Фата Моргана. Сега, когато се бях заклел да я претворя в реалност, тя се издигаше далеч по-огромна, далеч по-трудна за осъществяване, отколкото преди, когато говорех за нея. И наистина изглеждаше съкрушителна. Въпреки това бях сигурен в едно — след като я започнех, всичко щеше да върви гладко. Нямаше да се наложи да изстисквам капчици и струйки. Мислех за първата книга, която написах, за онези дванайсет куриери. Какъв провал! Оттогава бях напреднал малко, макар и да не го знаеше никой освен самия мен. Но какво похабяване на материала беше тя! Трябваше да избира за тема всичките онези осемдесет — сто хиляди души, които бях назначавал и уволнявал през онези кипящи, космозаразни години. Нищо чудно, че постоянно си губех гласа. Да говориш с толкова много хора — това си беше чист подвиг. Но не бяха само разговорите — а и лицата им, израженията им — скръб, гняв, измама, лукавство, злоба, предателство, благодарност, завист и така нататък — сякаш вместо с хора си имах работа с тотемни същества: лисицата, рисът, чакалът, гарванът, лемингът, свраката, гълъбът, мускусният бик, змията, крокодилът, хиената, мангустата, бухалът... Образите им все още бяха свежи в паметта ми — добрите и лошите, лъжците и измамниците, сакатите, манияците, скитниците, играчите, кръвопийците, извратеняците, светците, мъчениците, всички те — обикновените и необикновените. Чак до един лейтенант от конната гвардия, с лице, така обезобразено — от Червените или от Черните — че когато се смееше, плачеше, а когато плачеше — ликуваше. Когато се обръщаше към мен — обикновено, за да се оплаче — той заемаше стойка мирно, сякаш той беше конят, а не гвардеецът. И гъркът с издължено конско лице, безспорно учен, който искаше да чете от „Прикованият Прометей“ — или не беше ли „Освободеният“? Защо, колкото и да го харесвах, той вечно събуждаше презрението и насмешката ми? Колко по-интересен и симпатичен беше онзи разголед египтянин, дето мислеше само за секс? Вечно се киснеше в гореща вода, особено ако пропуснеше да удари една-две чекии дневно. Ами онази лесбийка, *Илиада*, както се представяше — защо *Илиада*? Толкова хубава, толкова скромна, толкова свенлива... и отлична

музикантка. Знам го, защото един ден тя донесе цигулката си в канцеларията и ми посвири. И след като изпълни репертоара си от Бах, Моцарт и Паганини, има наглостта да ме осведоми, че ѝ било писнало да бъде лесбийка и искала да стане курва. Та не бих ли бил така добър да ѝ намеря по-добро място за работа, та да посъбере малко клиента.

Всички те се редяха пред мен както някога — с техните тикове, гримаси, жалби, дребните им хитрости. Всеки ден ги изсипваха върху бюрото ми сякаш от огромен брашнен чувал — неволите им, проблемите им, мъките и болките им. Може би, когато ме избрах на тази омразна длъжност, някой горе беше предупредил големия Драскач: „Постоянно му отваряйте работа! Забийте краката му в калта на действителността, накарайте косата му да се изправи, хранете го с птичи клей, разбийте и последната му илюзия!“ И независимо дали са го предупредили или не, дъртият Драскач беше направил точно това. Че и още повече. Запозна ме с мъката и скръбта.

Както и да е... сред хилядите, дошли и си отишли, които просекаха, свиркаха си и ридаеха пред мен голи, безутешни и отправяха последния си призив, преди да се предадат в кланицата, сегиз-тогиз се появяваше човек-бисер, обикновено от някоя далечна страна — турчин може би, или персиец. И така, един ден този Али еди-кой си, мохамеданин, усвоил божествен калиграфски почерк нейде в пустинята, след като ме опознае и разбере, че съм прекрасен слушател, ми пише писмо, писмо, писмо, дълго трийсет и две страници, без нито една грешчица, без нито една липсваща запетая или точка и запетая, в което обяснява (сякаш за мен е важно да го знам) че чудесата Христови — като ги изреждаше едно по едно — изобщо не са чудеса, че всички до едно са сътворявани и преди, дори и Възкресението, от неизвестни хора, разбиращи природните закони, закони, за които, настояваше той, нашите учени нищичко не знаят, но тези закони били вечни и можело да се докаже, че те пораждат така наречените чудеса винаги, когато се появи точният човек... И че той, Али, притежавал тайната, но нямало да я разгласи, защото той, Али, бил избран да бъде куриер и „да носи знака на робството“ по причина, известна само на него и на Аллах, да се слави името му, но когато дойде времето, трябва само да кажа думата и така нататък и прочее...

Как бях успял да пропусна всички тези божествени чудовища и врявата, която постоянно вдигаха, а мен ме мъмреха през ден през два

и трябваше да обяснявам това и онова, сякаш аз ги подстрекавах да се държат така странно и необяснимо шантаво. Да, каква мъка беше да убеждаваш големия шеф (с мозък на джудже) че цветето на Америка е поникнало от слабините на тези смахнати, тези чудовища, тези безмозъчни идиоти, които, каквито и пакости да вършеха, притежаваха странни таланти като способността да четат Кабалата отзад напред, да умножават десет колони от цифри наведнъж или да седят върху ледена буца и да демонстрират симптоми на треска. Разбира се, никое от тези обяснения не можеше да смекчи потресаващия факт, че възрастна жена е била изнасилена предната нощ от мургав дявол, носещ смъртна вест.

Беше мъчно. Така и не можех да му изясня нещата. Не повече, отколкото бих могъл да опиша случая с Тобачников, изучаващият Талмуда ученик, който беше най-близкото живо подобие на Христос, обикаляло някога улиците на Ню Йорк с надпис „Честит Великден“ в ръка. Как бих могъл да му кажа на този мой шеф бухал: „Нещастникът има нужда от помощ. Майка му умира от рак, баща му по цял ден продава връзки за обувки, гълъбите са сакати. (Онези гълъби, чийто дом бе синагогата.) Има нужда да му се вдигне заплатата. Има нужда от храна в стомаха.“

За да го учудя или заинтригувам, понякога му разказвах кратки анекдоти за моите куриери, като винаги използвах минало време, като че разказвах за някой бивш служител (макар че същият служител си беше там през цялото време, зад гърба ми, надеждно скрит в отдела). Да, казвах, той е акомпанирал на Йохана Гадски на турнето в Черния лес. Да (за някой друг), навремето той е работил с Пастър в знаменития институт в Париж. Да (за трети), той се върнал в Индия, за да довърши своята „История на света“ на четири езика. Да (изстрел на раздяла), той е бил един от най-великите жокеи, живели някога. Направил цяло състояние, след като ни напуснал, после паднал в асансьорна шахта и си разбил черепа.

И какъв беше неизменният отговор? „Много интересно наистина. Работи все така добре. Помни, не наемай никого освен добри, чистички момчета от добри семейства. Никакви евреи, никакви сакати, никакви бивши затворници. Искаме да се гордеем с нашия куриерски екип.“

— Тъй вярно!

— И между другото, погрижи се да разчистиш всички тия чернилки, дето си ги наел. Не искаме клиентите ни да си изкарат акъла.

— Тъй вярно!

И аз се връщах на поста си, поразмествах ги, поразбърквах ги, но никога не уволних и един-единствен човек, ако ще да беше черен като катран.

Как изобщо съм успял да ги пропусна в книгата за куриерите, всички тия великолепни случаи на ранна деменция, тези скитници сред звездите, тези брилянтни специалисти по логика, тези епилептици, покрити с белези от битки, крадци, сводници, курви, разпопени свещеници и ученици, изучаващи Талмуда, Кабалата и свещените книги на Изтока? Романи! Сякаш човек можеше да опише в роман такива неща, такива екземпляри! Къде в подобно произведение би могъл да сложиш сърцето, дроба, очния нерв, панкреасът или жлъчката? Те не бяха измислени, те бяха живи — всеки един от тях, и освен че бяха разядени от болести, те всеки ден ядяха и пиеха, пишкаха, ходеха по голяма нужда, развратничеха, крадяха, убиваха, даваха фалшиви показания, предаваха ближните си, натирваха децата си да работят, сестрите си — да блудстват, майките си — да просят, бащите си — да продават връзки за обувки или копчета за яки и да носят вкъщи фасове, стари вестници и няколко медни монетни от тенекиеното канче на слепеца. Какво място има за такива постъпки в един роман?

Да, беше прекрасно да се връщам от градското кметство в някоя снежна нощ, след като съм слушал как свирят „Малка симфония“. Толкова цивилизовано беше там вътре, такива дискретни аплодисменти, такива просветени коментари. А сега — лекото докосване на снега, таксите, които спират и се стрелват нанякъде, светлините блещукат и се разсипват на парченца като ледени висулки, а мосю Барер и малката му групичка се измъкват през задния вход, за да дадат частен рецитал в дома на някой богат жител на Парк авеню. Хиляди пътеки тръгват от концертната зала и по всяка от тях една трагична фигура тихо следва съдбата си. Навсякъде се кръстосват пътеки: низшите и могъщите, покорните и тираничните, имащите и нямащите.

Да, много вечери посещавах рецитали в някоя от тези свещени музикални морги и всеки път на излизане мислех не за музиката, която бях слушал, а за някой от моите безпризорници, някой от проклетата космозаразна шайка, когото бях наел или уволнил същия ден, споменът за когото не можеше да прогони нито Хайдн, нито Бах, нито Скарлати, Бетовен, Велзевул, Шуберт, Паганини или който и да е от племето на свирачите на духови и струнни инструменти, на валдхорни и цимбали. Виждах го, горкия несретник, как си тръгва от службата с куриерския костюм, увит в амбалажна хартия и се запътва към релсите край Бруклинския мост, за да се качи на влак за Фрешпонд Роуд или Питкин авеню, или може би за улица „Косцюшко“, за да слезе там и се слее с тълпата, хапне кисела краставица, отблъсне ритник в задника, обели картофите, изчисти завивките от въшки и се помоли за прадядо си, умрял от ръката на пиян поляк, защото гледката на развята по вятъра брада била анатема за него. Виждам се и аз, как вървя по Питкин авеню или улица „Косцюшко“ и търся някакъв коптор, или може би колиба, и си мисля какъв късметлия съм, че не съм се родил еврейин и така добре говоря английски. (Това Бруклин ли е все още? Къде съм?) Понякога усещам мириса на мидите в залива, или може би е мирисът на водата от канализацията. И където и да отидех в търсене на изгубените и прокълнатите, там винаги имаше пожарни изходи, затрупани със завивки, а от завивките като ранени херувими падаха всякакви въшки, дървеници, кафяви бръмбари, хлебарки и люспестите обелки на вчерашни салами. Понякога се почерпвах със сочна кисела краставица или пушена херинга, увита във вестник. Големите дебели гевреци, колко вкусни бяха! Всички жени бяха с червени ръце и сини пръсти — от студа, от търкане, миене и плакнене. (Но синът, вече гений, имаше дълги, изтънени пръсти с мазоли на върха. Не след дълго той щеше да свири в Карнеги хол.) Никъде в тапицирания свят на неверниците, от който идвах, не се бях натъкнал на гении или поне на почти гений. Беше трудно да намериш дори книжарница. Календари, да — с лопата да ги ринеш, продавани в касапниците и бакалниците. Нито един Холбайн, Карпачо, Хирошиге, Джото, дори Рембранд. Може би Уистлър, но единствено майка му — това кротко създание, цяло в черно и със скръстени в скута ръце, така примирена, във висша степен почтена. Не, нищо сред нас, скучните Християни, дори не намирисваше на изкуство. Но пък имаше месарници, пращящи от

свинско, където се продаваха всевъзможни карантии. И, разбира се, линолеум, метли, саксии. Всичко от животинското и растителното царство плюс железария, немски сладкиши с извара, кнаквурст и кисело зеле. На всяка пряка — църква: жална гледка, каквито само лютеранците и презвитерианците могат да извлекат от дълбините на стерилизираната си вяра. А Христос е бил дърводелец! Той е построил църква, но не от греди и камъни.

[1] „Лисидас“ (1638) елегия от Джон Милтън. — Бел.прев. ↑

ПЕТНАЙСЕТА ГЛАВА

Всичко продължаваше да върви по мед и масло. Беше почти като в онези първи дни в японското любовно гнездо. Излезех ли на разходка, дори и изсъхналите дървета ме вдъхновяваха. Когато навестях Реб в магазина му, се връщах зареден с идеи, както и с ризи, вратовръзки, ръкавици и кърпички. Натъкнех ли се на хазайката, вече не ми се налагаше да се притеснявам за просрочения наем. Вече си бяхме изплатили всички сметки и ако поискахме кредит, щяха да ни отпуснат в изобилие. Дори и еврейските празници минаха приятно — пирувахме ту в една, ту в друга къща. Вече беше късна есен, но това вече не ме потискаше като навремето. Единственото, което може би ми липсваше, беше колело.

Бях взел още няколко урока по кормуване и можех по всяко време да кандидатствам за шофьорска книжка. Когато я получех, щях да возя Мона на разходки, както настояваше Реб. Междувременно се бях запознал с негрите наематели. Добри хора, както ми беше казал Реб. Всеки път, когато събирахме наемите, се връщахме вкъщи подпийнали и весели. Един от наемателите, който работеше като митничар, ми предложи да ми дава книги назаем. Притежаваше изумителна библиотека с еротична литература, цялата задигната от пристанището по време на служба. Никога не бях виждал толкова много порнографски книжки и мръсни фотографии. Зачудих се какво ли съдържа Ватиканската библиотека, що се отнася до забранения плод.

От време на време ходехме на театър, обикновено, за да гледаме чуждестранна пиеса — Георг Кайзер, Ернст Толер, Ведекинд, Верфел, Зудерман, Чехов, Андреев... Ирландските актьори бяха пристигнали и донесли със себе си „Юнона и паунът“ и „Плугът и звездите“. Какъв драматург — Шон О'Кейси! Такъв не се е раждал от Ибсен насам.

През слънчевите дни седях във Форт Грийн парк и четях книги — „Безгрижни дни в Патагония“^[1], „Крака, търбух и зъби“^[2] или „Трагичното чувство за живота“^[3]. Ако исках да чуя някоя плоча, която

нямахме, можех да я взема назаем от Реб или от хазайката. Когато не ни се правеше нищо, двамата с Мона играехме шах. Нея не я биваше много в шаха, но пък и мен не ме биваше. Открих, че е по-вълнуващо да изучаваш партиите в книгите по шах — преди всичко тези на Пол Морфи. Или дори да четеш за еволюцията на играта или за интереса към нея от страна на исландците и малайците.

Дори и мисълта да се видя с нашите — за Деня на благодарността — не можеше да ми развали настроението. Сега можех да им кажа — и щеше да бъда лъжа само наполовина — че ми е възложено да напиша книга. Че ми плащат за труда. Как щеше да ги погъделичка това! Бях изпълнен единствено с добри мисли. Всички хубави неща, които ми се бяха случили, изплуваха на повърхността. Искаше ми се да седна и да пиша за това и онова, да благодаря на него или на нея за всичко, което бяха направили за мен. Защо не? Имаше и места, на които бих могъл да изкажа благодарности — задето ми бяха донесли мигове на блаженство. Толкова бях оглупял, че един ден специално отидох в Медисън Скуеър Гардън и поднесох мълчаливи благодарности на стените за славните мигове, изживени в миналото, докато гледах как Бъфало Бил и неговите индианци се веселят, за честта да гледам как Джим Лопдос, малкият Херкулес, премията поляк великан през главата си, за продължаващите шест дни състезания с колела и небивалите подвизи на издръжливостта, които бях видял с очите си.

В тези безгрижни настроения, както бях отворен към небето, чудно ли е, че когато на влизане или излизане се натъкнех на госпожа Сколски, тя спираше и ме гледаше опулено, като се спирах да си побъбрим? Паузи от по три четвърти час, понякога и по час, през който сипех заглавия на книги, чуждоземни улици, мечти, пощенски гълъби, влекачи, каквото и да е, каквото ми хрумнеше, и като че всичко това прииждаше наведнъж защото бях щастлив, спокоен, безгрижен и в най-добро здраве. Макар че никога не й давах фалшиви аванси, и аз, и тя знаехме, че трябва само да я прегърна, да я целуна, да я гушна, да я накарам да се почувства жена, не хазайка. „Да“ — казваше тя, но с гърдите си. „Да“. Винаги да. Ако й кажех „Вдигни си полата и ми покажи катеричката си!“, пак щеше да каже да. Но бях достатъчно разумен да избягвам подобни глупости. Бях доволен да си остана такъв, какъвто изглеждах — възпитан, разговорлив и малко

необикновен (за неевреин) наемател. Тя можеше да ми се появи гола с чиния Kcirtojfelkldse^[4] залети с тъмен сос, и аз с пръст нямаше да я пипна.

Не, бях твърде щастлив и доволен, за да си мисля за случайно ебане. Както казвам, единственото, което наистина ми липсваше, беше колелото. Колата на Реб, която той искаше да смятам за своя, не означаваше нищо. Не повече от лимузина с шофьор, който да ме мъкне насам-натам. Сега дори и едно пътешествие до Европа не означаваше много за мен. Засега няхах нужда от Европа. Хубаво беше да си мечтая за Европа, да говоря за нея, да ѝ се чудя. Но там, където бях, беше хубаво. Да сядам всеки ден, да натраквам по няколко страници, да чета книгите, които исках да прочета, да слушам желаната от мен музика, да се разхождам, да гледам представления, да пуша пура, ако искам — какво повече бих могъл да желая? Вече нямаше караници заради Стася, нямаше дебнене и шпиониране, нито безсънни нощи, прекарвани в очакване. Всичко вървеше вярно на формата, включително и Мона. Скоро можеше дори да започна да очаквам с нетърпение тя да проговори за детството си, тази тайнствена ничия земя, простряла се между нас. Да я видя как върви към къщи с товар на ръце, с розови бузи, с блеснали очи — какво значение имаше откъде идва или как е прекарала деня? Тя беше щастлива, аз бях щастлив. Дори и птичките в градината бяха щастливи. Пееха по цял ден, а с падането на вечерта ни сочеха с човки и си говореха на чуруликация си език: „Виж, ето една щастлива двойка! Да им попеем преди сън.“

Най-сетне дойде денят, когато трябваше да изведа Мона на излет. Според Реб вече можех да карам сам. Но едно е да минеш изпит, а съвсем друго — жена ти да ти повери живота си. Излизането от гаража ме изнерви като котарак. Проклетата кола беше направо огромна, твърде тромава. Беше и прекалено мощна. Докато ни возеше, непрекъснато се потях. На всеки няколко минути спирах — винаги имаше място да се започне на чисто!, — за да се успокоя. При всяка възможност хващах странични пътища, но те винаги се връщаха на главната магистрала. На двайсет мили извън града вече бях подгизнал от пот. Надявал се бях да стигна до Блупойнт, където бях прекарвал такива чудесни ваканции като малък, но така и не стигнахме. Но то беше за добро, защото, когато по-късно го посетих, се покрусих — така се беше променил, че не можеше да го познаеш.

Излегнат до пътя, аз наблюдавах как другите идиоти отминават и се заклевих никога повече да не карам кола. Мона бе възхитена от смущението ми.

— Не си правен за това — каза тя и аз се съгласих.

— Нямаше да знам какво да правя, ако бяхме пукнали гума — казах.

— А какво щеше да направиш? — попита ме тя.

— Да сляза и да тръгна пеш — отвърнах аз.

— Такъв си си ти — каза тя.

— Не казвай на Реб за отношението ми — помолих я. — Той си мисли, че ни прави голяма услуга. Не бих искал да го разочаровам.

— Трябва ли да ходим у тях на вечеря?

— Разбира се.

— Тогава иска си тръпнем рано.

— По-лесно е да го кажеш, отколкото да го направиш — отвърнах аз.

На връщане имяхме неприятности с колата. За късмет един шофьор на камион ни се притече на помощ. После се натресох в задницата на една очукана бричка, но шофьорът като че не се ядоса. После гаражът — как щях да я натикам в този тесен коридор? Влязох до средата, размислих и на излизане на косъм не се сблъсках с един приближаващ микробус. Оставих колата наполовина на тротоара, наполовина в канавката.

— Майната ти — измърморих. — Сама се оправяй!

Трябваше да изминем пеша само една-две пресечки. С всяка стъпка, която ни отдалечаваше от чудовището, чувствах все по-голямо облекчение. Щастлив, че припкам цял и невредим, благодарих на Господ, задето ме е направил кретен в механиката, както вероятно и в други отношения. На този свят имаше орачи, копачи и магьосниците на механичната епоха. Аз принадлежах на епохата на ролковите кънки и велосипедите. Какъв късмет, че имам здрави ръце и крака, пъргави пищялки, изострен апетит! Пеш можех да вървя до Калифорния и обратно — на собствените си два крака. Що се отнася до пътуването със сто и двавет километра в час, можех да пътувам и по-бързо — в мечтите си. Докато ви мигне окото, аз можех да стигна до Марс и обратно — без никакви спукани гуми...

За първи път вечеряхме със семейство Есен. Досега не се бяхме срещали нито с госпожа Есен, нито с дъщерята и сина на Реб. Те ни чакаха на подредената маса със запалени свещи, огънят пламтеше, а от кухнята се носеше великолепен аромат.

— Пийнете по едно! — беше първото нещо, което каза Реб, подавайки ни две чаши с тежък портвайн. — Как мина? Изнерви ли се?

— Ни най-малко — отвърнах. — Стигнахме чак до Блупойнт, до Монток Пойнт.

Сега и госпожа Есен се включи в разговора. Тя беше добра душа, както каза Реб. Може би мъничко по-изтънчена, отколкото трябва. Някъде имаше мъртва зона. Сигурно отзад.

Забелязах, че почти не се обръща към съпруга си. От време на време го упрекуваше, че е груб или че говори непристойни думи. От пръв поглед се забелязваше, че между тях вече няма нищо.

Мона направи впечатление на децата, които бяха в юношеска възраст. (Очевидно никога досега не бяха срещали такъв тип жена като нея.) Дъщерята беше пълна, невзрачна и надарена с необикновени крака като на пиано, които се мъчеше да скрие всеки път, когато седнеше. Много се изчервяваше. Що се отнася до сина, той беше едно от онези преждевременно развити хлапета, които много приказват, много знаят и вечно казват каквото не трябва. Пълен с излишна енергия, лесно възбудим, той вечно събаряше разни неща и настъпваше хората. Истински хитрец — умът му подскачаше като кенгуру.

Когато го попитах ходи ли още в синагогата, той направи кисела физиономия, заципа ноздрата си с два пръста и се направи, че дърпа синджир. Майка му побърза да обясни, че се били преориентирали към „Етническа култура“. Остана доволна като разбра, че в миналото и аз често посещавах сбирките на това общество.

— Да пийнем още — предложи Реб, на когото разговорите за „Етническа култура“, „Нова мисъл“, Бахаите и тям подобни очевидно му бяха досадили.

Пийнахме още от жълтеникавия портвайн. Беше добър, но твърде силен.

— След вечеря — каза той — ще ви посвирим. — Говореше за себе си и момчето. (Ужасно ще бъде, помислих си наум). Попитах дали

момчето е много напреднало.

— Още не е станал втори Миша Елман със сигурност. — Той се обърна към жена си. — Вечерята ще бъде ли готова скоро?

Тя стана напето, отметна косата от челото си и се запъти към кухнята. Почти като сомнамбул.

— Да седнем на масата — предложи Реб. — Вие сигурно сте прегладнели.

Госпожа Есен се оказа добра готвачка, ала твърде разточителна. На масата имаше храна колкото за два пъти по толкова хора. Виното беше гадно. Евреите рядко разбират от хубаво вино, отбелязах си наум. С кафето и десерта поднесоха Kiimmel и Бенедиктин. Духът на Мона се приповдигна. Тя обичаше ликьори. Забелязах, че госпожа Есен не пие нищо освен вода. От друга страна, Реб щедро си наливаше. Бих казал, че беше леко подпийнал. Говореше завалено и ръкомахаше тромаво. Хубаво беше да го гледаш такъв — най-после се държеше като самия себе си. Разбира се, госпожа Есен се правеше, че не забелязва. Но синът беше възхитен — много му беше приятно да гледа как дъртият се прави на глупак.

Атмосферата беше доста странна и мистериозна. От време на време госпожа Есен се опитваше да издигне разговора на по-високо ниво. Заговори дори за Хенри Джеймс — нейната идея за спорна тема, без съмнение — но номерът не мина. Реб командваше парада. Сега той ругаеше свободно и наричаше равина дръвник. За него нямаше алабала. Юмручен бой и кейч, както му викаше сега — на тази тема беше минал. Плюеше Бени Ленард, своя идол, и превъзнасяше Стрейнджър Луис, когото презираше.

За да го подразня, му подхвърлих:

— А какво ще кажеш за Уилсън Червената капа?

(Навремето той работеше за мен като нощен куриер. Глухоням, ако си спомням вярно.)

Той го отхвърли:

— Трета класа. Боклук.

— Като Бойния Нелсън — забелязах.

Тук се намеси госпожа Есен и предложи да се оттеглим в другото помещение — салонът.

— Там можете да си поговорите на спокойствие — предложи тя.

Госпожата и дъщеря ѝ станаха да раздигат масата. Раздигнаха я мълчаливо и сръчно, също като майка ми и сестра ми, и оставиха на масата само бутилките и чашите.

Реб ме сръга и ми довери, както си въобразяваше, шепнешком:

— Щом ме види, че съм на кеф и почва да се заяжда. Такива са те, жените.

Оттеглихме се в салона, където се разположихме нашироко по канапета и фотьойли. Не ме беше грижа какво и как ще свирят. И аз самият бях леко фиркан от всичкото това евтино вино и ликьорите.

Докато музикантите се настройт, донесоха плодов сладкиш, после лешници и орехи с черупките.

За начало бяха избрали дует от Хайдн. Още от началния акорд го подкараха съвършено погрешно. Но упорстваха, вероятно с надеждата, че ще се напаснат. Така кълцаха и стържеха, че да се потресеш. Някъде по средата старецът избухна.

— Проклятие! — кресна той и запокити цигулката си на един стол. — Звучи отвратително! Май не сме във форма. Що се отнася до тебе — обърна се той към сина си, — по-добре е да се поупражняваш повечко, преди да свириш пред хора.

Той се огледа, като че търсеше бутилката, но улови суровия поглед на жена си, отпусна се в едно кресло и измърмори извинително, че бил губел форма. Никой не каза нищо. Той се прозя шумно.

— Защо не изиграем един шах? — предложи той отегчено.

Госпожа Есен се обади:

— Не тази вечер, моля те!

— Тук е задушно — и той се надигна от креслото. — Ще се поразходя. Да не избягате! Ей сегичка се връщам.

Когато излезе, госпожа Есен се опита да обясни неприличното му поведение.

— Загуби интерес към всичко. Прекалено много време прекарва сам. — Говореше така, сякаш вече беше починал.

Синът се обади:

— Трябва да си вземе почивка.

— Да — допълни дъщерята. — Ще се опитаме да го накараме да посети Палестина.

— Защо не го изпратите в Париж? — предложи Мона. — Там ще живне.

Момчето се разсмя истерично.

— Какво има? — попитах.

Той се разсмя още по-силно. После обясни:

— Ако той замине за Париж, вече няма да го видим.

— Хайде стига! — скастри го майка му.

— Нали го знаеш татко, какъвто си е хахо, а там — момичета, кафенета...

— Как се изразяваш! — скара му се госпожа Есен.

— Ти не го познаваш — сръза я момчето. — Аз го познавам. На него му се живее. И на мен — също.

— Защо не ги изпратите и двамата в чужбина? — предложи Мона. — Бащата ще се грижи за сина, а синът — за бащата.

В този момент на вратата се позвъни. Беше съсед, чул, че ще гостуваме на семейство Есен, и дошъл да се запознае с нас.

— Това е господин Елфенбайн — представи го госпожа Есен. Като че не му се зарадва много.

Със сгънати лакти и склучени длани господин Елфенбайн се приближи да ни поздрави. Лицето му грееше, от челото му капеше пот.

— Каква чест! — възкликна той с лек поклон, после ни стисна ръцете и ги разтърси енергично. — Толкова много съм слушал за вас. Надявам се да ме извините, че се натрапих. Случайно да говорите идиш — или рюс? — той се прегърби и взе да клати глава, а очите му шареха като стрелки на компас. Ухили ми се. — Госпожа Сколски разказва, че сте любител на Кантор Сирота...

Почувствах се като пусната от клетка птичка. Приближих се до господин Елфенбайн и го прегърнах сърдечно.

— От Минск или от Пинск — казах.

— От земята на моабитите — отвърна той.

Той ме погледна лъчезарно и погладя брадата си. Момчето пяхна в ръката му чаша „Кюмел“. На темето на оплешивяващата глава на господин Елфенбайн заблуден кичур коса стърчеше като тирбушон. Той пресуши чашата кюмел и пое предложеното му парче плодов сладкиш. И пак склучи длани на гърдите си.

— Такова удоволствие е — каза той — да се запознаеш с интелигентен неевреин. Неевреин, който пише книги и разговаря с птиците. Който чете руснаците и съблюдава Йом кипур. И има достатъчно ум, та да се ожени за момиче от Буковина... Циганка, без

съмнение. И актриса при това! Къде е оня хайлазин, Сид? Пак ли е пиан? — той се огледа наоколо като стар мъдър бухал, готвещ се да забуха. — Ако човек учи цял живот и накрая открие, че е идиот, дали е прав? Отговорът е и да, и не. В наше село казваме, че човек трябва да работи над собствената си глупост, не над чуждата. А в Кабалата пише... Но не сега е моментът да цепим косъма на две. От Минск дойдоха палтата от норка, а от Пинск — само нещастие. Евреинът от коридора е евреин, когото дяволът не смее да докосне. Моше Ехт беше такъв евреин. Братовчед ми, с други думи. Вечно си имаше неприятности с равина. Дойдеше ли зима, заключваше се в хамбара. Правеше сбруи...

Той млъкна рязко и ми се усмихна сатанински.

— В книга Йов... — започнах аз.

— Нека да е „Откровението“ — каза той. — По-ектоплазмична е.

Мона се закикоти. Госпожа Есен дискретно се оттегли. Остана само момчето. Правеше знаци зад гърба на господин Елфенбайн, сякаш въртеше телефонна шайба, прикрепена към слепоочието му.

— Когато започвате нов опус — попита господин Елфенбайн, — на какъв език се молите първо?

— На езика на бащите ни — отговорих мигновено. — Авраам, Исаак, Езекиил, Йеремиа...

— И Давид и Соломон, и Рут и Естир — запя той в хармония.

Момчето напълни отново чашата на господин Елфенбайн и той отново я пресуши на един дъх.

— Прекрасен млад гангстер ще стане като порасне — господин Елфенбайн премлясна с устни. — Вече успява да различи нищото от нищото. Трябва да стане маламед — ако е с всичкия си. Спомняте ли си в „Съден и наказан“...

— Имате предвид „Престъпление и наказание“ — поправи го младият Есен.

— На руски това е „Престъплението и неговото наказание“. А сега седни на задния ред и недей да правиш муцуни зад гърба ми. Знам, че съм мешуга, но този господин не знае. Нека сам разбере. Не е ли така, господине? — и той се поклони шеговито.

— Когато един евреин се отвърне от религията си — продължи той, като несъмнено си мислеше за госпожа Есен — това е все едно масло да се превърне във вода. По-добре да станеш християнин,

отколкото някой от тия млечно-водни... — той прехапа езика си, спомнил си за благоприличието. — Християнинът е евреин с разпятие в ръка. Той не може да забрави, че ние сме го убили — Исус, който е бил евреин като всички евреи, само че по-фанатичен. Не трябва да си християнин, за да четеш Толстой. Евреинът също го разбира. Хубавото на Толстой е било, че най-накрая е събрал куража да избяга от жена си... и да раздаде парите си. Лудият е блажен — него не го е грижа за парите. Християните само се преструват на луди — освен броеници и молитвеници те носят и застраховки за живот. Евреинът не разнася Псалмите със себе си — той ги знае наизуст. Дори и когато продава връзки за обувки, той си тананика някои стих. Когато един неевреин пее химн, звучи така, сякаш се готви за война. Напред, християнски воители. Как продължаваше? Все едно тръгва на война. Защо така? Те винаги тръгват на война — със сабя в едната ръка и разпятие в другата.

Мона стана, за да се приближи. Господин Елфенбайн ѝ протегна ръце, сякаш щяха да танцуват. Огледа я от главата до петите като аукционер. После каза:

— А какво играхте последно, моя Шаронска розо?

— „Зеленото какаду“ — отговори тя. (Тик-так-тик.)

— А преди това?

— „Песента на козлите“, „Лилиом“... „Света Жана“.

— Стоп! — той вдигна ръка. — „Дибук“ е по-подходяща за вашия темперамент. По-гинекологична. Как беше онази пиеса на Зудерман? Няма значение. А, да... „Магда“. Вие сте Магда, не сте Монна Ванна. Питам ви, как бих изглеждал в „Богът на отмъщението“? Дали съм Шилдкраут или Бен Ами? Дайте ми да играя „Сибир“, не „Прислужници в къщата“! — той я погали леко под брадичката. — Напомняте ми малко за Елиса Ланди. Да, може би с нещичко от Назимова. Ако бяхте по-закръглена, от вас можеше да стане втора Моджеска. „Хеда Габлер“ — това е за вас. Моята любима е „Дивата патица“. А след нея — „Играчът на Западния свят“. Но не на идиш. Боже опази!

Очевидно театърът беше най-любимата му тема. Преди години бил актьор, първо в Румелдумвица или някаква подобна дупка, после в „Талия“ на Бауъри. Там се запознал с Бен Ами. Някъде другаде — с Бланс Юрка. Освен това познавал Веста Тили, странна работа. И Дейвид Уорфийлд. Смяташе, че „Андрокъл и лъвът“ е бисер, но не

беше на много високо мнение за останалите пиеси на Шоу. Много обичаше Бен Джонсън и Марлоу, както и Хазенклевер и фон Хофманщал.

— От красивите жени рядко излизат добри актриси — казваше той. — Винаги трябва да има някакъв дефект — по-дългичък нос или малко разногледни очи. Най-добре е да имаш необикновен глас. Хората винаги запомнят гласа. Например гласът на Полин Лорд. — Той се обърна към Мона. — И вие имате хубав глас. В него има кафява захар, и карамфил, и индийско орехче. Най-лошото нещо е американският глас — в него няма душа. Джейкъб Бен Ами имаше прекрасен глас... като хубава супа... той никога не гранясваше. Но той го влачеше насам-натам като костенурка. Жената трябва да култивира гласа над всичко. Освен това тя трябва да мисли повече и за това какъв е смисълът на пиесата... не за изисканата си кладница... имам предвид задница. Еврейските актриси обикновено имат твърде пищна плът — като вървят по сцената, се тресат като желе. Но в гласа им има мъки... *Sorge*^[5]. На тях не им се налага да си представят как дяволът изтръгва гърда с нажежената си маша. Да, грехът и мъките са най-добрите съставки. И малко фантазъм. Като у Уебстър или Марлоу. Обущар, който говори с дявола всеки път, когато отива до клозета. Или пък се влюбва в бобено стебло като в Молдавия. Сред ирландските актьори е пълно с луди и пияници, и глупостите, които говорят те, са свещени глупости. Ирландците винаги са поети, особено когато нищичко не знаят. И те са били измъчвани, може би не чак толкова, колкото евреите, но достатъчно. Никой не обича да яде картофи по три пъти на ден или да използва вила за клечка за зъби. Велики актьори са ирландците. Родени шимпанзета. Британците са твърде изтънчени, твърде ментализирани. Мъжкарска раса, но кастрирана...

На вратата ставаха някакви размирици. Сид Есен се връщаше от разходката си с две мръсни котета, които беше спасил. Жена му се опитваше да ги изпъди.

— Елфенбайн! — провикна се той и размаха каскета си. — Привет! Ти пък откъде се взе?

— Откъде съм се взел ли? Дойдох ти на крака! — той пристъпи напред. — Дай да помириша дъха ти.

— Махай се, махай се! Кога си ме виждал пиан?

— Елфенбайн е страхотно другарче — каза Реб и обгърна любящо раменете му. — Идишкия Крал Лир, това е той... Какво става тук, чашите са празни.

— Също като главата ти — каза Елфенбайн. — Напитката на духа. Като Мойсей. От скалата блика вода, от бутилката — само глупост! Срамота, сине на Цвайфел, че си толкова жаден.

Разговорът стана накъсан. Госпожа Есен се беше отървала от котките, разчистила мръсотията, която бяха довели в коридора и отново приглаждаше коса над челото. Истинска дама — до последния сантиметър. Няма злоба, няма обвинения. Ледена, по онзи суперизтънчен, етнокултурен начин. Тя седна до прозореца, несъмнено с надеждата, че разговорът ще приеме по-рационален обрат. Беше привързана към господин Елфенбайн, но той я тревожеше с неговите приказки от Стария свят, налудничавите гримаси, брадатите си вицове.

Идишкият Крал Лир вече изобщо не подлежеше на укротяване. Беше се впуснал в продължителен монолог за Зенд Авеста, като от време на време вмъкваше по нещичко от „Книга на етикета“, вероятно еврейския, макар че препратките, които правеше, като нищо можеше да са китайски. Току-що се беше изказал, че според Зороастър човекът е бил избран да продължи сътворението. После додаде:

— Човек не е нищо, освен ако не сътрудничи. Не молитвите и инжекциите поддържат Господ жив. Евреинът е забравил всичко това — а неевреинът е сакат духовно.

Тези твърдения бяха последвани от объркана дискусия за най-голямо забавление на Елфенбайн. В разгара ѝ той се разпя с цяло гърло: *Rumeinie, Rumeinie, Rumeinie Za maineligeleza pastrameleza karnatselle... un a gleizele wine, Aha!*^[6]

— Виждате ли — каза той, когато гюрултията утихна, — дори и в едно либерално домакинство е опасно да прокараваш идеи. Имаше времена, когато такива разговори бяха музика за човешките уши. Равинът вземаше един косъм и с нож, остър като бръснач, го сцепваше на хиляда косъма. Никой не се налагаше да се съгласява с него — това беше упражнение. То изостряше ума и ни караше да забравим ужаса. Ако музиката свиреше, не ти трябваше партньор — танцуваш със Зов, Тофт, Гимел. Сега, когато спорим, си слагаме превръзки на очите. Ходим да гледаме Томашевски и режем като прасета. Вече не знаем кои са Печорни и Аксаков. Ако на сцената евреин влезе в бордей —

сигурно се е объркал! — всеки се изчервява заради автора. Но добрият евреин може да седне в кланицата и да си мисли само за Йехова. Веднъж в Букурещ видях един светец да допива съвсем сам бутилка водка, а после приказва три часа без да млъкне. Говореше за Сатаната. Описа го толкова отблъскващо, че чак го подушвах. Когато излязох от кафенето, всичко ми изглеждаше сатанинско. Трябваше да отида в публичен дом, ще ме прощавате, за да се отърва от сярата. Там беше светло като в пещ. Жените приличаха на розови ангели. Дори и Мадам, която беше същински лешояд. Колко добре си прекарах онази нощ! Само защото онзи *цадък* беше изпил прекалено много водка.

— Да, хубаво е човек сегиз-тогиз да съгрешава, но да не се превръща в свиня. Съгрешавайте с отворени очи. Потопете се в плътските наслади, но не губете нишката. Библията е пълна с патриарси, отдавали се на плътта, но без никога да губят поглед към единствения Бог. Нашите предци са били духовни хора, но са имали месо по костите си. Човек е можело да си вземе наложница и пак да уважава жена си. В края на краищата, тъкмо на храмовите порти блудниците са учили занаята си. Да, грехът тогава е бил истински, и Сатаната също. Сега имаме етика, а децата ни стават производители на дрехи, гангстери, концертни изпълнители. Скоро ще започнат да правят от тях циркаджии и хокеисти...

— Да — обади се Реб от дълбините на креслото си — сега вече нищо не сме. Някога имаме гордост...

Елфенбайн го прекъсна:

— Сега имаме евреин, който говори като неверник, който твърди, че нищо друго освен успеха нямало значение. Евреинът, който изпраща сина си във военна академия, за да се научи да убива своя сънародник-евреин. Дъщерята изпраща в Холивуд да се прочуе като унгарка или румънка, като показва голотата си. Вместо велики равини имаме борци шампиони тежка категория. Вече имаме дори и хомосексуалисти, *weh is mir*^[7]. Скоро ще имаме и еврейски казаци.

Реб въздъхна като припев:

— Господ на Авраам вече го няма.

— Нека показват голотата си — рече Елфенбайн — но да не се преструват на езичници. Нека помнят бащите си, които са били търговци и учени и които са падали като плява под петите на хулиганите.

И продължи да бърбори, скачаше от тема на тема като антилопа във въздуха. Имена като Мордехай и Ахасфер се сипеха от устата му редом с „Ветрилото на лейди Уиндърмиър“ и Содом и Гомор. На един дъх той се разпространи върху „Почивният ден на обушаря“ и загубените Израилеви племена. И неизменно, като лятна жалба, се връщаше към болестта на неевреите, които той оприличаваше на архиболници. Пак и отново Египет, но без величието, без чудесата. А сега тази болест била в мозъка. Личинки и маково семе. Дори и евреите очаквали с нетърпение деня на възкресението. За тях, каза той, то щяло да е като война без куршуми дум-дум.

Вече бе пометен от собствените си думи. А пиеше само селцерска вода. Думата блаженство, която бе отронил, като че предизвика взрив в главата му. Какво е блаженството? Дълъг сън във фалопиевите тръби. Или хуни без *Schrecklichkeit*^[8]. Дунав винаги е син като във валс на Щраус. Да, призна той, много глупости има в Петокнижието, но те си имат логика. Книга Числа не била само алабала. Притежавала телеологично вълнение. Що се отнася до обрязването, човек можел по същия начин да говори и за кълцането на спанака — толкоз му била важността. Синагогите миришеха на химикали и отрова за хлебарки. Амаликяните^[9] били духовните хлебарки на времето си, също като днешните анабаптисти.

— Нищо чудно — възкликна той и ни намигна страховито — че всичко е в състояние на „шаси“. Колко верни били думите на *цадъка*, който казал: „Освен Него, няма нищо друго, което наистина да е ясно.“

Уф! Започваше да се задъхва, но имаше и още. Сега направи фосфоресцентен скок от дълбините на трамплина си. Имало неколцина велики, чиито имена трябвало да спомене: Барбюс, Тагор, Ромен Ролан, Пеги например. Приятелите на човечността. Героични души, до един. Дори и Америка била способна да роди хуманитарна душа, вижте Юджийн В. Дебс. Съществуват мишки, каза той, които носят униформата на фелдмаршали и богове, които обикалят сред нас като просяци. Библията гъмжала от морални и духовни гиганти. Кой можел да се мери с цар Давид? Кой бил толкова величествен, ала и мъдър като Соломон? Лъвът на Юдея все още бил жив и хъркал. Никакъв анестетик не можел да приспи този лъв завинаги.

— Ние вървим — каза той — към време, когато и най-тежката артилерия ще бъде уловена в паяжини и армиите ще се топят като сняг.

Идеите рухват като стари зидове. Светът се свива като кожата на мушмула и хората се притискат един в друг като мокри торби, плесенявали от страх. Когато пророците раздават скрижалите, трябва да говорят. Патриарсите не са имали нужда от мегафони. Те са стояли неподвижно и са чакали господ да се яви в тях. А сега подскачаме насам-натам като жаби, от една клоака на друга, и дърдорим безсмислици. Сатаната е разпънал мрежите си над света и ние скачаме като риби, готови за тигана. Човекът е бил пуснат сред градина, гол и без мечти. На всяка твар ѝ било отредено място и условия. Знай си мястото! — била заповедта. Не „Познай себе си“! Червеят се превръща в пеперуда само когато се опияни от великолепието и величието на живота.

— Предали сме се на отчаянието. Екстазът е отстъпил пред пиянството. Човекът, опиянен от живота, вижда видения, не змии. Той няма махмурлук. Днес имаме синя птица във всеки дом — бутилирана и затапена. Понякога тя се нарича „Олд Кентъки“, друг път името ѝ е номер на лиценз — „Ват 69“. Всички са отровни, дори и когато са разредени.

Млъкна, за да си налее малко селцерска вода. Реб беше заспал дълбоко. Имаше вид на изпаднал в абсолютно блаженство, сякаш беше видял планината Синай.

— Хайде — Елфенбайн вдигна чашата си. — Да пием за чудесата на Западния свят. Дано скоро вече да ги няма! Става късно, а аз монополизирах думата. Следващият път ще обсъждаме по-екуменични проблеми. Може би ще ви разкажа за моя период „Кармен Силва“. Имам предвид кафенето, не кралицата. Макар че мога да ви кажа, че веднъж спях в двореца ѝ... искам да кажа, в конюшната. Напомнете ми да ви разкажа повече за Джейкъб Бен Ами. Той беше много повече от глас...

Докато си тръгвахме, той попита може ли да ни изпрати до нас.

— С удоволствие — отвърнах.

Докато вървахме по улицата, той спря, за да даде отдушник на едно осенило го вдъхновение.

— Мога ли да предложа — каза той — ако още не сте се спрели на заглавие за книгата ви, да я наречете „Този нееврейски свят“? Ще бъде много уместно, макар и да е безсмислено. Използвайте псевдоним като Богуславски — това още повече ще обърка читателя.

— Аз невинаги съм толкова словоохотлив — додаде той, — но вие и двамата сте тип *Grenze*^[10], а за един скитник от Трансилвания това е като аперитив. Винаги съм искал да пиша романи — глупави, като Дикенс. От типа на господин Пикуик. Вместо това станах плейбой. А сега ще им пожелае лека нощ. Елфенбайн ми е псевдоним. Проверете във „Второзаконие“, глава тринайсета. „Ако сред вас се издигне...“ — Тук го обзе яростен пристъп на кашлица. — Селцерската вода! — възкликна той. — Може би трябва да отида на турска баня. Време е за поредната грипна епидемия. А сега, лека нощ! Напред, на война. Не забравяйте лъва на Юдея! Можете да го видите във филмите, когато засвирва музиката. — Той изимитира рева му. — Това — каза той — иде да покаже, че той е още буден.

[1] Роман на Уилям Хенри Хъдсън. — Бел.прев. ↑

[2] Произведение на Самуел Орниц. — Бел.прев. ↑

[3] „Трагичното чувство за живота у хората и у народите“ — произведение на Мигел де Унамуно. — Бел.прев. ↑

[4] *Kurtoffelklftsc* (нем.) — картофени кюфтета. — Бел.прев. ↑

[5] *Sorge* (нем.) — грижа, загриженост. — Бел.прев. ↑

[6] Румъния. Румъния, Румъния. За мамалигата, за пастърмата, за суджука... и чаша вино, аха! — Бел.прев. ↑

[7] *Weh is mir* (нем.) — Жална ми майка! — Бел.прев. ↑

[8] *Schreklichkeit* (нем.) — страх, ужас. — Бел.прев. ↑

[9] Амаликяните (библ.) — арабско племе, изтребено от Саул и Давид. — Бел.прев. ↑

[10] *Grenze* (нем.) граница. — Бел.прев. ↑

ШЕСТНАЙСЕТА ГЛАВА

„Защо винаги трябва да излизаме от кожата си, за да описваме злочестините и несъвършенствата на живота ни и да изкопаваме герои от диви, затънтени кътчета на страната ни?“

Така Гогол започва единайсета част на незавършения си роман.

Вече бях доста напреднал с романа — с моя — но все още няха ясна идея накъде ме води той, нито пък това имаше значение, тъй като Татенцето беше доволен от показаното досега, парите все така идваха, ядохме и пиехме, сега птичките бяха по-малко, но все още пееха, Денят на благодарността беше минал и заминал и бях малко бях задобрял на шах. Нещо повече, никой не беше открил къде се намираме — никой от досадните ни приятелчета, имам предвид. Така бях свободен да проучвам улиците на воля, с което се и занимавах здравата, защото въздухът беше свеж и хаплив, вятърът свиреше, а мозъкът ми, вечно във вихър, ме подтикваше все по-напред и по-напред, караше ме да се ровя из улиците, спомените, сградите, миризмите (на гниеци зеленчуци), изоставени кейове, отдавна починали дюкянджии, кръчми, превърнати в евтини магазини, гробища, все още ухаещи на праханта на скърбящите.

Дивите, затънтени кътчета на земята бяха навсякъде край мен, само на един хвърлей от границата, отбелязваща края на аристократичния ни квартал. Трябваше само да прекрача линията Grenze, и попадах в познатия ми свят на детството, земята на бедните и на щастливите побъркани, сметището, където всичко разнебитено, безполезно и пълно с микроби бе спасявано от плъховете, отказващи да напуснат кораба.

Докато скитах и зяпах витрини, и надничах в алеи, където никъде нямаше нищо освен печал и разруха, си мислех за негрите, които посещавахме редовно и колко непоковарени изглеждаха. Болестта на неевреите не беше унищожила смеха им, дар словото, безгрижието. Налагаше им се да се бият с всички наши болести, и с предразсъдъците ни също, и псе пак те си оставаха непроницаеми.

Собственикът на еротичната колекция много се привързва към мен — трябваше все да съм нащрек да не ме приклеци в някои ъгъл и да ме щипне по задника. Не бях и мечтал, че един ден той ще граби и моите книги и ще попълва с тях поразителната си колекция. Той беше чудесен пианист, редно е да добавя. Притежаваше онази техника на сухия педал, която толкова много обичах у Каунт Бейси и Фатс Уолър. Всички тези мили душици свиреха на по някой инструмент. А ако нямаше инструменти, свиреха с пръсти и длани — по маси, варели и каквото им попадне под ръка.

Все още не бях въвел в романа „изкопани герои“. Все още се боях. Бях повече влюбен в думите, отколкото в психопатните девагинации. Можех да прекарвам часове наред с Уолтър Пейтър или дори с Хенри Джеймс с надеждата да свия някоя красиво завъртяна фраза. Или пък си седях и съзерцавах японски щампи, например „Непостоянният тип“ на Утамаро, в усилие да изградя мост между смътната, мечтателна фуга на образа и живия, цветен дървенияк. Дори изкачвах стълби като луд, за да откъсна зряла смокиня от някоя екзотична висяща градина от миналото. Илюстрираните страници на списание като „Нешънъл джиографик“ ме омагьосваха с часове. Как се работи със загадъчна препратка към някой затънт район в Мала Азия, някакво неизвестно място, например, където някакъв чудовищен хититски^[1] монарх е оставил колосални статуи за възпоминание на възливането си раздуто ето? Или пък можех да изкопая някоя стара историческа книга — например от Момсен — за да изкарам блестяща аналогия между небостъргачните каньони на Уолстрийт и пренаселените римски квартали от императорско време. Или пък можех да се заинтересувам от канали, големите канали на Париж, или на някой друг метрополис, където ми хрумваше, че Юго или някой друг френски писател беше използвал тази тема и се захващах с живота на този писател просто за да разбера кое го е подтиквало да се интересува толкова много от канали.

Междувременно, както казвам, „дивите и затънтени кътчета на страната ни“ ми бяха съвсем под ръка. Трябваше ми само да спра да купя връзка репички, за да изкопая някой шантав образ. Ако някое италианско погребално бюро ми изглеждаше интригуващо, влизах и питах за цената на ковчезите. Всичко отвъд *Grenze* ме вълнуваше. Открих някои от най-желаните ми космомикробни мерзавци в тази

земя на разрухата. Патрик Гарстин, египтологът, беше един от тях. (Беше заприличал повече на златотърсач, отколкото на египтолог.) Донато също живееше тук. Донато, сицилианецът, който нападнал своя старец с брадва, за късмет му отсякъл само едната ръка. Какви стремежи имаше този напъпил отцеубиец! На седемнайсет мечтаел да си намери работа във Ватикана. Както казваше, за да се запознае по-добре със Свети Франциск!

Докато обикалях от един алкален пласт на друг, си обнових знанията по география, етнология, фолклор и артилерийско дело. Архитектурата изобилстваше с атавистични аномалии. Тук имаше постройки, които изглеждаха като трансплантирани от бреговете на Каспийско море, измъкнати от приказките на Андерсен, магадини от хладните лабиринти на Фес, колела от каруци и двуколки без теглича, изобилие от клетки за птици — винаги празни, нощни гърнета — често от майолика, украсени с теменужки или слънчогледи, корсети, патерици и дръжки и спици на чадъри... безкрайни вехтории, всичките с етикет „Произведено в Агия Триада“. А какви джуджета! Единият, който се преструваше, че говори само български — всъщност беше молдовец, — живееше в кучешка колиба зад бараката си. Ядеше заедно с кучето — от една и съща тенекиена чиния. Когато се усмихваше, показваха се само два зъба — огромни, като кучешки. Можеше и да лае, или да души и ръмжи като кутре.

Нищо от това не посмях да сложа в романа. Не, романа пазех като будоар. Нямах *Dreck*^[2]. Не всички герои бяха почтени или безукорни. О, не! Някои, които бях сложил за цвят, си бяха прости *шмуци*. Героят, който е също и разказвач и с когото имам бледа прилика, имаше духа на трапецовиден интелектуалец. Неговата функция беше да кара въртележката да се върти. От време на време се почерпваше с едно безплатно возене.

Елементите на странното и чуждоземното безкрайно интригуваха Татенцето. Беше се чудил открито как така на една млада жена — авторката, с други думи, идват й такива мисли, такива образи. На Мона така и не й хрумнало да каже: „От друго въплъщение.“ Честно, и сам нямаше да зная какво да кажа. Някои от най-шантавите образи бяха откраднати от алманаси, други — родени от мокри сънища. Но Татенцето май най-много му харесваше, когато сегиз-тогиз въвеждах някое куче или котка. (Разбира се, той не знаеше, че

изпитвам смъртен страх от кучета и че мразя котки.) Но аз можех да накарам кучето да проговори. И то да говори на кучешки, нямаше грешка. Истинската причина да вмъквам тези низши твари в книгата беше да покажа презрение към определени герои, които ми се бяха изплъзнали от ръцете. Подходящото вдъхновено куче може да направи и кралица на магаре. Освен това, ако исках да се подиграя с някоя съвременна идея, която за мен беше анатема, трябваше само да се направя на пес, да вдигна крак и да я препикая.

Въпреки всичките глупости и щуротии, успях да създам някаква антична глазура. Целта ми беше да придам такова лустро, такава патина, че всяка страница да блещука като звезден прах. Такъв беше занаятът на авторството, както го разбирах тогава. Да правя кални локви, ако трябва, но да се погрижа те да отразяват галактическия блясък. Когато давах глас на някой идиот, смесвах безсмисленото дърдорене с раздути алюзии към такива предмети като палеонтология, алгебра, хиперборейство. Линията към един от лудите Цезари винаги присъстваше. Или проклетие от устните на скрофулозно джудже. Или само лукава забележка в стил Хамсун, например: „На разходка ли отивате, фрьокен? Игликите умират от жажда.“ Лукава, казвам, защото алюзията, макар и пресилена, е за навика на фрьокен да си разтваря краката, когато си мисли, че никой не я вижда, и да пуска вода.

Разходките, които правех за да си почина или да получа ново вдъхновение — често само за да си проветря тестисите — оказваха обезпокоителен ефект върху хода на работата. Завръщах зад някой ъгъл под ъгъл шейсет и три градуса и не щеш ли, някой разговор (с локомотивен инженер или безработен зидар), приключил само преди няколко минути, разцъфваше в толкова продължителен и екстравагантен диалог, че като се върнех на бюрото, ми беше невъзможно да хвана отново нишката на разказа. Защото за всяка хрумнала ми мисъл зидарят имаше някаква забележка. Независимо как отговарях, разговорът продължаваше. Сякаш тези непознати веселяци бяха си наумили да ме изкарат от релси.

Понякога същите тия подли номера започваха със статуи, особено с очуканите и разрушените. Както си се мотаех из някой заден двор и зяпах разсеяно някоя мраморна глава без едно ухо и хоп! — тя започваше да ми говори... да говори с езика на проконсул. Обземаше ме някакъв налудничав подтик да погаля нащърбените черти и щом

докосването на ръката ми я съживяваше, главата ми се усмихваше. С благодарна усмивка — няма нужда да уточняваме. После се случваха даже още по-странни неща. Да речем, час по-късно, докато минавах покрай витрината на празен магазин, кой да ме поздрави от мрачните дълбини? Същият проконсул! Обзет от ужас, аз залепях нос във витрината и се втренчвах вътре. И ето ти го там — с едно липсващо ухо, с отхапан нос. А устните му мърдат! „Кръвоизлив в ретината — измърморвах и продължавах нататък. — Господ да ме пази да не ми се яви в съня ми!“

И така, не е странно, че развих някакъв поглед на живописец. Често си поставях за задача да се върна на дадено място, за да разгледам „пейзажа“, който бях отминал твърде забързано предния ден или преди три дни. Пейзажът, както аз го наричам, можеше да представлява непохватно наредени предмети, които никой, който е с всичкия си, не би и погледнал втори път. Например, няколко карти за игра с лицевата страна нагоре на тротоара, а до тях — пистолет играчка или главата на липсваща кокошка. Или пък разтворен парцалив чадър, стърчащ от дърварски ботуш, а до ботуша — опърпано копие на „Златното магаре“, пронизано от ръждив нож. Чудейки се какво ли ме очарова толкова в тези случайни подредби, изведнъж ме осеняваше, че бях забелязвал подобни конфигурации в света на художниците. И тогава по цяла нощ се мъчех да се сетя коя е картината, кой е художникът и къде за първи път съм се натъкнал на нея. Необикновено — когато някой започне да преследва такива химери, да открие какви невероятни баналности, каква чиста лудост изобилства в най-великите шедьоври на изкуството.

Но най-характерната черта, свързана с тези излети, скитания, набези и проучвания, беше царството на жеста, панорамно в спомените. Човешките жестове. Всички — заети от света на животните и насекомите. Дори и жестовете на „изтънчените“ индивиди, или псевдоизтънчени, като например собствениците на погребални бюра, лакеите, божиите служители, икономите. Начинът, по който определен нищо и никакъв човек, когато го изненадат, отмята назад глава и цвили, се забиваше в ума ми дълго след като вече бях забравил думите и делата му. Открих, че има романисти, чиито специалитет е

експлоатирането на подобни характерни черти, които не се колебаеха да прибегнат до малки трикове като конско цвилене, когато искат да напомнят на читателя за герой, споменат преди шейсет страници. Критиците ги наричаха занаятчии. И наистина бяха вещи в занаята.

Да, по моя си препъващ се и тромав начин аз стигах до най-различни открития. Едно от тях беше, че човек не може да скрие самоличността си под прикритието на трето лице, нито пък да утвърди самоличността си чрез използването на първо лице единствено число. Другото беше да не мисля пред белия лист. *Ce n'est pa moi, le roi, c'est l'autonome*. Не аз, а Отецът в мен, с други думи.

Доста дисциплина изисква да накараш думите да текат, без да им правиш вятър с перо или да ги бъркаш със сребърна лъжичка. Да се научиш да чакаш, търпеливо да чакаш, като хищна птица, макар мухите да хапят като побеснели, а птичките да чуруликат налудничаво. Преди Авраам беше... Да, преди олимпиеца Гьоте, преди великия Шекспир, преди божествения Данте или безсмъртния Омир бе Гласът, и Гласът е бил във всеки човек. На човека никога не са му липсвали думи. Трудното е дошло едва когато човекът е принудил думите да правят формулират идеи. *Не мърдайте и очаквайте идването на господаря! Изтрийте всяка мисъл, наблюдавайте спокойното движение на небесата!* Всичко е течение и движение, светлина и сянка. Какво е по-неподвижно от огледалото, замръзналата безжизненост на стъклото — и все пак каква треска, каква ярост може да роди повърхността му!

„Бих желал най-любезно да наредите на служителите на Парковия отдел да подкастрят, окастрят и подрежат всички мъртви дървета, клонки, вейки, пънове, стърчащи клони, издънки, гадости, мръсни и обрасли части, ниски, твърде ниски и надвиснали клони и вейки от здравите дървета, да ги подкастрят изключително ниско до кората и да напръскат внимателно и идеално здравите дървета от основата до самия връх и навсякъде помежду им на всяка улица, авеню, площад, двор, алея, булевард и така нататък... и по този начин да дадат повече светлина, повече естествена светлина, повече въздух и повече красота на всички околни райони.“

Такова съобщение бих искал да изпращам на интервали на бога на литературното царство, за да мога да се избавя от объркването, да се

спася от хаоса, да се освободя от маниакалното възхищение към живи и мъртви автори, чиито думи, фрази, образи барикадираха пътя ми.

А какво пречеше на уникалните ми мисли да се отприщят и да наводнят страницата? Вече от много години аз се разтакавах насамнатам като плъх, вземах това и онова от любимите майстори, скривах съкровищата си и после забравях къде съм ги скрил, и винаги търсех още, още, още. В някаква дълбока и забравена яма бяха заровени всички мисли и преживявания, които бих могъл да нарека свои и които със сигурност бяха уникални, но ми липсваше куражът да ги възкреса. Дали някой не ме бе омагьосал да се мъча с артритни чуканчета вместо два храбри юмрука? Дали някой не се бе навел над мен докато спя и не бе прошепнал: „Никога, никога няма да го постигнеш!“ (Със сигурност не и Станли, защото той презира шепненето. Не можеше ли той да съска като змия?) Кой тогава? Или да не би да беше това, че аз все още съм в стадия на пашкула — гъсеница, все още недостатъчно опиянена от великолепието и величието на живота?

Как човек разбира, че един ден ще му поникнат крила, че като колибри ще трепти във въздуха и ще блести с ослепително дъгоцветно сияние? Не разбира. Човек се надява и се моли, и блъска глава в стената. Но „то“ знае. То може да протака. То знае, че всички грешки, всички отклонения, всички провали и фрустрации се пишат в сметката. За да се роди орел, човек трябва да свиква с височините. За да се роди писател, трябва да се научи да харесва лишенията, страданията, униженията. И преди всичко трябва да се научи да живее самотно. Също като ленивеца писателят се вкопчва на клона си, а долу животът бушува — неспирно, постоянно, буйно. Когато е готов — плъос!, — той пада в потока и се бори за живота си. Не е ли така? Или има някаква прекрасна и усмихната страна, където от ранна възраст напълващият писател е отделян, учен на изкуството му, ръководен от обичливи майстори и вместо да плъосне сред потока, той се плъзга като змиорка през кишата, калта и мочурищата?

Разполагах с безкрайно време за подобни приумици през деня — като тополи, те изникваха край мен, докато аз се трудех мисловно, обикалях улиците в търсене на вдъхновение, или пък полагах глава на възглавницата, за да се удавя в сън. Какъв чудесен живот е литературният живот! — си казвах понякога. Говоря за онова преходно царство, гъмжащо от преплитащи се и увиващи се клони, вейки, листа,

стърчащи клони, издънки и какво ли не. Кротката дейност, свързвана с „работата“ ми не само не успяваше да изтощи енергията ми, но дори я стимулираше. Вечно жужах, жужах. Ако понякога се оплаквах от изтощение, то беше, защото не можех да пиша, не защото съм писал прекалено много. Дали несъзнателно не се страхувах, че ако успея да се задействам, ще заговоря със собствен глас? Дали не се страхувах, че откриех ли веднъж закопаното съкровище, което бях скрил, никога вече нямаше да позная покой, край на тежкия труд?

Самата мисъл за сътворението — как абсолютно невъзможно е да се приближиш до него! Или за неговата противоположност, хаоса. Невъзможно е дори да постулираш такова нещо като несътвореното. Колкото по-дълбоко се вглеждаме, толкова повече откриваме ред в безредието, повече закон в беззаконието, повече светлина в мрака. Небитието — липсата на нещата е немислимо; то е призракът на мисълта. Всичко жужи, пробива, расте, вехне, променя се — така е от зората на вечността. И всичко това — по неразгадаем подтик, сили, които, когато ги разпознаем, наричаме закони. Хаос! Нищо не знаем за хаоса. *Тишина!* Само мъртвите я познават. *Небитие!* Колкото и силно да духате, нещо винаги остава.

Кога и къде спира сътворението? И какво може да сътвори едни прост писател, каквото вече не е сътворено? Нищо. Писателят преподава сивото вещество в тиквата си. Създава начало и край — точно обратното на сътворението! — а между тях, където той се размотава или се размотава още реквизит, се ражда имитацията на реалността: книгата. Някои книги са променили лицето на света. Преподаване, нищо повече. Проблемите на живота остават. Лицето може да се опъне, но възрастта е неизличима. Книгите нямат последици. Авторите нямат последици. Последицата е дадена в първопричината. *Къде беше ти, когато създадох света?* Отговори и ще разрешиш загадката на сътворението!

Ние пишем, но знаем, че сме белязани още преди началото. Всеки ден молим за нови мъчения. Колкото повече ни сърби и смъди, толкова по-добре се чувстваме. А когато и нашите читатели започне да ги сърби и смъди, се чувстваме на върха. Нека никой не умре от изтощение! Въздухът винаги трябва да гъмжи от стрелите на мисълта, изпратени от *homines des lettres*^[3] Букви, напомням ви. Колко добре казано! Букви, свързани с невидими жички, заредени с непредвидими

магнитни потоци. Целият този труд стоварен върху мозък, измислен да работи като заклинание, да работи без да се труди. Дали срещу вас идва личност или съзнание? Съзнание, разделено в книги, страници, изречения, натъпкано със запетаи, точки, точки и запетаи, тирета и звездички. Един автор получава за усилията си награда или място в Академията, друг — изглозгана от червеи кост. Имената на някои се дават на улици и булеварди, на други — на бесилки и приюти за бедни. И когато всички тези „творения“ най-сетне са прочетени и смлени, хората ще продължат да се тормозят един друг. Никой автор, дори и най-великият, не е успял да заобиколи този твърд, студен факт.

И все пак това е велик живот. Говоря за литературния живот. Кой иска да промени света? (Нека гние, нека умре, нека изчезне!) Теразини упражнява трелите си, Карузо кара полилеите да дрънчат, Кортото танцува валс като сляпа мишка, великият Владимир вкарва в ужас клавишите — дали са мислели за сътворение, или за спасение? Може би не са мислили дори и за запек... Пътят дими под копитата на конете ви, мостовите тътнат, небесата се срутваат. Какъв е смисълът на всичко това? Въздухът, разкъсан на парцали, свисти покрай вас. Всичко лети — звънчета, копчета на яки, мустаци, нарове, ръчни гранати. Дръпваме се встрани, за да ви направим път, огнени жребци. И за вас, скъпи Яша Хайфец, скъпи Джоузеф Стигетти, скъпи Йехуда Менухин. Дръпваме се скромно встрани — чувате ли? Отговор няма. Само звукът на звънчетата по сbruите.

Нощите, когато всичко се обръща с краката нагоре! Когато всички изкопани герои се измъкват от скривалищата си и започват да играят на покрива на мозъка ми — карат се, пицят, пеят, трополят с каруци, и цвелят — какви коне! — знам, че това е единственият живот, животът на писателя, и че светът може да си стои, да става все по-лош, да се разболее и умре, всичко наведнъж, защото вече не принадлежи към света, свят, който се разболява и умира, който се намушква отново и отново, който се тресе като ампутирана срамна въшка... Аз си имам собствен свят, свят — *грабен*^[4], натъпкан в безпорядък с Веспасиани, Мирота и Хайдегери, бидета, самотен Йехова, певци, които пеят като кларинети, диви, плуващи в собствените си тлъстини, свирачи на рог и тройки, носещи се като вятъра...

Тук Наполеон няма място, нито Гюте, нито дори онези нежни души, имащи власт над птиците като Свети Франциск, Милош

Литовеца и Витгенщайн. Дори и легнал по гръб и притиснат от джуджета и гремлини, силата ми е грамадна и непоклатима. Раболепните ми слуги ми се подчиняват — те пукат като пуканки в тигана, завихрят се в редица, за да оформят изречения, абзаци, страници. А някъде далеч, в някой предстоящ райски ден, други, подключени към музиката на словата ще откликнат на посланието и ще щурмуват самите небеса, за да разпръснат безкраен делириум. Кой знае защо трябва да съществуват тези неща, защо кантати и оратории? Знаем само, че тяхната магия е закон, и че като ги наблюдаваме, вслушваме се в тях, благоговеем пред тях, събираме радост с радост, злочестина със злочестина, смърт със смърт.

Нищо не е толкова творческо като самото сътворение. Авел роди Богул и Богул роди Могул, и Могул роди Зобел. Катетър, дърдорко, съсипник. Една буква, добавена към друга, образува дума. Една дума, добавена към друга, образува фраза. Фраза върху фраза, изречение върху изречение, абзац върху абзац, глава подир глава, книга подир книга, епос подир епос: Вавилонска кула, издигнала се почти, но не съвсем, до устните на Великия Аз Съм. „Смирение, това е думата!“ Или както обяснява моят мил, обичен Господар: „Трябва да помним близката си връзка със същества като насекомите, птеродактилите, гущерите, слепочите, къртиците, скунксовете и онези мънички летящи катерички, наречени полатучи. Но нека не забравяме и че докато сътворението ни влачи за косата, всеки атом, всяка молекула, всеки отделен елемент на вселената е в един отбор с нас, насъсква ни и ни одялва, само за да ни напомни, че никога не трябва да мислим за пръстта като пръст и за Господ като за Господ, а винаги за всичко в съчетание, карат ни да препускаме като комети подир собствените си опашки, с което предаваме лъжата на движението, материята, енергията и всички останали концептуални глупотевини, залепнали на задния отвор на сътворението като кървящи хемороиди.“ (Сламената ми шапка се смесва със сламените шапки на сеячите на ориз.)

Ненужно е в това лъчезарно царство да пируваме с човешки тор или да се съвокупляваме с мъртвите по маниера на някои дисциплинирани души, нито пък е нужно да се въздържаеме от храна, алкохол, секс и наркотици, по примера на отшелниците. Нито пък някой е задължен да упражнява час след час мажорни и минорни гами, арпежи, пицикати и каденци като потомството на Лист, Черни и други

пиротехнически виртуози. Нито пък робът трябва да кара думите да избухват като фойерверки съобразно с балистичните предписания на подпийнали семантици. Достатъчно е, че и повече, да се протягаме, прозяваме, хриптим, пърдим и цвилим. Правилата са за варварите, техниката — за троглодитите. Да се махат минезингерите, даже и тези на Кападокия!

Така, докато прилежно и робски имитираха нравите на майсторите — средствата и техниката, с други думи — инстинктите ми се надигаха на бунт. Ако копнеех за вълшебни сили, то не беше за да издигам нови градежи, не да надграждам Вавилонската кула, а за да унищожавам, да подкопавам. Романът, който бях длъжен да напиша. *Point d'honneur*^[5]. Но след това...? След това — отмъщение! Да съсипя, да опустоша земята: да превърна културата в отворена клоака, за да остане вонята ѝ навеки в ноздрите на паметта. Всичките ми идоли — а аз притежавах същински пантеон — бих принесъл в жертва. Дадените ми от тях способности за изразяване бих използвал за ругатни и богохулства. Не са ли обещали древните пророци унищожение? Поколебали ли са се някога да осквернят речта си, за да събудят мъртвите? Ако за другари винаги съм имал единствено пройдохи и непрокопсаници, нямаше ли смисъл в това? Не бяха ли и моите идоли пройдохи и непрокопсаници в дълбок смисъл? Не плаваха ли те по вълните на културата, не бяха ли подхвърляни насам-натам също като неграмотните клетници от делничния свят? Не бяха ли и техните демони също толкова безсърдечни и безжалостни като всеки надзирател на роби? Не се ли нареждаше всичко — великото, благородното, съвършеното, както и низкото, долното, подлото — така, че с всеки ден да прави живота все по-негоден за живеене? Каква полза от поемите за смъртта, от максимите и съветите на мъдреците, от законниците и плочите на законотворците, каква полза от водачите, мислителите, хората на изкуството, ако самите елементи, съставлящи тъканта на живота, бяха негодни да бъдат преобразени?

Само на ненамерилия още пътя си е позволено да задава всички погрешни въпроси, да измине всички погрешни пътища, да се надява и моли за унищожението на всички съществуващи видове и форми. Озадачен и объркан, дърпан ту насам, ту натам, окалян и упоен, гладен и проклинащ, подиграващ се и надсмиващ се, чудно ли е, че посред някоя мисъл, съвършен мисловен бисер, понякога се улавях, че съм се

втренчил право напред, с празен ум, като шимпанзе, докато се качва на друго шимпанзе. Тъкмо по този начин Авел е родил Богул, а Богул — Могул. Аз бях последен в редицата, куче, Зобел с кокал между зъбите, който не можех нито да сдъвча, нито да разтроша, който хапех и ръфах, и го плюех ли плюех. Скоро щях да пикая върху него и да го закопая. А името на кокала бе Вавилон.

Величествен живот е литературният. Никога не бих имал подобър. Какви средства! Каква техника! Как би могъл някой, освен ако не ме прегърнеше като сянка, да познава безчислените пустини, които преброждах, докато търсех руда? Или разнообразните птици, които пееха за мен, докато копаех ями и шахти? Или бръщолевещите, кискащи се гноми и елфи, които ми прислужваха, докато се трудех, които предано ме гъделичкаха по топките, репетираха репликите ми или ми разкриваха потайностите, скрити в камъчетата, клонките, бълхите, въшките и цветния прашец? Които вероятно знаеха тайните, разкрити от моите идоли, вечно изпращащи ми нощни послания, или тайнствените съобщавани ми шифри, откъдето се научих да чета в междуредията, да поправам фалшивите биографични данни и да омаловажавам гностичните коментари? Никога не е имало по-твърда *terra firma*^[6] под нозете ми оттогава, когато се вкопчвах в този изменчив, плаващ свят, създаден от вандалите на културата, на когото най-накрая се научих да обръщам задник.

И кой, питам, освен един „господар на действителността“ би си представил, че първата стъпка към този свят на сътворението трябва да е придружена от мощна, смрадлива пръдня, сякаш за първи път изпитва значимостта на артилерийския огън? Винаги настъпвай! Генералите на литературата спят дълбоко в топлите си легла. Ние, косматите, се бием. От окопа, който трябва да бъде превзет, няма връщане. Марш зад нас, лауреати на Сатаната! Щом ще се бием със сатъри, нека ги използваме до дупка. Хванете тия мазни патки! *Avanti, avanti!*^[7]

Битката е безкрайна. Тя няма начало, няма да познае и край. Ние, които дърдорим с пяна на уста, се бием в нея, откакто е започнала вечността. Спестете ни по-нататъшните инструкции! Трябва ли да засаждаме зелени поляни, докато напредваме от окоп на окоп? Дали освен касапи сме и пейзажисти? Трябва ли да се хвърляме в победния щурм, парфюмирани като курви? За кого прочистваме терена?

Какъв късмет, че имах само един читател! Такъв снизходителен при това. Всеки път, когато сядах да напиша някоя страница за него, си нагласях полата, натъкмявах си прическата и си напудрях носа. Само да можеше да ме види, докато работех, милото Татенце! Само да знаеше какви усилия полагах, за да придам на романа му необходимата литературна форма. Какъв Мариус имаше той в мое лице! Какъв епикуреец!

Някъде Пол Валери беше казал: „Онова, което е ценно единствено за нас (имайки предвид поетите на литературата), няма стойност. Такъв е законът на литературата“. Тъй ли е туй сега? Тц, тц! Наистина, нашият Валери е разисквал изкуството на поезията, разисквал е задачата и целта на поета, неговият *raison d'être*^[8]. Аз самият никога не съм разбирал поезията като поезия. За мен целта на поета е навсякъде, във всичко. Да дестилира мисълта, докато тя увисне в аламбика на стихотворение без нито едно петънце, нито сянка, нито мимолетен полъх от „нечистотиите“, от чиято отвара е получено — за мен това е безсмислен, безполезен труд, макар да е клетвената и тържествена служба на онези акушерки, трудещи се в името на Красотата, Формата, Разума и така нататък.

Говоря за поета, защото тогава, в блаженото си ембрионално състояние, бях по-близо до поет от всякога. Никога не съм мислел като Дидро, че „моите идеи са моите курви“. Защо да искам курви? Не, моите идеи бяха градина на насладите. Разсеян градинар бях аз и макар нежен и наблюдателен, не придавах особено значение на присъствието на бурени, тръни, коприва — копнеех единствено да идвам често в това затънтено място, в това царство, населено с храсти, цветове, цветя, пчели, птички, всевъзможни буболечки. Никога не обикалях градината като сводник, дори не и в развратно настроение. Нито пък я обработвах като ботаник, ентомолог или градинар. Не изучавах нищо, дори и собствената си почуда. Нито пък кръстих нещичко поне. Видът на цветето беше достатъчен или благоуханието му. Как е възникнало цветето? Как е възникнало *всичко*! Ако задавах въпроси, то питах: „Там ли си, малко приятелче? Капките роса все още ли висят от венчелистчетата ти?“

Какво по-мило отношение — по-добри маниери! — от това, да се отнасяш към мислите, идеите, проблясъците на вдъхновение като към цветя на насладата? Какви подобри работни навици от това да ги

поздравяваш всеки ден с усмивка или да вървиш между тях и да размишляваш за мимолетното им великолепие? Вярно, от време на време дръзвах да откъсна някое за бутониерата си. Но да го експлоатирам, да го пращам на работа като курва или борсов агент — немислимо. На мен ми стигаше да ме вдъхновяват, не да ме вдъхновяват постоянно. Не бях нито поет, нито роб. Просто не бях в крак. *Heimatslos*.^[9]

Единственият ми читател... По-късно щях да го разменя за идеалния читател, този съкровен пакостник, този обичен калпазанин, на когото мога да говоря, сякаш нищо няма никаква стойност, освен за него и мен. Защо да добавям „и мен“? Може ли той, този идеален читател, да бъде друг, освен моето *alter ego*? Защо да създаваме свой собствен свят, ако трябва да бъде разбираем за всеки Том, Дик и Хари? Няма ли другите този свят на ежедневието, който твърдят, че презират, ала се вкопчват в него като давещи се плъхове? Не е ли странно как те, които отказват, или твърде ги мързи да създадат собствен свят, настояват да нахълтат в нашия? Кой ли тъпче цветните лехи нощем? Кой ли оставя фасове във ваничката на птиците? Кой опикава руменеещите виолетки и попарва цвета им? Знаем как вие опустошавате страниците на литературата в търсене на онова, което ви угажда. Ние откриваме следите на вашия непохватен дух навсякъде. Вие сте тези, които убивате гениите, вие осакатяват великаните. *Вие, вие*, независимо дали чрез любов и обожание или завист, злоба и омраза. Онзи, който пише за вас, пише собствената си смъртна присъда.

*Милко врабченце,
махни се, махни се от пътя,
господин Кон пристига.*

Това го е написал Иса-сан. Назовете ми стойността му!

[1] Хитити — древен народ, основал мощна империя в Мала Азия през XV в. пр.Хр. със столица Хатуса. — Бел.прев. ↑

[2] Dreck (нем.) — кал, мръсотии: изпражнения. — Бел.прев. ↑

- [3] Homines tics lettres (фр.) — писател — Бел.прев. ↑
- [4] Грабен (геол.) — вдлъбната релефна форма. — Бел.прев. ↑
- [5] Point d'honneur (фр.) — въпрос на чест. — Бел.прев. ↑
- [6] Terra firma (лат.) — твърда земя. — Бел.прев. ↑
- [7] Avanti (ит.) — напред. — Бел.прев. ↑
- [8] Raison d'être (фр.) — право на съществуване. — Бел.прев. ↑
- [9] Heimatslos (нем.) — без родина. — Бел.прев. ↑

СЕДЕМНАЙСЕТА ГЛАВА

Беше около десет часа сутринта една събота, само няколко минути след като Мона тръгна към града, когато госпожа Сколски почука на вратата. Току-що бях седнал зад машината и ми се пишеше.

— Влез! — казах.

Тя влезе колебливо, спря се уважително и рече:

— Долу има един господин, който иска да ви види. Казва, че бил ваш приятел.

— Как се казва?

— Не пожела да каже. Каза да не ви безпокоя, ако сте зает.

(Кой, по дяволите, можеше да е? На никого не бях дал адреса ни.)

— Кажи му, че слизам след минутка — казах.

Излязох на стълбищната площадка и ето го, гледа ме, ухилен до уши. Самият Макгрегър. Последният човек на земята, когото исках да видя.

— На бас, че се радваш да ме видиш — изчурулика той. — Криеш се както обикновено, виждам. Как си, гад такава?

— Качвай се!

— Сигурен ли си, че не си твърде зает? — това, напоено със сарказъм.

— Винаги мога да отделя десет минути за стар приятел — отвърнах.

Той изкачи стълбите.

— Хубава квартира — забеляза той, щом влезе. — Откога живееш тук? По дяволите, не ми казвай. — Той седна на дивана и метна шапката си на масата. Кимна към машината и додаде: — Все още се занимаваш с това, а? Мислех си, че отдавна си се отказал. Момче, ти си ненаситен на наказания!

— Как намери къщата? — попитах.

— Фасулска работа — отвърна той. — Звъннах на вашите. Не искаха да ми дадат адреса ти, но ми дадоха телефонния номер.

Останалото беше лесно.

— Проклет да съм.

— Какво ти има, не се ли радваш, че ме виждаш?

— Радвам се, радвам се.

— Няма защо да се тревожиш, на никого няма да кажа. Между другото онази, как ѝ беше името, още ли е с тебе?

— За Мона ли говориш?

— Да, Мона. Не можах да се сетя за името ѝ.

— Разбира се, че е с мен. Защо да не е?

— Никога не съм си мислел, че ще изтрае толкова, това е. Е, радвам се да разбера, че си щастлив. Аз не съм! Загазил съм. Адски съм загазил. Тъкмо затова дойдох при тебе. Имам нужда от теб.

— Не, не го казвай! Как, по дяволите, мога да ти помогна аз? Знаеш, че съм...

— Искam само да слушаш. Не се паникьосвай. Влюбен съм, ето какво.

— Прекрасно — казах. — Какво му е лошото?

— Тя не ме иска.

Избухнах в смях.

— Това ли е всичко? Това ли те тревожи? Горкият глупак!

— Ти не разбираш. Този път е различно. Това е любов. Нека ти разкажа за нея... — той замлъкна задълго. — Освен ако точно сега не си твърде зает. — Той насочи поглед към работната маса, огледа белия лист в машината и додаде: — Какво е този път — роман? Или философски трактат?

— Нищо — отвърнах. — Нищо важно.

— Звучи странно — забеляза той. — Едно време всичко, което правеше, беше важно, много важно. Хайде, какво криеш? Знам, че те обезпокоих, но това не е причина да ми се правиш на потаен.

— Щом толкова искаш да знаеш, работя върху роман.

— Роман? Исусе Христе, Хенри, не се пробвай... никога няма да напишеш роман.

— Защо? Какво те прави толкова сигурен?

— Защото те познавам, затова. Нямах усет за фабула.

— Трябва ли романът винаги да има фабула?

— Виж — възрази ми той. — Не ща да развалям работата, ама...

— Ама какво?

— Защо не си гледаш своята работа? Можеш всичко да напишеш, но не и роман.

— Кое те кара да мислиш, че мога изобщо да пиша?

Той овеси глава, все едно измисляше отговор.

— Никога не си имал високо мнение за писателската ми дарба — казах. — Никой няма.

— Много добре си пишеш — каза той. — Може би още не си написал нищо, което заслужава да го погледне човек, но имаш време. Бедата ти е, че см твърдоглав.

— Твърдоглав?

— Да, твърдоглав! Инат, магарешки инат. Искаш да влезеш през парадния вход. Искаш да бъдеш различен, но не искаш да платиш цената за това. Виж, защо не се хвана на работа като репортер, да се издигнеш с работа, да станеш кореспондент и тогава да се захванеш с голямата работа? Отговори ми!

— Защото е губивреме, затова.

— Други са го правили. Някои са по-велики от тебе. Какво ще кажеш за Бърнард Шоу?

— Това си е за него — казах. — Аз си имам собствен начин.

Продължително мълчание. Напомних му за една отдавнашна вечер в офиса му — вечер, когато ми беше метнал една нова рецензия и ми беше казал да прочета един разказ от Джон Дос Пасос, по това време млад писател.

— Знаеш ли какво ми каза тогава? Каза: „Хен, защо не опиташ и ти? Винаги можеш да пишеш като него. Прочети го и виж!“

— Аз ли съм го казал?

— Да. Не помниш, а? Е, тия думи, които толкова нехайно изпусна онази вечер, заседнаха в гушата ми. Дали някога ще стана толкова добър като Джон Дос Пасос — не е там работата. Важното е, че някога ти като че мислеше, че аз мога да пиша.

— Казал ли съм нещо друго, Хен?

— Не, но се държиш другояче. Държиш се така, сякаш си тръгнал заедно с мен на някакво налудничаво приключение. Сякаш всичко е безнадеждно. Искаш да действам като всички останали, да постъпвам по *техния* начин, да повтарям *техните* грешки.

— Исусе, какъв си чувствителен! Давай, напиши проклетия си роман! Откачи от писане, ако щеш! Просто се опитвах да ти дам малък

приятелски съвет... Както и да е, не за това съм дошъл — да си говорим за писане. Загазил съм и имам нужда от помощ. И ти ще ми помогнеш.

— Как?

— Не знам. Но нека първо ти поразкажа едно-друго, тогава ще разбереш по-добре. Можеш да ми отделиш половин час, нали?

— Май да.

— Е, ето как е... Помниш ли оная кръчма във Вилидж, дето ходехме в събота следобед? Там, където вечно висеше Джордж? Горедолу преди два месеца се отбих там да видя как е. Не се беше променило много... все същите мадами се мотаеха там. Но ми беше досадно. Пих две самичък — никоя не тръгна да ме сваля, между другото — май нещо ми дожаля за мен, че остарявам, такива работи, и изведнъж забелязах едно момиче през две маси, самичко като мен.

— Пленителна красавица, предполагам?

— Не, Хен. Не, не бих казал. Но различна. Както и да е, прихванах погледа ѝ, поканих я на танц и когато танцът свърши, тя дойде и седна при мен. Не танцувахме втори път, само седяхме и си говорехме. Чак докато затвориха. Искях да я изпратя, но тя не ми позволи. Поисках телефонния ѝ номер — и него ми отказа. „Може би ще те видя тук следващата събота?“ — попитах. „Може би“ — отвърна тя. И това беше... Тук не ти се намира пиене, нали?

— Намира ми се. — Отидох до барчето и извадих бутилка.

— Какво е това? — попита той, грабвайки бутилката вермут.

— Тоник за коса — отвърнах. — Сигурно искаш скоч.

— Ако имаш, да. Ако не, имам в колата.

Извадих бутилка скоч и му налях чисто.

— Ами ти?

— Не близвам. Освен това, много е рано.

— Правилно. Трябва да напишеш оня роман, нали?

— Веднага щом си тръгнеш — отговорих.

— Ще бъда кратък, Хен. Знам, че ти е скучно. Но не ми пука. Трябва да ме изслушаш... Та, докъде бях стигнал? Да, до залата за танци. Е, следващата събота отидох пак и я чаках, но тя не се появи никаква. Проседях там целия следобед. Не танцувах нито веднъж. Никаква Гелда не се появи.

— Какво? Гелда? Така ли се казва?

— Да, какво има?

— Странно име, нищо повече. Тя каква е... каква е по народност?

— Май половин шотландка, половин ирландка. Какво значение има?

— Никакво, никакво. Просто любопитствам.

— Не е циганка, ако това си мислиш. Но има нещо в нея, което ми действа. Не спирам да мисля за нея. Влюбен съм, това е. И мисля, че никога досега не съм бил влюбен. Не и така.

— Много е смешно да те слушам теб да говориш така.

— Знам, Хен. Повече от смешно е. Трагично е.

Избухнах в смях.

— Да, трагично — повтори той. — За първи път в живота си срещам жена, която пет пари не дава за мен.

— Откъде знаеш? — попитах. — Видя ли я пак?

— Да се видя с нея пак? Човече, от онзи ден насам я следя по петите като куче. Естествено, че съм я видял пак. Една вечер я проследих до вкъщи. Слезе от автобуса на Бъро хол. Разбира се, не ме видя. На другия ден ѝ позвъних. Побесня. Как така ѝ се обаждам? Откъде имам номера ѝ? И така нататък. После, след няколко седмици, тя пак дойде в залата. Този път се наложи буквално да падна на колене, за да ѝ изкрънкам един танц. Тя ми каза да не ѝ досаждам, че не съм я интересувал, че съм бил недодялан... о, всякакви неща. Не можах и да я накарам да седне при мен. След няколко дена ѝ изпратих букет рози. Никакъв резултат. Опитах се да ѝ се обадя по телефона пак, но още щом чу гласа ми, тя затвори.

— Сигурно е луда по теб — казах.

— Аз съм отрова за нея, ето какво.

— Откри ли как си изкарва прехраната?

— Да, учителка е.

— Учителка? Това надмина всичко. Ти да тичаш подир учителка! Сега я виждам по-добре — едро, тромаво същество, ни хубава, ни грозна, но не грозновата, почти не се усмихва, прическата ѝ е...

— Близко си, Хен, но си и далече. Да, тя е доста едра и пълна, но ѝ отива. Не мога да говоря за външността ѝ. Виждам само очите ѝ — те са порцелановосини и искрят...

— Като звезди.

— Като теменужки — каза той. — Точно като теменужки. Останалото лице няма значение. Честно да ти кажа, май брадичката ѝ е вдадена навътре.

— Ами краката ѝ?

— Не са много хубави. Малко са пълнички. Но не са крака на пиано!

— А гъзът ѝ тресе ли се, като върви?

Той скочи на крака.

— Хен — той ме прегърна през раменете, — тъкмо гъзът ѝ ме привлича! Де да можех да отъркам длан в него — веднъж, — бих умрял щастлив.

— Значи, с други думи, тя се превзема?

— Не можеш я докосна.

— Целуна ли я вече?

— Ти луд ли си? *Да я целуна?* Тя по-скоро би умряла.

— Слушай — казах. — Не мислиш ли, че може би причината да луднеш така по нея е просто това, че тя не ще и да те знае? Имал си и по-хубави момичета от нея, доколкото си представям как изглежда. Забрави я, така ще е най-добре. Няма да ти разбие сърцето. Ти нямаш сърце. Ти си роден Дон Жуан.

— Вече не съм, Хен. Не мога да погледна друго момиче. Хлътнал съм.

— Как така реши, че точно аз мога да ти помогна?

— Не знам. Чудех се дали... ако може би ти се опиташ да се видиш с нея заради мен, да ѝ поговориш, да ѝ обясниш колко съм сериозен... Нещо такова.

— Но как изобщо да се добера до нея — като твой посланик? Тя ще ме изхвърли бързо-бързо още щом ме погледне, не е ли така?

— Вярно е. Но може би можем да намерим начин да се срещнете без тя да знае, че си ми приятел. Да спечелиш благоволенieto ѝ и после...

— После да ѝ го изтреса, така ли?

— Какво лошо има? Възможно е, нали?

— Всичко е възможно. Само че...

— Само че какво?

— Ами мина ли ти през ума, че и аз мога да си падна по нея? — Разбира се, нямах такива опасения, просто исках да видя реакцията му.

Тази абсурдна идея го накара да се разкиска.

— Тя не е твой тип, Хен, не се безпокой. Ти търсиш екзотичното. Тя е половин шотландка, половин ирландка, казах ти вече. Няма нищо общо. *Но тебе те бива в приказките, да му се не види!* Когато поискаш, де. От тебе би излязъл добър адвокат, и преди съм ти го казвал. Опитай се да си представиш как пледираш на дело... моето дело. Можеш да слезеш от пиедестала си и да направиш такава дребна услуга на стария си приятел, нали?

— Може да потрѣбват малко пари — казах.

— Пари ли? За какво?

— Джобни пари. Цветя, таксита, театър, кабаре...

— Я стига! — сръза ме той. — Цветя може би. Но не го планирай като дългосрочна кампания. Просто се запознай и почвай да приказваш. Няма какво да ти обяснявам какво да ѝ приказваш. Разтопи я — това е. Ревни, ако трябва. Христе, само ако можеш да се промъкна в дома ѝ, да я видя насаме. Бих се проснал в краката ѝ, бих лизал пръстите ѝ, бих ѝ позволил да стъпи върху мен. Сериозно говоря, Хен. Нямаше да те издиря, ако не бях се отчаял.

— Добре — казах. — Ще си помисля. Дай ми малко време.

— Не ме ли будалкаш? Обещавах ли?

— Нищо не обещавам — казах му. — Трябва да се обмисли. Ще направя всичко по силите си — само това мога да кажа.

— Да си стиснем ръцете! — каза той и протегна ръка. — Не знаеш колко добре се чувствам, че го казваш, Хен. Мислех да помоля Джордж, но нали го знаеш Джордж. Щеше да го обърне на майтап. Това е всичко друго, но не и майтап и ти го знаеш, нали? По дяволите, спомням си, когато разправяше, че ще си пръснеш мозъка — заради оная твойта, как се казваше...

— Мона — вметнах.

— Да, Мона. Ти просто трябваше да я имаш, нали? Сега си щастлив, надявам се. Хен, аз дори не се моля за това — да съм щастлив с нея. Искам само да я гледам, да я боготворя, да я обожавам. Звучи детински, нали? Но говоря сериозно. Сразен съм. Ако не стане моя, ще откача.

Налях му още едно.

— А аз ти се смеех на тебе, помниш ли? Вечно се влюбваше. Помниш ли как ме мразеше оная твойта вдовица? И си имаше

основания. Между другото, какво стана с нея?

Поклатих глава.

— Ти беше луднал по нея, нали? Сега като си го спомням, тя не беше чак толкова зле. Малко старичка може би, малко тъжна на вид, но привлекателна. Тя нямаше ли син горе-долу колкото теб?

— Да — отвърнах. — Той почина преди няколко години.

— Ти не си и представяше, че ще се измъкнеш от това заплетено положение, нали? Като че беше преди хиляда години... Ами Уна? Май ти така и не успя да го преодолееш, а?

— Май че не — отвърнах.

— Знаеш ли какво, Хен? Късметлия си ти. Господ всеки път ти се притичва на помощ. Виж, няма да те отнемам повече от работата ти. След няколко дни ще ти позвъня и ще видим какво се готви. Не ме разочаровай — само за това те умолявам.

Той си взе шапката и отиде до вратата.

— Между другото — той се ухили и кимна към машината — какво ще е заглавието на романа?

— „Железните коне на Владивосток“ — отговорих.

— Без майтап.

— Или може би — „Този свят на неверници“.

— Това със сигурност ще го направи бестселър — каза той.

— Поздрави от мен Гелда, като ѝ се обадиш пак!

— Измисли сега нещо добро, копеле такова! И много здраве на...

— Мона!

— Да, Мона. Хайде чао!

По-късно през деня пак се почука на вратата. Този път беше Сид Есен. Изглеждаше развълнуван и разтревожен. Заизвинява се многословно, че се натрапва.

— Просто трябваше да те видя — започна той. — Силно се надявам, че ще ми простиш. Прогони ме, ако прекъсвам нещо...

— Сядай, сядай — подканих го. — За тебе никога не съм зает. Неприятности ли имаш?

— Не, не са неприятности. Може би се чувствам самотен... и отвратен от себе си. Докато седях в тъмното, ставах все по-мрачен и по-мрачен. Направо ми идеше да се самоубия. Изведнъж се сетих за

теб. И си рекох: „Защо да не се видиш с Милър? Той ще те разведри.“ И станах и тръгнах. Момчето наглежда магазина... Наистина ме е срам от себе си, но не можех да понасям това дори и минута повече.

Той стана от дивана и отиде при една литография, окачена на стената до масата ми. Беше от Хирошиге, от „Петдесет и трите стадия на Токайдо“. Втрени се в нея, после се обърна да разгледа и другите. Междувременно изражението му се промени от нервно и мрачно към чиста радост. Когато най-сетне се обърна към мен, в очите му напиреха сълзи.

— Милър, Милър, какъв дом имаш! Каква атмосфера! Само като стоя тук в твое присъствие, заобиколен от цялата тази красота, ме кара да се чувствам нов човек. Как ми се иска да можех да се сменим! Аз съм грубиян, както знаеш, но наистина обичам изкуството, всяка форма на изкуството. И съм особено привързан към източното изкуство. Според мен японците са чудесен народ. Всичко, което правят, е артистично... Да, да, хубаво се работи в стая като тази. Седиш тук с мислите си и си цар на света. Какъв чист живот! Знаеш ли, Милър, понякога ми напомняш на еврейски учен. В теб има и нещо от светеца. Тъкмо затова дойдох при теб. Ти ми вдъхваш надежда и кураж. Дори и когато не казваш нищо. Нали нямаш нищо против, че така връхлетях? Трябваше да си го кажа, та да ми олекне. — Той млъкна, сякаш за да събере смелост. — Аз се провалих — няма как да го заобиколя. Знам го и съм се примирил. Но най ме боли, когато си мисля, че и синът ми може да мисли така. Не искам той да ме съжалява. Да ме презира — да. Но не и да ме съжалява.

— Реб — казах му, — аз никога не съм те смятал за провалил се човек. Ти си ми почти като по-голям брат. Нещо повече, ти си мил и нежен, и щедър чак до глупост.

— Де да можеше жена ми да те чуе как го казваш.

— Не обръщай внимание на това какво мисли тя. Съпругите винаги са строги към своите любими.

— Любов. Няма любов — от години вече. Тя си има свой собствен свят — и аз си имам свой.

Последва неловка пауза.

— Според теб добре ли ще е да се покрия някъде?

— Съмнявам се, Реб. Какво ще правиш? Къде ще отидеш?

— Където и да е. Що се отнася до изкарването на хляба, да си кажа истината, ще съм щастлив да лъскам обувки. Парите не значат нищо за мен. Обичам хората, обичам да правя нещо за тях.

Той отново погледна към стената. Посочи една рисунка на Хокусаи — от „Животът в Източната столица“.

— Виждаш всички тези фигури — каза той. — Обикновени хора, които правят обикновени, всекидневни неща. Това ми се иска — да бъда един от тях, да правя нещо обикновено. Бъчвар или тенекеджия — какво значение има? Да бъда част от шествието — това е. Не да вися по цял ден в празен магазин и да си убивам времето. Да му се не види, все още ставам за нещо. Ти какво би направил на мое място?

— Реб — казах. — Някога, навремето, бях в съвсем същото положение като твоето. Да, висях по цял ден в бащиния си дюкян и нищо не правех. Струваше ми се, че ще полудея. Мразех мястото. Но не знаех как да се измъкна на свобода.

— И как успя?

— Май съдбата ме изтика навън. Но ето какво трябва да ти кажа... докато се измъчвах, се и молах. Всеки ден се молах някой — Бог, може би — да ми покаже пътя. Освен това мислех да пропиша, още тогава. Но това беше по-скоро мечта, отколкото възможност. Трябвах ми години, дори и след като напуснах шивачницата, докато напиша едно изречение. Човек никога не бива да се отчайва...

— Но тогава ти си бил дете. Аз започвам да остарявам.

— Въпреки това. Годините, които ти остават, са си твои. Ако има нещо, което наистина желаете, имаш още време.

— Милър — рече той почти жално, — в мен няма творчески напън. Искам само да се измъкна от капана. Искам пак да живея. Искам да се слея отново с потока. Това е.

— Какво те спира?

— Не го казвай! Моля те, не го казвай! *Какво ме спира, мен?* Всичко. Жена ми, децата ми, задълженията ми. Най-вече самият аз. Имам твърде ниско мнение за себе си.

Не можах да сдържа усмивката си. После, сякаш на себе си, отговорих:

— Май само ние, хората, имаме ниско мнение за себе си. Вземи например червея — мислиш ли, че червеят се презира?

— Ужасно е да се чувстваш виновен — каза той. — И за какво? Какво съм направил?

— Заради онова, което не си направил е, нали?

— Да, да, разбира се.

— Знаеш ли какво е по-важно от правенето на нещо?

— Не — отвърна Реб.

— Да си самият себе си.

— Но ако си нищо?

— Тогава бъди нищо. Но бъди абсолютно нищо.

— Звучи ми налудничаво.

— И е налудничаво. Тъкмо затова е толкова смислено.

— Продължавай — каза той. — Караш ме да се чувствам добре.

— В мъдростта се таи смърт — чувал си го, нали? Не е ли по-добре да бъдеш малко *мешуга*? Кой се тревожи за теб? Само ти. Щом не можеш вече да висиш в магазина, защо не се вдигнеш да се поразходиш? Или да отидеш на кино? Затвори магазина, заключи вратите. Един клиент повече или по-малко, това няма да ти промени живота, нали? Забавлявай се! Ходи от време на време за риба, дори и да не знаеш как се лови риба. Или се качи в колата и я подкарай навътре в полето. Накъдето щеш. Послушай птичките, донеси вкъщи цветя или пресни стриди.

Беше се навел напред, целият в слух, а по лицето му се беше разляла широка усмивка.

— Кажи ми още нещо — рече той. — Звучи прекрасно.

— Ами, запомни това... Магазинът няма да ти избяга. Бизнесът няма да се подобри. Никой не те кара да се затваряш вътре по цял ден. Ти си свободен човек. Ако да станеш по-нехаен и небрежен ще те направи по-щастлив, кой ще те обвини? Ще ти предложи и още нещо. Вместо да ходиш сам, вземи със себе си някой от твоите негри наематели. Организирай му добро прекарване. Дай му дрехи от магазина ти. Питай го дали не можеш да му заемеш пари. Купи на жена му подаръче, за да го отнесе вкъщи. Разбра ли за какво ти говоря?

— *Дали разбирам ли?* Звучи чудесно! Тъкмо това и ще направя — и той се разсмя.

— Недей да харчиш прекалено много отведнъж — предупредих го. — Карай бавно и полека. Следвай инстинктите си. Например, може би един ден ще ти се прииска дупе. Не се оставяй съвестта да те гризе.

Пробвай от време на време черно месо. По-вкусно е и струва по-малко. Каквото и да е, за да се отпуснеш — запомни го. Винаги се дръж добре към себе си. Ако се чувстваш като червей, рови земята. Ако се чувстваш като птица — лети. Не се безпокой какво ще помислят съседите. Не се тревожи за децата си, сами ще се оправят. Що се отнася до жена ти, може би, когато те види щастлив, ще смени плочата. Жена ти е добра жена. Много скрупули има, това е. Има нужда да се посмее понякога. Пробвал ли си някога да й кажеш някое смешно стихче? Ето ти едно:

*Девојка една от Пирея
сънувала, че я насилва евреин.
И щом се събуди —
о, радост! О, чудо!,
наистина бил върху нея!*

— Ех, че хубаво! — възкликна той. — Знаеш ли още?

— Да — отвърнах, — но сега трябва отново да се залавям за работа. Сега си по-добре, нали? Утре ще идем при чернилките, нали? Може би някой ден идната седмица ще дойда с теб в Блупойнт. Как ти се струва?

— Ще дойдеш ли? Ще бъде екстра, просто екстра. Между другото, как върви книгата? Привършваш ли вече? Умирам да я прочета, нали знаеш. Също и госпожа Есен.

— Реб, книгата изобщо няма да ти хареса. Трябва да ти го кажа направо.

— Как можеш да говориш така? — той почти крещеше.

— Защото не струва.

Той ме погледна така, сякаш не съм с всичкия си. Направо не знаеше какво да каже. После изтърси:

— Милър, ти си луд! Ти не можеш да напишеш лоша книга. Невъзможно е. Прекалено добре те познавам.

— Познаваш само част от мен — поправих го. — Никога не си виждал тъмната страна на луната, нали? Това съм аз. *Terra incognita*. От мен да знаеш, аз съм съвсем начинаещ. Може би след десетина години ще имам какво да ти покажа.

— Пишеш от години.

— Искаш да кажеш, упражнявам се. Упражнявам гамите.

— Шегуваш се — каза той. — Прекалено си скромен.

— Тъкмо тук бъркаш — казах. — Аз съм всичко друго, но не и скромен. Аз съм отявлен егоист, ето какво съм. Но в същото време съм и реалист, особено по отношение на себе си.

— Подценяваш се — каза Реб. — Ще ти цитирам собствените ти думи: „*Не се презирай.*“

— Добре, печелиш.

Беше тръгнал към вратата. Изведнъж почувствах порив да излея душата си.

— Почакай малко — казах. — Искам да ти кажа нещо.

Той изприпка обратно до масата и застана до нея като вестоносец. Целият внимание. Почтително внимание. Зачудих се какво ли мисли, че ще му кажа.

— Когато влезе преди няколко минути — започнах, — бях по средата на едно изречение в средата на един дълъг абзац. Искаш ли да го чуеш? — Наведох се над машината и извадих листа. Беше един от онези налудничави пасажки, които и сам не можех изобщо да проумея. Искях реакция, и то не от Татенцето или от Мона.

И веднага я получих.

— *Милър!* — кресна той. — Милър, ама това е просто изумително! Звучиш като руснак. Не знам какво означава, но звучи като музика.

— *Мислиш ли!* Честно?

— Разбира се, че мисля. Няма да те лъжа!

— Чудесно. Тогава продължавам. Ще довърша абзаца.

— Цялата книга ли е такава?

— Не, да опустее дано! Тъкмо в това е бедата. Онези части, които харесвам, няма да ги хареса никой друг. Поне не и издателите.

— Да вървят по дяволите! — възкликна Реб. — Ако те не я щат, аз ще я издам заради теб със собствените си пари.

— Не бих ти го препоръчал — отвърнах. — Помни, не бива да прашосваш парите си наведнъж.

— Милър, ако ще да ми струва и последния цент, ще го направя. Ще го направя, защото вярвам в теб.

— Да не си си го помислил повече — срязах го. — Сещам се за по-добри начини да похарчиш парите си.

— Не и аз! Ще бъда горд и щастлив да те лансирам. Както и жена ми и децата ми. Те имат много високо мнение за теб. За тях ти си като част от семейството.

— Приятно ми е да го чуя, Реб. Надявам се да съм достоен за такова доверие. Значи, до утре! Хайде да занесем нещо хубаво на чернилките, какво ще кажеш?

След като той си отиде, закрачих насам-натам мълчаливо, съсредоточено, като спирах понякога да погледам някой отпечатък или цветна репродукция (Джото, Дела Франческа, Учело, Бош, Брьогел, Карпачо), после пак закрачвах, ставах все по-бременен, спирах на място, втренчвах се в пространството, отпусках ума си, оставях го да каца където си ще, да става все по-ведър, все по-натоварен с бременната хубост на миналото, доволен, че съм част от това минало (а и от бъдещето), честитях си, че водя такова утробно или гробнично съществуване... Да, стаята наистина беше прелестна, къщата беше прелестна, и всичко в нея, всичко, с което бяхме допринесли да я направим обитаема, отразяваше вътрешната прелест на живота, живота на душата.

„Седиш тук с мислите си и си цар на света.“ Тази невинна забележка на Реб се бе забила в ума ми, вдъхнала ми беше такова самообладание, че за малко ми се стори, че всъщност знам какво означава това — да бъдеш цар на света. *Цар!* Т.е. човек, способен да почита и високото, и ниското. Човек толкова чувствителен, толкова проникателен, толкова огрян от любов, че нищо не убягва от вниманието му и разбирането му. Поетичният застъпник, накратко казано. Който не управлява света, а го обожаваше с всеки свой дъх.

Застанал отново пред всекидневния свят на Хокусаи... Защо този велик майстор на четката е направил усилието да възпроизведе най-простия елемент на този свят? За да разкрие сръчността си? Глупости. За да изрази любовта си, да покаже, че тя се разпростира надлъж и на шир, че обгръща дъгите на бъчвата, стръкчето трева, играещите мускули на бореца, наклонът на дъжда при вятър, зъбите на вълната, рибешкия гръбнак... Накратко, всичко. Почти невъзможна задача, ако не включваше толкова радост.

Бил привързан към източното изкуство, каза. Докато повтарях на себе си думите на Реб, изведнъж целият континент Индия изникна пред мен. Там, посред гъмжащия кошер на човечеството, се таяха пулсиращите останки на свят, който е бил и винаги ще си остане наистина смайващ. Реб не беше забелязал (или пък ако беше, нищичко не каза) цветните страници, откъснати от албуми, също украсяващи стените: репродукции на храмове и будистки пагоди от платото Декан, изваяни пещери, стенни рисунки и фрески, изобразяващи поразителните митове и легенди на хора, опиянени от формата и движението, от страстта и растежа, от идеята, от самото съзнание. Само поглед към струпани древни храмове, издигащи се над горещината и растителността на индийската почва, винаги ми внушаваше чувството, че съзерцавам самата мисъл, макар и бореща се да се освободи, макар и ставаща пластична, конкретна, по-подбуждаща и подканяща, внушаваща повече благоговение, разгърната в камък или тухли така, както думите не могат.

Колкото и често да бях чел думите му, никога не успявах да ги съхраня в паметта си. Сега жадувах за онзи потоп от буйни образи, величествени прииждащи фрази, изречения, абзаци — думите на човека, отворил очите ми за това смайващо творение на Индия: Ели Фор. Пресегнах се към тома, който толкова често бях прелиствал — втори том от „История на изкуството“ — и отворих на пасажа, започващ с „За индийците цялата природа е свещена... Онова, което не лъже в Индия е вярата...“ Следвах изреченията, които, когато за първи път се сблъсках с тях, ми завъртяха главата.

„Ето какво се случило в Индия: подгонени от нашествие, глад или миграцията на диви зверове, хиляди човешки същества тръгнали на север или на юг. Там, на брега на морето, в основата на планина, се сблъскали с голяма гранитна стена. После всички те влезли в гранита. В сенките му те живели, обичали, работели, умирали, раждали се и три-четири века по-късно, излезли отново навън на левги оттам — прекосили планината. Зад тях оставили кухата скала с прокопани във всички посоки галерии, стените, покрити с ваяния и резби, естествените или изкуствени колони, превърнати в издълбана дантела от десетки хиляди ужасни или очарователни фигури, богове безчетни и безименни, мъже, жени, зверове — вълна от животински живот, разливаща се в мрака. Понякога, когато по пътя не намирали кухня, те

прокопавали бездна в средата на скалната маса, за да приютят малко черно камъче.

Тъкмо в тези монолитни храмове, по тъмните им стени или по обгорените им от слънцето фасади, истинският гений на Индия изразходва цялата си ужасяваща сила. Тук обърканата реч на обърканите тълпи се оглася, за да я чуят. Тук човекът покорно признава силата и нищожеството си...“

Продължих да чета, опиянен, както винаги. Думите не бяха вече думи, а живи образи, образи, току-що извадени от формата, трептящи, пулсиращи, вълнуващи се, задушавачи ме със самото си нарастване.

„... самите стихии не биха смесили всички тези животи с объркването на земята по-успешно от скулптора. Понякога в Индия човек намира каменни гъби вдън горите, блестящи в зелените сенки като отровни растения. Понякога намира тежки слонове, съвсем сами, покрити с мъх и груба кожа, съвсем като живи. Те се сливат с оплетените лози, тревите докосват коремите им, цветя и листа ги покриват и дори когато отломките им се върнат при пръстта, пак няма да бъдат напълно погълнати от опиянението на гората.“

Каква мисъл — тази, последната! *Дори и когато се върнат при пръстта...*

Ах, а сега — Пасажът...

„... Човекът вече не е в центъра на живота. Той вече не е онова цвете на целия свят, бавно заловил се да го оформи и направи зрял. Той се е слял с всичко, той е върху една и съща плоскост с всичко, той е частица от безкрайността, нито по-важна, нито по-маловажна от всички останали частици от безкрайността. Земята преминава в дърветата, дърветата — в плодовете, плодовете — в човека или животното, човекът и животното — в земята. Кръговратът на живота се върти и плоди объркана вселена, в която формите възникват за секунда само за да бъдат погълнати и после да се появят отново, застъпващи се една друга, пулсиращи, проникващи една в друга, докато се надигат като вълни. Човек не знае дали вчера не е бил самото сечиво, с което сам ще насили природата да създаде формата, която той може да приеме утре. Всичко е просто образ, а под множеството от образи Брахма, духът на света, е единство... Така изгубен в океана на смесилите се форми и енергии, дали той знае дали е форма или дух? Дали това пред нас е мислещо същество, даже живо същество,

планета, или създание, издялано от камък? Кълненето и разложението непрекъснато са под заплаха. Всичко се движи тежко, разширилата се материя бие като сърце. Не се ли състои мъдростта в потапянето в нея, за да вкусиш опиянението на безсъзнателното, като овладяваш силата, стаена в материята?“

Да обичаш източното изкуство. Че кой не го обича. Но кой Изток — Близкият или Далечният? Аз ги обичах всичките. Може би обичах това изкуство, толкова различно от нашето, защото по думите на Ели Фор „човекът вече не е в центъра на живота“. Може би тъкмо това изравняване (и издигане) на човека, този промискуитет с всичко живо, едновременно така безкрайно малко и безкрайно голямо, поражда такъв възторг при срещата с тяхната работа. Или, да го кажем другояче, тъй като Природата (при тях) е била нещо повече от обикновен фон. Защото човекът, макар и божествен, не е бил по-божествен от онова, от което е възникнал. Освен това може би и защото те не са смесвали лашкането и врявата на живота с лашкането и врявата на интелекта. Защото съзнанието — или духът, или душата — е сияел във всичко, създавайки божествено сияние. Така, макар и смирен и сдържан, човекът никога не е бил смачкван, обезсилван, заличаван или унижен. Никога не е бил каран да се свива пред възвишеното, а е бил слят с него. Ако е имало ключ към тайните, които са го обгръщали, просмуквали и крепяли, той е бил прост, достъпен за всички. Нищо тайнствено не е имало в него.

Да, аз обичах този необятен, изумителен свят на Индия, който един ден, кой знае, можеше и да видя със собствените си очи. Обичах го не защото беше чужд и далечен, защото той наистина беше по-близък до мен от изкуството на Запада. Обичах любовта, от която е роден, любов, споделена с множеството, любов, която никога не би могла да бъде изразена, ако не беше към, от и за множеството. Обичах анонимната страна на техните потресаващи творения. Какво успокоение и подкрепа имаше в това да бъдеш скромен, неизвестен работник — занаятчия, а не гений! — един сред хилядите, споделящ сътворението на онова, което принадлежи на всички. Да не си нищо повече от водоносец — в това за мен имаше повече смисъл, отколкото да станеш Пикасо, Роден, Микеланджело или да Винчи. Като оглеждаме панорамата на европейското изкуство, тъкмо името на художника се набива на очи като възпален пръст. И обикновено с

великите имена се свързва и история за злочестини, за страдания, за жестоко неразбиране. При нас, западняците, в думата „гений“ има нещо чудовищно. *Гений*, или неприспособимият; *гений* — този, който получава плесници; *гений* — преследваният и измъчваният. *Гений* — онзи, който умира в канавката, или в изгнание или на кола.

Вярно, аз вбесявах най-близките си приятели с моите възхвали на добродетелите на другите народи. Те твърдяха, че го правя заради ефекта, че само се преструвам, че ценя и уважавам творенията на чуждите художници, че това е моят начин да порицая собствения ни народ, собствените ни създатели. Така и не се убедиха, че мога да се пристрастявам към чуждото, екзотичното, чудатото в изкуството незабавно, че това не изисква никаква подготовка, посвещение, познания за тяхната история или развитие. „Какво означава това? Какво се опитват да кажат?“ — така се надсмиваха и се подиграваха. Сякаш в обяснението беше всичко. Сякаш мен ме беше грижа какво искат да кажат „те“.

Над всичко, тъкмо самотата и безсмислието на това да бъдеш художник най-много ме тревожеше. Досега в живота си бях срещнал само двама писатели, които бих могъл да нарека художници: Джон Каупър Поуис и Франк Харис. Първия познавах от лекциите му, на които бях ходил. С втория се запознах в ролята си на търговец шивач — с други думи, момчето, което му доставяше дрехите и му помагаше да надене панталоните си. Моя грешка ли беше, че съм останал извън кръга? Как да срещна друг писател, живописец или скулптор? Да нахълтам в ателието му и да му кажа, че аз също копнея да пиша, рисувам, вая, танцувам или знам ли какво? Къде се събираха художниците в нашия огромен метрополис? В Гринич Вилидж, казваха. Живях във Вилидж, обикалях улиците му по всяко време, ходех в кафенетата и чайните му, в галериите и ателиетата му, в книжарниците, баровете, пивниците и тайните кръчми. Да, бях се отърквал в разни съмнителни барове с фигури като Максвел Боденхайм, Садакиши Хартман, Гуидо Бруно, но никога не се натъкнах на Дос Пасос, Шъруд Андерсън, Уолдо Франк, И. И. Къмингс, Теодор Драйзер или Бен Хехт. Нито дори с призрака на О'Хенри. Къде ли се криеха? Някои вече бяха в чужбина и водеха щастливия живот на изгнаници и ренегати. Те не търсеха други художници, със сигурност не и зелени новаци като мен. Колко чудесно

би било, ако по онова време, когато това означаваше толкова много за мен, бях се срещнал и разговарял с Теодор Драйзер или Шъруд Андерсън, които боготворях! Може би щяхме да имаме какво да си кажем, макар и да бях толкова зелен. Може би щях да намеря куража да започна по-скоро — или да избягам, да търся приключения в чужди земи.

Дали срамежливостта, плахостта, липсата на самочувствие ме държаха встрани, сам, през всички тези безплодни години? Идват ми наум доста нелепи случки. Как веднъж, докато скитахме с О'Мара в отчаяно търсене на нещо ново и вълнуващо, каквото и да е — майтап да става, една вечер отидохме на лекция в училището Ранд. Беше една от онези литературни вечери, когато молят хората от публиката да изразят мнението си за този или онзи автор. Може би същата вечер сме изслушали лекция за някой съвременен, предполагаемо „революционен“ писател. Струва ми се, че е така, защото изведнъж, когато се изправих и заговорих, разбрах, че онова, което казвам, няма нищо общо със станалото преди това. Макар да бях замаян — за първи път ставах да говоря пред публика, дори и в такава неофициална атмосфера — съзнавах, може би само донякъде, че моята публика е хипнотизирана. По-скоро чувствах, отколкото виждах, обърнатите им към мен лица, които се напругаха да уловят думите ми. Очите ми бяха вперени право напред, във фигурата на катедрата — той се беше прегърбил на стола, вторачен в пода. Както казвам, бях напълно замаян — не знаех нито какво говоря, нито накъде ме води то. Бълвах, както става, когато си в транс. А за какво говорех? За една сцена от един роман на Хамсун, нещо за някакъв воайор. Спомням си го, защото при споменаването на темата, а аз вероятно съм описал сцената в подробности, в публиката се разнесе лек кикот, незабавно последван от тишина — признак на задълбочено внимание. Когато свърших, избухнаха ръкопляскания, а после церемониалмайсторът произнесе ласкателна реч за късмета, който са имали, че са чули този неканен гост, без съмнение писател, макар че за съжаление не знаел името ми и т.н. След като групата се разотиде, той скочи от катедрата и се втурна към мен, за да ме поздрави наново, да ме пита кой съм, какво съм написал, къде живея и той нататък и прочее. Разбира се, дадох му уклончив и неангажиран отговор. Вече бях изпаднал в паника и си мислех единствено как да избягам. Но когато тръгнах да си ходя, той

се вкопчи в ръката ми и напълно сериозно каза — и какъв шок беше това! — „Защо вие не поемете тези срещи? Вие сте много по-подготвен за това от мен. Имаме нужда от някой като вас, някой, който може да разпали огън и ентузиазъм.“

Изхърмаках нещо в отговор, вероятно някакво неубедително обещание, и се запромъквах към изхода. Навън се обърнах към О'Мара и попитах:

— Какво казах — спомняш ли си?

Той ме погледна странно — без съмнение се чудеше дали не си прося комплимент.

— Нищичко не си спомням — продължих. — От мига, в който станах на крака, изключих. Само смътно знам, че говорих за Хамсун.

— Исусе! — възкликна той. — Колко жалко! Беше великолепен. Нито за миг не се запъна — думите просто се лееха от устата ти.

— Имаше ли някакъв смисъл, това искам да знам.

— Смисъл ли? Човече, ти почти настигна Поуис!

— Хайде, хайде, не на мене тия!

— Сериозно говоря, Хенри — каза той и при тези думи се просълзи. — Ти можеш да станеш велик лектор. Направо ги омагьоса. А и се шокираха. Сигурно не знаеха какво да мислят за теб.

— Ама толкова добре ли беше наистина? — съвсем бавно започвах да разбирам какво се е случило.

— Каза много неща, преди да се впуснеш в онова за Хамсун.

— Така ли? Какво например?

— Боже, не искам от мен да го повторя. Не мога. Като че засегна всичко. Дори няколко минути говори за Бог.

— Не! Това за мен е в мъгла. Пълна мъгла.

— Какво значение има? — попита той. — Искат ми се и аз да потъна в мъгла и да говоря така.

Това беше. Дребна случка, но разкриваща много неща. Нищо не излезе от това. Никога повече не се опитах, нито дори съм си мечтал да отворя уста пред публика. Ако присъствах на лекция, а по онова време ходех много на лекции, седях с отворени очи, уста и уши, омаян, покорен, впечатлителен, приличен на восъчна фигура като всички останали около мен. Никога не би ми хрумвало да стана и да задам въпрос, да не говорим за критично изказване. Идвах, за да ме наставляват, да усвоявам знания. Никога не си казах „И ти можеш да

станеш и да произнесеш реч. И ти можеш да завладееш публиката със силата на красноречието си. И ти можеш да избереш автор и да опишеш достойнствата му по блестящ начин.“ Не, подобна мисъл никога не ми хрумна. Докато четях някоя книга — да, щом приключех с някой бляскав пасаж, можех да вдигна очи от страницата и да си кажа: „И ти можеш така. Всъщност, правил си го. Само че не го правиш достатъчно често.“ И продължавах да чета, покорната жертва, твърде прилежният ученик. Такъв добър ученик, че когато ми се удадеше случай, когато бях в подходящото настроение, можех да обясня, анализирам и критикувам току-що прочетената книга, сякаш аз бях нейният автор, като използвам не собствените му думи, а подобие, носещо тежест и вдъхващо респект. И, разбира се, винаги в такъв случай ме замеряха с въпроса: „Защо сам не напишеш книга?“ И тогава аз се затварях като мида или се правех на палячо — каквото и да е, за да хвърля прах в очите им. В присъствието на приятели и почитатели винаги разигравах бъдещ писател — или дори на вярващи, защото за мен винаги е било лесно да създам тези „вярващи“.

Но сам, докато трезво премислях думите и делата си, все ме овладяваше чувството за изолираност. „Те не ме познават“ — казвах си. И с това исках да кажа, че те не ме познават нито такъв, какъвто съм, нито такъв, какъвто бих могъл да стана. Бяха впечатлени от маската. Аз не я наричах така, но тъкмо това мислех за моята способност да впечатлявам другите. Не го правех аз, а персона, която знаех как да надявам върху себе си. Това всъщност беше нещо, на което можеше да се научи всеки, притежаващ малко интелигентност и нюх към актьорството. С други думи, маймунски номера. И все пак, макар да разглеждах подобни изпълнения в тази светлина, аз самият понякога се чудех дали в края на краищата онзи зад тези маймунджилъци не бях аз.

Това беше наказанието на самотния живот, самотната работа, без никога да срещнеш сродна душа, да докоснеш крайчеца на онзи таен вътрешен кръг, в който всички тези разкъсващи ме съмнения и конфликти можеха да бъдат изнесени на открито, споделени, обсъдени, анализирани и ако не разрешени, то поне огласени.

Тези странни фигури от света на изкуството — живописци, скулптори, особено живописците — не беше ли естествено сред тях да се чувствам като у дома си? Творенията им ми говореха по тайнствен

начин. Ако използваха думи, щях да се объркам. Колкото и отдалечен да е техният свят от нашия, съставките бяха същите: скали, дървета, планини, вода, театър, работа, игра, костюми, преклонение, младост и старост, разврат, кокетство, мимикрия, война, глад, мъчения, интрига, порок, похот, радост, тъга. Тибетски свитък с неговите мандали, богове и дяволи, със странните му символи, определени цветове, за мен — за някаква част от мен — беше толкова познат като нимфите и феите, потоците и горите на европейски художник.

Но онова, което беше най-близо до мен от всичко в китайското, японското и тибетското изкуство, беше това изкуство на Индия, родено в самата планина. (Сякаш планините бяха забременели със сънища и родили своите сънища, използвайки клетите смъртници — човеците, издълбали ги като сечива.) Тъкмо чудовищната природа, ако можем да говорим за грандиозното като такова, да, чудовищната природа на тези творения толкова много ме привличаше, тя откликваше на някаква неизказана жажда в самото ми същество. Движейки се сред своите, така и не се впечатлих от никое тяхно постижение. Никога не почувствах присъствието на някакъв дълбок религиозен порив, нито на мощен естетически импулс: нямаше грандиозна архитектура, нямаше свещени танци, нито каквито и да било ритуали. Движехме се на рояк, решени да постигнем едно — да улесним живота си. Грамадните мостове, грамадните язовири, грамадните небостъргачи ме оставяха хладен. Само Природата можеше да ми внуши чувство на благоговение. А ние обезобразявахме природата на всяка крачка. Колкото пъти посягах да копна в земята, винаги се връщах с празни ръце. Нищо ново; нищо странно, нищо екзотично. Още по-зле — нищо, пред което да се преклониш, нищо, което да почиташ. Сам сред земя, където всички скачаха насам-натам като луди. Копнеех да боготворя и обожавам. Имах нужда от спътници, които да чувстват същото. Но нямаше нищо, което да боготвориш и обожаваш, нямаше спътници със сроден дух. Имаше само пустош от стомана и желязо, от акции и облигации, от добиви и продукция, от фабрики, заводи и складове за дървен материал, пустош от скука, от безполезни удобства, от любов без обич...

ОСЕМНАЙСЕТА ГЛАВА

Няколко дена по-късно. Макгрегър звъни.

— Знаеш ли какво, Хен?

— Не знам — какво?

— Тя идва. Сама при това. Не знам какво я е прихванало. Не си ходил да я видиш, нали?

— Не. Всъщност, нямах никаква възможност и да помисля за нея.

— Копеле гадно! Но както и да е, ти ми донесе късмет. Или по-скоро твоите картини. Да, ония японски отпечатыци на стената ти. Отидох и купих няколко, с прекрасни рамки, и ѝ ги изпратих. На другия ден ми се обади по телефона. Беше страшно развълнувана. Каза, че тъкмо за тях е копняла винаги. Казах ѝ, че от теб съм получил вдъхновението. Тя наостри уши. Предполагам, че се изненада, че имам приятел, който обича изкуство. Сега иска да се запознае с теб. Казах, че си зает човек, но ще ти се обадя да проверя дали някоя вечер не можем да дойдем у вас. Смахнато момиче, а? Както и да е, това е твоят шанс да ме уредиш. Разхвърляй навсякъде много книги, моля те. Нали знаеш, от онези, дето никога не чета. Тя е учителка, спомни си. Книгите са важни за нея... Е, какво ще кажеш? Не се ли радваш? Кажеш нещо!

— Мисля, че това е чудесно. Внимавай, че иначе пак ще се ожениш.

— Нищо не би ме направило по-щастлив. Но трябва да карам полека. Не може да я припираш. Не и нея! Все едно тикаш каменна стена.

Продължително мълчание. После...

— Там ли си, Хен?

— Разбира се, слушам те.

— Бих искал да взема малко акъл от тебе, преди да се видим... преди да доведа Гелда, искам да кажа. Само няколко факта за художници и картини. Нали ме знаеш — никога не съм си правил

труда да си опреснявам тия знания. Например, Хен, какво ще кажеш за Брьогел — той от най-великите ли е? Чини ми се, че съм виждал негови неща преди — в магазините за рамки и в книжарниците. Оная, дето ти я имаш, със селянина, дето оре нивата... той е на една урва, доколкото си спомням, и нещо пада от небето... може би човек... право в океана. Сещаш се. Как се казва?

— „Полетът на Икар“, мисля.

— На кого?

— На Икар. Оня, дето се опитал да долети до слънцето, но крилата му се стопили, сещаш ли се?

— Да бе, да. Значи се разбрахме? Според мен ще е добре някой път да намина и пак да ги поразгледам тия картини. Може да ме поосветлиш. Не искам да приличам на магаре, когато тя се разприказва за изкуство.

— Добре — казах. — Когато искаш. Но помни, не ми отнемай много време.

— Преди да затвориш, Хен, кажи ми заглавие на книга, която да мога да ѝ подаря. Нещо чисто и поетично. Можеш ли бързо да се сетиш за някоя?

— Да, тъкмо като за нея: „Зелените имения“ от У. Х. Хъдсън. Страшно ще ѝ хареса.

— Сигурен ли си?

— Абсолютно. Първо сам я прочети.

— Бих искал, Хен, но нямам време. Между другото, спомняш ли си онзи списък с книги, който ти ми даде... преди около седем години? Е, досега съм прочел три. Разбираш ме какво искам да кажа.

— Ти си безнадежден — казах.

— И още нещо, Хен. Нали знаеш, ваканцията идва. Мисля да я заведа с мен в Европа. Т.е. ако дотогава не я ядосам. Какво ще кажеш?

— Чудесна идея. Нека това бъде меденият ви месец.

— Бас ловя, че беше Макгрегър — каза Мона.

— Точно така. Сега ме заплашва някоя вечер да доведе неговата Гелда.

— Ама че напаст! Защо не кажеш на хазайката да каже, че те няма следващия път, като те потърсят?

— Няма да свърши работа. Ще дойде да провери дали не го лъже. Той ме познава. Не, в капана сме.

Тя се готвеше да излиза — имаше среща с Татенцето. Романът вече беше почти завършен. Татенцето все още го превъзнасяше.

— Татенцето заминава скоро за Маями на кратка почивка.

— Много хубаво.

— Мислех, Вал... Мислех, че докато него го няма, и ние можем да заминем на почивка.

— Къде например? — попитах.

— О, навсякъде. Може би в Монреал или Квебек...

— Там няма ли да е страшен студ?

— Не знам. Нали ще ходим във Франция, та си помислиш, че може да искаш да вкусиш френския живот. Тук вече е почти пролет, там не може да е чак толкова студено.

Ден-два повече не споменахме за пътешествието. Междувременно Мона проучваше. Знаеше всичко за Квебек — според нея там щеше да ми хареса повече от Монреал. Било по френско, каза. Малките хотелчета не били много скъпи.

Няколко дни по-късно взехме решение. Тя щеше да замине за Монреал с влака, а аз — на стоп. Щяхме да се срещнем на гарата в Монреал.

Беше странно да тръгна отново на път. Пролетта бе дошла, но все още беше студено. С пълен с пари джоб не се тревожех дали ще ме качват. Ако не вървеше, винаги можех да се метна на някой автобус или влак. И така, стоях там, на шосето, извеждащо от Патерсън, Ню Джърси, решен да хвана първата кола, пътуваща на север, без значение дали върви по права линия или на зигзаг.

Първата кола ме взе чак след около час. Това ме закара с около двайсет мили по-нататък. Следващата кола ме хвърли за петдесет мили. Пейзажът изглеждаше студен и мрачен. Качвах ме само за малки разстояния. Както и да е, разполагах с купища време. Понякога изминавах някоя отсечка пеш, да се поразкърша. Не носех кой знае какъв багаж — четка за зъби, самообръсначка, един кат бельо. Студеният, свеж въздух ме ободряваше. Хубаво ми беше да вървя, а колите да ме подминават.

Скоро се уморих да ходя. Нямах нищо за гледане освен ферми. Приличаха на гробища. Замислих се за Макгрегър и неговата Гелда. Помислих си, че името ѝ отива. Зачудих се дали някога ще успее да я срути. Ама че безрадостно завоевание!

Една кола спря и аз скочих вътре без да питам за къде е. Пичът беше перко — изперкал на тема религия. Не млъкна. Най-накрая го попитах за къде пътува. „За Белите планини“ — отвърна ми той. Имал колиба горе в планината. Бил местният проповедник.

— Има ли хотел някъде наблизо до тебе? — попитах.

Не, нямали хотели, нямали ханове, нямали нищо. Но той щял да се радва да ме подслони. Имал жена и четири деца. Всички обичали Бога, увери ме той.

Благодарих му. Но нямах ни най-малко намерение да прекарам нощта с него и семейството му. Стигнем ли първия град — слизам. Не се виждах на колене да се моля с този глупак.

— Господине — каза той след неловко мълчание. — Вие май не се боите много от Бога, нали? От кое изповедание сте?

— От никое — отвърнах.

— Така и си мислех. Вие да не би да пиете?

— Попийвам — отвърнах. — Бира, вино, бренди...

— Бог е състрадателен към грешниците, приятелю. Никой не убягва от погледа Му — и той се впусна в дълго сладкодумно слово за правия път, възмездие за греха, славата на праведните и тям подобни. Доволен беше, че е намерил грешник като мен — даваше му материал за работа.

— Господине — казах аз след поредната му тирада, — губите си времето. Аз съм неизлечим грешник, абсолютен нехранимайко. — Това го захрани допълнително.

— Няма недостойни за Божията милост — каза той. Затряях си и слушах. Изведнъж заваля сняг и затули цялото поле. Сега завися от неговото благоволение, помислих си.

— Далече ли е до следващия град? — попитах.

— Още няколко мили — отвърна той.

— Добре — казах. — Щото много спешно трябва да пусна една вода.

— Може и тук, приятелю. Ще те изчакам.

— Трябва да свърша и другото — казах.

Като го чу, той даде газ.

— Ще стигнем след няколко минути, господине. Господ ще се погрижи за всичко.

— Дори за червата ми ли?

— Дори за червата ти — отвърна той сериозно. — Господ нищо не пропуска. Приятелю, Господ би могъл да накара колата да върви без бензин — нищо не е невъзможно за Него — но Господ не прави така.

— Да речем, че ти свърши бензинът. Може ли Господ да накара колата да продължи да върви?

— Господ никога не нарушава законите на Природата — той действа с тях и чрез тях. Но ето какво би сторил Господ, ако ни свърши бензинът, а за мен е важно да продължа: ще намери начин да ме закара там, където искам да отида. Може да помогне и на теб да стигнеш там. Но тъй като си сляп за Неговата доброта и милост, ти няма и да заподозреш, че Бог ти е помогнал. — Той млъкна, за да ме остави да осмисля това, после продължи: — Навремето и аз бях попаднал сред дива пустош, а трябваше бързо да се изакам. Скрих се зад едни храсти и освободих червата си. После, тъкмо като си вдигах гащите, забелязах банкнота от десет долара на земята точно пред мен. Бог беше оставил тези пари там за мен — той и никой друг. Това беше Неговият начин да ме насочи към тях, като ме накара да се изакам. Не знаех защо оказва това благоволение точно на мен, но паднах на колене и му благодарих. Когато се прибрах, заварих жена си на легло, заедно с две от децата. Треска. Тези пари ми купиха лекарства и други неща, от които отчаяно се нуждаехме... Стигнахме твоя град, господине. Може би Господ ще ти покаже нещо, като освободиш червата и пикочния си мехур. Ще те изчакам на ъгъла, след като напазарувам...

Нахълтах в бензиностанцията, изпишках се, но не аках. В тоалетната не се виждаха никакви доказателства за Божието присъствие. Само табела с надпис „Помогнете ни да пазим чистота“. Заобиколих, за да избегна срещата с моя Спасител, и се отправих към най-близкия хотел. Стъмваше се, студът беше пронизващ. Тук имаше още да чакат пролетта.

— Къде се намирам? — попитах чиновника, докато се разписвах в книгата. — Т.е. кой е този град?

— Питсфийлд — отвърна той.

— Питсфийлд, кой щат?

— Питсфийлд, Масачузетс — обясни той и ме изгледа студено и леко презрително.

На другата сутрин станах рано-рано. Много добре ми дойде, защото колите бяха по-малко и по-нарядко, и като че никой не гореше

от желание да вземе още един пътник. В девет часа, с всичките тези мили, който изминах с кракомобила, умирах от глад. За късмет — може би Господ го беше турил на пътя ми — съседът ми по маса в кафенето отиваше почти до канадската граница. Каза, че ще се радва да ме закара. Бил професор по литература, открих, след като пропътувахме доста път заедно. А и джентълмен. Беше истинско удоволствие да го слушаш. Говореше така, сякаш беше изчел почти всичко стойносно, написано на английски език. Говори пространно за Блейк, Джон Дън, Треърн, Лорънс Стърн. Говори и за Браунинг и за Хенри Адамс. И за „Ареопагитика“ на Милтън. Само хайвер, с други думи.

— Предполагам, че и вие сам сте написали много книги — казах.

— Не, само две — отвърна той. (Оказаха се учебници.) — Аз преподавам литература — додаде той. — Не я пиша.

Близо до границата той ме свали на една бензиностанция, собственост на негов приятел. Отклоняваше се към някакво близко селце.

— Приятелят ми ще се погрижи утре сутринта да те качат. Запознай се с него, интересен човек е.

Бяхме пристигнали тук само половин час преди затваряне. Приятелят му, както скоро разбрах, беше поет. Вечерях с него в една приветлива малка кръчмичка, а после той ме изпрати до хотела, където щях да прекарам нощта.

По обяд на другия ден бях в Монреал. Трябваше да изчакам няколко часа влакът да пристигне. Беше кучешки студ. Почти като в Русия, помислих си. А градът, общо взето, беше доста мрачен. Потърсих хотел, постопах се във фоайето, после тръгнах обратно към гарата.

— Как ти се харесва? — попита Мона, щом потеглихме с таксито.

— Не особено. Заради студа е — прониква чак до костния ми мозък.

— Хайде тогава утре да заминем за Квебек.

Вечеряхме в един английски ресторант. Ужас.

Храната приличаше на плесенявали трупове, леко затоплени.

— В Квебек ще е по-добре — каза Мона. — Ще отседнем във френски хотел.

В Квебек снегът беше натрупал и замръзнал. Да вървиш по улиците беше все едно да се разхождаш сред айсберги. Като че където и да отидехме, се натъквахме на стада от монахини и попове. Същества с печален вид, в чиито вени тече лед. И Квебек не ми хареса кой знае колко. Със същия успех можеше да идем и на Северния полюс. Каква атмосфера за разпускане!

Както и да е, хотелът беше уютен и светъл. А каква храна! Така ли е в Париж, попитах. Имах предвид яденето. Тук е по-добре от Париж, каза ми тя. Освен ако човек не яде в тузарските ресторанти.

Колко добре си спомням първия път, когато се хранихме. Каква вкусна супа! Отлично телешко! А сирената! Но най-хубавото от всичко бяха вината.

Спомням си как келнерът ми подаде *carte des vins*^[1] и как я прегледах, напълно слисан от предоставения избор. Когато дойде време да поръчам, бях останал без думи. Погледнах го и казах:

— Изберете го вие, моля. Нищо не разбирам от вино.

Той пое листа за вината и я зачете, като поглеждаше ту мен, ту Мона, ту отново листа. Като че му отдаваше пълните си грижи и внимание. Като човек, преглеждащ листата за надбягванията.

— Мисля — каза той, — че би трябвало да поръчате „Медок“. Това е леко, сухо бордо, което е наслада за небцето. Ако ви хареса, утре ще опитаме друга реколта — и той припна, усмихнат като херувим.

На обяд ни предложи друго вино — анжуйско. Райско вино, реших. На следващия обяд последва „Вурво“. За вечеря, освен ако не поръчвахме морска храна, пиехме червени вина — „Помар“, „Нюи Сей Жорж“, „Клос-Вого“, „Макон“, „Мулен а Вент“, „Фльори“ и т.н. Понякога той вмъкваше и кадифено плодово бордо, реколта „шато“. Той ни образоваше. (Наум му отпусках изумително голям бакшиш.) Понякога и той отпиваше, за да се увери, че всичко е както трябва. А заедно с вината, разбира се, той ни даваше най-великолепните предложения какво да ядем. Опитвахме всичко. Всичко беше великолепно.

След вечеря обикновено сядяхме на балкона (на закрито) и, отпивайки изискан ликьор или бренди, играехме шах. Понякога пиколото се присъединяваше към нас и тогава седяхме и слушахме разказите му за *la douce France*^[2]. Понякога наемахме файтон, теглен

от коне, и се разхождахме в нощта, увити в кожи и одеяла. Една нощ дори отидохме на литургия, за да угодим на пиколото.

Общо взето, това беше най-мързеливата и най-спокойна ваканция, която бях прекарвал. Изненадах се, че Мона го приема толкова добре.

— Бих полудял, ако трябваше да прекарам остатъка от живота си тук — казах аз един ден.

— Тук не е като във Франция — отвърна тя. — С изключение на кухнята.

— И като Америка не е — отбелязах. — Това е ничия земя. Ескимосите трябва да я превземат.

Към края — прекарахме там десет дни — направо ме сърбеше да се завърна към романа.

— Сега ще го довършиш ли бързо, Вал? — попита ме тя.

— Като мълния — отвърнах.

— Чудесно! И тогава можем да заминем за Европа.

— Колкото по-скоро, толкова по-добре — отвърнах.

Когато се върнахме в Бруклин, дърветата бяха целите в цвят. Сигурно беше с двайсет градуса по-топло, отколкото в Квебек.

Госпожа Сколски ни посрещна топло.

— Липсвахте ми — каза тя. Придружи ни до стаите. — О — възкликна тя. — Забравих. Онзи ваш приятел — Макгрегър ли беше? — дойде една вечер с приятелката си. Отначало май не ми повярва, като му казах, че сте заминали за Канада. „Невъзможно!“ — възкликна. После ме помоли да влезе в кабинета ви. Не знаех какво да кажа. Държеше се така, сякаш е много важно да покаже стаята ви на приятелката си. „Можете да ни се доверите — каза. — Познавам Хенри от съвсем малък.“ Отстъпих, но останах с тях през цялото време, докато бяха вътре. Той й показва картините на стената — и книгите ви. Като че се опитваше да я впечатли. Седна на стола ви и й рече: „Тук той пише книгите си, нали така, госпожо Сколски?“ После се разприказва за вас — какъв велик писател сте бил, какъв верен приятел и прочее. Не знаех какво да кажа за това представление. Най-накрая ги поканих долу да пийнат чай с мен. Останаха някъде около два часа. Той беше много интересен...

— За какво говори? — попитах.

— За много неща — отвърна тя. — Но най-вече за любовта. Като че е увлечен по младата дама.

— Тя говори ли много?

— Не, почти не обели дума. Доста странна ми се стори. Изобщо не е типът, подходящ за него.

— Хубава ли беше?

— Зависи — отвърна госпожа Сколски. — Честно да ви кажа, стори ми се много невзрачна, почти грозничка. И доста вяла. Озадачена съм. Какво намира той в такова момиче? Да не е сляп?

— Той е пълен глупак! — отсече Мона.

— Говори доста интелигентно — възрази госпожа Сколски.

— Моля ви, госпожо Сколски — каза Мона, — когато се обади или дори се появи на вратата, бихте ли били така любезна да кажете, че ни няма? Кажете каквото искате, само не го пускайте вътре. Той е напаст, досадник. Абсолютно презрян индивид.

Госпожа Сколски ме погледна изпитателно.

— Да — потвърдих, — тя е права. Да ви кажа истината, още по-зле е. Той е от онези хора, чийто разум не им служи за нищо. Достатъчно интелигентен е за адвокат, но във всяко друго отношение е имбецил.

Госпожа Сколски изглеждаше слисана. Не беше свикнала да слуша хората да говорят така за своите „приятели“.

— Но той се изказа толкова топло за вас — възрази тя.

— Няма значение — отвърнах. — Той е неотзивчив, тъп... дебелокож, това е думата.

— Много добре... щом така казвате, господин Милър. — Тя се дръпна.

— Вече нямам приятели — казах. — Всичките ги избих.

Тя ахна.

— Няма предвид буквално — обясни Мона.

— Убедена съм, че не може — заяви госпожа Сколски.

— Звучи ужасно.

— Това е истината, независимо дали ви харесва или не. Аз съм напълно асоциален индивид, госпожо Сколски.

— Не ви вярвам — отсече тя. — Нито господин Есен би ви повярвал.

— Един ден той ще го разбере. Не че ми е неприятен, нали разбирате.

— Не, не разбирам — каза госпожа Сколски.

— Нито пък аз — казах и се разсмях.

— Във вас има частица от дявола — отбеляза госпожа Сколски.

— Не е ли така, госпожо Милър?

— Може би — отвърна Мона. — Невинаги е лесно да го разбереш.

— Мисля, че аз го разбирам — каза госпожа Сколски. — Мисля, че той се срамува от себе си, задето е толкова добър, толкова честен, толкова искрен — и толкова лоялен към приятелите си. — Тя се обърна към мен. — Наистина, господин Милър, вие сте най-дружелюбното човешко същество, което познавам. Не ме е грижа какво разправяте за себе си — ще си мисля каквото си искам... Като разопаковате багажа си, слезте долу да вечеряте с мен, моля ви — и двамата.

— Виждаш ли — казах, след като тя се оттегли — колко трудно е да накараш хората да приемат истината.

— Ти обичаш да шокираш, Вал. В онова, което казваш, винаги има истина, но ти обичаш да я правиш противна.

— Е, не мисля, че ще остави Макгрегър да продължи да ни безпокои — това му е хубавото.

— Той ще те преследва до гроб — каза Мона.

— Няма ли да е смахнато, ако се натъкнем на него в Париж?

— Не го казвай, Вал! Само мисълта за това е достатъчна да ни развали пътуването.

— Ако тоя някога я заведе в Париж, той ще я изнасили. Сега не може дори да опипа задните ѝ части...

— Да забравим за тях, Вал, моля те. Тръпки ме полазват, като се сетя за тях.

Но беше невъзможно да ги забравим. През цялата вечеря говорихме за тях. А през нощта ги сънувах — как ги срещаме в Париж. В съня ми Гелда изглеждаше и се държеше като кокотка, говореше френски, все едно ѝ е роден език, и правеше живота на горкичкия Макгрегър непоносим със сладострастието си. „Исках съпруга — жалваше се той, — а не курва! Превъзпитай я, Хен, моля те!“ Заведох я при свещеник да я изповяда, но нещата се обърнаха така, че се намерихме в публичен дом и Гелда, момичето номер едно, беше

толкова търсена, че и гък не изкарахме от нея. Най-накрая тя заведе свещеника горе, заради което съдържателната на публичния дом я изхвърли навън чисто гола, с пешкир в едната ръка и сапун в другата.

Остават още само няколко седмици и романът ще бъде завършен. Татенцето вече си беше наумил издател — някакъв негов приятел, познавали се още от старите земи. Беше решен да му намери легитимен издател или да го издаде сам, според твърденията на Мона. Мръсникът напоследък се чувстваше добре — правеше пачки на борсата. Дори заплашваше и той да замине за Европа. Предполага се, с Мона. („Не се тревожи, Вал, ще го изпързаям, като му дойде времето.“ „Да, ами парите, дето щеше да ги вложиш в банката?“ „И това ще уредя, не се безпокой!“)

Тя нямаше никакви съмнения или страхове, що се отнасяше до Татенцето. Нямаше смисъл да се опитвам да я напътствам или дори да давам предложения — тя знаеше далеч по-добре от мен какво може да направи и какво не. Аз знаех за този човек само онова, което ми беше казала тя. Винаги си го представях като добре облечен, прекомерно учтив и с портмоне, издуто от зеленички. (Менелик Щедри.) Аз също изобщо не го жалех. На него това му доставяше удоволствие, това се виждаше. Онова, за което понякога се чудех, беше — как тя щеше да продължи да пази адреса си в тайна? Да живееш с майка инвалид е едно, да пазиш в тайна местонахождението на това домакинство — съвсем друго. Може би Татенцето подозираше истината — че тя живее с мъж. Какво значение имаше за него дали е майка инвалид, любовник или съпруг — щом тя спазваше уговорките им? Може би той беше достатъчно тактичен, че да ѝ помага да запази достойнство? Не беше глупак със сигурност... Но защо ще я насърчава да замине за Европа, да е далече месеци наред или още по-дълго? Тук, разбира се, ми се налагаше само малко да поразместя нещата. Когато тя кажеше „Татенцето иска да ме види как заминавам за Европа за известно време“, аз трябваше само да го обърна обратно и я чувах как казва на Татенцето: „Толкова много искам пак да видя Европа, дори и за съвсем малко!“ Що се отнася до издаването на романа, може би Татенцето нямаше ни най-малко намерение да прави каквото и да било нито чрез своя приятел издателя (ако изобщо съществуваше такъв), нито сам.

Може би той се беше съгласил с нея, само за да угоди на любовника или съпруга — или на горкичката майка инвалид. Може би той беше по-добър актьор и от двамата ни.

Може би — това беше произволно предположение — може би те двамата не бяха разменили и дума помежду си за Европа. Може би тя просто беше решена да замине отново там, без значение по какъв начин.

Изведнъж пред мен изплува образът на Стася. Странно, от нея така и не се получи нито думица! Несъмнено тя не можеше все още да се скита из Северна Африка. Дали не беше в Париж и не чакаше? Защо не? Достатъчно просто беше да наемеш кутия в пощата и още една кутия някъде другаде, в която да криеш писмата, написани може би от Стася. Още по-зле от срещата с Макгрегър и неговата Гелда в Париж би било да се сблъскаме със Стася. Колко глупаво от моя страна, че изобщо не се сетих за тайна кореспонденция! Нищо чудно, че всичко вървеше гладко.

Имаше още една-единствена възможност: Стася можеше да се е самоубила. Но това трудно щеше да се опази в тайна. Смахнато същество като Стася не можеше да се утрепе, без да се разчуе. Освен, а това беше изсмукано от пръстите, ако не бяха навлезли далеч навътре в пустинята, не бяха се заблудили и сега вече не бяха само купчина кокали.

Не, тя беше жива, убеден бях. А ако е жива, появяваше се нов ъгъл. Може би междувременно си беше намерила някой друг. Този път мъж. Може би вече се беше превърнала в добра домакиня. Стават такива работи понякога.

Не, и това отхвърлих. Никак не подобаваше на Стася.

„Майната му на всичко! — рекох си. — Защо да се тревожа за такива неща? Към Европа — това е!“ И като го казах, се сетих за кестеновите дървета (целите в цвят, без съмнение) и за онези малки масички (*les gueridons*) на претъпканите тераси на кафенетата и за полицаи на велосипеди, каращи по двойки. Сетих се и за „Веспасиан“. Колко очарователно — да пуснеш една вода навън, направо на тротоара, докато зяпаш прекрасните дами, разхождащи се наоколо... Трябва да понауча френски... *Ou sont les lavabos?*^[3]

Ако щяхме да вземем толкова, колкото казваше Мона, защо не попътуваме... Виена, Будапеща, Прага, Копенхаген, Рим, Стокхолм,

Амстердам, София, Букурещ? Защо не Алжир, Тунис, Мароко? Сетих се за стария ми холандски приятел, който беше хвърлил куриерската си униформа една вечер, за да замине в чужбина с американския си шеф... Пишеше ми не от другаде, ами от София и от приемната на румънската кралица нейде високо в Карпатите.

А О'Мара — какво ли е станало с него, зачудих се? Той беше човек, когото бих се радвал страшно много да видя отново. Ей това е *приятел*! Колко забавно би било да го вземем в Европа с нас — Мона да се навие. (Невъзможно, разбира се.)

Умът ми кръжеше, кръжеше. Винаги, когато бях настроен, когато знаех, че мога да го направя, мога да го кажа, умът ми започваше да блуждае във всички посоки едновременно. Вместо да седна на машината и да се отприщя, сядах на бюрото и измислях проекти, мечтаех или просто си мислех за онези, които обичах, за преживените хубави моменти, за нещата, които сме казали и направили. (Хо хо! Хау хау!). Или пък се захващах с някакво проучване, което изведнъж придобиваше изключителна важност и трябваше незабавно да се заема с него. Или пък измислях бляскава маневра на шах и за да се уверя, че няма да забравя, подреждах фигурите, местех ги насам-натам, подготвях капана, който смятах да заложа на първия влязъл. После, най-сетне готов да врътна ключовете, изведнъж ми просветваше, че на страница еди-коя си съм направил ужасна грешка, а като отворех страницата, откривах цели изречения, зле подредени, без смисъл или пък казващи тъкмо обратното на онова, което исках да кажа. С поправянето им нуждата да ги изпишам ме принуждаваше да изпиша цели страници, които по-късно разбирах, че като нищо можех да махна.

Всичко, само и само да отложа събитието. Това ли беше? Или беше заради това, че за да пиша гладко и стабилно, трябваше първо да изпусна парата, да намаля мощността, да охладя мотора? Така май винаги се получаваше по-добре писането: когато достигнеш по-ниско, не чак толкова екзалтирано ниво. Да остана на повърхността, където всичко беше в пияна и бели гребени — на това беше способен само Стария моряк^[4].

След като най-сетне влезех във форма, уцелех ли си крачката, по-нататък беше фасулска работа: една мисъл докарваше друга. И докато пръстите ми летяха, приятни, нахълтваха приятни, но съвсем

странични идеи — без да прекъсват потока. Като например: „Този откъс е за тебе, Улрик — вече те чувам как се кикотиш“. Или: „Как ще глътне това О’Мара!“ Те съпровождаха мислите ми като игриви делфини. Бях като човека на кормилото, който се дърпа от рибата, прелитаща над главата му. Плавайки с издути платна — корабът се беше килнал застрашително, но следваше стабилно курса си — поздравявах въображаеми преминаващи кораби, размахвах риза във въздуха, подвиквах на птиците, приветствах назъбените скали, възхвалявах Господ за неговата „спасителна и закриляща сила“ и така нататък — Гогол имаше своята тройка, аз имах своя спретнат катер. Кралят на водните пътища — докато траеше магията.

Докато натраквах последните страници, вече бях слязъл на брега — разхождах се по булевардите на сияйния град, свалях шапка на този и онзи и се упражнявах в „*S’il vous plait, monsieur.*“ „*A votre service, madame.*“ „*Quelle belle journee, n’est-ce pas?*“ „*C’est moi qui avais tort.*“ „*A quoi bon se plaindre, la vie est belle!*“ *Et cetera, et cetera.*^[5] (Всичкото това — на въображаем учтив *francais*.)

Дотам си дадох воля, че проведох въображаем разговор с парижанин, разбиращ достатъчно английски, че да схваща какво говоря. Един от онези прелестни французи (срещащи се само в книгите), който винаги се интересува от наблюденията на чужденеца, колкото и тривиални да са те. Открихме общ интерес към Анатоли Франс. Колко прости са тези връзки в света на мечтите! И аз, надутият му идиот, бях заграбил началото, за да спомена един любопитен англичанин, който също обичал Франция — не Франс. Очарован, че съм споменал прочут *boulevardier*^[6] от онази възхитителна епоха, *la fin de siecle*^[7], спътникът ми настоя да ме придружи до Плас Пигал, за да ми организира randevu с литературните светили на онази епоха — „*Le Rat Mort*“^[8]. „Но, мосю — казвам аз, — вие сте твърде любезен.“ „*Mais non, monsieur, c’est un privilege.*“^[9] И така нататък. Всичките тия глупости, ласкателства и *flanerie*^[10] под металносиво небе, земята — посипана с есенни листа, на всяка маса блещукат сифони — и нито един кон с подрязана опашка. Накратко, идеалният Париж, идеалният французин, идеалният ден за следобеден странстващ разговор.

„Европа — заключих наум, — моя скъпа, моя обична Европа, не ме измамвай! Дори и да не се окажеш всичко онова, което си представям сега, за което копнея и от което отчаяно се нуждая, дай ми

поне илюзията да се радвам на това ведро доволство, което извиква споменаването на името ти. Нека гражданите ти гледат на мен с презрение, нека ме презират, щом искат, но нека ги чуя как разговарят така, както винаги съм си представял. Нека пия от тези пламенни умове скитници, които се развличат само с универсалното, интелекти, обучени (от люлката) да смесват поезията с фактите и делата, духове, които пламват при споменаването на нюанс и се издигат ли издигат, и обхващат най-възвишените полети, ала докосват всичко с остроумие, със злоба, с ерудиция, със солта и подправките на светското. Недей, о, вярна Европо, недей, умолявам те, ми показва излъсканата повърхност на континент, посветил се на прогреса. Искам да видя твоето древно, овехтяло лице, с бръчките, издълбани от вековната битка на арената на мисълта. Искам да видя с очите си орлите, които си обучила да кълват от дланта ти. Идвам като пилигрим, предан пилигрим, който не само вярва, но и знае, че невидимото лице на луната е прекрасно, по-прекрасно от всички представи. Виждал съм самопризрачното, изровено лице на света, който ни носи във вихъра си. Твърде добре познавам този ред угаснали вулкани, безводни планини, безветрени пустини, чиито огромни пукнатини се разпростират като варикозни вени над сърцераздирателната, безсърдечна бездна. Приемете ме, о древни, приемете ме като разкажал се грешник, грешник, не напълно загубен, но допускащ тежки грешки скиталец, който от рождението си е бил принуден да изчезне от очите на братята и сестрите си, своите водачи, ментори, утешители.“

Там, в края на молитвата ми, стоеше Улрик, точно такъв, какъвто беше в деня, когато го срещнах на ъгъла на Шесто авеню и Петдесет и втора улица. Човекът, който беше ходил в Европа и в Африка и в чиито очи все още грееше чудото и магията им. Той ми преливаше кръв, вливаше вяра и смелост във вените ми. *Hodie mihi, eras tibi!*^[11] Тя беше там, Европа, и ме чакаше. Винаги щеше да е същото, независимо дали ще дойде война, революция, глад, слана или каквото и да било. За жадуващата душа винаги има Европа. Слушам думите му, всмуквам ги на големи глътки, питам се дали е възможно (постижимо) за някой като мен, „вечно влаещ се като кравешка опашка“, опиянен, търсейки пипнешком, като слепен без бастун, магнетичната сила на думите му (Алпите, Апенините, Равена, Фиесоле, унгарската пуста, остров Сенг Луи, Шартр, Турен, Периголд...) причинява болка, докато потъват в

стомаха ми, болка, която бавно се оформя като *Heimweh*^[12], копнеж за „царството от другата страна на времето и образите“. (Ах, Хари, трябва да изгазим толкова много кал, преди да стигнем у дома.)

Да, Улрик, онзи ден ти посях това семе у мен. Върна се в ателието си, за да направиш още банани и ананаси за „Сатърдей Ивнинг Поуст“ и ме остави да се отдалеча с едно видение. Европа беше в ръцете ми. Имаше ли значение — две години, пет години, десет години? Ти ми даде моя паспорт. Ти събуди спящия водач: *Heimweh*.

Hodie tibi, eras mihi.^[13]

И както си се разхождах този следобед, нагоре по тази улица и надолу по онази, вече се сбогувах с познатите сцени на ужас и досада, на болезнена монотонност, на санитарна стерилност и любов без обич. Вървейки по Пето авеню, врязвайки се сред купувачите и скитниците като електрическа змиорка, презрението и омразата ми съм всичко, изпречващо се пред окото ми, почти ме задушаваша. Слава богу, нямаше още дълго да понасям гледката на тези умрели тиквени фенери, тези грохнали сгради на Новия свят, тези отвратителни, печални църкви, тези паркове, нацвъкани от гълъби и бродяги. От улицата с шивачницата надолу към Бауъри (маршрутът на отколешната ми разходка) отново преживях времето на моето чиракуване и то сякаш беше хиляда години нещастие, злополуки, лош късмет. Хиляда години отчуждение. Докато приближавах Купър Юниън, вечната най-ниска точка на падащия ми дух, пасажи от книгите, които някога писах наум, се върнаха като кълбящите се краища на сън, отказващ да се стопи. Те винаги щяха да се ветреят там, тези кълвящи се краища... да плющят от корнизите на тези мръсни лайнянокафяви коптори, тези кръчми с хлопащи се врати, тези гнусни места за избавление и подслон, където бродягите със замъглени очи и рибешки лица се мотаят като лениви музи и о, Господи, колко нещастни изглеждаха, колко изхабени, колко стреснати, колко повехнали и изпразнени! И все пак тъкмо тук, в този свят бе чел лекции Джон Каупър Поуис — бе изпращал в оцапания със сажди и изпълнен с воня въздух своите вълни на вечния свят на духа — духът на Европа, неговата Европа, нашата Европа, Европа на Софокъл, Аристотел, Платон, Спиноза, Пико дела Мирандола, Еразъм, Данте, Гьоте, Ибсен. На същото това място и

други пламенни радетели са се появили и са се обърнали към тълпата, призовавайки други велики имена: Хегел, Маркс, Ленин, Бакунин, Кропоткин, Енгелс, Шели, Блейк. Улиците изглеждаха все същите както винаги, всъщност още по-мизерни, дишаха по-малко надежда, по-малко справедливост, по-малко красота, по-малко хармония. Сега надали имаше шанс да се появи Торо или Уитман, или Джон Браун — или Робърт И. Лий. Човекът от масите ставаше отново себе си: тъжно, чудато на вид същество, неспособно да каже нито „да“, нито „не“, което не разпознава нито доброто, нито злото, но винаги е в крачка, стегната крачка, и винаги пее Марша на мъртвите.

— Сбогом, сбогом! — повтарях неспирно, докато вървах. — Сбогом на всичко това! — И жива душа не ми отговаряше, дори и гълъб. — Глухи ли сте, дремещи манияци?

Вървя по средата на цивилизация и ето как е. От едната страна културата тече като отворена клоака. От другата са *abbatoirs*^[14], където всичко виси на куки, разпорено, кърваво, накацано от рояци мухи и червеи.

Булевардът на живота през XX век. Една Триумфална арка след друга. Роботи, напредващи с Библията в едната ръка и пушка в другата. Леминги, препускащи към морето. *Напред, християнски воители, отиваме на война...* Ура за Карамазови! Каква бляскава мъдрост! *Encore un petit effort, si vous voulez etre republicans!*^[15]

Надолу по средата на улицата. Стъпвам предпазливо между купчините конска тор. Каква кал и измама трябва да газим ние! Ах, Хари, Хари! Хари Халер, Хари Хелър, Хари Смит, Хари Милър, Хари Харид. Ида, Асмодей, ида! На два бастуна, като сакат Сатана. Но окичен с медали. И какви медали! Железният кръст, кръстът на Виктория, *Croix de Guerre*^[16]... златни, сребърни, бронзови, железни, цинкови, дървени, тенекиени... Изберете си!

А горкият Исус е трябвало да носи своя кръст!

Въздухът става все по-зловонен. Чатъм скуеър. Добрият стар Чайнатаун. Под плочника — медна пита от сергийки. Коптори, където се пуши опиум. Земята на лотоса. Нирвана. Почивайте в мир, работниците на света работят. Всички работим — за да открием вечността.

Сега Бруклинският мост се извива като лира между небостъргачите и Бруклин Хайтс. Отново морният пешеходец се

отправля към дома си с празен джоб, празен стомах, празно сърце. Горгонзола куцука на две обгорени чукачетата. Реката е долу, чайките летят горе. А над чайките — звездите, невидими. Какъв великолепен ден! Разходка, на която би се насладил самият Помандър. Или Анаксагор. Или онзи арбитър на извращения вкус: Петроний.

Зимата на живота, както някой би казал, започва от раждането. Най-трудните години са от една до деветдесет. След това — спокойно плаване.

Лястовиците летят към дома. Всяка носи в човката си троха, мъртва клонка, искрица надежда. _ Et pluribus unum. ^[17]

Оркестровата яма се надига, всичките шейсет и четири музиканти са облечени в безупречно бяло. Над тях звездите започват да изгряват през среднощното синьо на купола. Най-великото представление на света предстои да бъде открито — ще има дресирани тюлени, вентрилоквисти и въздушни акробати. Церемониалмайстор е самият Чичо Сам, този дълъг, кльощав, раиран като зебра хуморист, който яха света с краката си като на барон Мюнхаузен и независимо дали ще връхлети вихър, градушка, сняг, слана или сухо гниене, винаги е готов да извика „Кукуригуу!“

[1] Carte des vins (фр.) — лист с вината. — Бел.прев. ↑

[2] La douce France (фр.) — сладката Франция. — Бел.прев. ↑

[3] Ou sont les lavabos? (фр.) — Къде са умивалниците? — Бел.прев. ↑

[4] Героят от „Балада за Стария моряк“ (1798) от Самюел Т. Коулридж. — Бел.прев. ↑

[5] Моля, господине. На вашите услуги, госпожо. Какво прекрасно пътуване, нали? Тортата е за мен. Ако сърцето е широко, животът е хубав! И т.н., и т.н. (фр.). — Бел.прев. ↑

[6] Boulevardier (фр.) — човек, който безцелно се шляе по булевардите. — Бел.прев. ↑

[7] La fin de siecle (фр.) — край на века. — Бел.прев. ↑

[8] „Le Ral Mort“ (фр.) — „Умрелият плъх“. — Бел.прев. ↑

[9] Mais non, monsieur, e'est un privilege (фр.) — но не, господине, за мен е чест. — Бел.прев. ↑

[10] Flanerie (фр.) — шляене, скитане. — Бел.прев. ↑

[11] *Hodie mihi, eras tibi!* (лат.) — днес на мен, утре на теб. — Бел.прев. ↑

[12] *Heimweh* (нем.) — носталгия. — Бел.прев. ↑

[13] *Hodie tibi, eras mihi* (лат.) — днес на теб, утре на мен. — Бел.прев. ↑

[14] *Abattoirs* (фр.) — кланици. — Бел.прев. ↑

[15] *Encore un petit effort, si vous voulez etre republieuins!* (фр.) —
Още едно малко усилие, ако искате да бъдете републиканци. —
Бел.прев. ↑

[16] *Croix de Guerre* (фр.) — военен кръст. — Бел.прев. ↑

[17] *Et pluribus unum* (лат.) — от многото само едно (девиз на
САЩ). — Бел.прев. ↑

ДЕВЕТНАЙСЕТА ГЛАВА

В едно ясно и прекрасно утро излизам навън на редовната си разходка и намирам Макгрегър да ме чака на вратата.

— Здравсти! — казва той и включва електрическата си усмивка. — Значи наистина си ти, в плът и кръв! Хванах те най-сетне, а? — Той протяга ръка. — Хен, защо трябва да те причаквам така? Не може ли да отделиш случайно пет минути на стар приятел? От какво бягаш? Иначе как си? Как върви книгата? Имаш ли нещо против да повървя с теб?

— Сигурно хазайката ти е казала, че съм излязъл?

— Как позна?

Тръгнах. Той вървеше до мен в крачка, сякаш бяхме на парад.

— Хен, ти май никога няма да се промениш. — Звучеше съвсем като майка ми — чак да се уплашиш. — Едно време можех да ти се обадя по всяко време през деня и нощта и ти идваше. Сега си писател... важен човек... нямаш време за старите приятели.

— Стига де — срязях го. — Престани. Знаеш, че не е заради това.

— А заради какво?

— Ето какво... Приключих с губенето на време. Тези твои проблеми — аз не мога да ги разреша. Никой не може, освен ти самият. Не си първият зарязан мъж.

— Ами ти! Забрави ли как по цяла нощ ме държеше буден и ми пълнеше ушите с Уна Гифърд?

— Тогава бяхме по на двайсет и една.

— Човек никога не е твърде стар, за да се влюби. На тази възраст е още по-зле. Не мога да си позволя да я загубя.

— Как така *не можеш да си го позволиш*?

— Би смачкало егото ми. Човек сега не се влюбва толкова често и толкова лесно. Не искам да я разлюбя, това би било пагубно. Не казвам, че тя трябва да се омъжи за мен, но трябва да знам, че я има... че мога да я докосна. Мога да я обичам от разстояние, ако е нужно.

Усмихнах се.

— Смешно е — точно ти да кажеш такова нещо. Засегнах същата тази тема онзи ден в романа. Знаеш ли до какъв извод стигнах?

— По-добре да избереш безбрачието, предполагам.

— Не, стигнах до същия извод, до който всяко магаре стига... че нищо друго няма значение, освен да продължиш да обичаш. Дори и ако тя се омъжи за някой друг, ти можеш да продължиш да я обичаш. Какво ще кажеш за това?

— По-лесно е да го кажеш, отколкото да го направиш, Хен.

— Точно така. Това е твоята възможност. Повечето мъже се предават. Ами ако тя реши да заживее в Хонконг? Какво общо има разстоянието с това?

— Говориш като някой от „Християнска наука“, пич. Аз не съм влюбен в Дева Мария. Защо да стоя и да я гледам как се изплъзва? Говориш безсмислици.

— Тъкмо в това се опитвам да те убедя. Точно затова няма смисъл да ме натоварваш с проблема си, не разбираш ли? Вече не мислим еднакво. Ние сме стари приятели, които нямат нищичко общо помежду си.

— Наистина ли мислиш така, Хен? — Тонът му беше по-скоро тъжен, отколкото укорен.

— Чуй — казах. — Навремето бяхме дупе и гащи — ти, Джордж Маршал и аз. Бяхме като братя. Това беше много, много отдавна. Случи се какво ли не. Връзката някъде се прекъсна. Джордж улегна — като превъзпитан престъпник. Жена му спечели...

— Ами аз?

— Ти се зарови в адвокатската си работа, която презираш. Един ден ще станеш съдия, помни ми думата. Но това няма да промени начина ти на живот. Предал си духа. Вече нищо не те интересува, освен ако не е партия покер. И смяташ моя начин на живот за смахнат. Такъв си е, признавам. Но не по начина, по който ти си мислиш.

Отговорът му донякъде ме изненада.

— Доста точно го налучка, Хен. Ние *наистина* я оплескахме — Джордж и аз. А останалите, ако става въпрос... — Говореше за членовете на Обществото на Ксеркс.

— Никой от нас не стигна доникъде. Но какво общо има всичко това с приятелството? Трябва ли да станем важни фигури в света, за да

си останем приятели? На мен ми звучи снобско. Никога не сме се престрували — Джордж и аз — че ще преобърнем света. Ние сме това, което сме. Това не ти ли стига?

— Виж — отвърнах, — за мен нямаше да има никакво значение, ако ще и да си пройдоха. Ти пак щеше да ми бъдеш приятел, и аз твой. Можеше да се майтапиш с всичко онова, в което вярвам, ако сам вярваше в нещо. Но ти не вярваш. В нищо не вярваш. Според моя начин на мислене човек трябва да вярва в онова, което прави — иначе всичко е фарс. Бих те подкрепил изцяло, ако искаше да станеш пройдоха и станеше пройдоха с цялата си душа и сърце. Но какво си ти? Ти си една от онези души без значение, които ни изпълваха с презрение на младини... когато бидувахме по цяла нощ и обсъждахме мислители като Ницше, Шоу, Ибсен. Сега за тебе това са само имена. Ти уж нямаше да станеш като баща си, в никакъв случай! Нямаше да успеят да ти надянат примката, да те укротят. Но успяха. Или ти успя. Ти сам си надяна усмирителна риза. Хвана най-лесния път. Предаде се още преди да започнеш да се биеш.

— Ами *ти*? — възкликна той и вдигна ръка, сякаш за да каже: „Чуй, чуй!“ — Да, *ти* — какво чак толкова забележимо си постигнал? Наближаваш четирийсетте, а още нямаш нищо публикувано. Какво му е чак толкова великото?

— Нищо — отвърнах. — Плачевно е, ето какво.

— И това ти позволява да четеш проповеди на мен. Хо-хо!

Наложи се да вдигна малко гарда.

— Не съм ти чел нотации, обяснявах ти, че вече нямаме нищо общо.

— Така, както изглежда, и двамата сме се провалили. Това е общото помежду ни, ако бъдеш честен.

— Никога не съм казвал, че съм се провалил. Освен наум, може би. Как може да си се провалил, ако продължаваш да се бориш, да се биеш? Може би няма да успея. Може би най-накрая ще стана тромбонист. Но каквото и да правя, с каквото и да се заема, то ще е, защото вярвам в него. Няма да се нося по течението. По-скоро бих паднал в боя... неудачник, както казваш ти. Мразя да бъда като всички, да се подреда в редицата, да казвам „да“, когато искам да кажа „не“.

Той понечи да каже нещо, но му махнах да млъкне.

— Нямам предвид безсмислена борба, безсмислена съпротива. Човек трябва да положи усилие да стигне до чисти и спокойни води. Трябва да се бори, за да спре да се бори. Човек трябва да намери себе си, за това говоря.

— Хен — каза той, — говориш добре и мислиш добре, но напълно бъркаш. Четеш твърде много, там ти е проблемът.

— А ти изобщо не преставаеш да мислиш — върнах се аз на темата. — Нито пък би приел своя дял от страдание. Мислиш, че има отговор за всичко. Не ти и хрумва, че може би няма, че може би единственият отговор си ти самият, начинът, по който гледаш на проблемите си. Ти не искаш да се бориш с проблемите, искаш някой да ги елиминира заради теб. Лесният изход — това си ти. Вземи тая твоя мадама... проблемът на живот и смърт... нищо ли не ти говори това, че тя нищо не вижда в теб? Ти пренебрегваш това, нали? Искам я! Трябва да я имам! Само на това трябва да отговориш. Без съмнение ти би се променил, би направил нещо от себе си... ако някой бе достатъчно любезен да виси над теб с ковашки чук. Ти обичаш да казваш „Хен, аз съм просто копеле“, но няма и пръста си да мръднеш, за да се направиш мъничко по-различен. Искаш да те приемат такъв, какъвто си, и ако някой не те харесва, майната му! Не е ли така?

Той наклони глава настрана като съдия, преценяващ дадените свидетелски показания, и каза:

— Може би. Може би си прав.

Известно време вървахме в мълчание. Като птица с пясък в гушата той смилаше фактите. После устните му се разтегнаха в дяволита усмивка и той каза:

— Понякога ми напомняш на онова копеле Чалакоум. Господи, как ме дразнеше тоя! Вечно приказваше от пиедестала си. А ти си падаше по всичките му глупости. Вярваше в него — в ония теософски лайна...

— И още как! — възкликнах разпалено. — Ако не беше споменал нищо повече от името Свами Вивекананда, щях да се чувствам негов дължник до края на живота си. Глупости, казваш. За мен това беше мъжът на живота ми. Знам, че той не отговаряше на твоята представа за приятел. Малко нещо твърде високомерен и затворен за твоя вкус. Той беше учител, а ти не виждаше учителя в него. Откъде беше взел препоръките си и останалото? Той нямаше

образование, обучение, нищо нямаше. Но знаеше за какво говори. Или поне аз така си мислех. Той те караше да се въргаляш в собствения си бълвоч и на тебе това не ти харесваше. Ти искаше да се облегнеш на рамото му и да го одрайфаш целия — тогава той щеше да е твой приятел. И затова ти търсеше недостатъци в характера му, откриваше слабостите му, смъкваше го до собственото си равнище. Правиш го с всеки, труден за разбиране. Когато можеш да се подиграваш с другия така, както се подиграваш със себе си, ти си щастлив... тогава всичко е поравно... Виж, опитай се да разбереш това. Този свят е напълно объркан. Навсякъде има невежество, суеверие, тесногърдие, несправедливост, нетърпимост. И сигурно е било така, откакто свят светува. И какво от това? Причина ли е това да се чувстваш победен, да се ядосваш на света? Знаеш ли какво е казал Свами Вивскананда? Казал е: „Съществува само един грях. Това е слабостта... Не прибавяй една лудост към друга. Не прибавяй своята слабост към идващото зло... Бъди силен!“

Млъкнах в очакване той да направи думите ми на кайма. Вместо това той каза:

— Продължавай, Хен, давай още! Добре звучи.

— И е добро — отвърнах. — Винаги ще е добро. А хората ще продължат да правят точно обратното. Същите онези, които са ръкопляскали на думите му, са го предали в мига, в който той е спрял да говори. Това важи за Вивекананда, Сократ, Исус, Ницше, Карл Маркс, Кришнамурти... сам ги назови! Но за какво ли ти разправям всичко това? Ти няма да се промениш. Ти отказваш да растеш. Ти искаш да я караш с най-малки усилия, с най-малки грижи, с най-малко болка. С всеки е така. Чудесно е да слушаш разкази за майсторите, но да станеш майстор — майната му! Чуй, четох онзи ден една книга... честно казано, чета я вече от година или повече. Не ме питай за заглавието, защото няма да ти го кажа. Но ето какво прочетох — и никой майстор не би могъл да го изкаже по-добре: „Единственият смисъл, цел, намерение и тайна на Христа, скъпи мои, е не да разбираш живота, нито да го вкарваш във форма, нито да го променяш, или дори да го обичаш, но да пиеш от безсмъртната му същност.“

— Би ли го повторил, Хен?

Повторих го.

— Да пиеш от безсмъртната му същност — измърмори той. — Страхотно. Няма ли да ми кажеш чие е това?

— Няма.

— Добре, Хен. Давай! Какво още си скрил в ръкава тази сутрин?

— Това... Как я караш с твойта Гелда?

— Зарежи! Това е много по-добро.

— Няма да се откажеш от нея, надявам се?

— Тя се оказва от мен. Този път завинаги.

— И ти си се примирил?

— Ти не ме ли слушаш? Разбира се, че не. Тъкмо затова те причаквах. Но, както казваш ти, всеки трябва да следва собствения си път. Мислиш ли, че не го знам? Може би вече нямаме нищо общо помежду си. Може би никога не сме имали, хрумвало ли ти е? Може би нещо повече от това ни е държало заедно. Не мога да не те харесвам, Хен, дори и когато ме правиш на нищо. Понякога си безсърдечно копеле. Ако някой е прост, то това си ти, не съм аз. Но в тебе има нещо, стига да можеше да го изразиш. Нещо за света. Искам да кажа, не за мен. Ти не бива да пишеш роман. Това всеки го може. Ти имаш по-важни задачи. Сериозно ти говоря. По-скоро те виждам да четеш лекции за Вивекананда или Махатма Ганди.

— Или Пико дела Мирандола.

— Не съм го чувал.

— Значи, тя не иска да има повече нищо общо с теб?

— Така каза. Разбира се, една жена винаги може да си промени мнението.

— Ще го промени, не се тревожи.

— Последния път, като я видях, тя все още говореше, че ще замине на почивка в Париж.

— Защо не я последваш?

— Наумил съм нещо още по-добро, Хен. Всичко съм преценил. Веднага щом науча с кой кораб ще пътува, ще отида в корабната компания и, ако ще да се наложи да дам рушвет на чиновника, ще взема каютата до нейната. Когато на първата сутрин тя излезе, аз ще съм там, за да я поздравя. „Здравей, любима! Прекрасен ден, нали?“

— Страшно ще ѝ хареса.

— Няма да скочи през борда, това е сигурно.

— Но тя може да каже на капитана, че ѝ досаждаш.

— Майната му на капитана! С него мога да се оправя... Три дни по море и независимо дали й харесва или не, ще я пречупя.

— Желая ти късмет! — Стиснах ръката му и я разтърсих. — Тук трябва да те оставя.

— Да изпием по кафе! Хайде!

— Не. Връщам се да работя. Както казал Кришна на Арджуна: „Ако спра работа за миг, цялата вселена ще...“

— Ще какво?

— Май беше „ще се разпадне“.

— Добре, Хен. — Той се обърна и без да каже дума повече, тръгна в обратна посока.

Бях изминал едва няколко крачки и го чух да вика:

— Хей, Хен!

— Какво?

— Ще се видим в Париж, ако не и преди това. Доскоро!

„Ще се видим в ада“ — помислих си наум. Но щом продължих разходката си, усетих угризения. „С никого не бива да се държиш така, дори и с най-добрия си приятел“ — рекох си.

По целия обратен път редях монолог. Горедолу следния...

„И какво, като е пълен досадник? Разбира се, всеки трябва сам да си решава проблемите, но — причина ли е това да отхвърляш човек? Ти не си Вивекананда. И освен това, Вивекананда би ли се държал така? Не бива да режеш човек в беда. Нито пък да го оставяш да драйфа върху ти. Да речем, той се държи като дете — и какво от това? Ти винаги ли се държиш като възрастен? И не беше ли страшна глупост онова, че вече нямате нищо общо помежду си? Още тогава, на място, той трябваше да те зарече. Общото помежду ви, малки ми Свами, е простата, обикновена човешка слабост. Може би той е престанал да расте отдавна. Да не би това да е престъпление? Без значение докъде е стигнал по пътя, той все пак е човешко същество. Върви напред, щом ти харесва... гледай право напред... но не отказвай да протегнеш ръка за помощ на мудния. *Ти* къде щеше да си, ако трябваше да го вървиш сам? *Ти* стоиш ли на собствените си крака? Ами всичките онези никакъвци, онези мухльовци, които са си изпразвали джобовите за тебе, когато си бил в нужда? Те нищо ли не струват сега, когато вече нямаш нужда от тях?“

— Те, то...

— Значи нямаш отговор! Преструваш се, че си нещо, което не си. Боиш се да не я подкараш пак постарому. Самоласкаеш се, че си различен, но факт е, че прекалено много приличаш на другите, които нагло презираш. Онова лудо пиколо в асансьора ти се нахвърли. Той те прозря какъв си, нали? Кажи откровено, какво си създал ти със собствените си ръце или с тоя твой разум, с който толкова се гордееш? На двайсет и една години Александър е тръгнал да завладява света, а на трийсет е държал света в ръцете си. Знам, че ти нямаш за цел да завладееш света — но би искал да оставиш драскотина върху него, нали? Искаш да те признаят като писател. Е, кой те спира? Не е горкият Макгрегър, със сигурност. Да, съществува само един грях, както е казал Вивекананда. И това е слабостта. Вземи го присърце, старче... вземи го присърце! Слез от коня! Излез от кулата си от слонова кост и влез в редиците! Може би в живота има нещо повече от писането на книги. Ти втори Ницше ли си? Ти дори още не си ти, разбираш ли го?

Когато стигнах ъгъла на нашата улица, се бях направил на пихтия. Останала ми беше смелост колкото на пор. Още по-лошо, Сид Есен ме чакаше в подножието на стълбите. Цъфтеше в усмивки.

— Милър — каза той, — няма да ти отнемам ценно време. Но не можех да задържа това в джоба си нито минута повече.

Той извади един плик и ми го подаде.

— Какво е това? — попитах.

— Малък спомен от приятелите ти. Онези чернилки смятат, че си върхът. Купи с тях нещо за госпожата. Събрали са малко парици помежду си.

Както бях оклюмал, аха-аха щях да се разплача.

— Милър, Милър — Реб ме обгърна с ръце, — какво ще да правим без теб?

— Няма да ме има само няколко месеца — казах, като се изчервих като глупак.

— Знам, знам, но ще ни липсваш. Ще пиеш ли едно кафе с мен? Няма да те бавя. Трябва да ти кажа нещо.

Върнах се с него на ъгъла, в магазина за сладкиши и канцеларски материали, където се бяхме срещнали за първи път.

— Знаеш ли — каза той, щом седнахме в ъгъла, — почти съм решил да дойда с теб. Ала знам, че ще ти преча.

Малко засрамено отвърнах:

— Май кажи-речи всички страшно искат да заминат за Париж на почивка. И някой ден ще го направят...

— Имах предвид, Милър, че бих искал да го видя през твоите очи — и ме погледна така, че се разтопих.

— Да — казах, без да обръщам внимание на думите му, — един ден няма да е нужно да се качваш на кораб или самолет, за да стигнеш Европа. Трябва да научим само как да преодолеем силата на земното притегляне. Само ще стоиш, а Земята ще се върти под краката ти. Тя се върти бързо, тази стара Земя. — Продължих в същия дух в опит да преодолеем неловкостта си. Двигатели, турбини, мотори... Леонардо да Винчи. — А ние се движим като охлюви — завърших. — Дори не сме започнали да използваме магнитните сили, които ни обгръщат. Все още сме пещерни хора, с мотори в дирниците...

Горкият Реб не знаеше как да разбира това. Сърбеше го да каже нещо, но не искаше да бъде неучтив и да ме прекъсне. И затова продължих да дърдорям.

— Опростяване, това ни трябва на нас. Погледни звездите — те нямат мотори. Замислял ли си се някога кое кара тая наша Земя да се върти като топка? Никола Тесла е мислил доста за това, Маркони също. Все още никой не е стигнал до окончателния отговор.

Той ме погледна, напълно объркан. Знаех, че си мислеше за всичко друго, но не и за електромагнетизъм.

— Съжалявам — рекох. — Ти искаше да ми кажеш нещо, нали?

— Да — отвърна той. — Но не искам да...

— Само си мислех на глас.

— Добре тогава... — той прочисти гърло. — Искях да ти кажа само това... ако закъсаш там, не се колебай да ми телеграфираш. Или пък ако искаш да удължиш престоя си. Знаеш къде да ме намериш. — Той се изчерви и извърна глава.

— Реб — казах, като го сръчках с лакът, — ти си просто прекалено добър с мен, по дяволите. А почти не ме познаваш. Искам да кажа, познаваш ме много отскоро. Никой от така наречените ми приятели не би го направил, бас лоя.

На това той отговори:

— Боя се, че не знаеш на какво са способни приятелите ти за тебе. Ти никога не си им дал шанс.

Направо избухнах.

— Аз ли не съм? Човече, толкова много шансове съм им давал, че вече и името ми не щат да чуят.

— Не си ли малко суров към тях? Може би са нямали какво да ти дадат.

— Тъкмо това казваха и те — всичките. Но това не е вярно. Ако нямаш, можеш да вземеш назаем — за приятел. Нали така? Аврам е жертвал сина си, нали?

— Това е било за Йехова.

— Не съм искал от тях жертви. Исках само дреболии — цигари, едно ядене, стари дрехи. Чакай малко, искам да смекча онова, което казах. Имаше изключения. Спомням си едно момче, от моите куриери... това беше, след като напуснах телеграфната компания... когато разбереше, че съм я закършил, ходеше да краде заради мен... Носеше ни пилета, някой зеленчук... Понякога само шоколадче, ако само това е успял да пипне. Имаше и други, бедни като него или смахнати. Те не обръщаха джобовете си, за да ми покажат, че вътре няма нищо. Онези, с които пътувах, нямаха право да ми откажат. Никой от тях не беше гладувал. Не бяхме бедняшка бяла измет. Всичките идвахме от прилични, уютни домове. Не, може би евреинът в теб те кара да си толкова мил и отзивчив, извинявай, че така ти го казвам. Когато един евреин види човек в беда, гладен, обиждан, презиран, той вижда себе си. Той веднага се идентифицира с другия. Не и ние. Ние не сме вкусили достатъчно бедност, нещастие, немилост, унижения. Никога не сме били парии. Ние само си седим и господстваме над останалия свят — така си е.

— Милър — каза той, — ти трябва да си понесъл много наказания. Без значение какво си мисля аз за собствения ми народ — и той си има недостатъци, знаеш — никога не бих говорил за него така, както ти говориш за своя. Още по-щастлив ме прави мисълта, че ти ще се позабавляваш. Предстои ти. Но трябва да погребеш миналото!

— Трябва да престана да се самосъжалявам, искаш да кажеш. — Усмихнах му се нежно. — Знаеш ли, Реб, аз не се чувствам така през цялото време. Дълбоко в мен то продължава да ме мъчи, но повърхностно аз приемам хората горе-долу такива, каквито са. Май онова, което не мога да преодолея, е, че трябва да го измъквам от тях — всичко, което имам. А какво получих? Трохи. Преувеличавам,

разбира се. Не всички са ме отблъснали хладно. А онези, които са ме отблъснали, сигурно са имали право да се държат така. Същото е като със стомната, която твърде често носиш на кладенеца. Много добре знам как да бъда непоносим. А за човек, който иска да хапне коричка хляб, аз се държах твърде арогантно. Имах навика да галя хората срещу косъма. Особено когато моля за помощ. Виждаш ли, аз съм от онези глупаци, които си мислят, че хората, или поне приятелите, трябва да предусетят факта, че си в нужда. Когато се натъкнеш на беден, мръсен просяк, трябва ли той да накара сърцето ти да кърви, преди да му подхвърлиш монета? Не и ако си прилично и чувствително същество. Когато го видиш с наведена глава да рови из канавката за изхвърлен фас или парче вчерашен сандвич, ти вдигаш главата му, прегръщаш го, особено ако гъмжи от въшки, и му казваш: „Какво има, приятелю? Мога ли да ти помогна с нещо?“ Не го отминаваш с едното око впериено в птица, кацнала на телеграфната жица. Не го караш да търчи подире ти с протегнати ръце. Това искам да ти кажа. Нищо чудно, че толкова много хора отказват на просящите, когато ги заговорят. Унизително е да подхождат към теб така — кара те да се чувстваш виновен. Всички ние сме щедри по свой собствен начин. Но в мига, в който някой проси нещо от нас, сърцата ни се затварят.

— Милър — рече Реб, очевидно трогнат от моя изблик, — ти си онова, което аз бих нарекъл добър евреин.

— Втори Исус, а?

— Да, защо не? Исус е бил добър евреин, макар и да сме страдали две хиляди години заради него.

— Поуката е, не полагай твърде много усилия! Не се мъчи да бъдеш прекалено добър.

— Човек никога не може да прекали — възкликна разгорещено Реб.

— О, да, може. Прави каквото трябва, това стига.

— Не е ли същото?

— Почти. Работата е там, че Бог се грижи за света. Ние трябва да се грижим един за друг. Ако добрият Господ имаше нужда от помощ, за да управлява този свят, щеше да ни даде по-големи сърца. Сърца, не мозъци.

— Исусе — възкликна Реб, — но ти говориш като евреин! Напомняш ми за някои учени, които съм слушал като малък — обясняваха закона. Прескачаха от другата страна на оградата като кози. Когато ти е студено, те държаха топло и обратно. С тях никога не можеше да знаеш къде си. Ето какво искам да кажа... Колкото и да бяха страстни, те винаги проповядваха умереност. Пророците са били неистовите — те са били отделна класа. Светците не са произнасяли тиради и не са вилнели. Били са чисти, затова. И ти си чист. Знам го.

Какво ли можеш да отговориш? Той, Реб, беше безхитроsten и имаше нужда от приятел. Без значение какво казвах, без значение как се държах с него, той се държеше така, сякаш съм го обогатил. Аз бях негов приятел. И той щеше да остане мой приятел независимо от всичко.

Докато се връщах към къщи, възобнових вътрешния монолог.

„Нали виждаш колко е просто — приятелството. Как беше старата поговорка? За да имаш приятел, ти трябва да бъдеш приятел.“

Ала беше трудно да се разбере по какъв начин аз съм бил приятел на Реб — или на когото и да било, ако става въпрос. Виждах само, че съм най-добрият приятел на самия себе си — и най-злият си враг.

Докато отварях вратата, трябваше да си кажа наум: „Щом толкова знаеш, старче, много знаеш.“

Заех обичайното си място пред машината. „А сега — казах си, — ти си отново в своето малко царство. Сега можеш пак да се правиш на Господ.“

Комизмът на това обръщение към себе си ме спря. *Господ!* Сякаш вчера съм спрял да си общувам с Него отблизо, започнах да разговарям с него като едно време. „Защото Господ толкова обичал света, че жертвал родния си син...“ И колко малко сме жертвали ние в замяна. Какво можем да ти предложим, о, Небесни отче, в замяна за твоята благодат? Сърцето ми говореше на глас сякаш, макар и да съм самото нищо, имах някакво понятие за проблемите, с които се сблъсква Създателят на вселената. Нито пък се срамувах да се държа толкова интимно със своя Творец. Не бях ли част от онова необятно, което Той категорично бе изяснил, може би за да реализира безкрайните рамки на своето Същество?

От векове не бях се обръщал към Него по този интимен начин. Каква разлика между онези молитви, изтръгнати от чисто отчаяние, когато го призовавах за милост — милост, не благоволение! — и непринудените дуети, родени от разбирането! Странно е, нали, това споменаване на земно-небесната беседа? Това се случваше най-често, когато духът ми беше приповдигнат... когато нямаше причина, запомнете това, да проявявам никакви признаци на дух. Може да звучи нелепо, но често когато жестоката човешка природа ме халосаше между очите, духът ми се издигаше. Когато, като червей, прогризващ пътя си в калта, ми хрумнеше мисълта, може би налудничавя, че най-ниското е свързано с най-висшето. Не ни ли казваха като малки, че Господ е видял как врабчето пада? Макар и никога да не повярвах, въпреки това бях впечатлен. („Вижте, аз съм Господ, Бог на всичко живо — има ли за мен нещо непосилно?“) Пълно осъзнаване! Приемливо или не, мисълта беше стигнала далече. Понякога като дете, когато се случваше нещо наистина необикновено, аз възкликвах: „Видя ли това, Господи?“ Колко прекрасно е да мислиш, че Той е там, наблизо, и те чува! Тогава Той беше присъствие, не метафизична абстракция. Духът му просмукваше всичко. Той беше във всичко и над всичко едновременно. А после — докато мислех за това, се усмихнах с най-ангелската си усмивка — а после щеше да дойде време, когато, за да не полудееш напълно и безвъзвратно, трябва просто да го погледнеш (да погледнеш абсурдната, чудовищна природа на нещата) с очите на Създателя, Той, който е отговорен за всичко и го разбира.

Докато траках на машината — сега препусках в галоп — мисълта за Сътворението, за всевиждащото око, за всеобхватното съчувствие, близостта и далечността на Бога ме обгръщаше като воал. Каква шега — да пишеш роман за „измислени“ герои, „измислени“ ситуации! Не беше ли Господарят на вселената измислил всичко? Какъв фарс — да господстваш над това измислено царство! Затова ли бях умолявал Всемогъщия да ми даде дар слово?

Пълната абсурдност на моето положение ме накара да спра. Защо да бързам да завърша книгата? В ума ми тя вече беше завършена. Бях докарал въображаемата драма до въображаемия ѝ край. Можех да си почина малко, провесен над мравкообразното си същество, и да оставя още няколко косъма да побелеят.

Испаднах отново във вакуума (където Господ е всичко) със сладостното чувство на облекчение. Виждах всичко ясно — земната си еволюция от стадия на ларва до настоящето, и дори отвъд настоящето. За какво или с каква цел беше борбата? С цел съюз. Може би. Какво ли друго можеше да означава това желание да общуваш? Да стигнеш до всеки, високо и ниско, и да получиш отговор — опустошителна мисъл! Да вибрираш вечно, като световната лира. Доста страшно е, ако стигнем до най-далечните изводи.

Може би не исках да кажа точно това. Достатъчно е може би да установиш комуникация с равните си, със сродните си души. Но кои бяха те? Къде бяха? Човек можеше да разбере само ако пусне стрелата.

Сега ми се натрапи една картина. Картина на света като паяжина от магнитни сили. Обсипали тази мрежа като ядра — пламтящите духове на земята, около които различните родове на човечеството се въртяха като съзвездия. Поради това йерархично разпределение на силите и способностите цареше висша хармония. Не бяха възможни никакви раздори. Всички конфликти, всички смутове, всичкото объркване и безредие, към което човек напусто се старае да се приспособи, бяха безсмислени. Разумът, който покриваше вселената, не ги познаваше. Убийствената, самоубийствена, маниакална дейност на земните същества, да, дори и тяхната доброжелателна, тяхната почитана, тяхната човешка, твърде човешка дейност беше илюзорна. В магнитната мрежа самото движение беше нула. Нищо, към което да вървиш, нищо, от което да отстъпваш, нищо, към което да се стремиш. Огромното, безкрайно силово поле приличаше на повесена мисъл, повесена нота. След цяла вечност отсега — а какво беше сега! — някоя друга мисъл можеше да я смени.

Бррр! Тази мисъл предизвикваше студени тръпки. Исках да полегна на пода от нищо и вечно да съзерцавам картината на сътворението.

Скоро ми хрумна, че елементът на сътворение, що се отнася до писането, няма нищо общо с мисълта. „Дървото не търси плодовете си, то ги ражда“. Да пишеш, заключих аз, беше да гарнираш плодовете на въображението, да вращаваш в живота на съзнанието като разлистващо се дърво.

Дълбока или не, тази мисъл беше утешителна. С един скок се озовах в скута на боговете. Чувах смях навсякъде около себе си.

Нямаше нужда да се правя на Бог. Нямаше нужда да слисвам никого. Вземи лирата и изсвири сребърна нота. Над цялата суматоха, даже над кънтящия смях, звучеше музика. Неспирна музика. Това беше значението на върховния разум, покриващ света.

Припряно се плъзнах надолу по стълбата. И онази прекрасна, прекрасна мисъл ме улови за косата... *Вие* там, които се преструвате на мъртви и разпнати, *вие*, с вашата ужасна *historia de calamitatis* — защо не я разиграете отново в духа на играта? Защо не я преразкажете сами и не извлечете от нея малко музика? Истински ли са вашите рани? Дали те са все още живи, все още пресни? Или са по-скоро литературен лак за нокти?

Идва каденцата...

„Целуни ме, целуни ме, пак!“ Тогава бяхме на осемнайсет или деветнайсет, двамата с Макгрегър, а момичето, което той беше довел на купона, учеше за оперна певица. Тя беше чувствителна, привлекателна, най-добрата, която бе намерил досега и, като става дума, щеше да намери. Обичаше го страстно. Обичаше го, макар и да знаеше, че е лекомислен и неверен. Когато той казваше по своя безгрижен, нехаен начин „Луд съм по тебе!“, тя припадеше. Те си имаха една песен, която никога не му омръзваше да я слуша. „Изпей я пак, моля те! Никой не може да я пее като теб.“ И тя я пееше, отново и отново. „Целуни ме, целуни ме пак.“ Винаги ме болеше, когато я чувах как я пее, но тази вечер ми се струваше, че сърцето ми ще се пръсне. Защото тази вечер, седнала в далечния ъгъл на стаята, сякаш възможно най-далече от мен, седеше божествената, недостижимата Уна Гифърд, хиляда пъти по-красива от примадоната на Макгрегър, хиляда пъти по-тайнствена и хиляди хиляди пъти по-далеч оттам, където бих могъл да я достигна. „Целуни ме, целуни ме, пак!“ Как ме пронизваха тези думи! И нито една жива душа в тази шумна и весела компания не подозираше за моята агония. Цигуларят се приближава, игрив, жизнерадостен, с буза, залепена за инструмента, и, изсвирвайки всяка фраза на приглушени струни, ми свири тихо на ушенце. Целуни ме... целуни ме... пак. Не можех да понеса нито една нота повече. Бутам го настрани и хуквам навън. Тичам по улицата и сълзите текат по бузите ми. На ъгъла се натъквам на кон, мотаещ се по средата на улицата. Най-окаяната и съсипана кранта, която някога е виждало човешко око. Опитвам се да говоря на това загубено четириногло — то вече не е кон,

дори не е животно. За миг си помислих, че разбира. Дълго време то ме гледа право в очите. После, ужасено изцвили така, че да ти се смръзне кръвта и си плю на петите. Неутешим, аз издадох звук като ръждиво звънче и рухнах на земята. Весели звуци изпълниха пустата улица. Те се сипеха върху ушите ми като врява от казарма, пълна с пияни войници. Купонът беше в моя чест. И тя беше там, моята любима, руса като сняг, със звезди в очите, завинаги недостижима. Кралицата на Арктика.

Никой друг не я смяташе за такава. Само аз.

Отдавнашна рана беше тази. От нея изтичаше вече много малко кръв. По-лошото предстоеше. Много-много по-лошо. Не е ли смешно — колкото по-бързо идват, толкова по-бързо очакваш — да, очакваш! — те да са по-големи, по-кървави, по-болезнени, по-опустошителни. *И те винаги са.*

Затворих книгата на спомените. Да, в тези стари рани имаше музика за извличане. Но още не му беше дошло времето. Засега нека гният в тъмното. След като веднъж стигнем Европа, щях да си отгледам ново тяло и нова душа. Какво бяха страданията на едно бруклинско момче за наследниците на Черната чума, Стогодишната война, унищожаването на албигойците, кръстоносните походи, инквизицията, избиването на хугенотите, френската революция, безкрайното преследване на евреите, хунското нашествие, нахлуването на турците, дъждовете от жаби и скакалци, неописуемите дела на Ватикана, избухването на цареубийства и сексуално изтормозени кралици, слабоумни монарси, Робеспиери и Сен Жюстове, Хоенщойфени и Хоенцолерни, ловци на плъхове и костотрошачи? Какво можеха да означават няколко душевни хемороида американска реколта за Разколниковците и Карамазовците на древна Европа?

Видях се застанал върху маса, незначителен, гъст гълъб, пускащ дребните си бели топчици гълъбови барабонки. Маса на име Европа, около която се бяха събрали монарсите на душата, несъзнаващи болките и мъките на Новия свят. Какво ли можех да им кажа на езика на белите гъстести гълъби? Какво ли можеше всеки, отгледан в атмосфера на мир, изобилие и сигурност да каже на синовете и дъщерите на мъченици? Вярно, ние произхождахме от едни и същи праотци, идентични безименни предци, разпъвани на дибата, горени на кол, набучвани от колона на кол, но — споменът за тяхната

участ вече не гореше в нас. Ние се бяхме извърнали от овъгления ствол на родителското дърво. Поени от водите на Лета, ние се бяхме превърнали в неблагодарна раса от неблагодарници, лишена от пъпна връв, безгрижна, както е безгрижно синтетичното.

Скоро, скъпи европейци, ние ще бъдем при вас в плът и кръв. Идваме — с нашите хубави куфари, паспорти с позлатени краища, стодоларови банкноти, пътнически застрахователни полици, пътеводители, банални мнения, дребни предразсъдъци, недозрели преценки, розови очила, които ни карат да вярваме, че всичко е наред, че всичко накрая се оправя, че Бог е любов, а Разумът е всичко. Когато ни видите такива, каквито сме, когато ни чуете как дърдорим като свраки, ще разберете, че не сте загубили нищо, като сте останали там, където сте. Няма да имате причини да завиждате на свежите ни нови тела, на гъстата ни червена кръв. Пожалете ни — нас, които сме толкова груби, толкова крехки, толкова уязвими, толкова нови — неразтъпкани и лъскави! Ние повяхваме бързо...

ДВАЙСЕТА ГЛАВА

Когато дойде времето за заминаването ни, главата ми беше пълна с улици, бойни полета, паметници, катедрали, пролет, растяща като друидска луна, сърцето бие все по-бясно; сънищата ставаха все по-подробни, всяка клетка в тялото ми викаше „осанна“. Сутрин, когато, отровена от парфюма на пролетта, госпожа Сколски отваряше прозорците си, острият глас на Сирота (*Reizei, reizei!*) вече ме зовеше. Това не беше добрият стар познат Сирота, а луд муезин, отправящ химни към слънцето. Вече не се интересувах от значението на думите — все едно дали бяха ругатни или вопли, — а сам си измислях собствени. „Приеми благодарностите ни, о, безименно божество...!“ Следвах го като един от посветените, устните ми беззвучно мърдаха в ритъма на неговите думи, люшках се насам-натам, клатех се на пети, пърхах с мигли, посипвах се с пепел, разпръсквах скъпоценни камъни и диадеми във всички посоки, коленичех и с последните зловещи тонове се надигах на пръсти да ги метна към небето. После с вдигната дясна ръка, леко докосващ с върха на показалеца короната на главата ми, бавно щях да се завъртя около оста на блаженството, а устните ми щяха да издават звука на еврейска арфа. Като от дърво, отърсващо се от зимната си премяна, пеперудите се рояха от главата ми и викаха: осанна, осанна на Господ! Благославях Яков и Езекиил и подред Рахил, Сара, Рут и Естер. О, колко стопляща, колко действително изпълваща сърцето беше музиката, носеща се през отворените прозорци! Благодаря ти, скъпа хазайке, още те помня в сънищата си. Благодаря ти, червеношийке, че припламна покрай мен тази сутрин! Благодаря ти, най-тъмни братко, идва твойт ден! Благодаря ти, скъпи Рет, ще се моля за теб в някоя разрушена синагога! Благодаря ви, цветове на ранното утро, че ме почитате с деликататния си парфюм! Зев, Тот, Гимел, Бимел... *слушайте, слушайте*, той пее, певецът на певците! Слава на бога! Слава на цар Давид! И на Соломон, блестящ с мъдростта си! Морето се открива пред нас, чайките сочат пътя. Само

още един том, любими певецо... висок и пронизващ! Да се разбие в нагръдника на първосвещеника! Да удави писъците на прокълнатите!

И той го направи, моят чудесен-чудесен певец — *cantatibus*.
Благословен да си, о, сине Израилев! Благословен!

— Да не си малко полудял тази сутрин?

— Да, да, такъв съм. Но може да съм и по-луд. Защо не? Когато освободят един затворник от килията му, той защо да не полудее? Излежах шест живота плюс трийсет и пет години и половина и тринайсет дни. Сега ме пускат. Слава богу, не е твърде късно!

Хванах я за двете ръце и се поклоних ниско, сякаш за да започнем менуета.

— Ти, ти беше тази, която ми донесе помилването. Пикай отгоре ми, ако щеш. Ще бъде като благословия. О, какъв лунатик съм бил само!

Наведох се през прозореца и поех дълбока глътка пролет. (Такава сутрин Шели сигурно би избрал да напише писмо.)

— Нещо специално за закуска тази сутрин?

Обърнах се с лице към нея.

— Само си помисли: вече никакво робство, никаква просия, никакво мамене, никакви извинения и убеждавания. Свободни да вървим, свободни да говорим, свободни да мислим, свободни да мечтаем. Свободни, свободни, свободни!

— Но, Вал, скъпи — чу се нежният ѝ глас, — ние няма да останем тук завинаги, нали знаеш.

— Един ден тук е като вечност. А и ти откъде знаеш колко дълъг или колко кратък ще е престоят ни? Може да избухне война. Може да не сме в състояние да се върнем. Кому е известен земният жребий на човека?

— Вал, от мухата правиш слон. Ще е ваканция, нищо повече.

— Не и за мен. За мен е пробив. Аз отказвам да стоя зад решетките. Излежах си времето и излязох тук.

Привлякох я към прозореца.

— Гледай! Гледай натам! Хубаво гледай! Това е Америка. Виждаш ли онези дървета? Виждаш ли онези огради? Виждаш ли онези къщи? А глупаците, които висят на прозорците ей там? Мислиш ли, че ще ги изпусна? Никога! — Започнах да жестикулирам като

малоумен. Навирих нос към тях. — Да ви изпуснат вас, тъпаци, вас, мухльовци? Не и това приятелче. *Ни-ко-гааа!*

— Хайде, Вал, ела седни. Позакуси — и тя ме заведе до масата.

— Хубаво тогава, закуска. Тази сутрин бих искал парче пъпеш, лявото крилце на патица, малко опосум и хубав старомоден царевичен хляб. Татко Авраам приключи с 'манципацията ми. Той нивга няма да се върне в Каролина. Татко Авраам ни освободи всички. *Алелуя!*

Още повече — възвърнах собствения си естествен плътен глас на бял — готов съм да пиша романи. Изборен член на семейство диви патици. Смятам да направя хроника на трудно извоюваната ми мизерия и да завърша неподходящо — *крайно пристрастно*. Това как ти харесва?

Тя сложи пред мен две рохки яйца, малко препечен хляб и конфитюр.

— Кафето ще е готово след минута, скъпи. Продължавай да говориш!

— Наричаме го разговор, така ли? Слушай, имаме ли я още оная *Poeme d'Extase*^[1]? Пусни я, ако я намериш. Пусни я силно. Музиката ѝ звучи, както аз мисля — понякога. Притежава онзи свръхкосмически гъдел. Божествено задръстен. Всичко с огън и въздух. Първия път, когато я чух, я пусках отново и отново. Не можех да я изключа. Беше като баня в лед, кокаин и дъги. Седмици наред бях като в транс. Понякога ми се е случвало. Сега звучи откачено, но е вярно. Всеки път ме пронизва една мисъл: че в гърдите ми ще се отвори малка врата, а там, в удобното си малко гнездо, е легнала птичка — най-сладката, най-нежната птичка, която човек може да си представи! „Мисли! — ще изчурулика тя. — Мисли до края!“ И аз ще го правя, за бога. Винаги без всякакво усилие. Като *etude*, спускаща се надолу по ледник...

Докато разчупвах рохките яйца пред мен, под устните ми се плъзна странна усмивка.

— Какво е това? — попита тя. — А сега какво, скъпи ми откаченяко?

— *Коне*. За това си мислех. Бих искал първо да отидем в Русия. Помниш ли Гогол и тройката? Не мислиш, че той би могъл да напише този откъс, ако Русия беше моторизирана, нали? Той говори за коне. *Жребци*, ето къде са. Един кон се носи като вятъра. *Конят* лети. Все пак кон с дух. Как би могъл Омир да юрка боговете насам и натам без

онези ужасни коне, които е обичал да използва? Можеш ли да си го представиш да разкарва тези склонни към скандали божества в ролс-ройс? Да подклажда екстаза... и това ме връща към Скрябин... не я намери, а?... Трябва да започнеш да използваш космически съставки. Освен ръце, крака, копита, челюсти, кучешки зъби, костен мозък и характер трябва да се хвърлиш в равноденствени процеси^[2], в прилива и отлива, в срещите на слънцето, луната и планетите и в блънуванията на лудостта. Освен дъги, комети и северни сияния трябва да имаш затъмнения, слънчеви петна, чума, чудеса... всякакви неща, включително шутове, магьосници, вещици, елфи, приличащи на дребни старчета, Джаковци Изкормвачи, развратни свещеници, измъчени монарси, свети светци... но *никакви* моторни коли, *никакви* хладилници, *никакви* перални, *никакви* бензиностанции, *никакви* телеграфни стълбове.

Такова прекрасно пролетно утро. Споменах ли Шели? Твърде хубаво за вкусовете му. Или за Кийтс или Уърдсуърт? Утро на Якоб Бьоме^[3] най-малкото. Още нито мухи, нито комари. Не се вижда дори и хлебарка. Очарователно. Просто очарователно. (Само тя да можеше да намери оная плоча на Скрябин.)

Трябва да е била такава сутрин, когато Жана д'Арк е минала през Шинон на път към краля. За нещастие Рабле още не е бил роден, иначе би могъл да й хвърли едно око от люлката си близо до прозореца. Ах, тази божествена гледка, контролирана от прозореца му.

Да, дори и ако Макгрегър изникнеше изведнъж, аз пак нямаше да тръгна по кривия път. Щях да го накарам да седне и да му разкажа за Мазачо или за *Vita Nuova*^[4]. Дори бих могъл да прочета нещо от Шекспир — в червено жасминово утро като това. От сонетите, не от драмите.

Тя го нарече ваканция. Думата ме подразни. Със същия успех би могла да каже и *coitus interruptus*^[5]. (Да си напомня да взема адреса на роднините й във Виена и Румъния.)

Вече нищо не можеше да ме задържи вързан вкъщи. Романът беше завършен, парите бяха в банката, куфарът — стегнат, паспортите — наред, ангелът на милосърдието охраняваше гробницата. А дивите жребци на Гогол все така препускаха като вятъра.

Води ни ти, о, нежна светлина!

— Защо не отидеш на театър? — попита тя; бях вече на вратата.

— Може да отида — отговорих. — Гледай да не измътиш нещо, докато се върна.

Импулсивно реших да кажа здрасти на Реб. Може би за последен път стъпвах в ужасното му жилище. (И така си беше.) На минаване покрай вестникарската сергия на ъгъла си купих вестник и оставих монета от петдесет цента в малката паничка. Това беше реванш за петачетата и десетачетата, които бях отмъкнал от слепия вестникар в Бъро хол. Отрази ми се добре, въпреки че бях сложил петдесетте цента в паничката на друг човек. Потупах се по корема за урок.

Реб метеше задното помещение на магазина.

— Я виж кой е тук! — извика той.

— Какво утро, а? Не ти ли се иска да поизлезеш?

— Какво ти се върти в главата? — и той остави метлата встрани.

— Нямам ни най-малка представа, Реб. Просто исках да ти кажа здрасти.

— Не искаш ли да излезеш да покараш?

— Бих искал, ако ти имаше тандем. Или два бързи коня. Но не, не и днес. Днес е ден за разходка, не за езда. — Свих лакти, изпънах врат и изгалопирах до вратата и обратно. — Гледай, те ще ме отнесат далеч, тези крака. Не е необходимо да чакаш да станеш на деветдесет или сто години.

— Изглеждаш в добро настроение — отбеляза той. — Скоро ще се разхождаш по улиците на Париж.

— Париж, Виена, Прага, Будапеща... може би Варшава, Москва, Одеса. Кой знае.

— Милър, завиждам ти.

Кратка пауза.

— Питам се защо не посетиш Максим Горки, докато си там.

— Горки още ли е жив?

— Със сигурност. И ще ти посоча още един човек, когото трябва да потърсиш, въпреки че той вече може да е мъртъв.

— Кой?

— Анри Барбюс.

— Определено бих искал, Реб, но ти ме познаваш... Аз съм стеснителен. Освен това какво извинение бих имал да им се изтърся така, а?

— *Извинение ли?* — извика той. — Ама защо, те ще са щастливи да се запознаят с теб.

— Реб, мнението ти за мен е преувеличено.

— Глупости! Ще те посрещнат с отворени обятия.

— Хубаво, ще го имам предвид. Сега обаче продължавам нататък. Да отдам последна почит на мъртвите. Доскоро!

През няколко къщи гърмеше радио. Вървеше рекламата „Последната вечеря“ — на покривки за маса, само два долара чифта.

Пътят ми минаваше по Миртъл авеню. Мрачното, запуснато, изпохапано от бълхи Миртъл авеню, прорязано по средата от една ръждива издигната ивица. Въпреки шините и железните трегери слънцето сипеше златни лъчи. След като вече не бях затворник, улиците придобиха друг аспект. Сега бях турист, цялото време си беше мое и можех да хвърля любопитно око на всичко. Изчезнал бе меланхоличният демон, наклоняващ щир борда с тежестта на досадата си. Пред пекарната, където веднъж с О'Мара ядохме яйчена супа, спрях, за да разгледам витрината. Същите стари трошливи сладкиши и ябълкови щрудели, завити със същата стара амбалажна хартия. Естествено, беше немска пекарна. (Леля Мелия винаги афектирано говореше за *Konditorei*^[6], в които ходила в Бремен и в Хамбург. Казвам афектирано, защото тя почти не правеше разлика между пасти и други мекосърдечни създания.) Не, в края на краищата не беше чак толкова забравена от Бога улица. Не и ако сте посетители от онази толкова далечна планета Плутон.

Продължих по-нататък и се замислих за семейството на „Буденброкови“ и после за „Тонио Крюгер“. Скъпият стар Томас Ман. Такъв забележителен художник. (Май трябваше да си купя парче *Sireuselkuchen*^[7]!) Да, на снимките, на които го бях виждал, приличаше на магазинер. Можех да си представя как пише новелите си в задната стаичка на магазинче за деликатеси, с половин метър навързани саламчета, увити около врата му. Какво би направил само от Мъртъл авеню! Да звънна на Горки, докато съм на тая тема. Нямаше ли да е фантастично? Далеч по-лесно е да си уредиш аудиенция при царя на България. Ако наистина трябваше да се обаждам на някого, вече бях

избрал човека: Ели Фор. Чудя се как ли би го приел, ако поискам да му целуна ръката?

Покрай мен издрънча сметосъбирачка. Хвърлих око на големите мустаци на шофьора, докато се втурна напред. — Presto!_^[8] Името прониза ума ми като светкавица. Кнут Хамсун. Да помислим за това: романистът, най-после спечелил Нобелова награда, докато карал сметосъбирачка в тази богоизбрана земя! Ама къде беше — в Чикаго ли? Да, Чикаго. И после се връща в Норвегия и пише „Глад“. Или пък първо беше „Глад“ и после шофьорската работа? Както и да е, той никога не е правел боклук.

До бордюра забелязах пейка. (Нещо изключително необичайно.) Като ангела Габриел положих задник. Уф! Какъв беше смисълът да си изтъркам единия крак? Облегнах се назад и отворих широко уста да изпия слънчевите лъчи. *Как си?* — казах, имайки предвид Америка и всичките ѝ шибани работи. Странна страна, нали? Вижете птиците! Изглеждат залинели и унили и какво, какво?

Затворих очи, но не да придремя, а за да призова образа на дома на предците от Средните векове. Колко прекрасно, колко пленително е това забравено селище! Лабиринт от опасани със стени улици със змиевидни канали; статуи (само на музиканти), алеи, фонтани, квадрати и триъгълници; всяка алея води до пространство, където се намира необичаен храм с деликатен шпил. Всички се промъкват като змии. Лебеди се носят по неподвижната повърхност на езерото. Гълъби гукат в църковната камбанария. Тенти, раирани като клоуни, засенчват тераси с мозайки. Толкова мирно, толкова идилично, толкова сънно!

Потърках очи. Това пък откъде го изкопах, по дяволите? Може би от Букстехуде? (Така, както дядо ми произнасяше името, винаги го смятах за място, не за човек.)

— Не му позволявай да чете толкова много, вредно е за очите.

Седнал е в края на работния си тезгях с подвити под него крака и шие сака за менажерията от истински джентълмени на Айзък Уокър, а аз му чета на глас Ханс Кристиан Андерсен.

— Сега остави книгата — меко казва той. — Излез си поиграй.

Слизам на двора и тъй като нямам нищо по-интересно за правене, надзъртам между дъските на дървената ограда, която отделя нашия имот от работилницата за опушване на риба. Очите ми срещат

редици и редици твърди, почернели риби. Силният остър мирис не оставя почти нищо друго; изпъкналите им очи проблясват в мрака като мокри скъпоценни камъни.

Връщам се при тезгяха на дядо и го питам защо мъртвите неща са винаги толкова корави. А той отговаря:

— Защото в тях вече няма радост.

— Защо си напуснал Германия?

— Защото не исках да ходя войник.

— Аз бих искал да стана войник — казвам.

— Почакай. Почакай да захвърчат куршуми.

Издава някакъв мънкащ звук, докато шие.

— Сигурно ще захвърчат, вярвай ми. А ти какъв искаш да станеш, като пораснеш? Шивач като баща си ли?

— Искам да стана моряк — отговарям веднага. — Искам да разгледам целия свят.

— Тогава не чети много. Ако ще ставаш моряк, трябва да имаш добро зрение.

— Да, *Grosspapa*^[9]. — (Така му викахме.) — Довиждане, *Grosspapa*.

Помня начина, по който той ме погледна, докато излизах. С въпросителен поглед. За какво ли си мислеше? Че никога няма да успея да стана моряк?

По-нататъшните спомени прекъсна приближаването на най-опърпания скитник, протегнал ръка към мен. Искаше да знае дали бих пожертвал десетаче.

— Дадено. Бих могъл и много повече, ако ти трябват.

Той седна до мен. Трепереше, сякаш беше парализиран. Предложих му цигара и му я запалих. Попитах:

— Един долар няма ли да е по-добре от десетачето?

Погледна ме странно, сякаш беше кон, готвещ се да се дръпне подплашен.

— Ама какво има? Каква е работата?

И сам си запалих, протегнах напред крака колкото можах и бавно, сякаш разчитах товарителница, отвърнах:

— Когато човек смята да отпътува за чужбина и там да изяде и да изпие всичко, да ходи където му се иска и да се диви, тогава какво значение има един долар повече или по-малко? Дори и да искаш още

една глътка уиски, добре. Що се отнася до мен, аз бих искал пък да мога да говоря френски, италиански, испански, руски, може и малко арабски. Ако имах избор, бих отплавал още в тази минута. Но ти няма за какво да се притесняваш. Виж, мога да ти дам един долар, два, пет. Пет най-много... докато баншите не са те погнали. Какво ще кажеш? Няма да ти се наложи и да ми пееш химни...

Той сякаш подскочи. Инстинктивно се отдръпна от мен, сякаш бях заразен.

— Господине, всичко, което ми трябва, е четвърт долар... най-много две четвъртинки. Ще стигнат. И ще съм ви много признателен.

Вече полустанал от пейката, протегна ръка.

— Не бързай — помолих аз. — Четвърт долар, казваш. Че какво ще направиш с четвърт долар? Какво можеш да си купиш с него? Защо да правим нещата половинчато? Не е по американски. Защо да не си купиш бутилка евтина ракия? И да се обръснеш и подстрижеш? Всичко, каквото искаш, освен ролс-ройс. Казах ти: най-много пет. Само изречи думата.

— Честно, господине, не ми трябва толкова много.

— Напротив. Как можеш да говориш така? Та ти имаш нужда от много-много неща — храна, сън, сапун и вода, още пиене...

— Две четвъртинки. Само толкова искам, господине.

Измъкнах четвърт долар и го сложих в дланта му.

— Добре, щом така искаш.

Той толкова трепереше, че монетата се плъзна от ръката му и се търкулна в канавката. Наведе се да я вдигне, но аз го дръпнах назад.

— Остави я там. Някой може да наmine насам и да я намери. Нали знаеш, въпрос на късмет. Ето, заповядай още една. Сега я дръж здраво!

Той стана с очи, приковани от монетата в канавката.

— Не мога ли да взема и нея, господине?

— Разбира се, че можеш. Но тогава какво ще остане за другото приятелче?

— Кое друго приятелче?

— Кое то и да е. Каква е разликата?

Дръпнах го за ръкава.

— Почакай малко, имам по-добра идея. Остави тази монета, където си е, и вместо нея ще ти дам банкнота. Нямах нищо против да

получиш един долар, нали? — Извадих пачка от джоба на панталоните си и измъкнах един долар. — Преди да превърнеш това в нова доза отрова — сега свих юмрука му около банкнотата, — чуй какво ще ти кажа. Мисълта наистина е добра. Представи си, ако можеш, че е утре, че минаваш на същото място и се чудиш кой да ти даде десетаче. Нали си наясно, че аз няма да съм тук. Ще съм на *Ile de France*. Тогава гърлото ти ще е пресъхнало и така нататък и кой се появява? Някой добре облечен мъж, който няма какво да прави — като мен. И той сяда... точно тук, на същата тази пейка. Ти сега какво правиш? Отиваш при него точно както винаги и казваш: „Ще пожертвате ли десетаче, господине?“ А той ще поклати глава: не! И сега ето я изненадата, ето я мисълта, която ми хрумна за теб. Не бягай оттук с подвита между краката опашка. Застани изправен и се усмихни... с мила усмивка. После кажи: „Господине, само се пошегувах. Не ми трябва десетаче. Ето ви един долар и Бог да ви благослови!“ Ясно ли е? Няма ли да бъде забавно, а?

В паниката си той сграбчи банкнотата, която държах между пръстите си, и се освободи от хватката ми.

— Господине — той рязко се дръпна назад, — вие сте глупак. Пълен глупак.

Извърна се и побягна. След няколко метра спря и се завъртя с лице към мен. Размаха юмрук и заgrimасничи като луд. И извика с цяло гърло:

— Откачен извратеняк! Скапан шибаняк! Майната ти, изрод! — Размаха банкнотата във въздуха, направи няколко неприлични физиономии, изплезе език и после си плю на петите.

— Това е положението — казах си аз. — Не можеш леко да се пошегуваш. Но ако му бях предложил шест цента и му бях казал: „Сега се опитай да имитираш сифон на водопроводна тръба“, той щеше да ми е благодарен. — Протегнах се и спасих четвъртинката от канавката. — Сега наистина ще се изненада — промърморих и оставих монетката на пейката.

Разтворих вестника, обърнах на театралния афиш и огледах цените на билетите. Нищо, от което да се възторгнеш в Двореца. Кината? Все същото старо чили с месо. В Бурлеската? Затворено за ремонт.

Що за град! Имаше музеи и галерии, естествено. И Аквариума. Ако бях просяк и някой по погрешка ми беше дал хиляда долара в банкноти, нямаше да знам какво да правя с тях.

Но и какъв прекрасен ден. Слънцето ме ядеше като милиони топчета нафталин. Милионер в свят, където парите бяха безценни.

Опитах се да призова някоя приятна мисъл. Опитах се да мисля за Америка като за място, за което само съм чувал.

— *Отворете в името на великия Йехова и Континенталния конгрес!*

И се отвори като врата към тайна стая. Ето я Америка: градината на боговете, Големият каньон на Аризона, великите пушеци, нарисуваната пустиня. Mesa Verde, пустинята Мохаве, Клондайк, смъртта, далечният Уобаш, великото Дяволско устие, Лунната долина, огромното езеро Солт лейк, река Моногахела, планините Озаркс, селото на майка Лоуд, синята трева на Кентъки, блатата на Луизиана, лошите земи на Дакота, „Синг-синг“, Уола-уола, Понс де Леон, Орайби, Джеси Джеймс, Аламо, Вечните ловни полета, Окифинокий, експресът „Пони“, Гетисбърг, планината Шаста, Техачипи, форт Тикондерога.

Вече е другиден и аз стоя до левия борд на „Бюфор“... искам да кажа, *Ile de France*. (Забравих, че не съм депортиран, а смятам да изкарам една ваканция в чужбина.) За момент си помислих, че съм онази любима анархистка, Ема Голдман, която, както се твърди, казала, докато се приближавала към земята на изгнаничеството си: „Копнея за страната (Америка), която ме накара да страдам. Не съм ли познала там любовта и радостта...?“ Тя също е дошла да търси свобода като много други. Тази благословена земя на свободата не е ли била отворена за всички? (С изключение, за да не направим грешка, на черненокожите, чернокожите и на жълтите от Азия.) Със същия този дух са дошли моят *Grosspapa* и моята *Grossmama*. Дългото пътуване към вкъщи. Търговски платноходи. Деветдесет до сто дни в открито море — с дизентерия, бери-бери, въшки, разстройство, бяс, жълтеница, малария, махмурлук и други океански сладости. Намерили, че животът тук, в Америка, е добър, тези мои предци, въпреки че паднали в борбата за оцеляване на душата и тялото, преди да им било дошло времето. (Гробовете им все още са добре поддържани.) Дошли няколко десетилетия, след като Етан Алън принудил да отворят форт

Тикондерога в името на великия Йехова и Континенталния конгрес. За да бъдем точни, дошли точно навреме, за да станат свидетели на убийството на Абрахам Линкълн. Последвали други убийства, но на по-незначителни фигури. И ние сме оцелели, но сме изпуснали стрелците.

Корабът ще отплава скоро. Време е да се сбогуваме. И на мен ли ще ми липсва тази земя, която ме накара толкова да страдам? Вече отговорих на този въпрос. Но искам да се сбогувам с онези, които някога са означавали нещо за мен. Какво говоря? Онези, които все още означават нещо! Крачка напред, нали, и нека ви стисна ръцете. Елате, приятели, за последно ръкостискане!

Идва Уилям Ф. Коди, първи в редицата. Скъпи Бъфало Бил, какъв позорен край ти осигурихме! Сбогом, господин Коди, и с Бога напред! А това Джеси Джеймс ли е? Сбогом, Джеси Джеймс, ти беше върхът! Сбогом, тускароси, навахо и апачи! Сбогом, храбри и смели хора! А този важен джентълмен с маслинова кожа и козя брадичка — може ли той да е У. Е. Бурхарт Дюбоа, душата на черния народ? Сбогом, скъпи, почтени сър, какъв благороден защитник беше! А ти там, Ал Дженингс, лежал навремето в затвора в Охайо, поздрав! Дано минеш през сенките с някоя още по-велика душа от О'Хенри! Сбогом, Джон Браун, и да си благословен за редкия си, изключителен кураж! Сбогом, скъпи стари приятелю Уолт! По цялата земя никога няма да има друг певец като теб. Сбогом, Мартин Идън, сбогом, Ункас, сбогом, Дейвид Копърфийлд! Сбогом, Джон Барликорн, и да поздравяш Джак! Сбогом, шестдневни колоездачи... Ще ви изпреваря в ада! Сбогом, скъпи Джим Лондос, ти, верен малък Херкулес! Сбогом, Оскар Хамърстейн, сбогом, Гати-Касаза! И на теб сбогом, Рудолф Фримъл! Сега сбогом и на вас, членове на обществото „Ксеркс“! *Fratres Semper!* [10] Сбогом, Елен Джанис! Сбогом, Джон Л. и на теб, Джим джентълмена! Сбогом, стари Кентъки! Сбогом, стари Шамрок! Сбогом, Монтесума, ти, последният голям суверен на стария Нов свят! Сбогом, Шерлок Холмс! Сбогом, Худини! Сбогом и на вас, ренегати, и на всички саботьори на прогреса! Сбогом, господин Сако, сбогом, господин Ванцети! Простете ни всички наши грехове! Сбогом, Минехаха, сбогом, Хиавата! Сбогом, скъпа Покахонтас! Сбогом, смокинги, сбогом, извори Фарго и така нататък! Сбогом, Уолдън понд! Сбогом, йерокези и семиноли! Сбогом, парни кораби по Мисисипи!

Сбогом, Томашевски! Сбогом, Ф. Т. Барнъм! Сбогом, Хералд скуеър! Сбогом, о, Фонтан на младостта! Сбогом, Даниел Буун! Сбогом, *Grosspapa*! Сбогом, Улицо на първите тревоги, и дано очите ми никога вече да не те видят! Сбогом на всички... сега сбогом! И нека аспидистрата да не увяхва!^[11]

[1] „Поема на екстаза“ — оркестрова творба на Скрябин, оп. 54. — Бел.прев. ↑

[2] В астрологията: изпреварване на равноденствието: при пролетното равноденствие Слънцето достига точката му малко по-рано, преди пълната обиколка на еклиптиката. — Бел.прев. ↑

[3] Якоб Бьоме — немски философ и теолог (1575–1624). — Бел.прев. ↑

[4] *Vila Nuova* („Нов живот“) — първата творба на Данте, писана през 1293–94 г. — Бел.прев. ↑

[5] *Coitus interruptus* (лат.) — прекъснатото сношение. — Бел.прев. ↑

[6] *Konditorei* (нем.) — сладкарница. — Бел.прев. ↑

[7] *Streuselkuchen* (нем.) — сладкиш, поръсен с настъргано тесто или галета. — Бел.прев. ↑

[8] *Presto* (ит.) — бързо. — Бел.прев. ↑

[9] *Grosspapa* (нем.) — дядо. — Бел.прев. ↑

[10] *Fratres Semper!* (лат.) — Братя завинаги! — Бел.прев. ↑

[11] Заглавие на роман от Джордж Оруел. — Бел.прев. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.